

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту
Державний університет економіки і фінансів (м. Кемерово, Росія)
Білоруський державний університет ім. М. Танка
Католицький університет (м. Лілль, Франція)
Вармінсько-Магурський університет (Польща)

Розвиток правової системи та державотворення в Україні: теорія та практика

Збірник тез доповідей

Міжнародна
науково-практична конференція

15 листопада 2012 року

Черкаси
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту
2012

УДК 352.07(063)(477)
ББК 67.9(4Укр)301.011.2я431
Р 64

Генеральний голова конференції:

Аблязов Рауф Ахметович – д. т. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії СРСР, академік ІА України, президент Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (СУЕМ).

Члени програмного комітету:

Казарінова Н. Л. – д. е. н., професор, ректор СУЕМ;
Гаман П. І. – д. н. держ. упр., доцент, перший проректор СУЕМ;
Тихиня В. Г. – д. ю. н., професор, заслужений юрист Білорусі;
Стеценко С. Г. – д. ю. н. професор, м. Київ;
Беляков К. І. – д. ю. н., професор, м. Київ;
Карпов М. Н. – д. ю. н., професор, м. Київ;
Мисливий В. А. – д. ю. н., професор, м. Київ;
Петков В. П. – д. ю. н., професор, м. Кіровоград;
Фріс П. Л. – д. ю. н., професор, м. Івано-Франківськ;
Попович В. М. – д. ю. н., професор, м. Ужгород;
Біленчук П. Д. – к. ю. н., професор, м. Київ.

Члени організаційного комітету:

Оксьом І. Г. – к. ю. н., доцент, директор Інституту державного управління та права СУЕМ – голова;
Ус М. Ф. – д. т. н., професор, проректор з наукової роботи СУЕМ – заступник;
Аблязов Д. Е. – к. ю. н., віце-президент СУЕМ;
Гордуз М. О. – к. ю. н., доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту державного управління та права СУЕМ;
Задояний М. Т. – к. ю. н., професор кафедри правознавства Інституту державного управління та права СУЕМ
Товстопят Л. М. – к. і. н., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Інституту державного управління та права СУЕМ – відповідальний секретар організаційного комітету.

Розвиток правової системи та державотворення в Україні: теорія та практика : збірник тез доповідей Р 64 : Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 15 листопада 2012 р. – Черкаси : СУЕМ, 2012. – 235 с. – [Укр., рос., англ., польська мови].

ISBN 978-966-7812-44-7

Матеріали конференції висвітлюють теоретичні та прикладні питання розвитку правової системи та державотворення в Україні. Збірник рекомендується для студентів, аспірантів, викладачів, науковців, а також фахівців-практиків, які цікавляться питаннями правознавства та державотворення в Україні.

УДК 352.07(063)(477)
ББК 67.9(4Укр)301.011.2я431

Редакція збірника не несе відповідальність за якісний зміст і оформлення авторських статей (стилістичні, орфографічні помилки тощо).

ISBN 978-966-7812-44-7

© Колектив авторів, 2012
© Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2012

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Керівник секції: Товстоляк Людмила Миколаївна – завідувач кафедри теорії та історії держави і права СУЕМ, кандидат історичних наук

Заступник: Яценко Володимир Семенович – заступник прокурора м. Сміла, кандидат юридичних наук

Біленчук П. Д., Задосяний М. Т. Методологічні та інформаційні аспекти сучасної теорії пізнання	7
Біленчук П. Д., Задосяний М. Т. Проблемні питання щодо практичної реалізації ідеї правової держави в Україні	8
Воробйов В. В. Дотримання прав пацієнтів як складова конституційних прав громадян	11
Данилова Н. А. Норма и нормативный порядок в социальной системе.....	15
Десятніков І. В., Германенко Л. М. Практика укладання трудових угод у сільському господарстві України в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.....	17
Десятніков О. В. Тривалість робочого дня працівників радгоспів України періоду непу як відображення неможливості дотримання встановленої КЗпП норми робочого часу	20
Кузнецова Л. В. Історико-правові підстави виникнення звичаєвого права	23
Петков В. П. Підготовка висококваліфікованих юристів-менеджерів – вимога сьогодення	25
Сердюкова Т. В. Щодо проблеми мовного питання в Україні	27
Сокурченко О. М. Пробація, як вид покарання: за і проти.....	30

СЕКЦІЯ 2. КРИМІНАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Керівник секції: Гордуз Микола Олександрович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент

Заступник: Яценко Семен Леонтійович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук

Антонян Ю. М. Личность преступника как источник преступного поведения	33
Гордуз М. О. Юридична освіта України та її роль у боротьбі зі злочинністю	38
Гордуз Н. А. О повышении эффективности предупреждения преступности	40
Гордуз М. О., Прокопенко В. В. Глобальна мережа Internet та злочинність	41
Кононець О. М. Роль криминологических исследований в предупреждении преступлений.....	43
Торкайло Ю. С., Оксьом О. І. Проблеми взаємодії органів внутрішніх справ із громадськими формуваннями правоохоронної спрямованості у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки	45
Фріс П. Л. Щодо концепції кримінально-правової політики України.....	48

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Керівник секції: Стеценко Валентина Юріївна – професор кафедр цивільно-правових дисциплін СУЕМ, доктор юридичних наук, доцент

Заступник: Кузнецова Людмила Валеріївна – заступник завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін СУЕМ

Дьячук І. В. Технології взаємодії у координаційно-логістичних центрах	51
Захарова І. В. Упровадження АС «Діловодство суду» в українських судах	53

<i>Зачосова Н. В., Куценко Д. М.</i> Економіко-правові механізми стягнення проблемної заборгованості.....	57
<i>Кобулас М.</i> Використання криміналістичного аналізу в протидії організованим злочинності.....	60
<i>Коломоєць С. Д., Коломоєць О. Д.</i> Форми і методи профілактики наркоманії в молодіжному середовищі: вирішення проблеми роботи «по старинці».....	63
<i>Луценко Н. О.</i> Роль стандартизації у виробництві конкурентоспроможної продукції як основи сталого розвитку національної економіки	68
<i>Павленко Л. І.</i> Законодавче забезпечення господарсько-правової політики держави	71
<i>Плахотнікова М. В.</i> Економіка – зайнятість – держава: детермінанти їх розвитку.....	74
<i>Смаглій В. А.</i> Організаційно-правові проблеми колекторства в Україні.....	75
<i>Хотькіна О.Р.</i> Стратегічні проблеми та перспективи розвитку торгівельних підприємств України	79

СЕКЦІЯ 4. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Керівник секції: Оксьом Іван Григорович – директор інституту державного управління та права СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент

Заступник: Воробійов Віктор Вікторович – заступник завідувача кафедри Кіровоградського інституту розвитку людини, кандидат юридичних наук

<i>Антонова І. В.</i> Дослідження регіонального ринку молочної продукції	81
<i>Беляков К. І.</i> Державно-правова політика інформатизації: сучасний стан і проблеми	83
<i>Віршовкіна Н. М.</i> Інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади	89
<i>Загуляєв В. І.</i> Адміністративно-правові проблеми нелегальної міграції в Україні	92
<i>Ільченко Н. В., Калініченко К. С.</i> Роль міжнародних організацій у процесі становлення місцевого самоврядування в Україні	94
<i>Манжула А. А.</i> Аналіз принципів виробництва по справах о проступках против общественного порядка	97
<i>Мельник О. Ю.</i> Деякі напрямки вдосконалення української судово-правової системи.....	102
<i>Оксьом І. Г.</i> Адміністративно-правове забезпечення управління соціальною сферою	103
<i>Оксьом І. І.</i> Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення управління у сфері будівництва.....	107
<i>Светлова Н. М., Кравченко І. І.</i> Оптимізація видатків бюджету на асигнування фондів соціального страхування.....	109
<i>Сиборова О. Л.</i> Budgeting of local government	110
<i>Скворцова Є. І.</i> U.S. national and state governments – sharing of power.....	112
<i>Соболь Є. Ю.</i> Актуальні проблеми реалізації місцевими радами повноважень щодо захисту прав інвалідів	113
<i>Стеценко В. Ю.</i> Соціально-економічні та юридичні передумови запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування	115
<i>Сушко З. М., Бобир Ж. М.</i> Інноваційні технології в навчанні іноземної мови у вищих навчальних закладах	118
<i>Чудаєва І. Б.</i> Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств України.....	120
<i>Хуткий О. В.</i> Правові аспекти вдосконалення фінансової діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.....	122
<i>Яценко В. С.</i> Повноваження прокуратури щодо розгляду звернень громадян.....	125
<i>Яценко С. Л.</i> Зміст і поняття адміністративної діяльності керівника в органах внутрішніх справ	127

СЕКЦІЯ 5. СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО І МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Керівник секції: *Аблязов Денис Едуардович – віце-президент СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент*

Заступник: *Авраменко Олександр Леонідович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук*

<i>Адамус М., Маліновська А. Агресивна поведінка як прояв соціальної участі.....</i>	<i>132</i>
<i>Бил Я. Формально-правовое регулирование противодействия коррупции на международном уровне .....</i>	<i>137</i>
<i>Гузньчак Ц. Правове становище Президента Республіки Польща у контексті забезпечення національної безпеки .....</i>	<i>141</i>
<i>Зубровська А. Жертви злочинів і посттравматичний стрес .....</i>	<i>143</i>
<i>Калина Е. С., Конева Н. С. Обеспечения безопасности в кризисных ситуациях: теоретико-правовой анализ законодательства России .....</i>	<i>147</i>
<i>Короманська А. Юридична охорона постраждалих та свідків у справах про торгівлю людьми за польським процесуальним законодавством.....</i>	<i>152</i>
<i>Маліновська І., Дашевська А. Причини і наслідки втеч дітей і молоді з дому на теренах Польщі .....</i>	<i>157</i>
<i>Оксьом І. Г. Форми та способи взаємодії міжнародного та національного права .....</i>	<i>163</i>
<i>Состек М., Токарський М. Еволюція кримінального законодавства щодо відповідальності за дитячу порнографію в Польщі у чинному кримінальному кодексі .....</i>	<i>167</i>
<i>Стеценко С. Г. Вплив глобалізації на систему права України .....</i>	<i>170</i>
<i>Товстопят Л. М. Міжнародний захист прав національних меншин та Україна .....</i>	<i>173</i>

СЕКЦІЯ 6. ПОГЛЯДИ МОЛОДИХ ЮРИСТІВ ТА СТУДЕНТІВ ПРАВОНАВЦІВ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.

Керівник секції: *Задояний Михайло Трохимович – професор кафедри теорії та історії держави і права СУЕМ, кандидат юридичних наук*

Заступник: *Куценко Дмитро Миколайович – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, голова координаційної ради молодих юристів університету*

<i>Задояний М. Т., Булика А. С. Юридична відповідальність: шляхи та проблеми дослідження.....</i>	<i>177</i>
<i>Задояний М. Т., Вербовський І. В. Соціальний контроль в Україні, як державі перехідного періоду .....</i>	<i>180</i>
<i>Задояний М.Т., Годований Б. П. Цілі і засоби в праві: теорія і практика.....</i>	<i>181</i>
<i>Задояний М. Т., Лісовенко О. І. Колізії в праві .....</i>	<i>183</i>
<i>Задояний М. Т., Москаленко І. М. Юридичний конфлікт: розуміння та прогнозування .....</i>	<i>185</i>
<i>Задояний М. Т., Москаленко І. М. Стимули та обмеження в праві.....</i>	<i>188</i>
<i>Задояний М. Т., Музика А. Д. Законний інтерес: історія, структура та види .....</i>	<i>190</i>
<i>Задояний М. Т. Пащенко С. О., Зозуля Є. М. Кримінологія: зародження, розвиток і сучасний стан .....</i>	<i>192</i>
<i>Задояний М. Т., Підгорний Р. І. Правовий нігілізм: поняття та шляхи подолання.....</i>	<i>195</i>
<i>Задояний М. Т., Руденко І. М. Правове життя: поняття, ознаки, проблеми .....</i>	<i>198</i>
<i>Задояний М. Т., Смолінська А. О. Юридична практика: основні шляхи і напрямки вдосконалення.....</i>	<i>202</i>
<i>Задояний М. Т., Ткаченко В. І. Правова поведінка.....</i>	<i>204</i>
<i>Кузнецова Л. В., Слонім В. А. Проблемні питання охорони праці в Україні .....</i>	<i>206</i>
<i>Кузнецова Л. В., Шолох С. С. Проблеми працевлаштування молоді в Україні.....</i>	<i>209</i>

<i>Куценко Д. М., Дорошко М.</i> Цивільно-правовий захист власності в мережі Інтернет	212
<i>Оксьом І. Г., Лісовенко О. І.</i> Становлення адміністративного судочинства в Україні.....	215
<i>Оксьом І. Г., Овсяннікова Ю.</i> Правові аспекти запровадження в Україні обов'язкової страхової медицини	218
<i>Оксьом І. Г., Ткач А. В.</i> Європейський суд – дієвий міжнародний правовий механізм захисту прав громадян	221
<i>Смаглій В. А., Атамась К. М.</i> Особливості правового регулювання ринку землі в Україні на сучасному етапі	224
<i>Смаглій В. А., Гах І. П.</i> Зловживання монопольним становищем на ринку	226
<i>Хуткий О. В., Герасименко Н. Ю.</i> Становлення й розвиток правової держави та громадянського суспільства в Україні	229
<i>Хуткий О. В., Щитник О. А.</i> Забезпечення охорони і захисту материнства та дитинства в Україні як складова державотворення.....	231

Секція 1. Теорія та історія становлення та розвитку української держави та її правової системи

Керівник секції: Товстоляк Людмила Миколаївна – завідувач кафедри теорії та історії держави і права СУЕМ, кандидат історичних наук

Заступник: Яценко Володимир Семенович – кандидат юридичних наук, заступник прокурора м. Сміла

*Біленчук П. Д., к. ю. н., доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Задояний М. Т., к. ю. н., професор
кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ

1. Проблема пізнання – це одна із основних і фундаментальних проблем суспільства та його окремих наук, особливо, філософії. Пізнання – процес цілеспрямованого, активного відображення об'єктивного світу в свідомості людей, зумовлений суспільно-історичною практикою людства. Пізнання є вищою формою відображення дійсності, яке полягає не тільки у вибірково-активному її осмисленні, воно здатне виходити за межі нового стану речей, відображати не тільки сучасне, а й майбутнє.

Головна мета (ціль) пізнання є виявлення передумов, засобів, закономірностей руху та встановлення критеріїв істинності результатів пізнання, основними із яких є знання. В сучасній гносеології саме на базі знань (відносних, абсолютних та апіорних) суб'єкт розрізняє об'єкт і предмет пізнання. В цьому процесі важливу роль відіграє практика.

2. Процес пізнання (дослідження) надзвичайно складний (конструктивізація, абстракція, ототожнення, ідеалізація, абсолютизація, аналогія та інше) відображає найголовніші його зв'язки в основі якого лежать методологічні принципи, підходи та методи пізнання.

Важливо підкреслити, що зазначені принципи, закони і категоріальні співвідношення діалектичної логіки досліджують не тільки зв'язки, що діють у природі і суспільстві, але специфічно притаманні саме процесам пізнання і понад усе – діяльності, мислення, що пізнає [1, с.5].

Серед законів діалектичної логіки ми вважаємо за доцільне виділити, в першу чергу, загальні закони діалектики, які виконують важливі методологічні, а значить і гносеологічні функції. Досліджуючи найважливіші сфери дійсності (а це природа, суспільство і пізнавальне мислення) необхідно пам'ятати, що співвідношення між ними є дуже складні, багатоманітні та багато ступеневі. Тому основним інструментом їх дослідження є системний аналіз – теорія складових систем [2].

Важливою методологічною складовою процесу пізнання є діалектична логіка. Застосування законів діалектики наукового пізнання спирається, перш за все, на наступні принципи: діалектичного протиріччя; відзеркалення, історизму; практичної детермінованості пізнання; домінування змісту над формою; узагальнення зв'язків, тощо [3, с. 25].

В процесі пізнання суб'єкту дослідження постійно доводиться вдаватися до конструктивізації дійсності, абстракції ототожнення (мислень поєднання предметів дослідження в один абстрактний предмет – клас), ідеалізації, абсолютизації, аналогії та інш. Методологічна основа залишається першим важливим в практиці пізнання і сьогодні.

3. В сучасній теорії пізнання надзвичайно важливу роль відображають інформаційні технології (ІТ). Із накопичення досвіду (практики) роботи з інформацією у електронному вигляді під ІТ стали розуміти машинізовані способи створення, зберегання, передання та використання інформації у вигляді знань. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що сучасне людство проживає в інформаційному суспільстві, де знання перетворюються в інформаційний ресурс (ІР), та подальшої переробки їх з метою переводу із пасивних (документи, книжки, статті) в формат – алгоритмів, програм, мультимедії, тощо. ІР – це результат “симбіозу” знань та понятійного апарату, продукт колективної творчості, форма впливу знань на практику [4, с.21-25].

Інформаційна складова ІР формується на основі математичної (логічної цифрової) формалізації знань, а головні її риси – точність і повнота. Систематична складова ІР базується на процесі усвідомлення реалій людиною.

Основними рисами ІР на сучасному етапі розвитку суспільства є:

- невичерпність – ІР протягом часу та в ході використання не тільки не зменшується, а навіть зростає;
- взаємозалежність – ІР проявляє себе найкраще у взаємодії з ресурсами інших видів – людський, часовий, фінансовий і т.п.;
- творчість – ІР є наслідком лише творчої (не рутинної) розумової праці;
- безпосередність – ІР є формою безпосереднього включення науки у практику;
- рекурентність – ІР первинно отримані знання дозволяють отримати нові через взаємодію з практикою ціною менших витрат.

Дуже важливо те, що ІР реально якісно прискорила можливість переходу від концепцій, понять, законів до практичного їх застосування в результаті чого наука стає безпосередньо соціальною силою.

Література:

1. Диалектика научного познания: очерки диалектической логики. – М.: Наука, 1978. – 480с.
2. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: Навч. посібник. – К. Вид. Дім «Слово», 2004. – С.240.
3. Диалектика научного познания: очерки диалектической логики. – М.: Наука, 1978. – 480с.
4. Каныгин Ю.М. Основы теоретической информатики. – К.: Наукова думка, 1990. – 230с.

*Біленчук П. Д., к. ю. н., доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Задояний М. Т., к. ю. н., професор кафедри
теорії та історії держави і права
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

1. Аналіз чинного законодавства і стану розвитку державотворчих процесів в Україні за роки незалежності (1991-2012 рр., а це більше 20 років), свідчить, про те, що в країні розпочався процес формування конституційно-правових засад і

механізмів розбудови правової держави [1]. Серед значимих досягнень і здобутків у цій сфері державотворчої діяльності найбільш значимі є:

- відродження ліберально-демократичної традиції конституціоналізму (ст.1-68 Конституції України);
- закладання основ парламентаризму (ст.75-101 Конституції України);
- реалізація принципу розподілу влади (ст.6 Конституції України);
- процес реформування судової системи (ст.124-131 Конституції України) [2];
- здійснення трансформації національної системи законодавства [3];
- формування позитивних тенденцій в оцінці прав і свобод людини та в їх захисті [4];
- реформування (хоча із великими недоліками та проблемами) виборчого законодавства ;
- утворення Конституційного Суду, вищої ради юстиції, закладення правових основ і механізмів з питань національної безпеки, діяльності органів судочинства, правоохоронних органів, збройних сил та захисту державних кордонів [5];
- повільно, але формується основа для функціонування громадянських організацій, рухів, телебачення, недержавних служб безпеки, як основних елементів громадянського суспільства [6].

Перелік зроблено можна було продовжити, але головне сьогодні закріпити даний процес, розвинути та удосконалити – концепції, доктрини, ідеї, закони, інші інститути та механізми правової держави.

Сьогодні всі повинні зрозуміти, що правову державу не можна побудувати, обмежившись тільки прийняттям законів [7].

2. Основні проблеми побудови правової держави в Україні зводяться до того, що в умовах плюралізму думок, ідеологій, зміни еліт і влади – сенс і зміст ідеї правової держави можуть кардинально розходитись, і навіть по-різному бути інтерпретовані, а це звичайно не сприяє гармонійному розвитку держави.

Разом з тим не змінним залишається основне – права держава , не дивлячись на її специфічні особливості, залишається бути державою. А це означає, що :

- вона не ототожнюється із суспільством та іншою системою спеціально – політичних організацій;
- крім власних, специфічних рис, вона володіє загально – родовими ознаками;
- вона наділена публічною владою, і є офіційним представником усіх прошарків суспільства;
- вона має специфічний апарат управління і примусу;
- вона, на відміну від недержавних організацій, володіє системою юридичних заходів;
- вона володіє суверенітетом, що проявляється у її верховенстві по відношенню до всіх інших недержавних організацій та до всіх громадян, та інше.

Перераховані вище ознаки і риси є загальними для будь-якої держави, а що є характерним саме для правової держави. Серед таких характеризуючих ціннісних параметрів і орієнтирів найбільш значимими, на наш погляд, залишаються:

- право як міра рівності, справедливості і свободи, що панує в усіх сферах суспільства;
- закон діє не тільки для громадянина, а й для всіх чиновників, державних службовців, депутатів, органів і установ державної влади та місцевого самоврядування, а також держави в цілому;

- державна влада функціонує на засадах Конституції України і здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову та реалізується на основі функціонування «Системи стримувань і противаг» між ними;
- права, свободи та інтереси особи є непорушними, а держава гарантує їх реалізацію і забезпечує їх охорону і захист;
- подальше утвердження суверенітету народу, як єдиного джерела влади;
- ефективна система контролю за режимом законності та адекватна реакція на факти порушення законів;
- високоефективна діяльність органів правопорядку і судових органів у забезпеченні законності, гарантуванні захисту прав і свобод людини;
- взаємна відповідальність між особою і державою та відповідальність органів влади і управління за свою діяльність;
- вирішення усіх конфліктних ситуацій, спірних та дискусійних питань суспільства виключно у судових інстанціях та на референдумі.

3. Подальша розбудова в Україні правової, демократичної країни має певні проблеми, які, на нашу думку, пов'язані виключно із діями та поведінкою влади. Серед них найбільш актуальними та значущими є такі:

а) розбудова правової держави в Україні об'єктивно пов'язана із демократичними процесами в Україні. Останні, в силу багатьох обставин, втратили свій динамізм, а окремі навіть і перспективу. Демократизм держави є насамперед не тільки визнання державою народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, а реальне здійснення влади (управління) народом через відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування.

Разом з тим прийняття в Україні за останній період де яких фундаментально важливих рішень, а саме – зміна форми правління в Україні (відбулось на базі рішення Конституційного Суду), прийняття Закону про мовні та земельні питання; (прийняла ВР України) питання, щодо продовження терміну базування в Україні Російського Чорноморського Флоту, та інші, все це було здійснено без вивчення та врахування думку, а головне без участі народу. Відсторонення народу від прийняття доленосних рішень у зазначених та інших актуальних питаннях, свідчить також відсутність в Україні Закону про референдуми;

б) в Україні, як правовій державі, її Конституція, відповідно до ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми пряму дію. Звернення до суду людини і громадянина, в разі порушення його конституційних прав і свобод – гарантується. Разом з тим, в країні за останній період, формується негативна практика коли ще проекти законів уже стадії їх підготовки і прийняття не відповідають (протирічать) нормам конституції, грубо порушується процедура прийняття законів, та інше.

В країні знівельований принцип верховенства права (ст. 8), а саме він є фундаментальним у правовій державі; та принцип рівності усіх перед законом (ст. 21, ст. 24). Відносно дії зазначених принципів прикладів, особливо в сфері прийняті судових рішень, звернень громадян до Європейських судів достатньо та інше.

Перспективи правової держави в Україні сьогодні по-різному оцінюються політиками, вченими, іншими фахівцями права.

На нашу думку, побудова в Україні правової держави можлива лише за умов:

- розбудови у нас громадянського суспільства, як історичного феномену вільного від державного втручання;

- реальної реалізації в країні принципів демократії, і перш за все – свободи слова, плюралізму, урахування думки і захист меншості, переходу від демократичної більшості до демократії консенсусу; реальних, об'єктивних виборів органів влади та місцевого самоврядування; подолання корупції та інше;
- відновлення європейських напрямів співпраці, реальне бажання влади та конкретні дії щодо євроінтеграції України.

Література:

1. Конституція України. Київ, Юрінком Інтер, 1996. – 80с.
2. Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 07.07.2010 року.
3. Правовий статус особи: стан, проблеми, перспективи. Збірник наукових статей. За ред. П.Д. Біленчука, М.П. Головка, Н.П. Морзе. – К.: АПСВ, 1998. – 200с.
4. Біленчук П.Д. Судові і правоохоронні органи України: Навч. посіб. / П.Д. Біленчук, І.І. Котюк, А.П. Гель, Г.С. Семаков, Н.М. Ахтирська, С.М. Круль // За ред. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 2011. – 328с.
5. Біленчук П.Д. Підприємницьке безпекознавство в Україні: Навч. посіб. / П.Д. Біленчук, Е.І. Низенко, Г.С. Семаков, В.Б. Міщенко / За ред. д.ю.н. А.М. Подоляки. – К.: ДП Вид. дім “Персонал”, 2010. – 352с.
6. Загальна теорія держави і права. Підручник. За ред. д.ю.н., проф. Цвіка М.В., д.ю.н., проф. Петришина Л.В. Харків. “Право”, 2009. – 530с.
7. Теліпко В.Е. Універсальна теорія держави і права. Підручник. К.: БІНОВАР. 2007. – с.187-188.
8. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – с. 208-209.
9. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перероб. и допол. Отв. Редактор проф. М.Н. Марченко. – М.: ИКД «Зерцало – М», 2002. – 528с

*Воробйов В. В., доцент
кафедри менеджменту та адміністрування
Кіровоградський інститут розвитку людини*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Питання юридичного забезпечення медичної діяльності в останній час характеризуються підвищеною актуальністю. Соціально-економічні і політичні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві протягом останніх десятиліть, торкнулись і сфери охорони здоров'я громадян.

Відповідно до ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права кожна людина має право на медичну допомогу та медичний догляд у разі хвороби. Це право людини знайшло відображення у ч. 1 ст. 49 Конституції України, згідно з якою кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Проблема охорони здоров'я населення та покращення медичної допомоги є однією з глобальних проблем людства. Для України, населення якої перебуває в несприятливих соціально-економічних умовах, здійснення законодавчих заходів, спрямованих на створення належних умов для ефективного і доступного для усіх громадян медичного обслуговування, є надзвичайно важливим завданням [1, с.93].

Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, удосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2, с.243].

Питання, пов'язані з правовим регулюванням охорони здоров'я населення України вивчалися багатьма вченими. Проте, ряд проблемних питань, які стосуються, зокрема, відносин лікар-пацієнт, потребують детальнішого дослідження.

Ми спробуємо дослідити права пацієнтів та гарантії їх реалізації при наданні медичної допомоги в Україні.

Право на медичну допомогу передбачене ст. 284 Цивільного кодексу України, згідно з якою фізична особа має право на надання їй медичної допомоги. Відповідно до постанови КМУ "Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги" медична допомога – це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності, та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства.

Досліджуючи права пацієнтів варто звернути увагу на положення Лісабонської декларації щодо прав пацієнта, прийнятій 34 Всесвітньою медичною асамблеєю у 1981 році. Зокрема, дана Декларація закріплює наступні права пацієнтів:

- а) пацієнт має право вільно обирати свого лікаря;
- б) пацієнт має право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних чи етичних рішень;
- в) пацієнт має право погодитись чи відмовитись від лікування після одержання адекватної інформації;
- г) пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього;
- д) пацієнт має право померти з гідністю;
- е) пацієнт має право прийняти чи відхилити духовну та моральну підтримку, включаючи допомогу священнослужителя відповідної конфесії.

Розглянемо детальніше деякі права пацієнтів в Україні. Важливою гарантією права на надання медичної допомоги є право на рівний і справедливий доступ до медичної допомоги та право пацієнта вільно обирати лікаря. Саме за допомогою цього права можна забезпечити високий рівень надання особі медичної допомоги.

Разом з тим, як з будь-якого правила, з даного правила також існують винятки.

Зокрема, це стосується випадків, коли заміна лікаря на вимогу пацієнта не може бути проведена у зв'язку із великою зайнятістю лікаря. У таких випадках пацієнтам необхідно звернутися до керівника лікувального закладу для призначення відповідної заміни. Дані права пацієнта закріплені також у ст. 34, 38 Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Крім права на вибір лікаря пацієнт має також право на вибір лікувального закладу. Іншими словами пацієнти можуть обирати державні, комунальні або приватні лікувальні заклади в Україні, а також мають право користуватись послугами закладів охорони здоров'я за кордоном. Вибір лікувального закладу буде залежати від наявності кваліфікованих фахівців, а також від фінансових можливостей пацієнтів.

Ще одним важливим правом пацієнтів є право на безпеку і якість медичної допомоги. Безперечно медична допомога, яка надається пацієнтам повинна задовольняти потреби людини, які зумовлені станом її здоров'я, не створюючи при цьому загрозу для її життя та здоров'я. Проте, часто постає питання, яка медична допомога відповідає даним принципам. На нашу думку, найголовніше – це своєчасне і правильне встановлення діагнозу. На даний час існують досить розвинені технології,

що допомагає при встановленні діагнозу та призначенні лікування. Проте, не слід забувати про людський фактор, а тому у будь-якому випадку не виключені помилки та недбалість при встановленні діагнозу. Для забезпечення права пацієнтів на безпечну та якісну медичну допомогу необхідно забезпечити перш за все належну підготовку медичних працівників.

Крім того, держава повинна на належному рівні здійснювати контроль за правильністю випуску та використання лікарських засобів. У зв'язку з цим і відповідно до ст. 3 ЗУ “Про лікарські засоби” державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів спрямовується на підтримку наукових досліджень, створення та впровадження нових технологій, а також розвиток виробництва вискоелективних та безпечних лікарських засобів, забезпечення потреб населення ліками належної якості та в необхідному асортименті шляхом здійснення відповідних загальнодержавних програм, пріоритетного фінансування, надання пільгових кредитів, встановлення податкових пільг тощо.

Слід звернути увагу також на право пацієнта на інформацію про стан свого здоров'я. Дане право передбачене ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, а також ст. 285 ЦК України. Дану інформацію пацієнт може дізнатися самостійно шляхом ознайомлення з історією хвороби або безпосередньо від лікаря.

При зверненні особи до лікаря за інформацією про стан свого здоров'я, він зобов'язаний їй надати, що не завжди має місце у медичній практиці. Досить часто така інформація замовчується. Проте, ми погоджуємось з О.В. Кохановською, яка зазначає, що враховуючи особливий довірчий характер відносин між лікарем та пацієнтом, омана лікарем пацієнта несумісна з довірою до нього і може призвести лише до втрати порозуміння з медичними працівниками і відіграти негативну роль у лікуванні або призвести до відмови від необхідних методів діагностики та лікування [3, с. 129–130].

Разом з тим, в окремих випадках законом встановлюються певні обмеження щодо можливості одержання пацієнтом повної інформації про стан свого здоров'я.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 285 ЦК України, якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами.

Розглядаючи права пацієнтів, не варто забувати також про право на конфіденційність або іншими словами право на таємницю про стан здоров'я. Відповідно до ст. 286 ЦК України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Інформація про стан здоров'я пацієнта не може бути розкрита без його згоди як під час життя, так і після його смерті. Дане право гарантується тим, що до медичних працівників, які винні у розголошенні інформації про стан здоров'я пацієнта, застосовується відповідальність, у тому числі і кримінальна (ст. 145 КК України).

Проте, в окремих випадках право на таємницю про стан здоров'я може бути обмежене. Так, відповідно до ст. 6 ЗУ “Про психіатричну допомогу” допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для: 1) організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; 2)

провадження дізнання, попереднього слідства або судового розгляду за письмовим запитом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду.

Ще одна підстава для обмеження права на таємницю про стан здоров'я передбачена у ст. 30 Сімейного кодексу України, згідно з п. 1 якої особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан здоров'я.

Певним обмеженням права на конфіденційність можна вважати також положення ст. 26 ЗУ “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”, згідно з якою працівники підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних, дошкільних і навчально-виховних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування, інших підприємств, установ, організацій, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може спричинити поширення інфекційних захворювань, виникнення харчових отруєнь, а також працівники, зайняті на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, повинні проходити обов'язкові попередні (до прийняття на роботу) і періодичні медичні огляди. Обов'язкові щорічні медичні огляди проходять також особи віком до 21 року.

Характеризуючи права пацієнтів не слід забувати про гарантії їх реалізації. У зв'язку з цим на державу покладаються певні обов'язки щодо реального забезпечення прав пацієнтів, а не лише на їх декларування.

Відповідно до ст. 7 Основ законодавства України про охорону здоров'я держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у галузі охорони здоров'я шляхом:

- а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я;
- б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я;
- в) подання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги у обсязі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України;
- г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я;
- д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації;
- е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у галузі охорони здоров'я.

Гарантією забезпечення прав пацієнтів можна вважати медичне страхування.

Відповідно до ст. 6 ЗУ “Про страхування” запроваджено добровільне медичне страхування. Суть даного виду страхування полягає у тому, що страхові організації укладають із закладами охорони здоров'я договори про співпрацю щодо надання медичної допомоги й лікування застрахованих осіб за умовами договорів добровільного медичного страхування.

Також ст. 7 ЗУ “Про страхування” передбачене обов'язкове медичне страхування. Проте, на даний час доцільним є більш досконале правове регулювання саме загальнообов'язкового медичного страхування. Ми погоджуємось з С. Стеценко та І.Сенютою, які вказують, що прийняття закону “Про загальнообов'язкове державне медичне страхування” дозволить: а) покращити фінансування галузі; б) здійснити чіткий контроль за витратами коштів на лікування хворого; в) запровадити ефективні

цивільно-правові договірні відносини між закладами охорони здоров'я, роботодавцями, державою і людиною [4, с.98–99].

Слід також зазначити, що досить часто виникають спори, пов'язані із порушення прав пацієнтів. Одним із способів захисту таких прав є звернення до суду.

Можна сказати, що наданий час в Україні проводиться робота з удосконалення правового регулювання охорони здоров'я населення. Проте, незважаючи на заходи, які вже проведені для покращення правового статусу пацієнтів в Україні, існує ще багато проблем, які вимагають подальшого правового регулювання. Тому доцільним буде об'єднання зусиль юристів і медичних працівників для вирішення проблем, які існують у сфері охорони здоров'я.

Література

1. Головченко В., Грузова Л. Законодавство України про охорону здоров'я: проблеми реформування й оновлення // Право України. – 2000. – № 11. – С. 93–95.
2. Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2003. – 1080 с.
3. Кохановська О.В. Право на інформацію про стан здоров'я за Цивільним кодексом України // Молодь у юридичній науці: Збірник тез міжнародної конференції молодих вчених “Четверті осінні юридичні читання” (21-22 жовтня 2005 року): У 3-х частинах: Частина друга: “Приватно-правові науки”. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління і права, 2005. – С. 129–131.
4. Стеценко С., Сенюта І. Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні // Право України. – 2007. – № 6. – С. 96–100.
5. Галай В. Медіація як один з альтернативних способів захисту прав пацієнтів // Право України. – 2007. – № 10. – С. 35–37.

УДК 32.019

*Данилова Н. А., к. ф. н, професор
кафедры социально-гуманитарных дисциплин
Восточноевропейский университет экономики и менеджмента*

НОРМА И НОРМАТИВНЫЙ ПОРЯДОК В СОЦИАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

В переходные периоды, периоды оживления «войны всех против всех», особую актуальность приобретает проблема социального порядка, без которого продуктивная деятельность общества как целостного системного образования невозможна. Если система, в том числе, социальная, представляет собой совокупность или группу элементов, которые поддерживают устойчивые образцы социальных ожиданий и структур, то изменения в одних из них не могут не затрагивать все другие. Что следует понимать под социальным порядком? Согласно теории систем (Т.Парсонс, В.Парето, Ю.Хабермас и др.) социальный порядок не может возникнуть сам собой, автоматически, в ответ на людские пожелания или принуждения. Он возникает благодаря социальной деятельности, порождающей «нормы» и «принципы». Они-то и превращают общество в «самоподдерживающуюся» социальную систему и благодаря им система начинает функционировать как внутренне взаимосвязанная детерминанта индивидуальных волей, исправляющая отклонения от ее основных целей или принципов.

Таким образом социальный порядок есть порождение «нормативного порядка», признание этической универсальности которого обуславливает равновесие между различными частями системы, группами интересов, политических и других ее учреждений, чем и создается желанная продуктивная стабильность.

Нормы и ценности, которые превращают функционирование системы в упорядоченный и непрерывный процесс работают неодинаково. Нормы (лат. *norma* – правило, стандарт) как простейшие формы нравственных требований, пригодны лишь в некоторых ситуациях и работают как образцы индивидуального или группового поведения. Так, например, образцовый дворянин должен был презирать труд, особенно физический, демонстрировать праздность, расточительную щедрость, выставлять напоказ свое бесстрашие и готовность умереть, если нанесено оскорбление его достоинству. Само собой разумеется, эти нормы были обязательными только для благороднорожденных. В то время как от образцового мещанина (буржуа) нормативный порядок требовал диаметрально противоположного образа жизни: он должен был быть трудолюбивым до самозабвения, расчетливым и бережливым до скупости, не рисковать своей жизнью ради славы, не швырять деньги на ветер и быть осторожным до трусости «self-made меном».

Добровольное признание справедливости такого нормативного порядка обеспечивает прочность социального порядка в любой из социальных систем. Справедливость как ценность, наряду со свободой, равенством и др. это уже социальные регуляторы другого масштаба. Бесспорно, полезные и необходимые человеку и обществу в целом, они закладываются в основы социальной деятельности государства, его целей и программ, позволяя установить твердую идеологическую базу для его политики. В целях легитимации, они субъективируются в материальных носителях, которые должны восприниматься как священные, типа Мавзолея или Изумрудного Будды. Это могут быть также герои, полководцы, исторические личности. Неважно, реальные или мифические, они также призваны играть роль «образцов для подражания», влиять на образ мыслей и поведение людей в нужном для государства направлении, выполняя, таким образом, свое главное предназначение – сохранение *status-quo*, т.е. социального порядка. Посягательство на святыни, разрушающее их «священность» и подлинность, обесценивает культурную традицию, дискредитируя идеологические ценности, что создает мощную угрозу и социальной интеграции, и социальному порядку в целом.

Критики теории систем и сторонников структурного функционализма (Миллс, Локвуд, Гоулднер и др.) упрекают их за преувеличение роли ценностных механизмов в достижении и регуляции социального порядка и, тем самым, якобы, теоретическое оправдание жестко централизованного государства, порядок которого держится за счет идеологических ценностей и мощной пропагандистской обработки сознания. Они утверждают, что социальный порядок дело рук (ума, воли) самих субъектов социального процесса, которые действуют в ценностно-нейтральном социальном пространстве. А ценности и нормы носят лишь ситуационный характер. Что в обществе, которое функционирует на принципах личного интереса, без коллективных норм и ценностей, борьба за существование «сильных» и «пригодность к эксплуатации» слабых формируется другой, более естественный порядок, порядок превосходства и подчинения, который благодаря сильному государству держится на послушании.

На упреки в недемократичности общества «роботов» и «культурных остолопов», они утверждают, что послушание не всегда предполагает «чувство подчиненного положения» (Н.Ньюбай), Дескать, имеется в виду не покорность тирану (которая, по Цвингли, даже греховна) а подчинение законопослушному государству, то есть подчинение не силе, а легитимному авторитету.

Но сегодня, когда старый социальный порядок с его ценностями подлинной общности и социальной поддержки людей, занятых сотрудничеством и взаимопомощью, сменяется общественным беспорядком, где вера в ценности и коллективные цели стремительно утрачивается, а общество не в состоянии установить рамки новых социальных норм, регулирующих противоречие капиталистического накопления и общественного благосостояния – кризис легитимности налицо, а значит, ресурс послушания тоже на исходе.

Литература:

1. Каменская Г. В., Родионов А. Н. Политические системы современности. – М., 1994.
2. Оссовская М. Рыцарь и буржуа. – М., 1988.
3. Панарин А. С. Альтернативы порядка... в кн.: А.С. Панарин. Политология. – М., 1997. – С. 377-382.
4. Пригожин И., Стенгер И. Порядок из хаоса. – М., 1988.
5. Регуляція соціальної поведінки за ситуації нестабільності: віртуальний круглий стіл. – «Соціологія: теорія, методи, маркетинг». – 2011, №2. – С.178-204.
6. Токвиль А. Старый порядок и революция. – М., 1911.
7. Ульянов Н. И. Происхождение украинского сепаратизма. – М., 1996.
8. Єндрейн Ч. Сравнительный анализ политических систем. – М., 2000.
9. C. Wright Mills. The Power Elite, Oxford University Press. – N.Y. – 1965.
10. Talcott Parsons. Politics and Social Structure. – Free Press, N.Y. – 1969.
11. William T. Bluhm. Theories of the Political System. Prentice-Hall, Englewood Cliffs – N.Y. – 1965.

*Десятников І. В., к. і. н.,
завідувач кафедри менеджменту
туризму, готельного і ресторанного бізнесу,
Германенко Л. М., старший викладач
кафедри обліку і аудиту та маркетингу
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРАКТИКА УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ УГОД У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Кінець ХІХ – початок ХХ століття у аграрному секторі економіки підросійської України позначилося значною активізацією відносин найму-продажу робочої сили. Важливим аспектом цих відносин стала практика укладення трудових угод між найманими робітниками та землевласниками.

Питання правового врегулювання найму на сільськогосподарські роботи було предметом багатьох урядових обговорень, результатом яких стало прийняття 12 червня 1886 р. Положення про найм на сільські роботи.

Згідно зі статтею 2 Положення, сільськими роботами визнавалися „усі взагалі роботи по обробці полів та збиранню врожаю, по зведенню будівель та підтриманню благоустрою у маєтках, а також роботи, пов’язані з сільськогосподарським виробництвом, не маючи значення фабричних чи заводських виробництв” [1, 1].

Договір про найм міг укладатися між самим господарем або уповноваженою ним особою, з одного боку, та окремими робітниками, сім’ями чи артілями, з іншого. У останньому випадку договір укладався з артільним старостою (статті 5-7 Положення) [1, 2].

Договір про найм міг укладатися усно або письмово. Укладення усного договору не підлягало ніяким формальностям. Письмові договори могли бути укладені як нотаріально, так і „домашнім” порядком. Останні могли за бажанням сторін бути

представлені у поліцію чи у волосне правління для засвідчення підписів (статті 13-15 Положення) [1, 2].

Також згідно Положення договори про найм на сільськогосподарські роботи могли укладатися за договірними листами. Вони видавалися на невизначений строк не більше одного в один і той же час усім бажаючим у волосних правліннях та міських громадських правліннях, як за місцем проживання, так і за місцем тимчасового перебування цих осіб (статті 70, 72, 73, 77). При укладенні договору про найм, його умови вносилися до договірного листа та підписувалися сторонами, а у випадку неписьменності робітника – одним наймачем (стаття 80). До представлення договірного листа для засвідчення до органів, уповноважених його видавати, він не мав юридичної сили (стаття 81). Наймач був зобов'язаний видати робітнику, сім'ї чи артілі розрахунковий лист, до якого мали вписуватися копія договору, усі виплати робітнику та накладені на нього штрафи та вирахування (статті 83-84). Після укладення договору, договірний лист зберігався у наймача, а розрахунковий – у робітника (стаття 86) [1, 10-11].

За складення фіктивного договірного листа, його зміну та використання завідомо фіктивного, зміненого чи чужого договірного листа, а також передачу свого листа іншій особі для використання його для найму, винний підлягав ув'язненню на строк від 2 до 4 місяців [2, 8].

Договори про найм, згідно Положення, могли укладатися на певний або на невизначений строк. Заборонялося укладення договорів з визначенням строку найму більше 5 років, договорів, виконання яких повинно початися через рік чи більше після укладення договору та договорів з метою погашення боргу на строк більше одного року (статті 22-25) [1, 3-4]. При укладенні договору сторони повинні були визначити розмір рядної плати. Крім умов строку договору та оплати праці, сторони мали право включати до договору й інші умови, що не суперечили законодавству, як-то умови про строки та способи платежів, харчі, приміщення і т. п. (статті 26-27) [1, 4]. При укладенні договору за договірним листом до нього обов'язково вносились точні вказівки: у чиєму господарстві, на які роботи, за яку плату та на який строк найнявся робочий, а також величина отриманого ним завдатку (стаття 80) [1, 11]. Не допускалося внесення до договору не передбачених Положенням умов щодо обмеження судового захисту та щодо покарання і вирахування (стаття 28) [1, 3-4].

Припинялися договори за взаємною згодою сторін, закінченням строку найму, смертю робітника, висилкою його з місця виконання договору, його ув'язненням, обов'язковим вступом робітника на військову чи громадську службу, за відмовою продовжити вид на проживання (стаття 63 Положення). Договір, укладений на строк більше одного року, міг бути припинений за бажанням однієї з сторін по закінченні кожного наступного року (стаття 64). Договори, укладені на невизначений строк також припинялися за бажанням однієї з сторін, але наймачу при цьому дозволялося звільняти робітника без попередження з видачею платні за два тижні (стаття 65) [1, 8-9].

Крім цього, наймач міг відмовити робітнику до строку найму з приводу: лінощів робітника; нестаранності; частих відлучок без дозволу наймача; неодноразового невиконання покладеної на нього роботи; відмови від виконання правомірних вимог наймача чи осіб, яким довірений догляд за робітниками та роботами; пияцтва; грубості щодо наймача та членів його сім'ї; відкритої непокори наймачу чи його повіреним; крадіжки майна; самовільного користування хазяйським майном,

навмисного його псування та псування господарської худоби; обману наймача; необережного поводження з вогнем; хвороби робітника інфекційною хворобою; неявки чи самовільного уходу; затримання робітника органами влади; нездатності виконувати роботу, на яку найнятий робітник (стаття 58). Якщо суд не визнавав правомірності звільнення наймачем робітника, то, у разі поданої останнім скарги, наймач мав виплатити винагороду у розмірі не більше тримісячної заробітної плати (стаття 59) [1, 8-9].

Робітник міг залишити наймача до завершення строку найму після попередження останнього про причину уходу, якщо до цього був привід: недотримання наймачем умов відносно виплати робітнику заробітної плати та його утримання; непосильне переобтяження роботою; образа дією, насильні дії з боку наймача, членів його сім'ї чи осіб, яким ввірений догляд за роботою та робітниками; нездатність робітника по хворобі, а робітниці по вагітності виконувати покладені на них роботи; непередбачені обставини, що примушують робітника повернутися до своєї сім'ї; умови праці, небезпечні для життя і здоров'я робітника; відвід робітником приміщення, зараженого інфекційною хворобою (стаття 60). Якщо суд за скаргою наймача визнавав, що договір припинений робітником неправомірно, останній підлягав відповідальності за самовільний уход (стаття 61) [1, 12-13].

Після припинення дії договору наймач був зобов'язаний повернути робітнику отриманий від нього узаконений вид. У іншому разі він був зобов'язаний виплачувати робітнику подвійну поденну плату за кожен день його незаконного утримання (статті 66-67 Положення). Якщо ж наймач не виплачував робітникам належну їм заробітну плату, то останнім присуджувалася до належного їм боргу особлива винагорода у розмірі не більше подвійної суми цього боргу (стаття 68) [1, 9]. При закінченні дії договору, укладеного за договірним листом, останній повертався робітнику, а розрахунковий лист – наймачу. У листі ставилась помітка про припинення договору без будь-яких пояснень про причини, після чого він завірявся у органі, де він представлявся при укладенні договору (статті 93-94). За неповернення договірного листа наймач підлягав покаранню згідно статті 67 Положення (стаття 104) [1, 12-13].

Характеризуючи законодавство Російської імперії про найм на сільськогосподарські роботи, слід відмітити, що саме прийняття Положення про найм на сільські роботи свідчило про вагомість питання застосування найманої праці у сільському господарстві імперії та України зокрема. Воно мало ряд прогресивних статей, проте мало значно більше недоліків.

Щодо порядку найму, то практика показала, що лише постійні робітники укладали письмові договори. Решта ж, за рідким виключенням, надавали перевагу усним. Інколи до укладення письмового договору про найм на роботу робітників спонукало лише те, що при усному договорі їм видавалися менші завдатки [3, 195]. Письмові договори могли обмежувати робітника, трактуватися на користь сильнішої сторони – землевласника, чого і могли боятися селяни. Усні ж договори давали менше можливості притягнути робітника до якої-небудь відповідальності. І письмові договори були взагалі неприйнятні для поденного найму – укладати договір з засвідченням у органах влади на два-три дні не мало ніякого сенсу.

Договори за договірними листами накладали стільки формальностей, що у них були не зацікавлені ні наймачі, ні робітники. Наймач був зацікавлений у ньому лише для попередження неявки чи самовільного уходу робітника, оскільки лист був прямим свідченням про взяті робітником зобов'язання, а то й завдаток. Проте, навіть

якщо робітник повертався за вимогою поліції до роботи в економії, то зрозуміло, що продуктивність його праці була невисокою. Судова ж справа по ньому закінчувалася взимку, коли робітник був вже фактично непотрібним, бо на його місце вже давно був найнятий інший [4, 282].

Робітник, що уклав договір за договірним листом, міг розраховувати на захист своїх прав у разі порушення наймачем досягнутих умов. Проте він дуже рідко звертався до суду, знаючи, що він у переважній більшості випадків стоїть на боці землевласника [5, 612]. Фактично робітник втрачав цю вигоду письмового трудового договору, а тому надавав перевагу усному.

До того ж більшість найманих сільськогосподарських робітників були неписьменними. Наприклад, серед робітників Херсонської губернії 1895 р. неписьменними були 82,7%, малописьменними – 2,8% і лише 14% писемними [6, 100]. Навіть писемні робітники часто відмовлялись підписувати угоди, зміст яких був для них часто незрозумілим, пояснюючи свою відмову неписьменністю [3, 195].

Таким чином, Положення про найм на сільські роботи від 12 червня 1886 р. певним чином врегульовувала відносини найму-продажу робочої сили у сільському господарстві України. Але цей закон відразу ж виявив свої слабкі сторони. Фактично трудові угоди укладалися усно, оскільки процедура укладення письмових угод була занадто складною і необов'язковою.

Література:

1. Свод законов Российской империи. – Т. XII, ч. II. – СПб., 1893.
2. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 619. – Оп. 1. – Спр. 775.
3. Варб Е. Наёмные сельскохозяйственные рабочие в жизни и в законодательстве / Е. Варб. – М., 1899.
4. К-в М. О рабочих в Малороссии и влиянии их на ход местного хозяйства / М. К-в // Сельский хозяин. – 1897. – № 24.
5. Ф. Д. Из Новороссии / Д. Ф. // Сельский хозяин. – 1897. – № 38.
6. Шаховской Н.В. Земледельческий отход крестьян / Н.В. Шаховской. – СПб., 1903.

*Десятников О. В., к. і. н.,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ТРИВАЛІСТЬ РОБОЧОГО ДНЯ ПРАЦІВНИКІВ РАДГОСПІВ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НЕПУ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НЕМОЖЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ВСТАНОВЛЕНОЇ КЗПП НОРМИ РОБОЧОГО ЧАСУ

Виробнича діяльність радгоспів періоду непу та умови праці робітників значною мірою залежали від розвитку радгоспного будівництва у країні. На початок непу радгоспи України перебували у невтішному економічному становищі. Вони були лише залишками колишніх великих поміщицьких господарств. Частина ріллі, яка вклинювалась у селянські наділи, як і луки, перейшли до власності селян. Підсобні підприємства, такі як млини, маслобійні, винокурні тощо перейшли у відання губернських Рад Народного Господарства. Таким чином розірвалося єдине господарче ціле. З весни 1922 р. радгоспи знімаються з державного бюджету та переводяться на госпрозрахунок. Разом із тим вирішено було об'єднати радгоспи у трести. Перед послабленими ж радгоспами ставились вимоги, які були під силу лише капіталістичним механізованим підприємствам. Робочі ж руки згідно КЗпП були у розпорядженні господарств лише протягом 8 годин на добу. Крім зарплати, радгоспи мусили сплачувати певний відсоток від прибутку на соціальне страхування, на

культурні та інші цілі. Все це не могло не позначитися на прибутковості радгоспів, а отже й на рівні зарплати робітників та на умовах їхньої праці. Комісія по обстеженню радгоспів України у своєму звіті до колегії НК РСІ робила невтішний висновок: „Розгляд забезпеченості радгоспів України засобами виробництва та аналіз їхнього фінансово-економічного стану досить природно підтверджує думку про неможливість на даний момент організувати раціональне господарство радгоспів” [1, 596 зв.].

Важливим критерієм умов праці робітника у господарстві була тривалість робочого дня. У радгоспах як масове явище спостерігалось перевищення встановлених норм робочого часу як для дорослих, так і для підлітків. Точного обліку робочого часу практично не велось. Так, у актах обстеження інспекторами НКП УСРР радгоспів Одеської губернії відзначалося, що кількість щоденно виробленого часу не враховувалася взагалі або обчислювалася приблизно [2, 24, 56].

Як і одноосібникам, адміністраторам радгоспів у більшості було незрозумілим та неприйнятним укладання робочого дня на сільськогосподарських роботах у конкретні часові межі. Так, волинський інспектор Всеробітземлісу відзначав у звіті за лютий місяць 1924 р.: „Адміністрація радгоспів не може змиритися з тим, щоб роботу рахувати на години; лише агрономи, завідуючі агробазами згодні рахуватися з годинами”, „...робітники зайняті від 4-7 годин дякуючи тому, що радгоспи не стали на ноги, а також тому, що адміністрація господарства не може використовувати робочу силу” [3, 10].

Так, працівники у тваринництві (доярки, їздові) починали роботу у деяких радгоспах у 4-5 годин ранку та закінчували її о 8-10 годині вечора. Загальна кількість робочого часу працівників скотарства досягала таким чином 10-12 годин на добу та знижувалась до 8 годин при меншій кількості худоби [3, 9-9 зв.]. Натомість, згідно представленому Наркомземом розпорядку робіт, тривалість робочого дня робітників при трьох перервах, які у робочий час не включались, і при 10 головах худоби на людину (на доярку 6 корів), не повинна була перевищувати 8 годин [4, 11]. Невідповідність між дійсністю та вимогами НКЗС пояснювалася перш за все браком робочих рук у радгоспах, через що робітники виконували цілий ряд додаткових функцій. Доярки крім своєї основної роботи – доїння, виконували й інші роботи – запис молока, збирання масла, роздавали корми та ін. [4, 11].

У 1922 р. НКП видав постанову про те, що при угоді між профспілкою та господарством дозволяється збільшення робочого дня у період сільськогосподарських робіт до 10 годин на добу з оплатою понаднормових у розмірі 50% основного окладу. Але і надалі на понаднормові роботи радгоспи у більшості випадків дозволу не запитували. Вони не враховувались та, як масове явище, не оплачувались [4, 11, 12].

Акти обстеження умов праці у радгоспах наповнені цілим рядом прикладів нераціонального використання робочого часу, що свідчить про абсолютну відсутність необхідної організації деяких робіт у господарстві. Причиною невиробничої трати часу робітників, які доглядали за худобою, вказувались неузгодженість самого апарату по стійловому утриманню худоби – нераціональність будов приміщень для тварин, незручне розміщення кормів тощо [3, 10].

Майже скрізь на фермах відсутніми були правила внутрішнього розпорядку, які регламентували час на виконання тієї чи іншої трудової операції, порядок робіт скотарів. Розтягнутість робочого часу протягом більшої частини доби за відсутності регулюючих начал виробляло у робітників неорганізованість та недисциплінованість у самостійній роботі, завдяки чому вироблялося зневажливе ставлення до часу [3, 10].

Інтенсивність та тривалість праці доярок та їздових у радгоспах протягом дня змінювались в залежності від пори року: літом, коли худоба перебувала на пасовищі, вони витрачали часу менше, ніж взимку при стійловому утриманні худоби; взимку праця ускладнювалася приготуванням кормів для тварин [4, 11].

Інспектори праці повідомляли, що у більшості радгоспів робочий час робітників на польових роботах дорівнював 10-12 годинам на добу, а у період жнив і більше – „від темна до темна” чи „від зорі до зорі” [3, 10 зв.]. Подовжений робочий день зумовлювався перш за все швидким темпом виконання польових робіт. Вирішення проблем та узгодження з законодавчо визначеними нормами можна було б досягти шляхом збільшення штату робітників. Але цьому перешкодив ряд причин: брак у радгоспах житлових приміщень та реманенту; брак робочих рук у „гарячий” час сезону за умови необхідності швидкого виконання тієї чи іншої виробничої операції; оплата понаднормових робіт лягала непосильним тягарем на бюджети господарств. Введенню восьмигодинного робочого дня перешкоджала також неповність за таких умов використання робочої худоби, а введення двох змін, у свою чергу, було неможливим через неспроможність наявної худоби працювати протягом дня 16 год. [3, 10 зв.].

Крім нічних робіт у період жнив, у радгоспах існували ще й нічні чергування сторожів, праця яких також не регулювалася. Тривалість їхнього чергування влітку дорівнювала 8-9 годинам і взимку – 10-12 годинам. Не рідкісними були випадки, коли нічні сторожі виконували вдень дворівні роботи [4, 13].

Переобтяження роботою спостерігалось і у інших професійних груп. Наприклад, у радгоспі ім. Жовтневої Революції Одеського району у 1923 р. норма виробітку не була встановлена взагалі: 3 доярки доїли 48 корів, в той час як на одну доярку мало припадати згідно правових норм не більше 8 голів худоби [2, 24].

Перерви на харчування у радгоспах розподілялись приблизно так: 0,5-1 год. на сніданок, 2-3 год. на обід та, при введенні полудника, робітник мав 1-2 год. [4, 12].

Порушення норм робочого часу спостерігалось як загальне явище протягом усього періоду непу. У доповідній записці до колегії НКП УРСР про стан охорони праці у сільському та лісовому господарстві України станом на 1 листопада 1928 р. недотримання восьмигодинного робочого дня вказувалось як найбільш масове порушення трудових норм у радгоспах у 1925-1926 рр. На 1928 р. як масові порушення називались відсутність або недотримання внутрішнього розпорядку та сигналізацій, що призводило до порушення нормального робочого часу, огульне користування збільшенням робочого дня на 2 години на всіх без винятку роботах протягом усього сільськогосподарського сезону, відмова від скороченого робочого дня напередодні відпочинку [5, 327].

У радгоспах у 20-х роках було налагоджено надання одного вихідного дня відпочинку протягом робочого тижня для постійних робітників. Так, згідно звіту про роботу сільськогосподарських інспекторів праці у 1923-1924 рр., порушення норми про надання вихідних днів робітникам на польових роботах не відмічалось. Щодо робітників, які обслуговували господарство, то тут було досягнуто надання вихідних днів шляхом заміни поденними робітниками чи шляхом встановлення почерговості у обслуговуванні худоби [6, 138].

Гірше у радгоспах стояла справа із наданням робітникам чергових відпусток. Якщо постійним робітникам відпустки ще могли надаватись, то строкові робітники їх не отримували взагалі [7, 138]. Деякі завідувачі господарствами пояснювали це

відсутністю достатньої кількості робочих рук, незнанням закону, відсутністю звернень робітників за відпустками та ін. Компенсації за невикористовувані відпустки почали видаватися у деяких радгоспах починаючи з кінця 1922 р. [4, 13].

Отже, тривалість робочого дня робітників радгоспів суттєво не відрізнялася від аналогічних умов праці наймитів у одноособових селянських господарствах та визначалася тими ж чинниками – як влучно вказав інспектор праці з Полтавщини: „По мірі необхідності” [3, 9 зв.].

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф. 539, оп. 4, спр. 756.
2. ЦДАВОВУ, ф. 2623, оп. 1, спр. 1324.
3. ЦДАВОВУ, ф. 2841, оп. 1, спр. 21 (1927 р.).
4. Должанский Г. Некоторые данные об условиях труда с.-хоз. рабочих за 1922 г. // Сільсько-господарський пролетар. – 1923. – №6. – С. 10-13.
5. ЦДАВОВУ, ф. 2623, оп. 1, спр. 3396.
6. ЦДАВОВУ, ф. 2841, оп. 1, спр. 20 (1927 р.).
7. ЦДАВОВУ, ф. 2623, оп. 1, спр. 2635.

*Кузнєцова Л. В.,
заступник завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

Історія правової системи кожної держави бере свій початок із історії звичаєвого права, яке протягом багатьох віків відіграло провідну роль серед усіх джерел права. Звичай – це відпрацьоване в ході вирішення життєвих ситуацій неписане правило, що має етично-моральне підґрунття. Етнографи появу звичаєвого права пов'язують із виникненням мови та народності. Так, зокрема І. Шаровкин за результатами своєї етнографо-правової експедиції писав: «право росте разом з народом та вмирає лише з втратою народом його особистості» [7, с.25]. З цим висловом важко не погодитися, адже з розвитком суспільних відносин, виникненням нових сфер життєдіяльності суспільства виникають як писані, так і неписані правові норми, спрямовані на уникнення суспільних протиріч. Іншої думки щодо причин виникнення правового звичаю був О. Добров, який висунув гіпотезу про те, що звичаєве право набуває чинності правових норм – у вигляді психічного примусу, під формально помилковим уявленням про те, що порушення норм тягне за собою від держави примус [2, с.65]. Таке твердження є хибним, адже звичаєві норми мають на меті врегулювання життєвих ситуацій, а не психологічне залякування. Найбільш справедливою з цього приводу є думка М. Грушевського, який пов'язував народження звичаєвого права і моралі з зародженням звичаю, тобто розумінням того, що дозволено і що недопустимо. Він вказує на те, що різниця між правом і звичаєм полягає, головним чином, у механізмі впровадження їх у життя [1, с.183]. Ще задовго до появи нормативних актів звичай регулював поведінку кожного члена суспільства «більш докладно і категорично, ніж закон», і те, що держава здобуває силою примусу, звичай забезпечує собі почуттям моральної обов'язковості. Часто закон виконується членами суспільства не тому, що це їм необхідно, а через острах бути покараним через його невиконання. Звичай же порушується не так часто, як закон, оскільки сприймається членами суспільства як життєво необхідний, виконується добровільно і як правило має набагато більшу силу впливу на людей ніж закон.

Українські правові звичаї беруть свій початок здебільшого з дохристиянських часів, що упродовж віків злилися з християнськими звичаями, зокрема дотриманням православних свят та формування на їх основі моральних норм та обрядами, як урочистого атрибуту. Поєднання звичаю і обряду утворило окремих та унікальний український світогляд, в основу якого була закладена велика пошана праці, потреба ладу та порядку в усьому. Саме з праці на землі та бажання підтримувати і збільшувати її родючість виросло прагнення пізнавати процеси, які відбуваються в природі, відпрацювати механізм врегулювання цих процесів за допомогою звичаю. Генезис звичаєвого права починається зі звичайної норми, що на певному етапі розвитку суспільства виступає індикатором найважливіших, життєво необхідних соціальних ситуацій, діє по відношенню до всіх, хто входить до її змісту і пізніше переходить у розряд норм позитивного права [4, с.33].

Важливою особливістю звичаєвого права було те, що його норми сприймалися загалом як справедливі, які відповідали уявленням людей про вимоги моральності і моралі. Із цими нормами змушені були рахуватися усі правителі. Вони не наважувалися відмовити у санкціонуванні старих звичаїв і традицій, тим самим підносячи їх до рівня джерел права. Звичаї, що існували в кожній громаді, не були випадковістю, вони трималися на переказах і носили консервативний характер; переходили із старовини, з покоління до покоління, були як «закон батька» [6, с.12].

Таким чином, під звичаєвим правом слід розуміти поведінку та взаємодію людей, яка не зафіксована на державному рівні і не охороняється державою, в той же час нею і не забороняється, має сталу суспільну свідомість, карається осудом суспільства. Держава може надати йому рекомендаційний характер для застосування в разі прогалини в праві.

Сучасне уявлення про причини виникнення звичаєвого права розглянув у своєму дисертаційному дослідженні М. Жовтобрюх. Він зазначив, що воно є специфічним соціально-юридичним явищем, обумовленим природою соціального буття людини. Як регулятор поведінки, воно репрезентується через повсякденне життя людей та всі історичні форми життєдіяльності. Воно визначається як форма права, сукупність правових звичаїв, тобто загальних правил поведінки, що діють у межах певної спільноти стосовно всіх її членів, які об'єднані змістом цих правил, усвідомлюються як правомірні і обов'язкові, відповідають і безпосередньо ґрунтуються на принципах природного права, виступають як результат тривалої, однакової і постійної практики вирішення правових ситуацій, що виникають на основі типових відносин у практичному житті людей, забезпечуються соціальною санкцією та можуть мати захист з боку державних органів влади та суду [3, с.14]. Звичаєве право являє собою здатність суспільства визнавати і встановлювати певний обсяг прав та обов'язків, що є необхідним для нормального відтворення певних видів соціальних відношень.

Не можна не погодитися із думкою Н. Толкачової [5, с. 86] про те, що виникнення звичаєвого права обумовлено певними соціально-економічними та культурними передумовами, воно відображає характерні особливості розвитку моралі і є проміжною ланкою в тій взаємодії, яку здійснює мораль на право пануючого суспільства. Причинами появи звичаєвого права на її думку були:

- виділення особливого кола суспільних відносин, що стосувалися безпосередніх інтересів первісного колективу: вибір і заміщення вождів та старійшин роду чи племені тощо. Ці відносини були врегульовані звичаєвими нормами;
- процес формування права обумовлювався розвитком економічних відносин,

що склалися при розподілі праці, товарному виробництві, приватній власності;

- розвивалися політичні відносини, відбувалося становлення публічної влади, відділеної від населення і здатної санкціонувати звичаї, установлювати норми права;

- як передумову звичаєве право мало моральні норми, а точніше, ту стадію їх становлення, коли розпочався процес утворення звичаїв. Виникнення моральних норм стало наслідком необхідності конкретизації норм моралі відносно окремих осіб чи груп людей;

- виникнення і розвиток уособленого спілкування одночасно супроводжувався виникненням і формуванням звичаїв, які утворилися з найоптимальніших варіантів поведінки в результаті багаторазового повторення.

Таким чином, звичаєве право, що виникло внаслідок об'єктивних причин, починає активно взаємодіяти із суспільством і ним обумовлюватися. Суспільство детермінує зміст права, вирішальним чином впливає на його розвиток.

Література:

1. Грушевський М. Історія України-Руси /М.Грушевський. – К., 1993. – Т.3. – 587с.
2. Добров О. Правоутворення без законодавця (Нариси з теорії джерел права). Частина I. Звичаєве право /О.Добров. Київ [Вид.] УАН (26x18). VII + 5 нен – 121 с. (Відбитки з «Праць Комісії для виучування звичаєвого права» вип. 2-й)
3. Жовтобрюх М. Звичаєве право: сутність, генеза, чинність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.12 /М.Жовтобрюх. – К., 2002. – 19с.
4. Правовий звичай як джерело українського права IX – XIX ст. (за ред. І. Усенко, В.Бабкіна). – К.: Наукова думка, 2006. – 280с. – (Проспект «Наукова книга»)
5. Толкачова Н.Є. Звичаєве право: Навчальний посібник для студ. ВНЗ /Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2-е вид., перероб. і доп. / Н.Є. Толкачова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 367с.
6. Чубинський П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии /П.Чубинський – Архангельск.Б.г /2/, 679-715с.
7. Шаровкин И. Юридические обычаи крестьян Печенежской волости Волчанского уезда Харьковской губернии /И.Шаровкин. – Х., изд. Харьковского губернского статистического комитета, 1896. – 38 с. (отд. отт. из «Харьковского сборника» за 1896 г.)

УДК 342

Петков В. П., д.ю.н., професор,

Заслужений юрист України,

директор Кіровоградського інституту розвитку людини

ПІДГОТОВКА ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ЮРИСТІВ-МЕНЕДЖЕРІВ – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Зі становленням України як самостійної держави вперше в її історії підготовка національних кадрів стала нагальною необхідністю українського народу. Відродження освіти, її докорінне реформування не тільки визначають відтворення інтелектуального потенціалу нації, піднесення вітчизняної науки до рівня світових стандартів, але й мають стати основою розбудови держави та демократизації суспільства в Україні.

Економічна та політична ситуація, яка склалася в Україні а також ускладнення боротьби зі злочинністю – це чинники, які підвищують морально-психологічні вимоги до особистості та професійної підготовки юристів та фахівців усіх категорій.

Певною проблемою у цьому контексті є те, що до вищих навчальних закладів сьогодні вступають особи, які вчора закінчили загальноосвітні навчальні заклади, але вони вже реалізували своє конституційне право на державну службу. Отже, навчаючись, вони зобов'язані дотримуватися етики поведінки державного службовця,

а переконати їх у цьому повинен командно-викладацький склад навчального закладу. Заслуговує на увагу модель професійно важливих якостей особистості юриста, розроблена М.І. Ануфрієвим, О.М. Бандуркою, О.Н. Ярмишом, яка «передбачає відповідність його професійних якостей основним кваліфікаційним вимогам до фахівців» [1, с.12-36].

У той же час, існуючий рівень реальної морально-психологічної, а також професійної підготовки в цілому нерідко не відповідає цим вимогам і негативно відображається на успішності в їх діяльності, як це зазначалось у низці наказів та рішень колегій.

Існуючий рівень морально-психологічної підготовленості студентів та слухачів-випускників освітніх закладів, які готують різні категорії співробітників, потребує вдосконалення.

Вважаю, що підвищення ефективності формування морально-психологічної підготовленості студентів в освітніх закладах України повинно бути пов'язане з необхідністю вдосконалення всієї системи освітнього процесу і факторів, які її зумовлюють.

Зрозуміло, що вирішення комплексу питань, які ставляться перед навчальними закладами, залежить від їх кадрового забезпечення.

Проте ситуація, яка склалась сьогодні, свідчить про те, що професія юриста-менеджера є однією з необхідних в Україні. Рішення цієї проблеми можливе за умови кардинального організаційно-структурного та концептуального реформування системи освіти [5, с. 14].

Основні напрямки освітньої діяльності мають відбуватися за освітньо-професійними програмами підготовки фахівців четвертого рівня акредитації за спеціальністю юрист-менеджер.

Професійні правові знання та знання з «Основ менеджменту» ґрунтуються на всебічному й глибокому усвідомленні системи права, менеджменту, їх основних принципів і тенденцій розвитку, розуміння процесів їх реалізації, а також упевненості в необхідності всебічного набуття знань у процесі здійснення своєї діяльності, майстерного уміння користуватися повним арсеналом юридичних засобів при виборі будь-якої юридичної справи.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 року №1193 затверджено перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: галузь знань «менеджмент», напрям підготовки – «менеджмент і адміністрування»; галузь знань «право», напрям підготовки – «правознавство».

Вважаю, що ще раніше було потрібно за основу взяти програму з «Основ менеджменту» і готувати та випускати менеджерів спеціальності «Менеджмент та правознавство», у дипломі яких буде записано «Менеджер-юрист». Тому необхідно було б ввести до навчальних планів підготовки фахівців на всіх факультетах денного та заочного навчання курс «Ефективний менеджмент» загальним об'ємом 5 або 6 модулів.

Програма з цього курсу націлена на підготовку юристів, які вивчають шість модулів:

1. «Вступ до менеджменту»;
2. «Основи менеджменту»;
3. «Менеджмент організації»;

4. «Менеджмент і адміністрування»;
5. «Менеджмент кризових ситуацій» [7].

Опанувавши цю дисципліну, студенти зможуть ефективно розвивати і проваджувати надані їм знання в різних галузях діяльності. Зазначена програма передбачає підготовку бакалаврів, спеціалістів та магістрів, які зможуть обіймати посади рівня I-IV категорій в установах, органах влади та в інших державних установах й організаціях.

Вивчення цього курсу надасть можливість домогтися того, щоб кожен юрист, керівник при вирішенні службового завдання був у змозі самостійно визначати мету, форми та способи його реалізації, тобто нам потрібно уже сьогодні мати ефективно працюючих юристів – менеджерів – професіоналів.

Тези доповіді присвячено вирішенню проблемних питань у підготовці юристів менеджерів. Запропоновано на всіх факультетах денного та заочного навчання передбачити курс «Ефективний менеджмент» загальним об'ємом 5 або 6 модулів, визначено його складові.

Abstracts dedicated to solving problems in the preparation of legal managers. Offered to all departments of internal and external training course to provide "effective management" totaling 5 or 6 modules, identified its components.

Література:

1. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України. – Харків, 1999.
2. Мартиненко Н.М. Менеджмент фірми: Кн. для підприємця: для студентів економ. спец. вузов. – К.: МП «Леся» 1995. – 368с.
3. Петков В.П. Менеджмент організації : [підручник] / під заг. ред. д.ю.н., проф. В.П. Петкова. – Кіровоград : Кірюї ХНУВС, 2010. – 465 с.
4. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.
5. Петков В.П. Вступ до менеджменту : [навчальний посібник] / під заг. ред. В.П. Петкова : Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2001. – 158 с.
6. Петков В.П. Менеджмент у державному управлінні : [навчальний посібник] : / під заг. ред. В.П. Петкова. – Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2001. – 303 с.
7. Петков В.П. Менеджмент кризових ситуацій : [навчальний посібник] / під заг. ред. В.П. Петкова. – Кіровоград : Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – 380 с.
8. Сущенко В.Д. Організація управління персоналом в органах внутрішніх справ / В.Д. Сущенко, А.М. Смирнов, О.І. Коваленко, А.А. Смирнов: Монографічне дослідження. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 220 с.
9. Менеджмент організації : підручник / за заг. ред. В.П. Петкова. – К. : КНТ, 2011. – 488 с.

УДК 378.147:811.111

*Сердюкова Т. В., старший викладач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах динамічного розвитку самостійної незалежної України відбуваються глибокі трансформації всіх сторін життєдіяльності суспільства, в тому числі змінюється мовна ситуація в Україні. Радикальні соціальні зміни в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століть призвели до змін мовної тенденції.

Мовне питання тісно пов'язане з політичним, з тими задумами, у яких звинувачували українців. Нині мовна ситуація в Україні є результатом перетворення україномовної спільноти на російськомовну. Наслідком цього є незбалансований

характер двомовності, що віддзеркалює постколоніальний стан українського суспільства. Серед етнічних росіян двомовними є лише 13%, в той час як серед українців цей показник складає 34,4% при тому, що 19% українців взагалі спілкуються тільки російською. Навіть надання українській мові статусу державної у 1989 р. і подальше закріплення цього статусу у Конституції України не зупинили її витіснення з багатьох сфер життєдіяльності й поступового зменшення кількості носіїв української мови [1].

У кінці 90-х рр. активізувалася полеміка щодо можливості надання російській мові статусу офіційної мови при збереженні за українською статусу державної. Конституційний Суд України своїм рішенням від 14 грудня 1999 р. визнав, що в українському законодавстві поняття державна (офіційна) мова має єдине значення: «мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах суспільного життя в Україні». Він дав офіційне тлумачення статті 10: «українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом». Суд відзначив, що українська мова символізує державотворчу роль української нації і є невід'ємним атрибутом поняття «конституційний лад», змінювати який може тільки народ шляхом всеукраїнського референдуму.

Парадоксальність мовної ситуації у сучасній Україні полягає в тому, що мова етнічної більшості, яку Конституція проголосила державною зі всіма наслідками в умовах українсько-російської двомовності насправді й досі залишається у статусі мови меншості сучасного українського суспільства. Розпочатий після отримання суверенітету процес „українізації” суспільства не перетворився на поступальний, а переріс у потужну тенденцію, і сьогодні є підстави говорити про відступ із завойованих на початку 90-х років позицій. Надія перших років незалежності на те, що під впливом соціально-політичних перетворень, повсюдного і повсякчасного вивчення української мови моноліт російськомовності поступово буде розмито, що переважна більшість російськомовних українців та громадян України інших національностей будуть лояльнішими до державної мови і невдовзі говорити українською мовою правильно стане престижним, – сьогодні видається доволі ілюзорною [2].

Непоследовність і хаотичність дій влади щодо визначення інституційної відповідальності за проведення й наслідки мовної політики стала причиною недостатньої ефективності цієї політики в розширенні сфери вживання української мови. З квітня 2001 р. відповідальним за проведення державної мовної політики став Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Однак лише в серпні 2003 року в його складі створено Департамент мовної політики. З вересня 2005 головним органом із забезпечення реалізації державної мовної політики в системі центральних органів виконавчої влади стало Міністерство культури і туризму України, в якому створено мовний сектор (з трьох співробітників). Як консультативно-дорадчий орган при Президентові України в 1997-2001 рр. існувала Рада з питань мовної політики, однак її можливості впливати на мовну ситуацію були незначними.

Центральний орган виконавчої влади з питань державної мовної політики, про який ідеться в указі президента В. Ющенка від 20.02.2008 «Про деякі питання розвитку державної мовної політики», так і не було створено. В останні дні свого

перебування при владі (15.02.2010) В.Ющенко підписав указ №161/2010 про затвердження Концепції державної мовної політики, в якому зазначено, що «пріоритетом державної мовної політики має бути утвердження і розвиток української мови – визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації й українського народу – громадян України всіх національностей». Указ не скасовано і він перебуває на офіційному сайті чинного Президента України в рубриці «офіційні документи», проте реальні кроки політичної сили, що перебуває при владі, скеровані в протилежному напрямку.

З 2010 року у мовній політиці дедалі помітнішим стає повернення до ідеології і практики радянських часів. Постановою Кабінету Міністрів України № 507 від 23.06.2010 р. скасовано іспит з української мови при вступі в аспірантуру та кандидатський іспит з української мови. Це крок до зниження реального статусу української мови як державної. Внесені в 2010 р. Міністерством освіти і науки України зміни в режим зовнішнього незалежного оцінювання випускників середніх шкіл також зменшують прагматичну мотивацію до опанування українською мовою.

Дискримінація української мови створює напруженість у міжетнічних відносинах, яка посилюється через необґрунтовані вимоги окремих політиків надати російській мові статус регіональної на умовах, що по суті прирівнюють її до другої державної мови. Українська мова перестає бути обов'язковим атрибутом державності на більшій території України. З липня 2012 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про засади державної мовної політики». Прийнятий Закон є неоднозначним. По-перше, він забороняє державним службовцям спілкуватись українською мовою з відвідувачами, які звертаються до службовця регіональною (частина третя статті 11). Державного службовця позбавлено права послуговуватися державною мовою при відповіді на звернення, що надійшло до нього регіональною (наприклад, угорською). По-друге, запропоновані Законом правила щодо регіональних мов можуть бути ефективними лише тоді, коли йдеться про російську мову. Цей ідеалістичний мовний режим повністю руйнується, коли уявити на місці регіональної будь-яку іншу мову, крім російської.

Закон передбачає тотальне переоформлення ліцензій на мовлення на підставах, не передбачених Законом про телерадіомовлення. Так, пропонується скасувати будь-які вимоги стосовно мови ведення передач, телерадіоорганізації можуть на власний розсуд вести мовлення будь-якими мовами без жодних обмежень. Допускається мовлення навіть тими мовами, які не визнано регіональними, що фактично відкриває можливість для трансляцій англійською, французькою, іспанськими мовами.

Прийнятий Закон фактично є порушенням Конституції України і руйнівним для становлення і розвитку української мови. В Україні повинна бути єдина державна мова – українська; потрібно відроджувати любов та повагу до української мови і української культури на свідомому рівні; втрата мови веде до втрати культури і як наслідок – до втрати державності; мовне питання в Україні створено штучно, з метою роз'єднання народу і створення підґрунтя для сепаратизму.

Держава повинна забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; сприяти вивченню мов міжнародного спілкування, повинні виконуватись і забезпечуватись принципи і вимоги статті 10 чинної Конституції України.

Прийняття закону, від якого залежить доля народу і долі окремих людей не має безпосередньо пов'язуватися з політичним моментом чи політичними зобов'язаннями.

Робота над мовним законодавством повинна вестися в деполітизованій атмосфері із залученням провідних фахівців з соціолінгвістики, етнології, політології, юриспруденції та державного будівництва.

Важливою проблемою залишається проблема мовної норми. Офіційно прийнятим в Україні варіантом літературної мови послуговується невелика частина українського населення. Пристрасті навколо українського правопису тривають і нині. Термінологічні словники через різнобій в орієнтації на різні термінологічні мовні традиції часом не можуть виконувати своїх прямих довідково-допоміжних функцій. Отже, питання розвитку української мови, досконалість словників, правопису нині залишається досить проблемним. Над вирішенням даної проблеми працюють мовознавці, науковці, політичні діячі.

Література:

1. Зарицкий О. Мовна ситуація в Україні: Стереотипи суспільної свідомості.// Українська мова. – № 3, 2006.
2. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьби за національне "Я". – К., 2001 р.
3. Масенко Л.Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. – К., 2004.
4. Ткаченко О.Б. Українська мова і мовне життя світу. – К., 2004.
5. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. – Чернівці, 1998 р.

*Сокурєнко О.М., к.ю.н., доцент
кафедри державно-правових дисциплін*

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ПРОБАЦІЯ, ЯК ВИД ПОКАРАННЯ: ЗА І ПРОТИ

Останнім часом політика нашої держави направлена на інтеграцію до Європейського Союзу. Українські законодавці аналізують правовий досвід західних сусідів і вносять відповідні зміни до вітчизняного законодавства, але це не означає, що потрібно бездумно дублювати нормативно-правові акти розвинутих країн, адже кожна країна перш ніж стати розвинутою пройшла тяжкий шлях розвитку допустивши при цьому безліч помилок. Отже потрібно не дублювати, а аналізувати нормативно-правові акти зарубіжних країн, брати виключно позитивний досвід і лише потім потрібно вносити якісь зміни до нашого законодавства.

Аналізуючи законодавство таких країн як: Англія, США, Франція можна побачити, що вони, наприклад, виділяють такий вид покарання як пробація. Звичайно кожна країна розглядає цей вид покарання по-різному. Наприклад у Франції пробація розглядається як умовне невиконання покарання, або як умовне не призначення покарання з поміщенням засудженого на певний строк під нагляд спеціальної посадової особи (агента, помічника, уповноваженого по пробації), яка здійснює нагляд за поведінкою засудженого, виконання ним визначених умов і обов'язків пробації і забезпечує проведення виправного курсу [1]. Тобто суд може призначити особі певний вид покарання але враховуючи пом'якшуючі обставини суд має право замінити призначення покарання на пробацію. Особливістю призначення пробації є те, що особа щодо якої застосовується даний вид покарання повинна виконати певні вимоги, наприклад, відшкодувати завдані збитки та дотримуватись певних умов: пройти курс реабілітації, не виїжджати за межі визначеної судом території та ін.

В КК Франції чітко не визначено до якого виду покарання відноситься пробація, але враховуючи те, що пробація призначається як останній можливий захід перед застосуванням того виду покарання, яке передбачене за той чи інший злочин, а також

те що в деяких санкціях статей КК Франції пробація зазначена як альтернативне покарання то можна зробити висновок, що відповідно до КК Франції такий вид покарання як пробація може бути як основним так і додатковим [2].

Я вважаю, що оскільки відповідно до КК Франції в одних випадках пробація призначається як останній можливий захід перед застосуванням покарання і лише в деяких випадках як альтернативне покарання, то доцільніше було б не вказувати в санкціях статей такий вид покарання як пробація а застосовувати його, як виключно додатковий вид покарання і призначати його не лише коли передбачено санкцією статті особливої частини Кримінального кодексу а й тоді коли воно не передбачено.

В Англійському праві апробація в буквальному значенні слова не передбачає призначення покарання, а виступає як покаранням альтернативним позбавленню волі. В Англії заборонено застосовувати пробацію у випадках коли суд виносить вирок за більш ніж два злочини і призначає покарання у вигляді позбавлення волі за будь-яке з них, тобто в даному випадку ми маємо справу з основним видом покарання [3].

За КК окремих штатів США допускається і довічна апробація, але на мою думку при призначенні довічної пробації взагалі втрачається його мета як покарання – виправлення особи [4].

На даний момент народним депутатом України Фельдманом О.Б. був запропонований проект про внесення змін до деяких Законів України, а саме до КК України відносно впровадження такого виду покарання як апробація [2]. Відповідно до цього пробація визначається як покарання без позбавлення чи обмеження волі, яке полягає у встановленні обмежень щодо свободи пересування засуджених в межах визначеної території і передбачає здійснення уповноваженим органом виконання покарань нагляду за поведінкою засуджених з обов'язковим та систематичним їх звітуванням про місце проживання, роботи чи навчання та залучення до соціально-виховних заходів чи інших видів діяльності.

В законопроекті сказано, що пробація не застосовується до осіб які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, а оскільки позбавлення волі є основним видом покарання, а за один злочин не може бути призначено два види основного покарання, то з цього виходить, що пробація є основним видом покарання.

Порівнявши український законопроект про внесення змін до КК із законодавством зарубіжних країн я дійшов висновку, що переймати досвід щодо застосування пробації в такої країни, як США не потрібно, адже згідно з КК деяких штатів пробація може призначатися довічно в зв'язку з чим втрачається мета покарання – виправлення особи.

На мою думку потрібно було перейняти досвід у Англії, зробивши пробацію альтернативною позбавленню волі, адже покарання ставить собі за мету не фізичне покарання особи, а її ре соціалізацію, яка, як я вважаю буде проходити краще коли особа перебуватиме в суспільстві, але із застосуванням до такої особи різного роду обмежень та заходів виправлень.

В пункті 3 ст. 57-1 законопроекту змін до КК України сказано, що пробація не застосовується до осіб які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі. Я вважаю, що доцільніше було б вказати, що пробація не застосовується до осіб, які раніше були засуджені за вчинення злочину, адже якщо особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить всі ознаки злочину і була за нього засуджена, тобто піддана покарання з метою виправлення, після відбуття якого особа не розкаялась, а вчинила новий злочин то відповідно буде недоцільним застосування до неї пробації,

перш за все тому, що така особа продовжує перебувати в суспільстві і є ймовірність того що вона знову вчинить злочин.

При прийнятті цього законопроекту потрібно буде внести відповідні зміни до КК України, зокрема до переліку покарань зазначених в ст.50 потрібно буде додати такий вид покарання, як пробація.

Література:

1. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=28165&pf35401=94207www.mail.ru
2. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=28165&pf35401=95929www.meta.com.ua
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 січня 2005р. /За редакцією В.Ф. Бойка, С.С. Яценка.-К.: Юрінком, 2005р.-960с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – 1104 с.
5. Проект ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України» (відносно впровадження пробації) /Фельдман О.Б. №229 // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=28165&pf35401=95929

Секція 2. Кримінальна політика в умовах формування правової держави

Керівник секції: Гордуз Микола Олександрович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент

Заступник: Яценко Семен Леонтійович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук

*Антонян Ю. М., д. ю. н., професор,
проректор Інститута гуманітарного образования, г. Москва*

ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА КАК ИСТОЧНИК ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Поскольку причины преступного поведения заключены в личности преступника, то, чтобы понять их, необходимо изучить эту личность, выявить те внешние по отношению к ней социальные явления и процессы, которые сформировали ее криминогенные черты. И само преступное поведение нужно изучать не только для его предотвращения или пресечения, но и для понимания его причин. Данное соображение мы считаем очень важным не столько для теории, сколько для профилактической деятельности. Изучение последней показывает, что можно было бы избежать многих ошибок, если бы практические органы – предварительного расследования, суд, учреждения, исполняющие наказание, – в центр своего внимания и профессиональных усилий всегда ставили личность, а не только условия ее жизни, те или иные влияния на нее. При изучении личности преступника часто бывает трудно отделить ее от поведения, особенно когда изучаются мотивы, намерения, цели, выбор средств их достижения, принятое решения и т. д. Так, возникновение и развитие мотивов преступного поведения можно рассматривать и в рамках формирования личности преступника, и при анализе внутренних механизмов поведения. Мысли, эмоции, чувства и переживания преступника, реализованные в преступлении, есть в то же время проявления его личности.

Само преступное поведение, прежде всего длительное, многократное совершение преступлений, способно “питать” себя, но только через саму личность, приобщая ее к определенному образу жизни, закрепляя в ней негативные внутренние черты, антиобщественные установки, взгляды и ориентации, заостряя в нежелательном направлении особенности характера и т. д. Значительную роль в дальнейшей криминализации личности играет пребывание в местах лишения свободы и общение там с другими преступниками. По полученным данным, чем дольше пребывание в этих местах и, главное, продолжительнее само преступное поведение, тем меньше возможностей добиться исправления осужденных, которые “обрастают” вредными привычками и навыками, деморализуются, теряют способность к общественно полезным контактам. Среди таких преступников обнаруживаются лица с психическими аномалиями, которые обладают серьезным криминогенным зарядом, негативно изменяющим личность и все больше препятствующим нормальному человеческому общению.

Для криминологии стало аксиомой утверждение, что причиной преступного поведения является сложное взаимодействие внешних, объективных условий и внутренних, субъективных факторов, т. е. среды и личности. Тем самым среда и

личность получают равную криминологическую оценку, а поведение предстает лишь как следствие этого взаимодействия. Если придерживаться такой точки зрения и при этом быть последовательным, то вину за последствия преступного поведения нужно поровну возложить на обе стороны – и на среду (конкретную ситуацию), и на самого преступника. Конкретная ситуация – это и очевидцы, и потерпевшие, и условия, в которых совершено преступление, и т. д. Конечно, “вина” потерпевшего бывает тоже велика (например, в результате неосторожного или аморального поведения), но еще никому в голову не приходило наказывать его так же, как и преступника.

Разумеется, любой человек, поступая так или иначе, вступает во взаимодействие с окружающими обстоятельствами, воспринимая и оценивая их в соответствии с собственной шкалой ценностей, особенностями своей личности. Это – прописная житейская мудрость, и уже по этой причине научное объяснение преступного поведения не может ограничиться рассуждениями о том, что индивид всегда взаимодействует с ситуацией. Вот почему, не приуменьшая криминогенной значимости внешних условий, особенно способствующих преступлению или провоцирующих его в упомянутом взаимодействии, нужно выделить главную сторону. Ею, конечно, является преступник даже в обстоятельствах, казалось бы, довлеющих над ним, например при нанесении ему тяжкого оскорбления. Нередко он попадает в жесткую зависимость от обстоятельств. Но это лишь свидетельствует об особенностях данной личности, способной попадать в такую зависимость. Другой человек на его месте постарался бы “уйти” от этих обстоятельств. Если же ситуация действует неодолимо и однозначно может привести только к тому, что его поступки объективно нанесут вред, – преступление неотвратимо. Разумеется, социально-психологическое взаимодействие имеет место и с совершенно нейтральными, “безобидными” ситуациями.

В качестве примера, когда ситуация играет большую криминогенную роль, чем негативные личностные качества, часто приводят острые семейные конфликты, которые иногда длятся годами и нередко заканчиваются убийством кого-нибудь из их участников. В этом плане особенно характерны отношения мужа и жены или сожителя и сожительницы. Здесь, как можно решить на первый взгляд, ситуация полностью довлеет над личностью. Учитывая распространенность насильственных преступлений на семейно-бытовой почве, представляется полезным проанализировать подобные ситуации подробнее.

Прежде всего подчеркнем, что конфликтные отношения и все связанные с ними обстоятельства непосредственно создаются самими участниками конфликта и эти участники сами попадают в психологическую зависимость от того, что создано их же руками. При этом, хотя ссоры и скандалы многократно повторяются, нанося глубокие моральные, психологические, а часто и физические травмы, заслуженно вызывая негативную реакцию окружающих, такие конфликтные отношения . тем не менее сохраняются и чаще всего усиливаются теми же конфликтующими сторонами. Выходит, что они – и будущие жертвы, и преступники – как-то заинтересованы в сложившихся отношениях.

В подтверждение приведем следующие данные. Греческий ученый И. Г. Пеппа проанализировала ответы ряда женщин, осужденных за убийства мужей или сожителей, большинство из которых более или менее длительное время пьянствовали, избивали и оскорбляли своих жен (сожительниц). Вопрос перед ними был поставлен так: почему они продолжали жить совместно с потерпевшими,

несмотря на неблагоприятные условия? Наиболее характерными ответами оказались: “Боялась отрицательного общественного мнения в случае развода”; “Уход от мужа не имел смысла, ибо он не оставил бы меня в покое”; “Разойтись с мужем не приходило в голову”; “Развестись не разрешили бы родители”; “Муж не давал развода”; “Некуда было уйти, не было денег и работы”; “Не уходила из-за детей”. Автор исследования делает справедливый вывод, что для многих женщин, ставших убийцами, чрезмерно травматична потеря семьи или ее видимости и они делали все для ее сохранения.

При таких обстоятельствах, когда люди годами живут вместе и в то же время испытывают друг к другу острую вражду и неприязнь, они становятся рабами своей ненависти. Она делается для них источником жизни, активности, смыслом и даже целью существования, приобретает самостоятельную, самодовлеющую ценность. В этом причина или во всяком случае одна из главных причин попадания в жесткую психологическую зависимость от ситуации острого межличностного конфликта. Его участники становятся, сами того не понимая, рабами друг друга, связанные невидимой психологической нитью, разрыв которой для каждой стороны глубоко травматичен, а поэтому нежелателен.

Наши собственные наблюдения показывают, что ситуация, когда жена жестко доминирует над мужем и направляет его поведение, является причиной многих семейных конфликтов. В детстве и юности такие мужчины обычно испытывали гиперопеку со стороны матерей, которые довели над ними. Это могло вызывать бессознательное или вполне осознанное стремление освободиться от такого пресса, в чем можно видеть одну из причин побегов детей из дома. Повзрослев, немалая доля таких людей оказывается неспособной к полностью самостоятельному психологическому существованию и невольно ищет поводыря. Им становится жена, которая, как бы принимая эстафету от матери, продолжает выполнять ее психологические функции, однако у мужчины протест против сурового женского диктата остается.

Как правило, протест находит свое агрессивное выражение, когда муж (или сожитель) находится в нетрезвом состоянии. Имеющие здесь место психологическая разрядка и компенсация после вытрезвления сменяются еще более жестким давлением и контролем жены (сожительницы), что в свою очередь вновь определяет желание освободиться от них. В трезвом виде мужчина не смеет, попросту не способен на агрессивные действия, поэтому он опять напивается и начинает избивать и оскорблять жену (сожительницу), создавая себе тем самым иллюзию освобождения от ее диктата. Такие периоды сменяют друг друга, повторяясь много раз, все более усугубляя враждебные отношения и взаимную ненависть, наращивая обиды, делая невозможным примирение и установление нормальных отношений. Легко заметить, что в таких ситуациях мужчина тем чаще употребляет спиртные напитки, чем больше ему не хочется появляться в семье. В то же время такой супруг или сожитель не способен уйти из нее, поскольку жена (сожительница) руководит им в жизни и нередко служит главным каналом связи с окружающим миром. Женщина тоже не может выйти из такого взаимодействия, поскольку в нем реализуется ее потребность в руководстве, доминировании, управлении.

Понятно, что тот или та, которые не желают жить в подобной ситуации и имеют психологические возможности выйти из нее, могут развестись и разъехаться. Остаются жить в таких условиях те, субъективные черты которых предопределяют их попадание в жесткую зависимость от данной семейной обстановки. Конечно, здесь не

упомянуты дети, совместно нажитое имущество, жилье и другие вещи, столь ценимые в реальной жизни. Однако любое имущество можно разделить, а что касается детей, то вряд ли они получают надлежащее воспитание в обстановке постоянных скандалов, драк и оскорблений. Таким образом, даже применительно к ситуациям, участники которых теснейшим образом связаны друг с другом, мы приходим к выводу, что причиной преступных действий вследствие развития этих ситуаций является только личность.

Здесь мы вплотную подошли, разумеется в самом общем виде, к проблеме объяснения причин преступного поведения. Уяснение причин такого поведения позволит значительно лучше познать причины преступности, даст возможность делать широкие социальные обобщения, отмечать те общесоциальные явления и процессы, которые ранее не привлекали к себе должного внимания в первую очередь из-за недостаточной изученности факторов, порождающих отдельные преступления. Этот переход от общего к индивидуальному, и наоборот, чрезвычайно важен, в том числе для профилактики преступности выявлением тех узловых моментов, которые подлежат наиболее серьезному предупредительному воздействию. Взаимосвязь причин преступности и причин преступного поведения нужно иметь в виду и в чисто познавательных целях, отдавая себе отчет в том, что эти явления разного порядка.

Отправным пунктом в изучении любой личности является понимание ее как целостного образования, как единства всех свойств и качеств, отражающих взаимосвязь и взаимозависимость личности и социальной среды, в которой эта личность живет и воспитывается и в которой себя проявляет. Понятно также, что ни одно из человеческих качеств, взятое изолированно, не определяет поведения и его направленности, что все качества и свойства индивида прямо или косвенно связаны друг с другом.

Однако изучение личности как целостного образования представляет собой не анализ ее составляющих, а выявление ее ведущего качества, обладающего возможностями системообразования и в силу этого определяющего остальные ее черты и поведение в целом. Таким качеством может быть, например, агрессивность, обуславливающая и восприятие окружающего мира, и характер поведения, и его направленность. Можно сказать, что у некоторых людей агрессивность является системообразующим качеством, что делает понятным и внутренне целесообразным преступное поведение. Это качество образует сущность данной личности, и если представить себе, что оно устранено, то перед нами будет уже другая личность.

Все содержание этой книги сконцентрировано на проблеме ведущей роли социальных факторов в порождении преступности и преступлений. Те социальные факторы, которые порождают преступность в целом, в каждом конкретном случае определяют преступное поведение следующим образом: во-первых, они создают неблагоприятные условия для формирования личности в семье, школе, иных учебных, а также трудовых коллективах, неформальном общении; во-вторых, они образуют те внешние условия, которые могут способствовать такому поведению. И в том, и в другом случае они конкретизируются и индивидуализируются.

Усвоив определенные нормы и стандарты поведения, взгляды и ценности, субъект на каждом новом витке своей жизни, на каждую возникающую ситуацию реагирует в соответствии с этими усвоенными нормами. Причем появление новых факторов во взаимодействии с внешними обстоятельствами способно внести иногда

существенные коррективы в круг представлений субъекта, и на новую ситуацию он может уже реагировать иначе.

Думается, что те личностные особенности, которые сформировались с началом социализации личности и в дальнейшем закрепились в ней, дают возможность понять причины преступного поведения. В частности, они определяют отношение личности к складывающимся ситуациям.

Можно, следовательно, говорить о наличии субъективной причины преступного поведения, которая объективно существует и социально обусловлена. Здесь мы видим перерастание внешне социального во внутренне субъективное. Так, например, экономическое и социальное неблагополучие в стране активно влияет на контекст развития семьи, группы и отдельных людей, на отношения между ними, создает трудности и преграды в их жизни. Происходит соответствующее воспитание личности, отторжение ее от нормальных связей и отношений, формирование такой личностной особенности, как тревожность характера.

Переход из общесоциального в индивидуальное происходит по социально-психологическим каналам и механизмам, т. е. путем общения между людьми. Но здесь мы хотели бы поставить очень сложный, но в научном и практическом отношении важный вопрос: изменяется ли при указанном переходе роль криминогенных обстоятельств, например не происходит ли перерастание всех или некоторых из них из причин в условия, и наоборот? Не останавливаясь сейчас на частностях, можно утверждать, что такого перерастания обычно не происходит, т. е. те обстоятельства, которые порождали совершение отдельных преступлений, служат лишь благоприятным фоном для деятельности искаженной личности преступника.

Причины преступности в целом следует искать в крупных социальных противоречиях и конфликтах, а не в организационных или технических упущениях, пусть бы даже очень существенных.

Если считать преступность суммой и (или) совокупностью преступлений, то и сумму и (или) совокупность их мотивов можно считать причинами преступности. Но такой подход представляется слишком упрощенным и поверхностным, к тому же криминогенная мотивация действует на индивидуальном уровне, а поэтому ее не следует рассматривать как причину преступности в целом. Точнее, крупные социальные противоречия, индивидуализируясь в мотивах, вызывают конкретные преступления. Например, усиливающееся расслоение нашего общества по материальному достатку, жизненная неустроенность значительной части людей, их неуверенность в собственных перспективах и другие неблагоприятные факторы могут вызывать повышенную тревожность, а следовательно, породить мотивы защиты своего "я", мотивы утверждения (самоутверждения).

Изучение негативных социальных процессов, вызывающих преступность, может дать понимание не только самих этих процессов, но и тех факторов, которые выступают в качестве причин отдельных преступлений. Например, возможности для объяснения причин преступности могут появиться при изучении криминальной (криминогенной) мотивации отдельных преступлений. Понять причины преступности поможет также учет того, что среди преступников распространены такие негативные личностные особенности, как отчужденность, асоциальность, жестокость, повышенная тревожность, поэтому можно предположить, что в обществе имеются условия, формирующие и поддерживающие именно эти особенности. В этой связи привлекают внимание экономические, нравственные, демографические, культурные и

иние явления, характеризующие жизнь общества в целом и приводящие к преступному поведению в каждом конкретном случае. На наш взгляд, именно в этих явлениях, а не в природных качествах человека заложены причины преступного поведения, хотя игнорировать упомянутые качества не следует.

Такие генетически обусловленные качества, как предрасположенность к алкоголизму или наркомании, нервным болезням, могут нести существенный криминогенный заряд, если не принимаются специальные меры по их нейтрализации. А это уже зависит от экономических возможностей общества, уровня его нравственного развития, общественных нравов, достижений науки и других обстоятельств.

Многих криминологов волнует вопрос о соотношении социальных и биологических факторов в преступном поведении. Однако в отечественной криминологии исследований биологических факторов преступного поведения не проводилось, никаких эмпирических данных по существу нет.

По этому поводу мы считаем необходимым высказать ряд принципиальных соображений. Прежде всего, когда говорят о соотношении социального и биологического в человеке и его поведении, всегда нужно иметь в виду личность, ее психологию. Это именно тот творческий уровень, на котором происходит взаимодействие названных факторов, и поэтому миновать его никак нельзя. Игнорирование психологии личности может привести к выводам о том, что социальные или биологические факторы порождают поведение, не преломляясь через личность. Поэтому мы считаем, что данная проблема должна рассматриваться на уровне причин преступного поведения, а не причин преступности.

*Гордуз М.О., к. ю. н., професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЮРИДИЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Щойно ухвалена Стратегія національної безпеки України стала керівним документом для практичної діяльності органів державної влади.

Конкретизуючи завдання Стратегії, слід зазначити, що злочинність та протиправна поведінка поступово набуває форм соціальної організації життя в державі. Про це свідчить статистика. Так звернення громадян в правоохоронні органи перевищила 3 млн. за рік, 8 млн. громадян щорічно притягуються до адміністративної відповідальності, залишаються не розслідуваними 3 млн. злочинців минулих років. За оцінками фахівців в поточному році із 60 млрд. державних закупівель більш ніж третина виведена в тіньовий обіг. Така кількість злочинів, та інша статистика знаходиться на межі нинішніх організаційних, фінансових та кадрових можливостей правоохоронних органів. Корупційні прояви супроводжують людину від її народження, отримання освіти, кар'єру і, навіть смерті.

Частина завдань, які відносять до ключових і серед них важливе місце відводиться підготовці, перепідготовці та підвищення кваліфікації кадрів для органів кримінальної юстиції. Стало очевидним, що на фоні постійних еволюційних процесів

у суспільстві, зростаючої професіоналізації злочинності система підготовки кадрів потребує суттєвої модернізації.

За висновками фахівців система освіти та підготовки спеціалістів в галузі юриспруденції не стала органічною складовою кадрової роботи, не забезпечує результативність діяльності через розвиток інтелектуального потенціалу не охоплює їх постійним навчанням та викликам професійної злочинності. Відсутні унормовані механізми та процедури залучення та мотивації молоді до професійної боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Відсутність фінансів, не дає змоги повною мірою провести модернізацію навчально-матеріальну базу у відповідності до сучасних вимог.

Постає питання, що необхідно зробити у якому напрямку рухатись спираючись на вітчизняне законодавство та досвід окремих Вузів, що намагаються проводити свої освітянські програми до європейських.

А тепер про проблеми сьогодення можливість переходу навчальних закладів на 2-х рівневих програм та кваліфікацій вищої освіти (бакалавр-магістр). Ці проблеми стоять і в країнах Європи і вирішуються не дуже легко через розбіжності у кваліфікаційних структурах. Як приклад в Європі більше 1000 різних кваліфікацій вищої освіти! В Україні відсутня необхідна наступність між різними рівнями підготовки (бакалавр, магістр).

Існуючі проекти бакалаврських освітніх програм через скорочені терміни навчання можуть лише орієнтувати випускника на той чи інший вид професійної діяльності. До того ж ці програми штучно підігнані під професії зазначені у державному класифікаторі, який уже відстає від сьогоденних вимог, не враховує потреби робото датчика, або замовника тримаючи диплом бакалавра студент продовжує навчання магістра, який на відміну «спеціаліста» більш спрямованого на практичну спрямованість, яка передбачає педагогічну та науково-дослідну роботу. Таким чином бакалавр стає проміжним ступенем і втрачає свій самостійний освітній статус.

На нашу думку «бакалавр» повинно мати самостійний офіційно визнані базові посади, які можуть займати випускники Вузів, а вже потім заказник визначить вже ті посади які може займати магістр.

- освітні програми та стандарти повинні кореспондуватись з вимогами сьогодення. Це комп'ютер, іноземна мова і т.д.
- практична направленість навчання.
- контроль за якістю та управління нею. Мотивація добре навчатись (посада, оплата).
- проектування змісту навчального процесу дидактика сучасної юридичної освіти. Ефективні педагогічні технології, нові покоління наукової літератури.
- передача знань студентом за короткий час, якістю з меншими затратами та меншою кількістю викладачів.

Викладання прикладної психології криміналістична кібернетика, психолог-криміналіст.

Відпрацювання загальних засад рівня бакалавр за напрямом «Право», а подальше навчання за рівнем «магістр» професійно орієнтовано з присвоєнням відповідної кваліфікації: «юрист-прокурор», «юрист-суддя», «юрист-адвокат» і т.д.

Необхідно розробити стратегію модернізації системи підготовки, перепідготовки, та підвищення кваліфікації юристів.

Це на наш погляд надасть можливість поступово і планомірно підготувати спеціаліста спроможного визначити пріоритет державних і службових інтересів над особистими, виявляти твердість і непримиренність у боротьбі зі злочинністю і бути відданим інтересам служби.

*Гордуз Н. А. к. ю. н., профессор,
заведующий кафедры уголовно-правовых дисциплин
Восточноевропейский университет экономики и менеджмента*

О ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Одна из важнейших теоретических проблем предупреждения преступности – проблема повышения ее эффективности. Внедрение в практику предупредительной деятельности плановых начал уже есть реальный поворот к эффективности.

Опыт разработки и внедрения криминологических мероприятий на основе и в рамках планов экономического и социального развития регионов и трудовых коллективов в практику свидетельствует о перспективности данного направления в деле существенного повышения эффективности и рациональности предупредительной деятельности.

Органически сочетая в себе общие и криминологические мероприятия различного характера, планы комплексно решают задачу устранения и нейтрализации негативных явлений и процессов, обуславливающих преступность. Они позволяют осуществлять борьбу с преступностью не стихийно, от случая к случаю, а на базе целенаправленных мер с учетом конкретных условий, средств и возможностей региона и трудового коллектива. Планы объединяют усилия всех государственных и общественных организаций и органов, позволяют избежать дублирования и тем самым активизировать деятельность в сфере предупреждения преступности.

В то же время, как показывает анализ практики, существует ряд общих недостатков, отрицательно сказывающихся на эффективности социального планирования предупреждения преступности. К ним, в частности, относятся: 1) недооценка криминологических проблем при разработке и осуществлении экономических, политических, идеологических и иных общих мероприятий планов; 2) неупорядоченность соотношения ведомственных, межведомственных планов и криминологических разделов планов социального развития, что приводит к дублированию и в ряде случаев к безответственности при выполнении мероприятий планов; 3) отсутствие систематического контроля за реализацией мероприятий криминологического раздела плана со стороны государственных и общественных организаций, права и обязанности которых в этой части нормативно не регламентированы; 4) разработка криминологических разделов планов без предварительных (предплановых) исследований преступности путем простого сведения в рамках одного документа мало обоснованных мероприятий, касающихся некоторых сторон деятельности – административных органов; 5) отсутствие нормативного акта, регламентирующего процедуру разработки, согласования и контроля за выполнением мероприятий криминологического раздела плана.

Не решен до настоящего времени и вопрос о субъекте социального планирования предупреждения преступности. Представляется, что этим субъектом

могут быть и должны быть государственные органы власти – Советы народных депутатов (всех уровней). Последовательное сокращение преступности не может быть обеспечено только за счет усилий органов прокуратуры, милиции и суда (специальных субъектов), ибо многие процессы и явления, оказывающие прямое либо косвенное влияние на преступность, находятся вне полномочий деятельности этих органов. Например, миграционные процессы, нарушения половозрастной структуры населения региона, создание благоприятных условий повышения культурного и образовательного уровня и т. д., влияющие на состояние преступности, находятся вне рамок сферы деятельности этих специальных субъектов.

Советы народных депутатов обладают необходимыми материальными, финансовыми, организационными и правовыми возможностями позитивного воздействия на все сферы социальной жизни различных уровней организации общества.

Назрела потребность разработки методологических и методических основ определения эффективности предупреждения преступности на основе и в рамках планов экономического и социального развития регионов и трудовых коллективов, которые позволили бы дать конкретный и обоснованный ответ на вопрос, какие в качественном и количественном выражении результаты следует ожидать от реализации плана и его отдельных разделов, в частности от криминологического.

*Гордуз М. О., к. ю. н., профессор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін,
Прокопенко В. В., викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ГЛОБАЛЬНА МЕРЕЖА INTERNET ТА ЗЛОЧИННІСТЬ

Глобалізація привела до розвитку соціальних процесів і подальшої глобалізації комунікаційних систем. Внаслідок технологічного та інформаційного прогресу глобальний світ Internet.

В даний час в умовах швидкого зростання в українського сегмента глобальної інформаційної мережі Internet, як в кількісному (число операторів і користувачів) і якісному (розширення послуг) відношенні.

В цьому випадку ми можемо дуже багато говорити про відсутність ефективної нормативно-правової бази в цій галузі, незважаючи на загальні правила конституційного та цивільного права, а також ряд інших законодавчих актів. Причинами цього є відсутність теоретичного вивчення деяких основних правил, і насторожене ставлення до Internet, правоохоронних органів і працюють в них.

Проте, відсутність законодавства щодо регулювання Internet, а також його ефективне використання, вже негативно позначається на розвитку суспільних відносин (наприклад, у боротьбі зі злочинністю).

Впровадження сучасних інформаційних технологій і телекомунікацій розвиток створює певні можливості для тих, хто займається штрихуванням з незаконних намірів, для цього вони можуть використовувати комп'ютерні мережі як засіб для реалізації своїх злочинних планів.

Однією з найважливіших відмінних особливостей злочинів і зловживань є глобальна мережа конкретних методів і прийомів для їх здійснення. Ці методи і методики, засновані на використанні можливостей, а також виявлення та використання вразливостей Internet-технологій.

Internet все частіше використовується злочинними угрупованнями для незаконного проникнення в корпоративні й особисті бази даних. В результаті появи в Internet не тільки нелегальний ринок, де інформація надходить вірно, але також допомагає у підготовці терористичних актів, що робить саморобні вибухові пристрої, рекомендації про те, як уникнути кримінального переслідування, пропаганди національної ненависті і заклики до війни.

Але є і правові помилки, які часто називають, – це розподіл злочинів в Internetі. Часто можна почути, що Internet є середовищем для злочинності. Розкривається те, що в Internet все дуже просто – мафія, організована злочинність, всі злочинці – які реалізують свої злочинні наміри. Це означає, що через Internet проводиться торгівля зброєю, наркотиками, людськими органами. Такі заяви призводять до великого суспільного резонансу, але виникає питання: як транспортуються наркотики, зброя, людські органи – через Internet. Це, врешті-решт, фізична поставка, і боротьба не з тим, що поширюється інформація про майбутні злочини, а це конкретні дії. Тому, якщо інформація є, то потрібно діяти за цією інформацією. Правоохоронні органи для того і існують. Але Internet – це тільки засіб зв'язку в цьому випадку, а не вогнище для поширення організованої злочинності. І весь час, злочинність пригнічується конкретними фактами або певними діями. Якщо наркотики – це перевезення наркотиків, продаж зброї – це теж тільки транспортування, використання. Це означає, що Internet – це засіб зв'язку, а не осередок для організованої злочинності.

Злочини у сфері комп'ютерних технологій – звичайно, якщо вони пов'язані з організованою злочинністю – будуть у все більшій мірі скоюватися з юрисдикцій, в яких мало або зовсім немає законів про боротьбу з такими злочинами або існують обмежені можливості для забезпечення дотримання законів про боротьбу зі злочинами у сфері комп'ютерних технологій. Тим не менше, питання про юрисдикції залишається невирішеним, що дозволяє злочинцям і хакерам діяти безкарно. Більше того, існує ймовірність, що деякі країни будуть все більше і більше використовувати ліберальний підхід в цілях залучення бізнесу, створення безпечних інформаційних сховищ (аналогічних офшорним податковим притулках і юрисдикціям, що забезпечує банківську таємницю), заважаючи правоохоронним органам йти з інформаційного сліду і створюючи непроникну оболонку, через яку незаконні підприємства зможуть діяти при мінімальному втручанні зовні. Інтернет в даний час використовується для відмивання грошей. По мірі того, як Internet перетворюється в середовище, де постійно ширяться масштаби міжнародної торгівлі, будуть розширюватися і можливості для відмивання грошей шляхом виставлення рахунків-фактур з завищеними або заниженими цінами. Онлайніві аукціони відкривають аналогічні можливості для переміщення грошей шляхом вчинення зовні цілком законних покупок, при яких за товар виплачується сума, значно перевищує його вартість. Сьогодні значну частку в загальному обсязі злочинів починає займати злочинність, пов'язана з використанням комп'ютерних систем. Її зростанню і розвитку сприяє сама природа даного виду злочину, що базується на відкритому і загальнодоступному характері мережі Internet, і безкарності правопорушників, пов'язаної з питаннями юрисдикції, а також ще недостатньою підготовкою правоохоронних органів з питань

розслідування таких злочинів. Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій поставив перед правоохоронними органами нові складні проблеми. Сьогодні, поряд із традиційними напрямками діяльності, слідчим і оперативним працівникам доводиться стикатися з новими видами злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерів, чому, безумовно, сприяє широке впровадження комп'ютерних технологій на основі використання локальних і глобальних інформаційних мереж.

Добре відомі наростаючі загрози, пов'язані з криміналізацією інформаційної сфери взагалі і Інтернет зокрема. Відкритість Internet породжує його високу вразливість від суспільно небезпечних і в тому числі злочинних посягань. Відомо, що пропорційно розширенню мережі росте число кіберзлочинів. Спам, порнографія і електронні розкрадання стали невід'ємною рисою сучасних інформаційних процесів

Це приводить до висновку, що необхідно розділити злочинність і злочини які поширюються в Internet.

Враховуючи всеосяжний характер Internet і його актуальність, а також той факт, що люди формують свою думку у прийнятті рішення, ґрунтуючись на тому, що вони отримали з засобів масової інформації (яка може бути віднесена до Internet). Можна говорити про реальну можливість використання Internetу в боротьбі зі злочинністю.

У зв'язку з цим можна виділити кілька областей, в яких держава повинна діяти, щоб вирішити дану проблему.

– Розширення предметної області для об'єктивної сторони суспільно небезпечних діянь, скоєних в Internet (в тому числі злочинів та правопорушень) вимагає введення нових складів правопорушень (і, можливо, і злочин) до Адміністративного кодексу, Кримінального та Кримінально – процесуального.

– Особливу увагу слід приділити надання доказової цінності інформації, розміщеної в Internet за певною адресою в мережі один раз, і для того, щоб надавати інформацію про осіб, розміщення інформації в Internet під вигаданим або чужим ім'ям

– Одним із кроків у цьому напрямку є створення Internet-сайтів за допомогою яких зацікавлені особи та організації зможуть отримати об'єктивну інформацію про результати та проблеми боротьби зі злочинністю в країні, і багато інших аспектів співробітників правоохоронних органів, знайомитися з законами і нормативно-правовими актами.

Література:

1. Сокольский М.В. Все об Intranet и Internet. – М.: Элиот, 1998.
2. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления. – М., 1997.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., перероблене та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – С. 944.

*Кононець О. М., к. ю. н.
м. Київ*

РОЛЬ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Возрастание роли научного руководства обществом в качестве основного элемента включает в себя совершенствование предупреждения преступности на основе ее изучения, выявления ее причин, определения главных направлений в борьбе с ней.

Важной информационной базой при этом служат криминологические исследования. Криминология как наука раскрывает закономерности существования преступности как негативного социального явления, объясняет причины ее изменений, выявляет особенности личности преступника, условия ее формирования и самое главное – позволяет научно обосновать и наметить пути предупреждения преступности.

Организация криминологических исследований, направленных на предупреждение преступности, должна исходить из следующих предпосылок:

- а) получения достоверного знания о реальных процессах в обществе, продуцирующих преступность;
- б) дальнейшего познания преступности как социального явления и изменений, происходящих в преступности в каждый конкретный исторический период;
- в) осуществления на основе полученного теоретического и эмпирического знания о преступности и ее изменениях разработки наиболее эффективных профилактических мер.

Комплексный анализ и оценка происходящих социальных изменений в жизни общества требуют теоретического обоснования и учета не только ситуаций, складывающихся в данный конкретный период, но и обращения к опыту прошлых лет.

Выбор действенных профилактических мер, оказывающих позитивное воздействие на поведение людей, возможен только в том случае, если эмпирические результаты не подгоняются под заранее выдвинутые концепции. Практическая значимость эмпирических исследований проявляется только тогда, когда оценка полученных результатов производится комплексно, с учетом широкого круга явлений социальной действительности.

Так, комплексная оценка территориальных различий преступности показала, что в структуре преступности регионов происходят постоянные изменения, но они неодинаковы в разных регионах, и если борьба с преступностью не будет проводиться дифференцированно и учитывать изменения, происходящие именно в данном конкретном регионе, эффективность ее будет невелика.

Эффективность борьбы с преступностью в определенных конкретно-исторических условиях определяется теми реальными возможностями, которыми располагает общество. Криминологические исследования позволяют получить реальное знание о процессах, происходящих в преступности, они дают возможность убедиться в правильности избранных мер и в оценке факторов, оказывающих влияние на преступность.

Характер, направленность и эффективность как общепрофилактических, так и специальных мер предупреждения преступности будут значимыми, если при их разработке учитывать особенности воздействия объективных и субъективных факторов на преступность, в том числе в разрезе регионов, социальных групп и т. п.

Обобщающий анализ проведенных криминологических исследований за длительный период теоретически обосновал практическую необходимость комплексного планирования социальной профилактики правонарушений, создания единого плана, включающего комплекс мер экономического, идеологического, культурно-воспитательного, организационно-управленческого характера, опирающегося на исторический подход к оценке изменений в социальной жизни общества. В то же время целенаправленная борьба с преступностью в разных регионах страны требует учета и присущих им специфических условий.

*Торкайло Ю. С., к. ю. н.,
Оксьом О. І.,
начальник відділу громадської безпеки
Смілянського МРВ УМВС України в Черкаській області*

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІЗ ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ ПРАВООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНOSTІ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Переміни останніх років, які докорінно змінили нашу країну і суспільство, не могли не зачепити органи внутрішніх справ як складову частину суспільства, державного апарату, суб'єкт забезпечення громадської безпеки. Зазнали суттєвих змін громадські формування правоохоронної спрямованості, що створювались подібно структурі та завданням органів внутрішніх справ для взаємодії під час охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також як кадровий резерв органів внутрішніх справ.

Шляхи вирішення проблем взаємодії органів внутрішніх справ з громадськими формуваннями правоохоронного спрямування та населенням відображені у дослідженнях В. В. Богульського, І. П. Голосніченка, М. М. Войцеховського, Ю. Ф. Кравченка, О. П. Коренєва, В. В. Малікова, О. В. Серьогіна та ін. Проте вони потребують певного «оновлення» та корегування з огляду на нові соціально-політичні умови.

Наявна в Україні організація взаємодії міліції з громадськими формуваннями засновувалась на ідеях взаємопорозуміння, взаємовигоди і була недосконалою. Прийняті за часів Радянського Союзу законодавчі акти з цих питань не оновлювалися, частина цих актів застаріла, інша – втратила чинність. Отже, правове поле більшості громадських формувань, які успішно діяли протягом років, містить значні прогалини. Певною мірою усуненню цих прогалин сприяв Указ Президента України від 16.06.1999 «Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку» [1].

Враховуючи позитивний досвід участі громадськості в охороні громадського порядку, ще до прийняття Закону України «Про громадські формування» керівники управлінь внутрішніх справ деяких міст та областей за ініціативою МВС України запровадили громадські формування з охорони порядку та боротьби зі злочинністю. Певний досвід взаємодії міліції та громадських формувань було накопичено в Києві, Дніпропетровську, Одесі та Київській, Донецькій, Харківській, Запорізькій, Львівській областях, Автономній Республіці Крим. У містах і селах згаданих регіонів налагоджено систематичне спільне патрулювання народних дружинників і працівників міліції, створено спеціалізовані дружини, а в сільській місцевості – загони (групи) самозахисту із забезпечення охорони державного та індивідуального майна. Така взаємодія міліції і громадськості сприяла зміцненню законності й правопорядку.

Взаємодія органів внутрішніх справ і громадських формувань відбувається не спонтанно. Практика здійснення такої взаємодії виробила ряд його найважливіших форм, які, з огляду на соціальну значимість забезпечення безпечних умов існування, закріплені в чинному законодавстві. Зокрема, Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» закріпив конституційне право громадян на охорону власних прав та законних інтересів. Держава, делегуючи певні

повноваження членам громадських формувань, вимагає від них дотримання відповідних умов, коли діяльність здійснюється на добровільних засадах, за наявності в особи певних морально-ділових якостей та обов'язково певної правової та спеціальної підготовки. Саме це спрямовує на участь у таких формуваннях громадян з високою правосвідомістю, правовою культурою, освіченістю [2].

У свою чергу держава здійснює ряд державних заходів щодо правового та соціального захисту громадян, які беруть участь в охороні громадського порядку. Ці заходи зафіксовані у Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», Кримінальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актах. У цьому проявляється двостороння відповідальність держави і громадян, їх взаємні зобов'язання.

Діяльність громадських формувань координують органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади, органи внутрішніх справ у межах наданої їм компетенції, що є єдиною з передумов дотримання законності громадськими формуваннями, визначення їх спільних з ОВС завдань, напрямків, цілей, методів співпраці [3].

З метою більш ефективної організації взаємодії міліції й громадських формувань правоохоронної спрямованості на практиці найбільш часто використовуються такі методи взаємодії, як взаємне інформування, спільний аналіз та оцінка оперативної обстановки, спільне планування, обмін досвідом, спільні організаційні заходи (наради, семінари), допомога міліції громадським організаціям. Зовнішнє вираження зазначених методів (комплексний план, нарада, семінар тощо) і є не що інше, як форми організації взаємодії міліції й громадськості.

Взаємне інформування з питань забезпечення громадської безпеки на обслуговуваній території дозволяє заздалегідь урахувати ті події, які можуть вплинути на проведення спільних заходів, вибір коштів для досягнення конкретних цілей. Інформування добровільних народних дружин, а також інших громадських формувань співробітниками органів внутрішніх справ повинно мати систематичний і цілеспрямований характер, містити поради й рекомендації про найбільш ефективні прийоми й методи забезпечення громадської безпеки. Взаємодіючи із силами громадськості, органи внутрішніх справ регулярно інформують штаби дружин про стан громадського порядку на окремих господарських об'єктах, у навчальних закладах, місцях відпочинку й у цілому в межах району або міста. Організувавши взаємодію з громадськістю щодо охорони громадського порядку, боротьби з дитячою бездоглядністю, у період проведення масових заходів та в інших необхідних випадках, працівники міліції інформують громадськість про свої плани й намічені заходи. Значна роль у забезпеченні своєчасною інформацією громадськості належить керівникам підрозділів і служб міліції, дільничним уповноваженим, співробітникам карного розшуку, черговим частинам органів внутрішніх справ.

Значний внесок у забезпечення органів міліції інформацією про осіб, схильних до здійснення правопорушень, причини та умови, які сприяють здійсненню правопорушень, вносять народні дружини і їх штаби, житлові, вуличні комітети та інші громадські формування правоохоронної спрямованості. У процесі роботи громадськості на добровільному пункті охорони громадського порядку відбувається обмін поточною інформацією (добової, тижневої, місячної, квартальної). Така інформація містить відомості про правопорушення за певний проміжок часу, місця їх здійснення, проведені заходи щодо охорони громадського порядку. Особливе

значення має така форма взаємного інформування, як інструктаж працівниками міліції дружинників, позаштатних співробітників. Якісний інструктаж в остаточному підсумку забезпечує цілеспрямовану й погоджену роботу міліції й громадських працівників в охороні правопорядку, що сприяє їх ефективній роботі [4].

Спільний аналіз і оцінка оперативної обстановки як метод взаємодії представляється вкрай важливим, оскільки оперативна обстановка виступає як сукупність факторів, що характеризують стан громадської безпеки, динаміку й структуру правопорушень, міри боротьби з ними, а також особливості обслуговуваної території (види й кількість промислових, сільськогосподарських, торговельних підприємств, наявність видовищних і культурно-масових установ, чисельність населення, його склад, міграцію та інші дані, які необхідно враховувати при організації роботи із забезпечення громадської безпеки).

Як показує практика, складання плану – початковий етап організації взаємодії, тому основна увага при його здійсненні повинна зосередитися на точному й своєчасному виконанні намічених заходів. Комплексне планування виступає як один з методів планування й припускає здійснення погоджених за метою, строками і втриманням політичних, економічних, культурно-виховних, кримінально-правових, науково-технічних, медичних та інших заходів, спрямованих на усунення причин, що породжують правопорушення. Комплексне планування створює необхідну цілеспрямованість, координацію зусиль органів внутрішніх справ і громадських формувань правоохоронної спрямованості у зв'язку з тим, що воно, по-перше, органічно поєднує в собі можливості правоохоронних органів і громадських формувань у забезпеченні громадської безпеки, а по-друге, містить у собі найбільш важливі заходи органів внутрішніх справ, передбачені їх перспективними й поточними планами. Це підвищує ефективність спільних заходів, забезпечує їх реальність та цілеспрямованість [5].

Характер допомоги, яку надають громадським організаціям органи внутрішніх справ, може бути різним. Насамперед це допомога в організації роботи, її плануванні, у навчанні членів громадських формувань правоохоронної спрямованості формам і методам забезпечення громадської безпеки. Особливо значима допомога працівників міліції органам громадської самодіяльності в організації й плануванні їх роботи з охорони громадського порядку й боротьби із правопорушеннями. Тільки за допомогою компетентного співробітника міліції громадське формування може правильно спланувати й організувати свою роботу, грамотно розподілити й використати свої ресурси.

Таким чином, взаємодія органів внутрішніх справ із суспільними формуваннями правоохоронної спрямованості є одним із найбільш потужних джерел забезпечення суспільної безпеки, раціональне використання якого можливо тільки при використанні наукового підходу до вдосконалення його нормативно-правової бази, а також форм і методів. Подальша науково обґрунтована інтеграція елементів системи «органи внутрішніх справ – громадські формування правоохоронної спрямованості» дозволить, на нашу думку, системі громадської безпеки у майбутньому ефективно відповідати на виклики усе більш зростаючих погроз безпеки життєдіяльності суспільства.

Розгляд основних проблем дозволив зробити такі висновки:

1. Сучасні формування правоохоронної спрямованості задіяні в усьому спектрі забезпечення суспільної безпеки, а не орієнтовані виключно на охорону громадського порядку, що принципово їх відрізняє від тих, що існували раніше.

2. Необхідність більш ефективного використання можливостей громадськості у забезпеченні громадської безпеки вимагає чіткого теоретичного осмислення особливостей відносин, що виникають між правоохоронними органами держави, зокрема, міліцією, і правоохоронними формуваннями громадськості, тобто диференціації, а також систематизації різних видів зв'язків між ними на основі об'єктивно виправданих і науково обґрунтованих критеріїв.

3. Ефективна взаємодія органів внутрішніх справ і громадських формувань можлива в тому випадку, якщо вони беруть участь у них, пов'язані один з одним у внутрішній єдності елементів.

4. Система громадських формувань правоохоронної спрямованості прагне до розширення сфери взаємодії із правоохоронними органами. У цій активності приховується значний потенціал забезпечення громадської безпеки, що на сьогодні неповністю використовується в процесі соціального управління.

5. Історично стійкою є тенденція перерозподілу правоохоронних повноважень між державними структурами й населенням при збереженні субординації у взаємодії на користь органів місцевого самоврядування.

6. Однією з найбільш перспективних форм взаємодії громадськості з органами внутрішніх справ є процес формування організаційно-правових основ діяльності правоохоронних структур, що перебувають у підпорядкуванні місцевого самоврядування. Однак формування органів охорони громадського порядку поза МВС припускає необхідність системних перетворень в організаційній і правовій сферах, що спричинить суттєві зміни в кримінальному, кримінально-процесуальному й адміністративному законодавстві. Цей потенціал може бути реалізований тільки в умовах масштабного реформування державно-правової системи сучасного українського суспільства.

Література:

1. Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку: Указ Президента України від 16.06.1999.
2. Джафарова О. В. Ідеологія партнерства міліції і населення в контексті забезпечення прав та свобод людини та громадянина // Матеріали науково-практичної конференції 17 березня 2006 року м. Харків «Забезпечення правопорядку у контексті реформування міліції громадської безпеки». – Вид-во ХНУВС МВС України, 2006. – С. 182-133.
3. Титов А. М., Тетерятник Г. К. Співробітництво ОВС та громадських формувань з охорони громадського порядку – запорука безпеки під час охорони громадського порядку // Матеріали міжвузівської науково – практичної конференції «Проблеми забезпечення особистої безпеки працівників ОВС та представників громадських формувань під час охорони громадського порядку». Донецьк, 26 березня 2004 року. – Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2004. – С. 119-120.
4. Зозуля І. В. Громадський порядок і громадська безпека, як предмет обов'язкового законодавчого регулювання взаємодії реформуємої міліції з населенням // Матеріали науково-практичної конференції 17 березня 2006 року «Забезпечення правопорядку та безпеки громадян у контексті реформування міліції громадської безпеки». – Вид-во ХНУВС, 2006. – С. 199-200.
5. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України. – Харків: Ун-т вн. справ, 1998. – 327с.

*Фріс П. Л., д. ю. н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
академік АН ВО України*

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Якщо виходити із розуміння змісту терміну «концепція», за словником В. Даля [1, 155], то концепцію кримінально-правової політики слід визначати, як нормативно впорядковану, затверджену на загальнодержавному рівні систему, план законодавчих

робот в сфері кримінально-правового забезпечення найважливіших суспільних відносин. Відзначаючи реальні досягнення вітчизняної науки в питаннях розробки доктрини кримінально-правової політики, необхідно з усією відповідальністю заявити, що її концептуальний рівень фактично є нерозробленим, що призводить до надзвичайно негативних наслідків. Якщо говорити прямо, то слід заявити, що ніякої концепції кримінально-правової політики в Україні не існує! Аналізуючи існуюче співвідношення доктрини кримінально-правової політики і практики розробки та прийняття кримінально-правових норм, можна з впевненістю зазначити що вони перебувають, так би мовити, на різних рівнях не стикаючись між собою. При цьому «обвинувачення» у відсутності належного контакту слід пред'явити законодавцю, а не науці. Від науки на ім'я законодавця поступають тисячі пропозицій щодо вдосконалення сфери кримінально-правового забезпечення суспільних відносин. Однак вони, в абсолютній більшості залишаються без уваги. Підтвердженням цього можуть служити дані наведені В.Д. Швецем, В.М. Грицаком, Я.І. Василькевичем та В.О. Гацелюком [2]. За їх даними лише в часі діяльності Верховної Ради України 5 скликання було подано 37 законопроектів спрямованих на внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України. Якщо згадати, що каденція Верховної Ради України 5 скликання тривала надзвичайно короткий термін – з березня 2005 року по квітень 2007 р. тобто лише два роки, то кількість законопроектів вражає. Якщо одночасно згадати, що мова йде про внесення змін та доповнень у КК якому на той час не виповнилось і 5 років, то ситуація стає ще більш «сумною». Задля об'єктивності слід зазначити, що абсолютна більшість з цих законопроектів була відхилена (29), що зайвий раз свідчить про їх невідповідність існуючій кримінально-правовій доктрині. За роки існування чинного КК загальна кількість змін і доповнень до нього склала фантастичну цифру – 349! При цьому в 62 статті зміни вносились двічі, в 26 статей – тричі, в 6 статей – чотири рази. КК було доповнено 52 статтями з яких 45 абсолютно нові. З 447 статей, які були в КК на момент його прийняття у 2001 році 209 (46,8%) вже було змінено. Про яку стабільність законодавства можна вести мову! Фактично, в середньому щомісячно зміни та доповнення вносились приблизно в 3 кримінально-правові норми! Усе це стає можливим у зв'язку із відсутністю концепції кримінально-правової політики. Існуюче положення створює умови для того, щоб кримінальне законодавство слугувало чийось вузько клановим інтересам.

Слід зазначити, що на теренах колишнього СРСР питання про концепцію правової політики країни було піднято і реалізовано лише в Республіці Казахстан, яка ще у 2002 році прийняла такий документ на період до 2010 року [3]. Він містив у собі великий розділ присвячений питанням кримінально-правової політики РК. Аналізуючи його слід зазначити, що він містив як положення загального характеру, так і ті, що торкаються боротьби з окремими видами злочинів (н-д, злочинами терористичної спрямованості). Ця концепція була реалізована у визначені строки і на її місце Указом Президента Республіки Казахстан була запроваджена нова Концепція правової політики республіки на період 2010-2020 рр. [4]. Оцінюючи у цілому цей документ у порівнянні з його попередником, необхідно зазначити, що він являє собою більш високий рівень усвідомлення змісту і задач правової політики держави у цілому. Накоплений досвід знайшов свій прояв у деталізованому нормативному акті, який являє собою чітко виважений план законодавчих робіт на перспективу.

Концептуальні положення кримінально-правової політики містяться у розділі 2 Концепції (п. 2.8.) Концепція чітко визначила двухвекторність кримінально-правової

політики РК поєднання гуманізації кримінального законодавства з його жорсткістю щодо вчинення тяжких та особливо тяжких діянь. При цьому особливо акцентується на необхідності послідовного скорочення кримінальної репресії. Особливо хотілось би відзначити наступне положення Концепції «Дальнейшее совершенствование уголовного права связано с повышением качества законов – закон, ограничивающий конституционные права и свободы, должен соответствовать требованиям юридической точности и предсказуемости последствий, то есть его нормы должны быть сформулированы с достаточной степенью четкости и основаны на понятных критериях, позволяющих со всей определенностью отличать правомерное поведение от противоправного, исключая возможность произвольной интерпретации положений закона». Це програмове, фундаментальне положення, яке визначає загальний підхід до кримінально-правової політики Республіки Казахстан.

В Російській Федерації Громадянською палатою при Президенті РФ розроблена Концепція кримінально-правової політики Російської Федерації, яка однак, не отримала свого нормативного закріплення, а являє собою фактично документ, що належить до доктринального рівня, хоча і фіксує (ст. 1), що: «Концепція кримінально-правової політики Російської Федерації ... являє собою систему офіційно прийнятих в державі положень, що визначають суть, цілі, напрями, пріоритети і критерії ефективності нормотворчої і правозастосовної діяльності в області захисту особи, суспільства і держави від злочинних посягань засобами кримінального законодавства» [5].

В нашій країні, на превеликий жаль, таких документів, а ні на державному, а ні на іншому рівні не створено.

Окремі концептуальні положення, що торкаються проблеми кримінально-правової політики містяться лише в Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року [6]. Але вони є абсолютно несистематизованими обмеженими.

Загальна концепція кримінально-правової політики повинна визначати її задачі, цілі, принципи, методи реалізації як на загальному рівні так і в розрізі окремих напрямів. Вона повинна бути перспективною (щонайменше на 10 років) і слугувати стабільності законодавства про кримінальну відповідальність. З положенням, яке ми маємо на сьогодні, в цьому питанні миритись у подальшому неможливо.

Література:

1. Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. II. - М.: «Русский язык», 1981
2. В.Д. Швець, В.М. Грицак, Я.І. Василькевич, В.О. Гацелюк. Законодавча реалізація кримінально-правової політики: аналіз законопроектної діяльності Верховної Ради України V скликання з питань кримінального права. К., Атіка, 2008.
3. Концепция от 20.09.2002г. N 949 «Концепция правовой политики Республики Казахстан». Электронный ресурс. [Режим доступа]: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02392&all=all>.
4. Указ Президента Республики Казахстан от 24.08.2009 N 858 «О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года». Электронный ресурс. [Режим доступа]: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=04450&uro=17001>.
5. Концепция уголовно-правовой политики Российской Федерации. Электронный ресурс. [Режим доступа]: <http://www.oprf.ru/discussions/newsitem/17889>
6. Указ Президента Украины від 8 квітня 2008 року № 311/2008 «Про затвердження концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженою». Электронный ресурс. [Режим доступа]: <http://www.ukradv.org/up/docs/concept080408.pdf>

Секція 3. Актуальні проблеми цивільного та господарського права

Керівник секції: Стеценко Валентина Юріївна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін СУЕМ, доктор юридичних наук, доцент

Заступник: Кузнєцова Людмила Валеріївна – заступник завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін СУЕМ

*Дьячук І. В., старший викладач
кафедри маркетингу*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ТЕХНОЛОГІЇ ВЗАЄМОДІЇ У КООРДИНАЦІЙНО-ЛОГІСТИЧНИХ ЦЕНТРАХ

Для забезпечення стійких конкурентних переваг транспортного комплексу України є необхідним широке впровадження логістичних технологій як для оптимізації внутрішньокорпоративної взаємодії, так і для оптимізації взаємодії із зовнішнім середовищем, в тому числі і між суміжними видами транспорту.

На основі створення координаційно-логістичних центрів транспортних вузлів (КЛЦ ТВ) необхідно реалізувати систему інтеграції транспортно-логістичних технологій за допомогою економічних і нормативно-правових механізмів взаємодії.

Абсолютно зрозуміло, що постала необхідність створення КЛЦ ТВ. До них в першу чергу відносять активний розвиток незалежних перевізників, недостатнє інформаційне забезпечення всіх учасників ЛПТ, а також неузгодженість та перебої у взаємодії різних видів транспорту і інших учасників ланцюга просування товарів (ЛПТ) в зв'язку з відсутністю механізму синхронізації.

Для вдосконалення системи управління транспортуванням вантажів на сьогоднішній день необхідно створення механізму взаємодії моделей матеріальних, фінансових і інформаційних потоків, які існують на суміжних видах транспорту, і їх координація, а також організація змішаних експортних і імпорتنних перевезень вантажів. Окрім того треба забезпечити узгоджене (синхронне) функціонування всіх видів транспорту, перевантажувальних терміналів, власників вантажів, транспортних компаній, митної та прикордонної служб за рахунок створення автоматизованої системи прийняття оптимальних рішень з комплексу взаємопов'язаних стратегічних, тактичних і оперативних завдань для підвищення рівня конкурентоспроможності логістичної системи (ЛС) транспортного вузла.

У багатьох транспортних вузлах відбулась несприятлива обстановка, яка полягає у неузгодженості і абсолютно нескоординованій взаємодії суміжних видів транспорту і елементів транспортної інфраструктури, задіяних в процесі мультимодальних перевезень. Особливо чітко це можливо відслідкувати на негативному прикладі взаємодії автомобільного і морського транспорту, залізної дороги і портів.

Основні причини такої неузгодженості і відсутності координації у сумісній роботі залізничного, автомобільного і морського транспорту і портів полягає у наступному:

- маркетингові дослідження на системній методологічній основі з перспективи освіти вантожопотоків не проводилось, і при значному зростанні обсягів перевезень

на адресу портів виявилось, що стивідорні компанії і припортові станції не в змозі обробляти збільшений вантажопотік;

- порти спочатку створювались орієнтовані головним чином на прийом імпортних вантажів, що в принципі і визначало транспортну конфігурацію у них, а сучасні вантажні термінали з високим рівнем механізації і автоматизації превантажувально-складських робіт не будувались;

- транспортна інфраструктура припортових вузлів на основі комплексного підходу тривалий час взагалі не розвивалась, і часто поблизу портів були відсутні припортові залізничні станції, спрямовані на їх обслуговування;

- нескоординованість дій експедиторських і стивідорних компаній, за рахунок того, що у припортових ТВ відсутнє єдине інформаційне середовище, за допомогою якої можливо було б завчасно спланувати синхронну взаємодію суміжних видів транспорту і інших учасників ЛПТ у вузлі на основі технології узгодженого їх підводу;

- у ТВ часто повністю відсутня організаційна структура із забезпечення чіткої (синхронної) взаємодії всіх учасників транспортування і переробки вантажів.

У результаті на підходах до портів, нерідко у великій кількості, накопичуються «залишені» поїзди, а введення конвенційних заборон та часткових обмежень навантаження на адресу портів не деякий час лише обмежує вантажопотоки, однак в цілому завдання не вирішує. Це, на жаль, призводить до великих фінансово-економічних втрат, які стосуються практично всіх учасників ЛПТ та надання транспортних послуг, а самі місця взаємодії суміжних видів транспорту стали «заторами» на шляху просування потоків вантажів (товарів) від виробника до споживача.

Така незадовільна обстановка з переробкою вантажопотоків у портах України, не тільки сприяє залучанню міжнародних транзитних вантажів, але й шкодить цьому, «відлякуючі» вантажопотоки, про що свідчить всього лише 0,7% міжнародних транзитних вантажів, які проходять у даний час через територію України.

Слід відмітити, що втрати в зв'язку з неузгодженістю дій суміжних видів транспорту та інших учасників ЛПТ виникають не тільки у портах, але й на прикордонних переходах, у великих промислових зонах і інших ТВ.

Відсутність інструментів, які забезпечують оптимальну взаємодію власників вантажів, залізних доріг, суміжних видів транспорту, експедиторів і інших учасників ЛПТ, є стримуючим фактором у досягненні стратегічних цілей транспортного комплексу України.

Це важливо з точки зору забезпечення конкурентних переваг на основі підвищення якості послуг, що пропонуються, покращення використання інфраструктури, а також зниження факторів ризику.

Тому проблему синхронної взаємодії суміжних видів транспорту важливо вирішувати не тільки у припортових ТВ, але й на інших вищезначених стиках їх взаємодії.

Створення розгалуженої опорної системи КЛЦ ТВ забезпечить підвищення ефективності та гнучке реагування на мінливу кон'юнктуру ринку обслуговування власників вантажу, у тому числі в зв'язку з сезонними факторами коливань обсягів перевезень і надання послуг.

Труднощі створення подібних систем на транспорті у даний час визначаються рядом причин.

По-перше, це кадровий склад розробників, який часто складається тільки із спеціалістів одного профілю (наприклад, у галузі інформаційних технологій і обчислювальних систем).

По-друге, існує недостатньо ефективне використання принципів логістики, а саме системного підходу до теорії компромісів, в зв'язку з чим не повністю витримуються принципи пропорціонального розвитку всіх ланцюгів на шляху доставки вантажів за участю суміжних видів транспорту.

До технологій планування і ефективного управління вантажопотоком в ТВ відносяться:

1. Оптимальне планування (місячне, декадне) роботи ТВ на основі маркетингових досліджень із зародження і погашення вантажопотоків.
2. Автоматизація документообігу. Ефект досягається за рахунок прискорення процесів формування передачі і обробки документів.
3. Збір, накопичення і представлення користувачам даних про поточний стан основних елементів ТВ (портові термінали, залізничні станції і парки, фарватер і рейди морського порту), а також суміжні об'єкти, які взаємодіють з вузлом.
4. Накопичення і аналіз даних функціонування ТВ і формування звітності. Ефект досягається за рахунок вдосконалення рішень, які приймаються на основі обробки статистичних даних, а також скорочення термінів формування і доставки звітних документів.

Аналіз існуючих логістичних проектів показує, що всі вони страждають недоліками, які викликані неефективним використанням зазначених принципів логістики і науково опрацьованих пропозицій з підвищення якості логістичного обслуговування і використання інфраструктури транспорту, що призводить до необхідності корегування, а іноді і до кардинальних змін прийнятих раніше рішень.

Створення системи КЛЦ ТВ є одним з важливіших умов залучення товаропотоків на українські транспортні комунікації у напрямках міжнародних транспортних коридорів МТК. Впровадження отриманих результатів дозволить забезпечити ефективне використання транспортної термінальної інфраструктури на основі комплексного обліку інтересів її власників, суміжних видів транспорту, перевізників і всіх інших учасників ЦПТ.

Література:

1. Логистические технологии. Справочник / Под общ. ред. В.М. Николишина. – М.: Изд-во «Сандика плюс», 2006. – 276с.
2. Маликов О.Б. Проблемы совершенствования инфраструктуры региональных участков международных транспортных коридоров / Сборник III Евро-Азиатской конференции по транспорту. – СПб, 2003. с.51-55.
3. Кузнецов А.П., Николишин В.М. Логистика как эффективный инструмент системного совершенствования процесса транспортного обслуживания грузовладельцев / Информационное издание Корпуса инженеров путей сообщения. 2003. №1. с.58-61.

*Захарова І. В., к. і. н., доцент
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

**УПРОВАДЖЕННЯ АС «ДІЛОВОДСТВО СУДУ»
В УКРАЇНСЬКИХ СУДАХ**

Демократизація суспільства, побудова правової держави, потреба в ефективному правосудді підсилили значення інформаційної функції, зробили необхідністю

інформатизацію судових органів. Використання інформаційних технологій виявилось ефективним засобом поліпшення якості роботи судової влади, реалізації інформаційних прав громадян і судових органів [1].

Завдання комп'ютеризації судів України та автоматизації діловодства вирішуються у рамках реалізації спільної Програми Євросоюзу і Ради Європи «Прозорість і ефективність судової системи України», яка офіційно стартувала 20 листопада 2008 року [2].

Задля удосконалення системи судочинства та реформування судової гілки влади в Україні працює спільний проект «Україна: верховенство права» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та корпорації «Виклики тисячоліття» [3]. Одним з шести основних компонентів програми діяльності проекту є напрям «Адміністрування судів та вдосконалення діловодства».

Таким чином, завдання інформатизації судової діяльності, інформаційно-програмної підтримки роботи судових органів, комп'ютеризації та автоматизації роботи з документами та інформацією в судах є актуальним, і потребує спеціального дослідження.

Пілотна програма впровадження електронної системи автоматизації діловодства «Діловодство суду» впроваджена в Харківських апеляційному та окружному адміністративних судах, в апеляційному суді Донецької області, Апеляційному суді Івано-Франківської області, Івано-Франківському міському суді, Печерському районному суді міста Києва, Петровському районному суді міста Донецька, Харківському апеляційному адміністративному суді та Харківському окружному адміністративному суді.

Так, за словами заступника керівника Проекту USAID/MCC «Україна: верховенство права» Тіма Бейтса, «сучасні системи автоматизації діловодства в судах надають суддям та працівникам апарату суду практично повністю відійти від паперового документообігу (що, крім інших вигод, також зменшує витрати суду)» [4].

Робота суду першої інстанції за допомогою програми «Діловодство суду» розпочинається зі стадії реєстрації позовної заяви до здачі справи в архів або направлення її в порядку реплікації (в електронному вигляді) до суду апеляційної інстанції [5].

Ефективність функціонування електронної системи діловодства та її переваги в порівнянні з веденням діловодства у паперовому вигляді – безперечні. Так, основними завданнями електронної системи є: об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; централізоване зберігання текстів судових рішень, ухвал та інших процесуальних документів; підготовка статистичних даних тощо.

Традиційною формою судового діловодства є діловодство у паперовому варіанті, що потребує значного числа реєстраційних журналів, статистичних карток та інших документів на паперових носіях. З одного боку, постійно зростаюча кількість звернень до адміністративних судів свідчить про підвищення довіри громадян до системи адміністративної юстиції, а з іншого – таке навантаження на суддів спонукає до пошуку шляхів покращення оперативності розгляду справ. Одним із таких заходів і є запровадження в роботі суду системи електронного документообігу «Діловодство суду».

Використання даної системи сприяє забезпеченню розгляду адміністративної справи в найкоротші терміни. Економія часу на розгляд справи починається вже від її

реєстрації в канцелярії суду та закінчується отриманням особою виконавчого документу.

Розглянемо переваги ведення діловодства за допомогою автоматизованої системи електронного документообігу «Діловодство суду» на прикладі Харківського апеляційного адміністративного суду, де ця система запроваджена з 1 січня 2008 р. За незначний період часу використання даної автоматизованої системи в суді спостерігається стійка динаміка покращення оперативності розгляду адміністративних справ, отримання громадянами інформації щодо розгляду своєї справи та отримання копій процесуальних документів.

Основними чинниками зазначених позитивних результатів є те, що реєстрація всієї вхідної та вихідної кореспонденції (позовні заяви, апеляційні скарги, адміністративні справи та інші, передбачені законом документи, що подаються до суду й можуть бути предметом судового розгляду) відбувається в автоматизованому режимі. Впровадження такої системи реєстрації кореспонденції дозволило втричі скоротити час, необхідний для реєстрації адміністративних справ. Формування контрольного журналу справ, переданих на розгляд судді, в електронному вигляді скоротило час на його заповнення у понад 10 разів.

За допомогою електронної системи документообігу автоматично формуються судові повістки та поштові конверти, реєстри поштових відправлень, що зменшує час на цю стадію підготовки справи до розгляду в 5-6 разів. Кожна із зазначених дій, якщо їх поррахувати разом, покращує оперативність підготовки справи до розгляду від 5 до 10 разів.

Динаміка покращення оперативності розгляду адміністративних справ зумовлена наявністю в системі діловодства шаблонів процесуальних документів, які поповнюються інформацією, починаючи з реєстрації справи, та протягом усього часу її розгляду.

Таким чином, виходячи із показників роботи Харківського апеляційного адміністративного суду, завдяки системі «Діловодство суду» вп'ятеро скоротився як час, який витрачає працівник апарату суду на обробку справи (її реєстрацію, виготовлення процесуальних документів чи складання звітів), так і оперативність розгляду адміністративних справ. При цьому така економія часу відбувається без втрати ефективності проведених дій.

Іншою позитивною новелою програми «Діловодство суду» є процес реплікації даних (передачі інформації по справі із суду однієї ланки до іншої). Зазначений процес дає змогу значно скоротити процес реєстрації справи судам апеляційної та касаційної інстанцій, оскільки основна інформація – як то номер справи, сторони, суд першої інстанції тощо, вже занесений до системи.

Програма «Діловодство суду» має також потужну систему пошуку, за допомогою якої необхідну інформацію можна отримати в потрібному вигляді за лічені хвилини.

Ще однією перевагою системи є складання статистичного звіту за допомогою програми «Діловодство суду». Складна структура звіту про розгляд апеляційних скарг по адміністративних справах робить процес його складання дуже копітким, тривалим та трудомістким, особливо враховуючи постійно зростаючу кількість звернень до адміністративного суду. До впровадження електронного документообігу процес формування звіту складався з декількох етапів, адже затверджена форма звіту містить у собі 5 розділів та 2 додатки до них. Із впровадженням у суді системи

«Діловодство суду» процес підготовки статистичного звіту набув нового змісту. Його формування здійснюється лише одним працівником.

Зазначимо, що дана програма має безліч можливостей для опрацювання статистичної інформації та відображення її з потрібної точки зору. Проте, поряд із переліченими перевагами електронного документообігу, існують і певні недоліки з використанням програмного продукту «Діловодство суду». Зокрема, на даний час в Україні існує декілька систем електронного документообігу, які використовуються в судових органах, такі як «Тетта», «Юртех» та «Атлант». Істотним недоліком використання різних автоматизованих систем документообігу є те, що інформація, створена в одній системі, не може бути використана в іншій. Зазначене є суттєвою перешкодою в роботі судових органів, оскільки необхідність їх взаємодії через обмін інформацією є беззаперечною.

На нашу думку, судова влада повинна перебувати в єдиній системі електронного документообігу, яка передбачає реплікацію (передачу) даних від однієї ланки до іншої. По-друге, система «Діловодство суду» є програмним продуктом, розробленим Товариством ТОВ «Юртех», котре, природно, володіє правом власності на цей програмний продукт. Отже, система адміністративних судів, використовуючи програмний продукт «Діловодство суду», потрапляє в певну залежність від суб'єкта господарювання, що є неприпустимим. Наразі має існувати єдиний програмний продукт системи електронного документообігу, який буде використовуватись у всіх судах, незалежно від інстанції та спеціалізації, а право власності на цей програмний продукт належатиме державі.

Упровадження у суді АС «Діловодство суду», крім зазначених вище переваг, надасть можливість отримувати доступ до інформації за допомогою програмно-апаратного комплексу «Інформаційний кіоск», який є складовою частиною спеціалізованого програмного забезпечення «Діловодство суду» і приєднаний до загальної комп'ютерної мережі суду. Електронні інформаційні кіоски ще більше полегшать доступ до правосуддя, оскільки забезпечать простий і зручний метод отримання громадянами інформації – можливість особисто і самостійно ознайомитися з організацією роботи суду, отримати інформацію про дату розгляду справи, статусу справи і т.п.

Інформатизація судової системи є досить складним і масштабним завданням, вирішення якого потребує значних матеріальних та інтелектуальних ресурсів, однак її необхідність не викликає сумнівів, оскільки дасть можливість вирішити низку проблем сучасного судочинства.

Впровадження у діяльність судів новітніх інформаційних технологій (електронна система документообігу; створення веб-сайтів; електронних інформаційних кіосків для громадян та ін.) дозволить повністю змінити стиль роботи судів, наблизити їх до потреб громадян, що, в свою чергу, буде сприяти утвердженню принципів відкритості та підзвітності судової системи, відправленню справедливого правосуддя.

Література:

1. Судова система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.softline.kiev.ua/ua/products-services_ua/otrasl-ua/law-ua.html. – Назва з екрану.
2. Презентація спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи „Прозорість і ефективність судової системи України”, Київ, 20 листопада 2008 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/photoalbum/photoalbum_180 – Назва з екрану.
3. Проект «Україна: верховенство права». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.express-release.com/organization/1251> – Назва з екрану.

4. В Донецьку презентовано електронну систему автоматизації діловодства в судах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrainerol.org.ua/index.php?Itemid=160&id=120&option=com_content&task=view&lang=ua.
5. Ємельянова В. Автоматизована система електронного документообігу «Діловодство суду» – ще оди н крок до відкритості суду для громадян / Валентина Ємельянова // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2009. – № 2. – С. 43-49. – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vvas/2009_2.pdf

*Зачосова Н. В., к. е. н., доцент
кафедри фінансів і кредиту
Куценко Д. М., викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СТЯГНЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

У процесі провадження господарської діяльності, суб'єкти підприємництва укладають різні форми договорів, угод і контрактів, спрямовані на отримання прибутку та досягнення інших цілей бізнесу. Порушення оформлених таким чином договірних зобов'язань можуть мати непередбачувані, і зазвичай, негативні наслідки для усіх учасників економічних відносин.

Характерні для вітчизняних ринків товарів і послуг посткризові тенденції усе частіше провокують неможливість виконання суб'єктами господарювання взятих на себе фінансових зобов'язань. Нині це явище набуло загрозливого масштабу, що змушує кредиторів до активного використання традиційних та специфічних форм стягнення проблемної заборгованості з контрагентів.

Безумовно, поняття боргу і боржника існують багато років і правовою наукою та правовою практикою вироблено чимало механізмів стягнення боргу. Перелік доступних законних шляхів вирішення даних проблем зобов'язує виділити основні способи стягнення проблемної заборгованості в рамках правового поля. До них належать судові та позасудові шляхи вирішення проблемних питань, а вибір конкретного методу залежить від ряду факторів.

Незважаючи на те, що в Україні при стягненні боргів досі віддають перевагу судовим розглядам, вважаємо, що досудове врегулювання спорів є більш ефективним, ніж судовий розгляд. Перш за все, слід зазначити, що альтернативне вирішення спорів відбувається значно швидше, ніж судовий процес, і цілком може виявитися менш витратним, ніж судовий розгляд. Крім того, з урахуванням рівня корумпованості вітчизняної судової системи та складності виконання судових рішень у процесі державного виконавчого провадження, альтернативні методи вирішення спорів представляються ще й більш надійними. До того ж, якщо вдалося вичерпати конфліктну ситуацію шляхом переговорів, медіації або іншим «мирним» шляхом, то цілком можливим є подальше спільне ведення бізнесу сторонами конфлікту, при судовому ж розгляді це малоймовірно.

До досудового етапу можна віднести заходи, що вживаються сторонами по пред'явленню вимоги на оплату боргу без втручання суду.

Правовідносини кредитора і боржника регулюються главою 48 розділу I книги п'ятої Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Зокрема, ст. 526 ЦК, яка визначає, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог закону, а в разі відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв

ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Термін виконання такого зобов'язання, згідно зі ст. 530 ЦК, настає з моменту встановленого таким зобов'язанням терміну. Якщо строк виконання зобов'язання не встановлений або не визначений моментом пред'явлення вимоги, то кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник зобов'язаний виконати таке зобов'язання в семиденний строк з дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або закону.

Таким чином, норми законодавства не дозволяють боржникові затягувати процес розгляду вимоги, обмежуючи максимальний строк виконання зобов'язання семи днями з моменту пред'явлення вимоги, навіть за відсутності письмово закріпленого зобов'язання повернути борг у певний строк.

Більш докладно звернемо увагу на такий позасудовий спосіб стягнення заборгованості, як претензія. Оскільки використання інших перерахованих вище засобів ґрунтується на особистому тісному контакті з боржником, зокрема, проведення з ним відповідних переговорів для досягнення певних погоджень щодо добровільного погашення заборгованості, результат яких залежить вже від особистої професійної бази кредитора щодо мотивування і переконання боржника.

Претензія оформлюється в письмовій формі, адресується до боржника і містить вимогу про усунення порушень виконання зобов'язання, а також може містити вимоги про компенсацію понесених кредитором збитків і оплати штрафних санкцій. У претензії зазначаються суть вимог кредитора, їх причини, термін їх задоволення і попередження про можливе звернення до суду в разі невиконання вимог, викладених у претензії. Цей документ має містити реквізити кредитора, бути належним чином завіреним і підписаним. До претензії рекомендується додавати копії документів, що підтверджують обґрунтованість претензійних вимог.

Ст. 222 («Досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності») Господарського кодексу України визначає, що учасники господарських відносин, що порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду. У разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа – учасник господарських відносин, чії права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів має право звернутися з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом .

Пред'явлення претензії є правом кредитора, а не обов'язком. Норми законодавства та умови договору, що встановлюють обов'язковість застосування досудового порядку врегулювання спорів, є незаконними. Ця позиція підтверджується Рішенням Конституційного Суду України № 15-рп/2002 від 09.07.2002 року (справа про досудове врегулювання спорів), де висвітлюється питання офіційного тлумачення положення частини 2 ст. 124 Конституції України. Дане рішення встановлює, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Виходячи з цього, пред'явлення претензії слід розглядати тільки як можливість позасудового (досудового) способу оперативного вирішення спору, а не як обов'язкову процедуру.

У випадках «опору» і відсутності ознак потенційної платоспроможності боржників, кредитор змушений вдаватися до судових способів стягнення заборгованості.

В першу чергу зупинимося на такому спрощеному процесі розгляду справ у суді, як наказне провадження. У відповідності зі ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ є особливою формою судового рішення і видається судом за результатами розгляду вимог, визначених ст. 96 ЦПК. Обмежене коло вимог є особливістю, яка обумовлює спрощений порядок наказного провадження. У контексті стягнення заборгованості ст. 96 ЦПК передбачені наступні вимоги, при яких може бути видано судовий наказ:

- заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості.

У наказовому провадженні можуть існувати тільки безспірні вимоги заявника, з яких не впливає спір про право. Тобто, це вимоги, що формуються з повністю визначених і не спірних цивільно-правових відносин.

Важливо те, що судовий наказ одночасно є виконавчим документом, що підлягає виконанню по передбаченим законом правилами, встановленими для виконання судових рішень (частина 3 ст. 95 ГПК).

Суд, прийнявши постанову про відкриття наказного провадження, у триденний строк видає судовий наказ по суті заявлених вимог. Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень (ст. 102 ЦПК).

Згідно зі ст. 105 ЦПК боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування. У разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом трьох днів після закінчення строку на її подання, судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачу для пред'явлення до виконання.

Наступним судовим способом стягнення заборгованості можна виділити безпосереднє стягнення боргу в загальному встановленому законом судовому порядку. Суть судового етапу стягнення боргу зводиться до того, щоб підтвердити зобов'язання боржника щодо повернення боргу і домогтися його формального закріплення у вигляді рішення суду.

На судовому етапі стягнення боргу, крім інструментів, що використовуються в ході розгляду справи, у кредитора з'являється можливість клопотати перед судом про забезпечення позову. Це можливо зробити як в ході розгляду справи в суді, так і до заяви позову до суду.

Найпоширенішим і дієвим способом забезпечення позову є накладення судом арешту на майно боржника. Рішення про арешт майна боржника за наявності законних підстав приймається судом за результатами розгляду заяви кредитора про забезпечення позову, в якому мають бути викладені обставини, якими заявник

обґрунтовує необхідність накладення такого арешту. Заява також повинна відповідати іншим вимогам, передбаченим для нього процесуальним законодавством (ч. 2 ст. 151 ЦПК для цивільного судочинства, ст. 43-3 ГПК – для господарського). Ступінь виправданості та пропорційності боргу накладенню арешту на майно боржника в кожному конкретному випадку визначає суд.

З отриманням рішення суду про стягнення заборгованості на користь кредитора етап судового стягнення заборгованості завершується.

Тим не менше, отримання судового рішення, у відповідність з яким боржник зобов'язаний погасити заборгованість, не є остаточним вирішенням конфлікту, і випадки добровільного виконання судового рішення нині можна назвати, швидше, винятком із правила, ніж, власне, правилом.

Тому ще одним важливим етапом стягнення боргу є виконавче провадження. На жаль, нині система виконавчого провадження навряд чи може претендувати на звання зразково-показової. По-перше, в системі виконавчого провадження існує серйозна проблема кадрового голоду з низьким рівнем кваліфікації працюючих у ній співробітників. По-друге, законодавство, що регламентує аспекти виконавчого провадження, зокрема Закон «Про виконавче провадження», вже досить застаріли і не містять ефективних механізмів виконавчого провадження. По-третє, система виконавчого провадження, як і вся державна система, серйозно вражена хворобою корупції, і часто навіть нескладні в реалізації виробництва затягуються на роки. До того ж юридична практика має в своєму розпорядженні сьогодні значний набір ефективних механізмів нівелювання судових рішень шляхом виведення майна боржника. Таким чином, виконати судові рішення завдання не менш складне, ніж одержати позитивне рішення суду, і вимагає певної кваліфікації юридичних радників.

*Кобулас Марчін (Kobylas Marcin),
підінспектор поліції, магістр права,
викладач Інституту досліджень організованої злочинності
та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Przemiany społeczne i ustrojowe oraz gwałtowny rozwój gospodarczy pociągają za sobą również rosnące systematycznie zjawisko przestępczości stanowiące coraz większe zagrożenie cywilizacyjne. Przestępcy stają się nie tylko brutalniejsi, ale bardziej wyrafinowani, wykształceni, organizują się w wyspecjalizowane grupy, a przede wszystkim wykorzystują nowoczesne narzędzia i metody do popełniania przestępstw. Przestępczość, głównie zorganizowana, przybierając nowe, bardziej niebezpieczne i skomplikowane formy, staje się przyczyną spadku poczucia bezpieczeństwa społecznego. Wyjaśnianie skomplikowanych i wielowątkowych spraw oraz ustalanie wzajemnych powiązań członków grup przestępczych w obecnej sytuacji stało się bardzo trudne. Warunki takie stawiają przed Policją nowe wymagania, wręcz wymuszają stosowanie nowoczesnych technik wspomaganie procesów wykrywczych i decyzyjnych. Wszystko to sprawia, że Policja nie pozostaje w tyle i nie przygląda się biernie temu „postępowi”, lecz stale unowocześnia swoje metody pracy wielokrotnie korzystając ze sprawdzonych w innych krajach rozwiązań, między innymi z analizy kryminalnej.

Analiza nie jest nowym pojęciem w pracy organów ścigania. Od początków swojego istnienia funkcjonariusze zajmujący się zwalczaniem przestępczości wykonywali analizę w celu zrozumienia przestępstwa, przestępcy i na tej podstawie próbowali wyciągać wnioski pozwalające na skuteczniejsze i bardziej efektywne ściganie sprawców przestępstw.

Analiza kryminalna jest pojęciem często pojawiającym się podczas poruszania zagadnień związanych ze zwalczaniem wszystkich form przestępczości zorganizowanej.

Z punktu widzenia organów ścigania jednym z podstawowych zadań różnego rodzaju analiz jest ustalanie nieprawidłowości i ich źródeł oraz wzajemnych związków między tymi nieprawidłowościami a przyczynami zaistnienia. Prawidłowa realizacja tych zadań pozwala, więc na ujawnianie niekorzystnych zjawisk, które są skutkiem działalności przestępnej lub też mogą być do tej działalności wykorzystane w przyszłości. Dla tego rodzaju czynności analitycznych przyjęto termin analiza kryminalna. Istnieje wiele definicji analizy kryminalnej, jedną z nich jest definicja przyjęta przez Sekretariat Generalny INTERPOL w czerwcu 1992 r., według której analiza kryminalna to ustalanie i domniemywanie związków pomiędzy danymi o działalności przestępnej a innymi potencjalnie z nimi powiązanymi, w celu ich wykorzystania przez organy ścigania i sądownictwo [1, s. 67].

Przedstawiona definicja to ogólna definicja analizy kryminalnej, ponieważ ta obejmuje analizę strategiczną, operacyjną oraz analizę kryminalno-ekonomiczną [1, s. 68].

Analiza strategiczna zajmuje się problemami i celami długoterminowymi, ustaleniami priorytetów i strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej (zarówno kryminalnej jak i gospodarczej) na podstawie dogłębnych badań wszelkich dostępnych informacji oraz prognozowaniu jej rozwoju.

Analiza operacyjna, zwana też niekiedy taktyczną, służy do osiągnięcia w krótkim czasie zamierzonego przez organy ścigania celu w postaci aresztowania sprawcy, zajęcia przedmiotu przestępstwa lub jego konfiskaty.

Kompleksowemu spojrzeniu na całość różnorodnych informacji, w szczególności finansowo-księgowych, dotyczących podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym (także nielegalnym) oraz właściwej ich interpretacji, określeniu obszarów poszukiwań dowodów popełnienia przestępstwa w obrocie gospodarczym oraz wykazaniu poprzez zabezpieczony materiał, czy przestępstwo zostało dokonane służy analiza kryminalno-ekonomiczną.

Wspomniany rodzaj analizy kryminalnej nie wyklucza stosowania w ramach czynności analitycznych typowych analiz ekonomicznych, jednakże kładzie się tu większy nacisk na uzyskiwanie i przetwarzanie informacji, które ujawniają mechanizmy przestępne oraz wskazują osoby funkcjonujące w ramach tych mechanizmów.

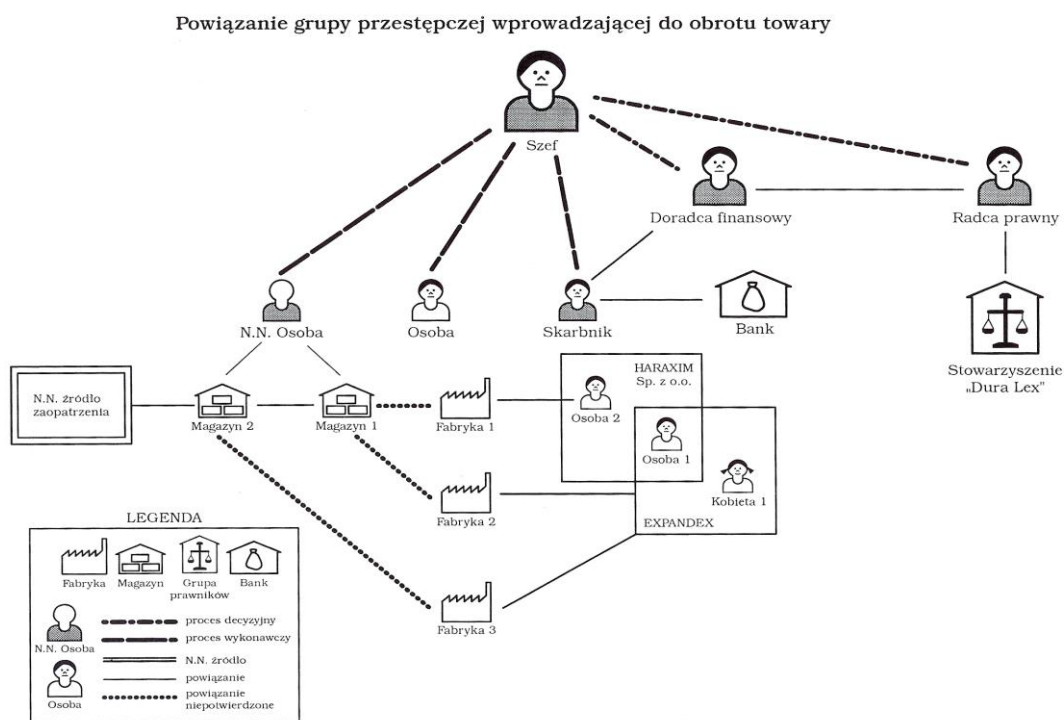
Przydatność analizy kryminalnej jako narzędzia niezbędnego w pracy wykrywczej policji potwierdzona została w sprawach:

- wielowątkowych,
- obejmujących duży zasięg terytorialny,
- w których występuje skomplikowana i rozbudowana struktura powiązań przestępczych,
- gdzie występuje duża ilość informacji uniemożliwiających proste śledzenie i kojarzenia faktów [2, s. 17].

W procesie zwalczania przestępczości zorganizowanej bardzo ważne jest udzielenie odpowiedzi m.in. na następujące pytania: jakie przestępstwo zostało popełnione, jaki mechanizm przestępny został zastosowany, kto jest sprawcą przestępstwa?

Pomocne w udzieleniu odpowiedzi na te pytania są techniki analityczne stosowane w ramach analizy kryminalnej. Posługiwanie się przez analityka odpowiednimi technikami jest wspomagane specjalistycznym oprogramowaniem analitycznym amerykańskiej firmy i2 Analyst's Notebook.

W toku prowadzonej pracy operacyjnej lub dochodzeniowej policji gromadzi się wiele informacji dotyczących działalności sprawców przestępstw czy też funkcjonowania określonego przedsiębiorstwa, które może być zagrożone działalnością przestępną. Zestawienie tych informacji w jedną uporządkowaną całość oraz wyciągnięcie wniosków pozwalających na ukierunkowanie dalszego procesu wykrywczego jest podstawowym zadaniem analityka kryminalnego. Przeprowadzenie odpowiednich procesów myślowych wymaga nie tylko pewnej wiedzy interdyscyplinarnej z zakresu np. form prowadzenia działalności gospodarczej, organizacji danego przedsiębiorstwa, rodzaju działalności, struktury własnościowej, zasad prowadzenia księgowości, ale przede wszystkim symptomów mechanizmów przestępnych, które mogą wystąpić w ramach określonej działalności gospodarczej. Analityk taki musi posiadać przynajmniej ogólną wiedzę na temat procesów gospodarczych, aby skutecznie wspierać działania wykrywcze policji [1, s. 69-70].

Rys. 1. Powiązanie grupy przestępczej wprowadzającej do obrotu towary.

Efektom pracy każdego analityka kryminalnego jest sformułowanie wniosku, który może wskazywać sprawcę przestępstwa, określać mechanizm popełnionego lub popełnianego przestępstwa. Ponadto każdy analityk przedstawia w ramach analizy sprawy zalecenia dotyczące bądź to uzupełnienia materiałów sprawy w celu prawidłowego jej analizowania, bądź zalecenia wskazujące na kierunek dalszego prowadzenia sprawy.

Ze względu na tak odpowiedzialne zadania, jakie stoją przed analitykiem kryminalnym podkreślenia wymaga fakt i utworzenia komórek analitycznych przez osoby, które zostały przeszkolone w dziedzinie posługiwania się oprogramowaniem analitycznym i znają odpowiednie techniki analityczne. Osoby te posiadają duże zasoby wiedzy z zakresu funkcjonowania przestępczości zorganizowanej oraz mają doświadczenie w prowadzeniu pracy operacyjnej oraz dochodzeniowej w tej sferze.

Bibliografia:

1. P. Michna, Wykorzystanie analizy kryminalnej w ściganiu przestępstw. Aspekty finansowo-ekonomiczne, [w:] Pozbawienie sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa, (red.) S. Lelental, D. Polakowski, Szczytno 2004, s. 67.
2. Naliza kryminalna, Cześć I, Kurs dla analityków kryminalnych, Biblioteka Doskonalenia Zawodowego, Szczytno 2002, nr 24, s. 17.

*Коломоєць С. Д., вчитель історії Ульяновської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Олександрійської районної ради,
керівник молодіжно-підліткової організації «Тарпан»
Коломоєць О. Д., к. ю. н., завідувач кафедри
менеджменту та адміністрування
Кіровоградського інституту розвитку людини ВНЗ ВМУРолу*

ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОБОТИ «ПО СТАРИНЦІ»

Проблема розповсюдження наркоманії, й зокрема молодіжної, є одною із найгостріших для нашого суспільства. Незважаючи на те, що їй приділяється увага на різних рівнях, вона набуває значних масштабів. За деякими даними в Україні кількість наркоманів становить близько 110 тисяч, з яких переважна більшість у віці до 30 років [1]. У той же час враховуючи, латентність цього явища, реальна чисельність осіб, що вживають наркотики і займаються їх незаконним обігом може становити близько 1 мільйона осіб. Ми вважаємо цю цифру значно більшою, адже сьогодні куріння марихуани молоддю навіть не сприймається як вживання наркотиків.

Аналізуючи наукову періодику, публіцистику, матеріали ЗМІ можемо зробити висновок, що більшість з публікацій присвячено або ж констатації фактів та закликам до боротьби з цим «глобальним злом», або ж теоретичним аспектам дослідження цієї проблеми та практиці протидії розповсюдjuвачам (споживачам) наркотиків. Статистичні звіти силових структур, де досить часто наводиться кількість вилучених наркотичних засобів, перекритих каналів ввезення їх на територію України, затриманих (в основному реалізаторів, що часто й самі є наркоманами) за незаконний обіг наркотичних речовин, свідчать про те, що боротьба ведеться не з самою проблемою, а з її наслідками.

У цьому випадку ми забуваємо давно відому тезу про те, що попит породжує пропозицію. Напевне, ще нікому жодну проблему не вдалося вирішити без усунення її першопричин. Як відомо, наркобізнес в усьому світі займає одне з трьох чільних місць за прибутками та тіньовим обігом грошових коштів. Тому, навіть найрадикальніші заходи в окремій взятій країні щодо боротьби з цим явищем не принесуть належних результатів без виконання комплексу профілактичних заходів та без належної взаємодії всіх державних органів, неурядових організацій та світової

спільноти. Враховуючи реалії сьогодення, зокрема й стан корупції в Україні, недосконалість нормативно-правової бази у сфері протидії незаконному обігу наркотичних і психотропних речовин, слабе матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів, й, зокрема, ОВС тощо, можемо констатувати, що при збереженні такого стану речей наркоманія стає загрозою №1 не тільки для суспільства, а й для національної безпеки нашої держави.

Саме тому одним із шляхів вирішення цієї проблеми є її комплексна профілактика, яка в першу чергу буде направлена на усунення причин споживання наркотичних засобів.

Як відомо, попередження злочинності у кримінології прийнято поділяти на два види: загальносоціальне і спеціально-кримінологічне. При цьому заходи як першого, так і другого виду можуть здійснюватися на кількох рівнях профілактики злочинів [2, с. 94-95].

У кримінологічній літературі відзначається, що загальносоціальні заходи протидіють загальним причинам злочинності, створюють сприятливі обставини для профілактики злочинів на спеціально-кримінологічному рівні. У широкому розумінні під загальносоціальною профілактикою розглядають комплекс соціальних, економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на підвищення матеріального рівня життя населення, стабілізацію, зниження соціальної напруженості в суспільстві, покращання виховної роботи, підвищення культури, свідомості громадян. Як зазначає С.В. Нікітенко, хоча ці заходи спеціально не спрямовані на попередження злочинів, проте вони мають позитивні наслідки у боротьбі зі злочинністю серед жінок та усуненні її причин [2, с. 95].

Заходи другого рівня охоплюють здійснення профілактичного впливу на конкретні соціальні групи (мікросередовище), в яких виникають конфліктні ситуації та мають місце негативні явища.

Третій рівень припускає проведення індивідуальної виховної роботи, спрямованої на позитивну зміну системи ціннісної орієнтації осіб, які опинилися у несприятливих умовах формування, або осіб, уже схильних до скоєння злочинів, з метою подолання їхніх антигромадських поглядів і установок, формування поваги до вимог закону і загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві.

Звичайно, чітке розмежування між різними рівнями попередження злочинів провести неможливо, однак «центральною ідеєю загального попередження злочинів є ідея впливу на детермінаційний комплекс злочинності, що й визначає його специфіку» [3, с. 8].

Враховуючи специфіку такого виду наукових робіт ми обмежимося лише певними аспектами профілактики наркоманії серед молоді. Ця вікова група нами обрана не випадково – за деякими даними, близько 70% осіб, хворих на наркоманію, є особами у віці до 30 років [4].

По-перше, необхідну профілактичну роботу потрібно починати вже з молодшого шкільного віку. Як свідчить практика, нижня вікова межа осіб, які спробували наркотики, сьогодні становить близько 10-11 років.

По друге, необхідно вдосконалювати форми та методи здійснення профілактики наркоманії. Їх аналіз свідчить, що за останні роки подібний арсенал засобів майже не змінився: проведення спеціалістами профілактичних бесід з молоддю, зустрічі з бувшими наркоманами (що по собі вже вносить певний негатив – тут же підтверджується міф про виліковність наркоманії), робота з «групами ризику» та

неблагополучними сім'ями, соціальна реклама, видання різноманітних брошур та статей в ЗМІ, зйомка фільмів на зазначену тематику тощо. Звичайно, всі ці заходи вносять свій позитивний вклад у профілактику наркоманії, але з часом їх ефективність значно зменшується. Вважаємо, що при цьому повинно бути враховано ще й присутність формального підходу до проведення такого роду заходів, що іноді проводяться тільки для «галочки» та допомагають звітувати різним державним органам про проведену профілактичну роботу у цій сфері. Можемо сміливо стверджувати, що переважна більшість (а можливо й всі) осіб, які вперше спробували наркотичні засоби, знали про їх надзвичайну згубність, проте з різних причин у них не спрацювала відповідна установка. Це означає, що у їх психіці не було закладено стійкі основи перестороги щодо недопущення вчинення таких дій.

У деяких випадках здійснюються спроби впливати на свідомість молоді та ставлення до наркотичних засобів через новітні методи профілактики – проведення феєричних акцій типу «Стоп наркотикам», фестивалів КВК тощо. Знову ж таки, реально оцінюючи позитив від їх проведення, можемо стверджувати, що іноді вони мають абсолютно зворотній ефект. Це підтверджується ставленням до самих заходів як їх учасниками, так і глядачами – молодіжні соціальні мережі переповнені повідомленнями про вживання алкоголю та наркотиків під час проведення цих заходів, саркастичними подяками за «дармову музику» та фактами наркоманії серед учасників модних гуртів. Не важко передбачити, яка подія для свідомості неповнолітнього матиме більший ефект: слова-заклики до боротьби з наркотиками відомого виконавця (які в подальшому сприймаються як формалізм) чи приклад вживання ним же наркотиків.

Слід зазначити, що автори мають значний досвід підготовки шкільних та студентських команд КВК. Досить часто вважається, що жарти «про наркоманів» є позитивом та своєрідною дієвою профілактикою наркоманії. На нашу думку, це не відповідає реальності – комедійність персонажу швидко забувається, а от у підсвідомості глядачів може закарбуватися стан афекту від наркотичних засобів, в якому персонажу вважалися всі ці «смішні» речі та спрацювати бажання спробувати все це відчути самому. Тому вважаємо, що повинна бути запроваджена певна негласна заборона (обмеження, роз'яснення) таких виступів не тільки під час проведення різних молодіжних заходів, а й взагалі на телебаченні, радіо, Інтернеті.

На нашу думку, значний позитив має запровадження тренінгових технологій у профілактику наркоманії. Це дозволяє ефективно впливати як на конкретну особу, так і на певну групу в цілому. Крім цього, до проведення таких заходів зазвичай долучаються представники силових структур та неурядових організацій, що в кінцевому результаті дозволяє:

- охопити подібними заходами значну територію та кількість осіб (неурядові організації мають мережу національного та регіонального рівнів);

- за короткий час визначити напрям дії та об'єкт, на який вона буде спрямована, сформувати команду тренерів, які в свою чергу зможуть охопити навчальними, інформаційними та просвітницькими заходами значну різнопланову аудиторію (неурядові організації сьогодні працюють за інноваційними технологіями та методиками, які дозволяють працювати «на випередження»);

- вносити зміни до чинного законодавства (неурядові організації тісно співпрацюють на міжнародному рівні, мають досвід аналізу передового досвіду, методиками його впровадження на національному рівні, і, що важливо, мають важелі та

можуть лобювати внесення змін до законодавства);

фінансово забезпечити проведення таких заходів (неурядові організації мають значний досвід залучення коштів за рахунок участі у різноманітних міжнародних проектах);

надання реальної допомоги хворим на наркоманію (державні структури та ОВС, на жаль, сьогодні не мають можливості надати таку допомогу їм у повному обсязі – сутність полягає в тому, що такі хворі потребують юридичної, психологічної та медичної допомоги).

По-третє, вважаємо, що окремим об'єктом дослідження повинні стати молодіжні соціальні мережі, де іноді відкритим текстом існують пропозиції щодо реалізації наркотичних засобів. При цьому акцент повинен робитися не тільки на «полювання» на розповсюджувачів (що повинно все ж таки мати місце), а насамперед, на формування молодіжних груп та течій, які б сприяли розповсюдженню культури супротиву наркотикам. Звичайно це завдання потребує значних зусиль усіх суб'єктів протидії нелегальному обігу наркотичних речовин, тому автори закликають до дискусії з цієї теми науковців, практиків, громадськість.

По-четверте, профілактична робота у досліджуваній сфері з учнівською та студентською молоддю повинна здійснюватися як на професійній основі, так і на громадських засадах. Але її головною умовою повинно бути постійність – разові акції у цій сфері матимуть мінімальний ефект. Досить часто сьогодні головною детермінантою розповсюдження різного роду негативних явищ, в тому числі й наркоманії, називають закриття гуртків, секцій, клубів для дітей, які були та розповсюджені на території нашої країни за часів СРСР. Частково погоджуючись з наведеною тезою, хочемо зазначити, що без відповідного виховання, цільових настанов, прикладами з життя навіть участь особи в цих заходах може мати негатив – наприклад, якщо досвід участі у спортивній секції з єдиноборства буде використовуватися нею для хуліганських дій або для вчинення грабежів чи розбоїв.

По-п'яте, важливим моментом профілактики є залучення самих осіб, на яких вона направлена, до її проведення. При ефективній організації, плановості, педагогічному та науковому супроводженні, неформальному підході до таких заходів значно зростає позитивний вплив. Для цього ми пропонуємо використати досвід діяльності організації нового типу як то молодіжно-підліткової організації «ТАРПАН» (надалі, МПО «ТАРПАН»), яка з 2004 року діє при Улянівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів Олександрійської районної ради, Кіровоградської області.

Першою суттєвою відмінністю «ТАРПАНУ» від ряду інших організацій є широке поле діяльності. Структурно організація поділяється на «краєзнавче рушення», «екологічне рушення», які тісно пов'язані не лише поміж собою, але й з туристичним об'єднанням, «інтелектуальну лігу», «лігу спорту», «літературну студію» тощо. Тобто, для дитини створюється перспектива широкого вибору напряму подальшої участі у діяльності МПО, який буде якомога більше відповідати інтересам, запитам, природним нахилам та уподобанням дитини. Звідси зацікавленість у роботі організації.

Наступне, на що хотілося б вказати, це принцип абсолютної свободи особистості щодо участі у тих, чи інших заходах, акціях, які проводяться організацією. Лише за присутності бажання, член МПО долучається до спільної справи, а звідси і високий рівень самоусвідомленості підлітка, його дисципліни та ефективності діяльності під

час заходу чи акції.

Гнучкість та варіативність у роботі МПО дозволяє залучити до її лав дітей з різноманітних соціальних верств та груп, від загально визнаних лідерів у навчанні, до дітей, які знаходяться на внутрішкільному обліку чи навіть і на обліку відповідних підрозділів ОВС. І одним із першочергових своїх завдань керівник МПО «ТАРПАН» бачить саме залучення, до лав та роботи організації, соціально нестабільних та схильних до правопорушень дітей та підлітків. Зокрема, одним з критеріїв успішності того чи іншого заходу організації є саме кількість дітей з «групи ризику», які були до нього залучені. Переважну більшість такі діти становили під час діяльності літнього наметового туристично-краєзнавчого табору в 2005 році (68,3%) та літнього наметового екологічно-туристичного табору в 2006 році (72,4%). Подібні намагання постійно прослідковуються і під час організації та проведення інших акцій та заходів МПО. Власне сама ідея створення організації постала завдяки прагненню якимось чином «забрати дітей з вулиці», мінімізувати негативний соціальний вплив вуличних компаній, протидіяти вчиненню асоціальних проявів та злочинів.

Під час заходів та акцій МПО застосовується принцип «соціальної реабілітації» підлітків, досвід запровадження якої було розкрито нами у декількох публікаціях [5; 6], і яка передбачає не лише формування у дитини досить високого рівня громадянської свідомості і, відповідно, правової культури, але й забезпечує психологічну підтримку дитячій особистості у момент її становлення. Подібна підтримка знаходить своє вираження у створенні відповідного кола спілкування, формування певних смаків та нахилів, позитивної (і в першу чергу правової) самосвідомості та можливості подальшого самовираження та самореалізації.

Узагальнений досвід молодіжно-підліткової організації «ТАРПАН» було оприлюднено в бюлетені Харківської правозахисної групи «Права людини» [7].

Проблема профілактики наркоманії є надзвичайно складною і об'єднує безліч взаємопов'язаних аспектів – соціальних, юридичних, економічних, медичних, психологічних, політичних. Тому вона потребує комплексного вирішення, зокрема здійснення заходів правового характеру, соціальної підтримки і реабілітації хворих, надання їм допомоги під час лікування. Вважаємо, що пріоритетним напрямом діяльності будь-якого суб'єкта протидії наркоманії повинна бути її профілактика.

Література:

1. Наркоструктура України : Основные схемы – Режим доступу : <http://tor4.ru/news/narkostruktura-ukrainy-osnovnye-skhemy> – Заголовок з екрану.
2. Нікітенко С.В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, скоєних жінками на тлі наркоманії. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08 / Нікітенко Станіслав Володимирович. – Х., 2004. – 214 с.
3. Токарев А.Ф. Общее предупреждение в деятельности органов внутренних дел. – М., 1995. – 30 с.
4. Наркомания угрожает Украине гуманитарной катастрофой – Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/society/2005/02/09/179269.html> – Заголовок з екрану.
5. Коломоец С.Д., Социальная реабилитация в воспитательной работе с несовершеннолетними / А.Д. Коломоец, С.Д. Коломоец // Правовое просвещение и профилактика правонарушений в подростковой и молодёжной среде. Сборник научных статей / под науч. редак. Н.А. Исаева, Е.В. Марковичевой – Орёл: Орловский государственный университет, ООО ПФ «Оперативная полиграфия», 2008. – С.33-42.;
6. Коломоець С.Д. Практичні аспекти застосування заходів соціальної реабілітації у виховній роботі з неповнолітніми / О.Д. Коломоець, С.Д. Коломоець // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2007. – №3. – С.130-145.
7. Сергій Коломоець. Молодіжно-підліткова організація «ТАРПАН» як приклад молодіжної позашкільної (загальношкільної) організації нового типу / Права Людини. Громадянська освіта / Бюлетень Харківської правозахисної групи. - № 18 (454), червень, 2007. – С. 2-8.

РОЛЬ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У ВИРОБНИЦТВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Найважливішою і актуальнішою проблемою для всіх країн незалежно від зрілості їх ринкової економіки є проблема якості.

Сьогодні виробник і його торговий посередник, прагнучі підняти репутацію торгової марки, перемогти в конкурентній боротьбі, вийти на світовий ринок, зацікавлені у виконанні як обов'язкових, так і таких, що рекомендуються вимог стандарту. У цьому сенсі стандартизація є частиною сучасної підприємницької стратегії. Її вплив і завдання охоплюють всі сфери суспільного життя. Так, стандарти на процеси і документи (управлінські, товаросупровідні, технічні) містять ті «правила гри», які повинні знати і виконувати фахівці промисловості і торгівлі для ухвалення взаємовигідних операцій.

Таким чином, стандартизація є інструментом забезпечення не тільки конкурентоспроможності, але і ефективного партнерства виробника, замовника і продавця на всіх рівнях управління.

Значення стандартизації на сучасному світі важко переоцінити. Воно витікає з тих процесів в економіці і суспільному житті, які характерні для кінця ХХ – почала ХХІ ст. і підтверджується рядом чинників.

Перший серед них – глобалізація світового ринку, що характеризується стиранням меж на шляху вільного руху капіталу, товарів, людей, ідей і інформації.

Не менш важливим є другий чинник – прискорення науково-технічного прогресу, стрімкий розвиток прогресивних галузей і сфер діяльності, наприклад, інформаційних і комунікаційних технологій, ракетно-космічної техніки, біотехнології. З цим тісно пов'язано використання високих технологій для скорочення циклу проектування і виготовлення продукції, забезпечення оптимального співвідношення між якістю, вартістю і часом виготовлення продукції.

Нарешті, зі всією рішучістю заявив про себе третій чинник – необхідність посилення уваги до охорони навколишнього середовища і раціональному використанню ресурсів. Людство, поки що багато в чому теоретично, усвідомило небезпеку апокаліпсису із-за безрозсудного, часом варварського відношення до середовища мешкання. Крім того, ця проблема виходить на комплекс завдань забезпечення прийнятної якості життя.

Перераховані чинники значно вплинули на перебудову діяльності міжнародною, регіональних і національних систем стандартизації. Стандартизація – це діяльність по розробці і встановленню вимог, норм, правил, характеристик, що рекомендуються для виконання.

Цілями стандартизації продукції є:

- безпека продукції (робіт, послуг) для життя, здоров'я, майна і навколишнього середовища;
- технічна і інформаційна сумісність і взаємозамінність виробів;
- якість відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технології;
- єдність вимірювань;
- економія ресурсів;

- безпека господарських об'єктів з урахуванням ризиків виникнення природних і технологічних катастроф і інших надзвичайних ситуацій;
- обороноздатність і мобілізаційна готовність країни.

Форми і методи взаємодії підприємств і підприємців один з одним, а також з державними органами управління встановлюються стандартами державної системи стандартизації.

Державні системи стандартизації і сертифікації повинні відповідати основним принципам міждержавних, а також міжнародних, регіональних і національних систем зарубіжних країн, враховувати інтереси України як повноправного учасника міждержавних, європейських і світових інтеграційних процесів, сприяти економічним перетворенням, а також забезпечувати проведення єдиної технічної політики.

Стандартизація і сертифікація, забезпечені взаємозв'язаними методами і способами вимірювань, є невід'ємною складовою частиною суспільного виробництва і одночасно створюють ефективний механізм управління якістю і номенклатурою продукції.

Якість продукції або послуг є одним з найважливіших чинників успішної діяльності будь-якої організації. В даний час у всьому світі помітно посилилися вимоги, що пред'являються споживачем до якості продукції. Посилювання вимог супроводиться усвідомленою всіма необхідністю постійного підвищення якості, без чого неможливе досягнення і підтримка ефективної економічної діяльності.

Більшість промислових, торгових або державних організацій проводять продукцію або послуги з розрахунку на задоволення потреб або вимог споживача. Ці вимоги зазвичай включаються в технічні умови. Проте, самі по собі технічні умови не є гарантією того, що вимоги споживача будуть дійсно задоволені, оскільки в технічні умови або в організаційну систему, що охоплює проектування і реалізацію продукції або послуг, можуть вкратися невідповідності. Це привело до необхідності розвитку стандартів і керівних документів на системи якості, доповнюючих вимоги до продукції або послуги, встановлених в технічних умовах.

Важливим показником діяльності промислових підприємств є якість продукції. Його підвищення – одна з форм конкурентної боротьби, завоювання і утримання позицій на ринку. Високий рівень якості продукції сприяє підвищенню попиту на продукцію і збільшенню суми прибутку не тільки за рахунок об'єму продажів, але і за рахунок вищих цін.

Якість продукції – поняття, яке характеризує параметричні, експлуатаційні, споживчі, технологічні, дизайнерські властивості виробу, рівень його стандартизації і уніфікації, надійність і довговічність. Розрізняють узагальнювальні, індивідуальні і непрямі показники якості продукції.

Узагальнювальні показники характеризують якість всієї проведеної продукції незалежно від її вигляду і призначення:

- а) питома вага нової продукції загалом її випуску;
- б) питома вага продукції вищої категорії якості;
- в) середньозважена вага продукції;
- г) середній коефіцієнт сортності;
- д) питома вага атестованої і неатестованої продукції;
- е) питома вага сертифікованої продукції;
- ж) питома вага продукції, відповідної світовим стандартам;
- з) питома вага продукції, що експортується, зокрема у високорозвинуті промислові країни.

Індивідуальні (одиничні) показники якості продукції характеризують одну з її властивостей:

- а) корисність (жирність молока, зольність вугілля, зміст заліза в руді, вміст білка в продуктах харчування);
- б) надійність (довговічність, безвідмовність в роботі);
- в) технологічність, тобто ефективність конструкторських і технологічних рішень (трудомісткість, енергоємність);
- г) естетичність виробів.

Непрямі показники – це штрафи за неякісну продукцію, об'єм і питому вагу забракованої продукції, втрати від браку і ін.

У вирішенні проблеми забезпечення якості виділяють п'ять етапів: індивідуальний контроль якості, цеховий контроль якості, контроль якості при прийманні продукції, статистичний контроль продукції (статистичний контроль якості), комплексне управління якістю.

Основними проблемами, що стоять перед вітчизняними виробниками у напрямі вдосконалення управління якістю продукції є: включення в систему управління якістю продукції механізму маркетингової діяльності; орієнтація систем управління якістю, як у всій виробничій діяльності, так і на споживача; посилення механізму дії систем управління якістю на всі етапи життєвого циклу продукції. Сучасні проблеми обмеженості їх впровадження носять вже не методологічний, а чисто практичний характер, причинами яких є відсутність кваліфікованих кадрів, обмеженість організаційно-технічної і матеріальної бази підприємства, недостатній досвід масового використання статистичних методів, відставання в автоматизації технологічних і управлінських процесів.

Досвід показує, що впровадження міжнародних стандартів обмежується не тільки високими вимогами до організації матеріально-технічного постачання, фінансування, програмного забезпечення, але і перешкодами соціально-психологічного характеру, викликаними стереотипами старого мислення. Підприємства, впроваджуючі стандарти, стикаються з нерозумінням необхідності здійснення цієї роботи в існуючих умовах. Умови, принципи і вимоги, закріплені у вже перероблених стандартах, на практиці виконуються не в повному об'ємі, що суперечить системному підходу у вирішенні завдань якості. Причини невиконання полягають в нестабільності виробничих, збутових, економічних процесів, що відбуваються на підприємстві. Великі труднощі представляє організація маркетингової діяльності і здійснення прогнозу необхідного рівня якості виробу.

Тому вирішити задачу досягнення і підтримки якості продукції на рівні, що забезпечує постійне задоволення встановлених або пропонованих вимог споживача на внутрішньому ринку, поки достатньо складно. Крім того, більшість промислових підприємств України на сьогоднішній момент не можуть забезпечити споживачеві упевненість в тому, що намічена якість продукції, що поставляється, досягається або буде досягнуто.

Література:

1. Бікбулатова О., Гриньов Б. та інші Роль міжнародної стандартизації в економічно му розвитку України// Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – №1. с.3-10
2. Віткін Л. Аналіз досвіду застосування угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ//Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – №3. – с. 9-17
3. Лук'яненко В., Галич І., та інші Упровадження інтегрованих систем менеджменту на підприємствах України// Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. №1. – с.58-61

4. Тарасова В.В. Метрологія, стандартизація і сертифікація. Підручник/ В.В. Тарасова, А.С. Малиновський, М.Ф. Рибак// За заг.ред. В.В. Тарасової. – К.: ЦНЛ, 2006. – 264 с.
5. Шаповал М.І. Менеджмент якості. Підручник. – 3-є вид., виправ. і доп. – К.: Знання, 2007. – 476с.

УДК 336

*Павленко Л. І., викладач
кафедри економіки підприємства
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Процес аналітично-оціночної діяльності, формування цілей та самого алгоритму, що утворює обов'язкову, необхідну і визначальну ланку в «технології» управлінської діяльності держави, значною мірою представлений прогалиною конституційно-правового регулювання, яка на рівні поточного законодавства хоча і компенсується, але суперечливо та фрагментарно. Разом з тим слід визнати, що спроби інституалізації феномену «політика держави» і перш за все її економічної політики на рівні кодифікованих актів законодавства України виконують надзвичайно важливе суспільно-правове завдання. Так, у ст. 9 «Форма реалізації державою економічної політики» Господарського кодексу України зафіксовано, що у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну й соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств населення у цілому.

Економічна стратегія, зокрема, визначається як обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей народного господарства, засобів та способів її реалізації, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденції, що мають місце в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання.

Слід зазначити, що Господарський кодекс України у ст. 10 фіксує також і внутрішню структуру економічної політики, її розподіл на окремі відносно автономні, але системно взаємопов'язані напрями. Такими визначено: структурно-галузеву (промислову, аграрну, будівельну тощо), інвестиційну, амортизаційну, цінову, антимонопольно-конкурентну, бюджетну, податкову, грошово-кредитну, валютну, зовнішньоекономічну політику та політику інституційних перетворень. Названі види напрямів економічної політики можна ранжувати за ступенем суспільно-економічної актуальності, а також надати їх розподілу системно-ієрархічного характеру, враховуючи те, що окремі з них мають інструментальний характер стосовно інших, однак, у цілому слід зазначити, що інституалізація економічної політики як суспільно-правового феномену відбулася завдяки прийняттю Господарського кодексу України,

Важливо підкреслити фіксацію в п. 2 та п. 3 ст. 10 Господарського кодексу України на таких видах державної політики, як екологічна та соціальна, що мають прямий функціональний зв'язок із реалізацією відносин у сфері господарювання, зокрема через вартість та правовий режим використання природних ресурсів і людської

праці. Щодо цього слід зазначити, що сфера господарювання є об'єктом не лише економічної політики, а й екологічної та соціальної політики, що важливо для системного сприйняття взаємозалежності названих категорій.

Із прийняттям Закону України «Про Кабінет Міністрів України» проблематика правової інституалізації феномену «державна економічна політика» набула подальшого розвитку саме під впливом вищенаведених норм Господарського кодексу України. Так, вже в п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Кабінету Міністрів України» зафіксовано, що уряд забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки. Економічна політика держави згідно із змістом норм ст. 20 названого Закону конкретизується шляхом виділення окремих її напрямів, таких як державна регуляторна, промислова, аграрна, фінансова та податкова, зовнішньоекономічна політика, державна політика цін тощо. Таким чином, слід констатувати що формування та реалізація державою окремої політики в тій чи іншій сфері суспільних відносин поступово набуває законодавчого закріплення. Разом з тим зміст поняття «політика держави» може бути репрезентовано щонайменше у двох контекстах.

По-перше, як інформаційний продукт, що містить певну концепцію державного управління у визначеній сфері суспільних відносин. Такий інформаційний продукт має отримати необхідну форму та відповідати визначеним критеріям якості та правилам організації змісту, що дозволяє використовувати такий продукт як відносно стандартизований інструмент управління.

По-друге, враховуючи широке коло видів діяльності держави, що мають бути синтезованими у процесі створення такого інформаційного продукту і тим більше його практичної реалізації, а також контролю за ефективністю відповідного управлінського впливу, слід визнати, що формування та узгодження змісту державної політики утворює достатньо автономний та специфічний тип управлінських відносин.

Таким чином, порядок формування економічної політики держави, її система, якість виконання відповідних документів, підстави їх скасування та модернізації, відповідальність за порушення встановленого порядку формування та реалізації їх положень мають отримати власний законодавчо забезпечений механізм. Створення такого механізму має велике суспільне значення, він має враховувати необхідність забезпечення відкритості, гласності, доступності для зовнішньої експертизи тощо як принципових засад діяльності держави в цій сфері, що, хоча і опосередковано та відтерміновано, але зачіпає інтереси широких верств громадян та широкого кола суб'єктів господарювання зі значущих питань суспільного буття, господарської діяльності.

Повертаючись до першого з названих контекстів поняття «економічна політика», а саме до сприйняття її як інформаційного продукту, слід зазначити, що форма такого продукту визначена у п. 4 ст. 9 Господарського кодексу України. У цій нормі зафіксовано, що «правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах». Слід зазначити, що в Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» міститься детальна регламентація учасників державного прогнозування й розроблення відповідних програм розвитку та

системи прогнозних і програмних документів, що приймаються як Постанови Верховної Ради України, Постанови Кабінету Міністрів України тощо.

У той же час слід визнати, що формування державної політики, процес узгодження її положень з основними суб'єктами суспільних відносин відповідних сфер управління, врахування різноманітних наслідків реалізації такої політики не може бути зведено тільки до державного прогнозування та розроблення відповідних державних програм. Відтак державна програма економічного розвитку, що стосується, зокрема, усієї сфери господарювання, має стати джерелом формування відповідних положень передусім господарсько-правової, а також частково фінансово-правової, еколого-правової тощо політик держави. Сфера економічної політики, як і сфера господарювання, є значно ширшою, ніж сфера господарсько-правової політики, а тому логічно передбачає включення до свого змісту не тільки господарсько-правових засобів впливу, а й суміжного галузевого інструментарію.

Таким чином, необхідно зазначити, що положення економічної політики держави мають бути обов'язково трансформовані у формат щонайменше господарсько-правових засобів впливу у формат господарсько-правової політики. Це є необхідною умовою ефективності модернізації відносин господарювання, а відтак і ефективності функціонування національної економіки.

Отже, господарсько-правову політику держави можна визначити як функцію та інструмент діяльності держави, що полягає у визначенні змісту, методів та алгоритму її правового впливу на сферу відносин господарювання і яка реалізується шляхом встановлення такої конфігурації правового господарського порядку, що є суспільно необхідною на конкретному етапі розвитку національної економіки. У цьому сенсі слід зазначити, що фіксація форм реалізації державою економічної політики та її основних напрямів у главі 2 Господарського кодексу України потребує її розширення шляхом включення норм, що забезпечують інституалізацію саме господарсько-правової політики, встановлення її зв'язку із змістом та джерелами державної економічної політики та впливу на систематику правовідносин господарського порядку, зміст встановлених режимів господарювання. Сьогодні ж між положеннями економічної політики держави та правовим господарським порядком відсутня з'єднувальна ланка – господарсько-правова політика. Без неї концептуальна, програмна діяльність держави виявляється малоефективною, адже господарсько-правові засоби впливу, а не тільки регулювання, не отримують прямого функціонального призначення. У цих умовах основний тягар виконання державних програм покладається на організаційні та ресурсні заходи, які зазвичай виявляються малоефективними. Цілеспрямовані ж зміни у складі правового господарського порядку, якщо вони здійснюються кваліфіковано, забезпечують позитивний розвиток господарських відносин. У той же час таке завдання потребує особливої категорії спеціалістів, що мали б забезпечити названу ланку в процесі формування та реалізації державної політики. Ця діяльність полягає у кваліфікованому «перекладі» комплексу економічних завдань та заходів на мову правових форм та засобів реалізації господарсько-виробничих та організаційно-господарських відносин, що формують зміст правового господарського порядку в цілому. Згідно із ст. 5 Господарського кодексу України характер останнього формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання макроекономічних процесів. У той же час можна зазначити, що власне правовий господарський порядок визначає політично та законодавчо забезпечені організацію та умови функціонування системи господарських

правовідносин, впливаючи на їх спрямування, зміст, інтенсивність та ефективність, таким чином, що є необхідним та достатнім для реалізації комплексу публічних та приватних інтересів у сфері господарювання, для вирішення проблем суспільно-економічного розвитку країни.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України». від 23.03.2000 № 1602-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
3. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 07.10.2010 № 2591-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2591-17>
4. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

*Плахотнікова М. В., к. е. н., доцент,
завідувач кафедри економічної теорії
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЕКОНОМІКА – ЗАЙНЯТІСТЬ – ДЕРЖАВА: ДЕТЕРМІНАНТИ ЇХ РОЗВИТКУ

І теорія, і практика свідчать, що структуру економіки ХХІ століття все більше визначають такі її галузі як біотехнологія, мікроелектроніка, робототехніка, інформатика, комп'ютерні системи, космічні технології, нетрадиційна енергетика, які вимагають адекватної структури зайнятості.

Однак проведене дослідження свідчить, що національна економіка має переважно сировинний характер її розвитку; не виправдано скорочується виробництво в галузях, які визначають інноваційний характер розвитку економіки – це стосується, перш за все, підприємств машинобудівного комплексу. Поряд з цим в загальному обсязі національної економіки скорочується частка промисловості, сільського господарства, будівництва та зростає доля торговельного і фінансового секторів а також галузі, пов'язаною з операціями нерухомості.

Погіршення загальної структури економіки веде до погіршення, галузевої структури працюючих і невідповідності їх структури виробництва ХХІ століття.

Як один із наслідків невідповідності структури економіки структурі робочої сили – це «працевлаштування» в тіньовій економіці або виїзд за кордон, що сприяє розвитку економік інших країн (наразі за межами України працюють до 3,5 млн наших співвітчизників). В результаті українська економіка втрачає висококваліфіковані кадри, які так необхідні для підприємств наукоємних галузей, де виготовляється високотехнологічна продукція. Трудові ресурси України залишаються незатребуваними, втрачають свої професійно – кваліфікаційні характеристики. І це в той час, коли 30% промислових і 60% сільськогосподарських підприємств гостро відчувають потребу в кваліфікованих верстатниках, зварювальниках, механізаторах тощо.

На думку автора тільки продумана цілеспрямована державна політика дозволить поступово подолати диспропорції в структурі зайнятості, що склалися під впливом існуючої структури національної економіки. Для цього необхідно перш за все:

- визнати пріоритет науки і освіти, які є факторами динамічного розвитку економіки на основі запровадження у виробництво наукоємних технологій. Тоді почнеться

процес перерозподілу працівників, зайнятих в сировинних галузях, в наукоємні галузі та із виробничої сфери в сферу послуг, одночасно зменшуючи вплив на структуру зайнятості сировинної складової української економіки;

- визначити співвідношення внутрішнього і зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію, що буде виступати показником збалансованої структури національної економіки. Це передбачає розвиток не тільки галузей техніко-технологічного прориву, але й традиційних секторів економіки, випускаючих життєво необхідні товари для населення і підтримуючих зайнятість населення на ринку праці;
- проведення дієвої державної інноваційної політики з метою створення цілісної національної інноваційної системи, яка буде включати правові, економічні і організаційні заходи, направлені як на стимулювання інноваційної діяльності, так і на створення нових робочих місць;
- забезпечення зваженої політики на ринку праці з тим, щоб підтримувати баланс між вивільненими працівниками, в результаті запровадження інновацій, і відповідним розширенням зайнятості в інших секторах економіки.

Література:

1. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України/ А. Гриценко // Економіка України – 2011. – № 2
2. Мир на рубежі тисячоліть. Прогноз розвитку мирової економіки до 2015г. М., 2001
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік. За редакцією О.Г. Осауленка. Державний комітет статистики України, Київ, 2010.
4. Ю. Архангельський // Економіка України: состояние и перспективы / Ю. Архангельський // Экономист – 2010. – №2.

*Смаглій В. А., старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ КОЛЕКТОРСТВА В УКРАЇНІ

Сьогодні в економіці за різними оцінками нараховується близько 110 компаній, що здійснюють колекторську діяльність. Нові кредити надають щорічно, а отже, ринку колекторства є куди зростати. За даними НБУ, станом на 1 серпня 2012 р. обсяги кредитів, виданих банками України, склалися близька 822 млрд.грн. з них фізичним особам надано майже 181,2 млрд. грн. кредитних ресурсів, інші – 575,2 млрд. грн. – отримали приватні компанії [2, с. 2]. За офіційними даними, на кінець 2011р. Прострочена заборгованість за позиками населення становила 90 млрд. грн. [2, с. 2]. Сума боргу поступово зменшується, але це зовсім не означає, що громадяни почали більше отримувати доходів і знову можуть виплачувати кредити. Тому на тлі поглиблення сучасної економічної кризи важливим і актуальним є встановлення колекторської діяльності в Україні.

Питання пов'язані з колекторською діяльністю, досліджували вітчизняні науковці Н. Яковлев, А. Нікітюк, К. Ларіонова. Вчені порушували питання щодо незаконної діяльності колекторських фірм на фінансовому ринку України в сучасних умовах та пропонували методи врегулювання спорів між боржниками та колекторами [1, с. 1]. Одночасно проблеми функціонування колекторів залишаються не до кінця вирішеними, крім того, потребує ґрунтовного аналізу правовий механізм діяльності колекторських фірм та агенцій. Принцип і характер функціонування колекторських компаній постійно змінюється та не є однорідними, адже дії колекторських фірм не є законодавчо закріпленими.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування правових засад функціонування колекторських компаній, з'ясування специфіки їх діяльності в Україні.

Колекторство (від англ. collect – «збирати») – робота спеціалізованої організації з обробки безпечної заборгованості фізичних і юридичних осіб перед банками та іншими кредитними установами, а також аналізу вірогідності повернення і здійснення самих процедур по її стягненню.

Історія розвитку колекторства починається ще з 60-х рр. минулого століття у США, де цей бізнес законодавчо врегульований і має свої традиції. Ще у 1978 р. прийнято закон про сумлінну практику стягнення боргів, згідно з яким колектор, наприклад, може телефонувати клієнтам тільки вдень. А якщо роботодавець клієнта не допускає сторонні телефонні розмови, колектор не має права телефонувати йому на роботу. Крім того, колекторам суворо заборонено чинити тиск на боржника, ображати його, погрожувати йому, а також надсилати повідомлення чи документи, які зовні нагадують ті, які розсилають державні інстанції. У США зараз нараховується близько 6,5 тис. колекторських компаній.

У Європі цей вид діяльності поширився вже на початку 80-х рр. Зараз колекторських компаній там більше, ніж банків. У країнах ЄС їх кількість складає близько 10 тис. Фінансові установи не займаються «вибиванням» боргів – на 90-й день неплатежу проблему заборгованості передають колекторському агенству. Останнє допомагає, по-перше, повернути за комісійну винагороду борг банку і, по-друге, отримує можливість купити його з дисконтом, щоб потім повернути собі всі 100% боргу.

У Росії колекторські фірми з'явилися на кілька років раніше, ніж в Україні. З діяльністю колекторських компаній стикаються також економічні суб'єкти Білорусі. У вітчизняній економіці дії колекторів відчуває на собі вже чимало осіб, але парадокс полягає у тому, що вони не мають законодавчого врегулювання.

Діяльність колекторських фірм умовно поділяють на три етапи:

1) включає листування, телефонні розмови та SMS-повідомлення, якими намагаються насамперед переконати боржника добровільно сплатити борг;

2) колектори переходять до більш жорстких заходів, коли відбувається безпосередній контакт із боржником. Це можуть бути різні методи – колектори «виловлюють» боржників за місцем проживання рано-вранці або пізно ввечері, коли позичальника найімовірніше можна застати вдома. Йому роз'яснюють наслідки несплати кредиту, повідомляють про можливість відстрочки або реструктуризації боргу, надсилання претензії або копії позовної заяви до суду без фактичного подання позову до суду, звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення боржником злочину (шахрайства) тощо;

3) на цьому етапі колектори звертаються із позовами до суду щодо заборгованості боржника. Але такий результат для колекторів не є винідним, оскільки через довгу тривалість судових розглядів, а потім і тривалого виконання рішень вони не досягнуть швидкого й, головне, ефективного результату – повернення «живих» грошей.

В Україні діяльність колекторських фірм відбувається з порушенням багатьох правових норм, які встановлено вітчизняним законодавством.

Відповідно до ч.1-3 ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя людини, крім окремих випадків, передбачених КУ [3].

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Крім того, заборонено ганьбити честь і гідність людини, тому дзвінки колекторів на роботу боржника, поширення про нього негативної інформації до винесення рішення суду є некоректними. Це може завдати шкоду діловій репутації позичальника, вплинути на стан його здоров'я. У свою чергу, позичальник має право вимагати компенсації за нанесену шкоду у судовому порядку.

Частина 3 ст. 512 ЦК України містить положення, згідно з яким кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо це встановлено договором або законом. Тому банк повинен укласти договір доручення (комісії) або надання послуг з колекторськими компаніями, що дозволить їм діяти від його імені [4].

У такому випадку банк разом із наданням колектору права вчинити певні юридичні дії щодо стягнення з боржника заборгованості передає колектору інформацію про клієнта-боржника, що є прямим порушенням норми ст. 1076 ЦК України. Згідно із вказаною нормою банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Інформацію про операцію та рахунки може бути надано тільки самим клієнтам або їх представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їх посадових і службовим особам, такі відомості можуть бути надані у виняткових випадках та в порядку, встановленому законом України «Про банки і банківську діяльність».

Відповідно, можна зробити висновок, що діяльність колекторських фірм порушує як норми ЦК України, так і Закон України «Про банки і банківську діяльність» щодо банківської таємниці і порядку її розкриття [5].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»» також стосується діяльності колекторських фірм. Колектори діють шляхом впливу не тільки на боржника, а й на членів його родини, близьких, співробітників тощо. При цьому необхідною передумовою вчинення та роботи, а ч. 1 ст. 7 зазначеного Закону говорить про те, що інформацію про особу охороняється законом [6].

Банки і колекторські фірми порушують також Закон України «Про захист персональних даних». Згідно з ч. 5 ст. 6 вказаного Закону обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством. Отже, можна сказати, що у даному випадку колекторські фірми та агенції порушують особисту недоторканність громадян України [7].

Діяльність колекторів стосується також і кримінального законодавства, а саме ст. 182 (порушення недоторканності приватного життя) та ст. 189 (вимагання) Кримінального кодексу України. Стаття 355 цього Кодексу говорить про те, що примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання, заборонені і караються законом. Таким чином, дії колекторських компаній мають кримінально-карний

характер, більше того, зазначені дії прописані у Кримінальному кодексі України та мають законодавче врегулювання. Ці статті є вагомими при вирішенні питання щодо незаконної діяльності колекторських компаній.

Законодавче регулювання, а отже, і правові підстави діяльності колекторських фірм, відсутні в Україні. Класифікатор видів економічної діяльності України (КВЕД) такого виду діяльності не передбачає, а тому колекторські компанії позначають свою діяльність як юридичні або інформаційні послуги.

Проте це не означає, що діяльність колекторів є абсолютно незаконною. Загалом у своїх діях вони керуються Конституцією України, ЦК України, Законом України «Про банки і банківську діяльність» та іншими нормативно-правовими актами. Також діяльність колекторів регламентується Кодексом етики колекторів. В Україні діє ряд професійних об'єднань колекторів, які сприяють розвитку законодавчої бази у сфері колекторських послуг. Так, створюються спеціалізовані учбові центри, розробляють і впроваджують ключові правила і рекомендації для учасників ринку, регулюються взаємини в ланцюжку «кредитор» – «боржник» – «колектор».

В Україні здійснювалися спроби врегулювання колекторської діяльності. Так, робоча група при Міністерстві юстиції України завершила розробку проекту Закону «Про внесення змін до ст.9 Закону «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності»». Згідно із зазначеним законопроектом ліцензуванню підлягатиме діяльність, спрямована «на спонуку здійснення боржником дій з добровільного погашення заборгованості а користі кредитора (колекторна діяльність)»[1, с.2].

Таким чином, прийняття відповідного акта зумовлене необхідністю спрямування колекторської діяльності у правове русло та контролю за діяльністю, яка безпосередньо зачіпає права, свободу та законні інтереси фізичних осіб. Встановлення організаційних, кваліфікаційних, технологічних та особливих вимог провадження колекторської діяльності шляхом прийняття ліцензійних умов забезпечить дотримання правил поведінки суб'єктами колекторської діяльності і виокремить категорію недобросовісних організацій, що провадять свавільну діяльність, порушуючи права, свободи та законні інтереси фізичних осіб.

Особам, які бувають кредити, можна дати такі поради: уважно читати договори про кредити, домовлятися про погашення кредиту тільки з представниками банків, ніколи не пускати колекторів до свого приміщення, завжди перевіряти повноваження колектора та його дані. Боржник вправі звернутися до правоохоронних органів та суду за захистом своїх порушених прав та інтересів.

На будь-яку дію завжди знаходиться протидія, якою у зазначеному випадку є антиколекторство. Основне завдання антиколекторів – допомогти боржникові. Антиколектор повинен уміло балансувати між позичальником, що звернувся до нього, з одного боку, і державою, банком, колектором та судом – з іншого.

Прейскурант антиколекторських агенцій: консультація (150 грн.), вивчення договору (100-350 грн.), написання листа в банк (100-150 грн.), далі пропонується супровід у суді (200-700 грн./день). Можна поррахувати, скільки доведеться сплатити боржнику, але в будь-якому разі борг нікуди не диниться.

Антиколектор може «розтягнути» виплату відсотків і самого тіла кредиту. Іноді вдається переглянути умови договору, домогтися відміни штрафних санкцій. Однак гарантії позитивного результату – жодної, крім надії на відстрочку.

Отже, колекторські компанії не можуть спиратися на жоден з правових актів, які б визначали законність їх діяльності. В Україні ісеує необхідність прийняття Закону,

який би повністю регулював діяльність колекторських фірм. Разом з тим необхідно розширювати антиколекторську діяльність, яка б надавала правову та іншу допомогу у боротьбі з колекторами.

Література:

1. Мочернюк В.П. Ринок колекторських послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua.
2. Іващенко О.Б. Правові засади колекторства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua.
3. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Цивільний кодекс України // ВВР. – 2003. – №40-44. – Ст. 356.
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України // ВВР. – 1997. №8. – Ст.63.
6. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України // ВВР. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
7. Про захист персональних даних: Закон України // ВВР. – 2010. – №34. – Ст. 481.

*Хотькіна О. Р., доцент
кафедри обліку і аудиту та маркетингу
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

СТРАТЕГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

В умовах кризових явищ в зв'язку з різким падінням купівельної спроможності населення, згортанням споживчого кредитування значно скоротилися обсяги продажів суб'єктами торговельної діяльності, зменшилися їх товарні ресурси.

За даними Держкомстату загальний оборот торговельних підприємств за 2011р. по Україні становив 956,3 млрд.грн. У порівнянні з 2010 роком обсяг оптового товарообороту знизився на підприємствах оптової торгівлі більшості областей України, в тому числі Черкаської області, де протягом останніх років має місце зниження обсягу оптового товарообігу: у 2011 р. обсяг продажів становив 7,8 млрд.грн., що на 15,8% менше рівня 2010 року.

Основними завданнями управління сучасними торговельними підприємствами, діяльність яких орієнтована на довгостроковий розвиток, є забезпечення стійких конкурентних переваг, завоювання міцних ринкових позицій. Важливе значення для ефективного управління торговельним підприємством має обґрунтована товарна політика.

Товарна політика сучасного торговельного підприємства – це напрямок дій, пов'язаний з прийняттям стратегічних, тактичних та оперативних рішень щодо збалансованого формування асортименту товарів і послуг відповідно до потреб оптових покупців обраного сегменту (сегментів) ринку, які забезпечать досягнення необхідного рівня рентабельності і реалізацію поставлених підприємством цілей [1].

Для торговельних підприємств можна запропонувати наступні етапи оптимізації товарної політики:

– підготовчий етап до розробки товарної політики, який починається з визначення місії та встановлення стратегічних цілей підприємства. Місія оптового підприємства, маркетингова стратегія повинна відтворювати ті напрямки та особливості діяльності, на які орієнтується підприємство з урахуванням ринкових потреб, кола оптових покупців, конкурентоспроможності;

– розробка товарної політики, визначення її мети. Визначаючи цілі розвитку оптового підприємства, необхідно враховувати життєвий цикл підприємства і для збільшення частки ринку вирішити наступні питання: розширення асортименту

товарів, що реалізується, залучення більшої кількості споживачів за рахунок відносно низьких цін, удосконалення технологічного процесу складської обробки товарів, підвищення якості обслуговування оптових покупців, розширення номенклатури супутніх послуг тощо.

Основні напрями діяльності та стратегічні цілі підприємства мають відповідати таким вимогам, як підпорядкованість, кількісна визначеність, реальність, сумісність, гнучкість. [2]

Таким чином, основними пріоритетними напрямками покращення управління на підприємствах торгівельної галузі можуть бути: створення єдиного інформаційного простору, стимулювання інноваційної активності, розширення і модернізація складських комплексів, ліквідація посередницьких ланок у процесі руху товару, створення сучасних типів підприємств оптової торгівлі, створення інтегрованих структур (промислово-торговельних об'єднань, фінансово-торговельно-промислових груп), введення атестаційних паспортів для об'єктів торговельної діяльності, систематичний моніторинг ефективності діяльності та якості послуг.

Література:

1. Прокопенко О.В., Школа В.Ю., Дегтяренко О.О., Махнула С.М. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2007. – 296 с.
2. Юрченко Ю. Концептуальні напрями розвитку оптової торгівлі // Економіка України – № 12, 2009 р., Ст. 77-82.

Секція 4. Державне управління та місцеве самоврядування: напрями реформування

Керівник секції: Оксєм Іван Григорович – директор інституту державного управління та права СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент

Заступник: Воробйов Віктор Вікторович – заступник завідувача кафедри Кіровоградського інституту розвитку людини, кандидат юридичних наук

*Антонова І. В., викладач
кафедри маркетингу*

Східноєвропейський університет економіки та менеджменту

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Сучасна економіка характерна взаємодією трьох основних її суб'єктів: виробника, споживача і держави. Кожен з цих учасників господарських процесів має конкретні цілі, відповідно до яких і будує свою діяльність. В умовах ринкового господарства для успішної роботи його суб'єктів особливого значення набувають глибокі знання ринку і здатність уміло застосовувати інструменти дії на ситуацію, що складається на ньому. Сукупність таких знань і інструментів і складають основу маркетингу.

В даний час більшість компаній в тій або іншій формі регулярно здійснюють ринкові дослідження. Зміст поняття маркетинг визначається завданнями, що стоять перед ним. З моменту появи і до наших днів воно мінялося залежно від змін умов виробництва і реалізації продукції. В даний час маркетинг виступає системою організації всієї діяльності фірми по розробці, виробництву і збуту товарів на основі комплексного вивчення ринку і реальних запитів покупців з метою отримання високого прибутку. Іншими словами сучасна система маркетингу ставить виробництво товарів в залежність від запитів споживачів.

Маркетинговий аналіз припускає визначення і оцінку ринків підприємства і зовнішнього середовища маркетингу з метою виявлення привабливих можливостей, виявлення труднощів і слабких місць в роботі підприємства. Ефективний маркетинговий аналіз є необхідною умовою розробки планів маркетингових заходів, а також він виконується в процесі їх реалізації.

Результатом досліджень маркетингу є конкретні розробки, які використовуються при виборі і реалізації стратегії і тактики маркетингової діяльності підприємства.

Маркетинг дозволяє знайти способи пом'якшення і усунення процесів перевиробництва, забезпечити відповідність попиту і пропозиції.

В умовах жорсткої конкуренції для ефективної роботи на ринку компаніям необхідно уміло використовувати різні маркетингові інструменти, одним з таких інструментів є дослідження ринку.

Маркетингові дослідження – це системний збір і об'єктивний запис, класифікація, аналіз та представлення даних щодо поведінки, потреб, відносин, вражень, мотивацій і т.д. окремих осіб та організацій у контексті їх економічної, політичної, суспільної й повсякденної діяльності.

Однією з основних характеристик ринку є його ємкість, а також показники її характеризують.

Ринок молочних продуктів на Черкащині в даний час насичений і найближчим часом прогнозується невелике його зростання. Це пояснюється практичними даними, а саме показниками продажів, які протягом року змінювалися, що в сукупності склало 2-3% в рік. Подібна тенденція передбачається і в найближчі декілька років, якщо не будуть проведені які-небудь кардинальні заходи, які в значній мірі змінять попит на даний вид товару.

Для проведення наступного кроку аналізу слід визначити цільові, перспективні ринки.

Виходячи з аналізованих даних, найбільш переважаючим сегментом для подальшого розвитку є сегмент «середній достаток – вік від 30 до 45 років». Дана група є одним з основних споживачів даної продукції і можна припустити, що при подальшому розвитку ринку можна спокійно орієнтуватися на неї, і вона залишиться переважаючою, збільшивши свою частку на ринку. Саме цей сегмент можна охарактеризувати як найбільш стійкий, задаючи основний напрям розвитку споживчих переваг: виходячи з цього сегменту і переходячи в сегмент «середній достаток – вік від 45» переваги зберігаються, а також передаються в сегмент «середній достаток – вік від 18 до 30». Перспективними є сегменти «високий достаток», але для цього потрібно створити відповідний їх запитам рівень обслуговування клієнтів і відповідний асортимент продуктів належної якості безпосередньо на ринку. Багато продуктів-аналогів, пропонує по нижчих цінах, або по порівняно такій же ціні, але більшого об'єму, ніж молочні продукти, але даний товар відрізняється на думку фахівців кращою відношенням ціна-якість, що в сукупності з високою якістю товару є основною конкурентною перевагою продукту. Всі конкуренти ведуть активну рекламну кампанію, для залучення споживачів і спонукаючи їх до покупок.

Ринок молочної продукції в Черкаській області достатньо розвинений, тут представлені широкі асортиментні лінії різних виробників, як місцевих, так і загальноукраїнських. Різні зміни на ринку відбуваються постійно, проте різких стрибків не спостерігається, що говорить про його стабільність.

В той же час розвиток ринку продовжується. По-перше, з'являються нові товари: біо-продукти, йогурти, сирні десерти. По-друге, конкуренція переходить в площину продажів: міняється упаковка, розфасовка і так далі. В результаті відбувається зміна позицій традиційних молочних продуктів.

Зростання числа виробників, представлених на ринку міста, що відзначалася в період з 2008 по 2011 роки, сприяє формуванню здорової конкуренції в боротьбі за клієнта, формуванню сприятливих умов розвитку якості і асортименту для місцевих виробників.

Основним шляхом реалізації молочних продуктів в Черкаській області як і у всій Україні є продуктові магазини загального профілю і супермаркети. Важливим напрямом подальшого розвитку у сфері продажів молока і молочних продуктів представляється розвиток мережі спеціалізованих магазинів і кіосків.

Поступово знижуватиметься споживання традиційних молочних продуктів (сметани, ряжанки, кислого молока) на користь збагачених сучасних біопродуктів. Перспективні також будь-які десертні молочні продукти, які люди вживають не для утамовування голоду, а для задоволення. І це, перш за все, пов'язано із зростанням доходів населення. Загальний об'єм цих продуктів ростиме не тільки за рахунок збільшення кількості нових споживачів, але і за рахунок зростання частоти споживання продуктів цієї категорії постійними покупцями.

Зростання ринку молочних продуктів визначається, з одного боку, зростанням споживання традиційного білого молока, яке використовується для приготування їжі, з іншої – диференціацією ринку і появою на ньому нових продуктів.

Рушійними силами для розвитку нових напрямів є запити і потреби людей. У всьому світі споживачі хочуть, щоб молочні продукти були корисними для здоров'я, зручними для споживання в різних ситуаціях, а також відповідали потребам різних груп населення.

Прагнення зберегти і покращити здоров'я є основним двигуном інновацій на молочному ринку. Більшість новинок в молочній індустрії зорієнтовані на задоволення потреб покупців підтримати здоров'я і фігуру (дієта) і спробувати нові смаки і види продуктів (різноманітність). Загальною умовою успіху продукту на сучасному ринку є зручна упаковка.

Індустрія продовольства є одною з якнайдавніших сфер діяльності людини, яка має істотну дію на рівень споживання енергетичних, мінеральних і інших ресурсів планети. При цьому масштаби вироблення продуктів харчування, зокрема молочних, роблять значний вплив на чисельність населення, його генетичний і творчий потенціал.

Проблеми виробництва і споживання молока і молочних продуктів набувають велику актуальність і з наростаючим ступенем входять в залежність від загальних тенденцій розвитку світового ринку продовольства. На практиці вже зараз відчуваються зміни в розвитку молочної справи, які визначаються процесами глобалізації світової економіки, змінами соціальних моделей харчування населення, агропродовольчих ринків, що відбиваються на структурі, зростанням рівня інформаційно-технічного забезпечення, досягненнями світової науки в даній сфері.

Література:

1. Євчук Л.А. Проблеми ринку молокопродуктів // Економіка АПК, 2011, №12
2. Савицька В. Актуальні проблеми розвитку ринку молока і молочних продуктів // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – с. 102-138.
3. Чабан Г.В. Молочна промисловість: стан, проблеми і перспективи // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – с. 51-56.
4. Петрович О. Не дожждётесь! Украинская молочная индустрия сдаваться не собирается // Продукты питания. – 2005. – № 12. – с. 10-18.
5. Бережна А. Состояние мировой молочной промышленности // Молочная промышленность. – 2004. – № 6. – с.12-14.

*Беляков К. І., д. ю. н., с. н. с.,
завідувач наукового відділу
правових проблем інформаційної діяльності
НДЦ правової інформатики НАПрН України*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ

Головною метою найбільш розвинених країн світу сьогодні є прискорений перехід до нового етапу розвитку людства – інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство дозволяє найбільш ефективно і в стислі терміни:

– підвищити національну конкурентоспроможність за рахунок розвитку людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах праці;

– підвищити якість життя громадян за рахунок економічного зростання, надання рівного якісного доступу до інформації, освіти, послуг закладів охорони здоров'я та

адміністративних послуг органів державної влади і місцевого самоврядування, створення нових робочих місць і розширення можливостей щодо працевлаштування населення, підвищення соціального захисту вразливих верств населення (зокрема, людей, що потребують соціальної допомоги та реабілітації) завдяки широкому використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);

– сприяти становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Інформаційне суспільство суттєво змінює традиційні уявлення про працю, освіту, культуру, спілкування, соціально-політичне життя. Сьогодні якнайшвидше впровадження тих або інших рис інформаційного суспільства в теперішню суспільно-економічну систему – головне завдання політичних і професійних еліт розвинених країн. При цьому нагальною проблемою стає так званий «цифровий розрив» (інформаційна нерівність) – розрив у можливостях і способі життя як між державами, що будують інформаційне суспільство, так і між громадянами цих держав. Передові країни світу мають затверджені на офіційному рівні національні стратегії побудови інформаційного суспільства.

Що ж робиться в цьому пріоритетному напрямі в Україні?

На початку 2005 року до новообраного Президента України з пропозиціями щодо негайного вирішення невідкладних проблемних питань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні звернулась Громадська рада з питань інформаційно-комунікаційних технологій. Зміст проблем та шляхи їх вирішення були представлені в Доповіді.

Але, протягом п'яти років лише 8-10 відсотків зазначених проблемних питань дістали свого вирішення. Так, завдяки зусиллям Консультативної ради з питань інформатизації при Верховній Раді, і окремих народних депутатів була розроблена та прийнята національна стратегія побудови інформаційного суспільства – закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Цим Законом встановлені основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні:

1. Прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості.

3. Розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція зі світовою інфраструктурою.

4. Державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, фінансових і банківських послуг тощо).

5. Створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля.

6. Збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування; державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації.

7. Використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами

державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами.

8. Досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив.

9. Захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності».

10. Удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин.

11. Покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.

Крім того, для вирішення зазначених проблемних питань урядом було прийнято відповідний план щодо його втіленню в життя та прийняті (у першому читанні) проекти законів «Про захист персональних даних», «Про Загальнодержавну програму впровадження електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису», щодо створення Фонду універсальних послуг. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію «Про кіберзлочинність». Уряд України прийняв програму впровадження цифрового телебачення та створив Міжгалузеву раду з питань розвитку інформаційного суспільства, яка не діє.

У той же час, підприємцями без будь-яких бюджетних коштів було створено майже 100 пунктів доступу населення до послуг ІКТ, при повному ігноруванні цього процесу з боку відповідних державних органів.

Але, незважаючи на наявність документів вищого державного рівня, *стан розбудови інформаційного суспільства в Україні не відповідає її потенціалу та можливостям*, оскільки:

– відсутня координація зусиль державного і приватного секторів економіки з метою ефективного використання наявних ресурсів;

– ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу та сферу державного й місцевого самоврядування є низькою;

– наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, використанні безготівкових розрахунків за товари і послуги тощо;

– рівень інформатизації окремих галузей економіки, деяких регіонів держави є низьким;

– розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери є недостатнім;

– створення інфраструктури для надання органами державної влади та місцевого самоврядування адміністративних послуг юридичним і фізичним особам з використанням мережі Інтернет відбувається повільно;

– рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним;

– рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою;

– рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, він не забезпечує всіх потреб економіки та суспільного життя;

– спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної

нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення;

– не вирішуються у повному обсязі питання захисту авторських прав на комп'ютерні програми, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних інноваційних структур (центрів, технополісів і технопарків) із розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення.

Здебільшого це пояснюється:

по-перше, слабким впливом центральних органів державного управління на якість і зміст процесів розвитку інформаційного суспільства, які відбуваються практично стихійно і тому повільно;

по-друге, вкрай помилковою стратегією подолання кризи, яка сьогодні спрямована на зменшення державних видатків на інформаційно-комунікаційні технології, – навпаки, їх розвиток є одним із найефективніших механізмів оптимального використання обмежених ресурсів. Державні проекти з впровадження ІКТ повинні стати точками росту для залучення в ці сфери приватних інвестицій.

Індустрія ІКТ, яка гармонійно поєднує телекомунікаційні та інформаційні послуги, виробництво засобів інформаційних технологій та телекомунікацій, програмних засобів і електронних інформаційних ресурсів, – це не просто одна з галузей національної економіки, що може і повинна складати значну частку ВВП. У сучасних умовах вона може і повинна перетворитись на системну базу соціально-економічної трансформації країни, створення ефективної економіки, розвиток громадянського суспільства і демократизації української держави, європейської інтеграції України за рахунок побудови інформаційного суспільства.

Окрім економічного та соціального значення, йдеться про інформаційну безпеку держави, наповнення інформаційного простору України вітчизняним інформаційним продуктом, запобігання інформаційним війнам та спецопераціям з боку інших країн. Сьогодні саме існування України залежить від її спроможності формувати та втілювати державну інформаційну політику, що неможливо в умовах значного технологічного й нормативно-правового відставання від інших країн.

Мабуть, жоден авторитетний та відповідальний політичний лідер не може оминати увагою цей найважливіший комплекс проблем і можливостей сучасності.

До невідкладних проблемних питань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні сьогодні є правова неврегульованість значного кола суспільних відносин з питань інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), невідповідність між українською нормативно-правовою базою та європейським законодавством створюють ключові перешкоди на шляху розбудови інформаційного суспільства. Задля впровадження принципів правової держави в інформаційну сферу необхідне прийняття низки нових законопроектів, гармонізація ряду існуючих законів із міжнародним законодавством, подекуди скасування існуючих нормативно-правових актів, нарешті – кодифікація існуючого інформаційного законодавства.

Наслідком цього є негативні наслідки за наступними напрямками:

1. В сфері суспільного життя:

– недосконалість нормативно-правової бази інформаційного законодавства України. Забезпечення швидкої динаміки формування інформаційного суспільства потребує створення відповідного нормативно-правового підґрунтя. Українське ж законодавство у сфері інформаційних відносин не відповідає змінам у суспільному житті, обумовлених процесами побудови інформаційного суспільства в Україні;

– повільність розвитку використання інформаційних технологій в суспільне життя (е-демократії) та удосконалення діяльності владних структур на основі сучасних можливостей засобів комунікації (е-урядування). Використання інформаційних технологій з метою посилення демократичних процесів, створення фундаменту для участі громадськості у прийнятті державних рішень, здійснення впливу на творення державної політики, посилення прозорості та підзвітності органів влади громадянам практично відсутнє;

– нові загрози свободі слова в Україні в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Стрімкий розвиток ІКТ надає нові можливості для самовираження громадян, але разом з тим і нові загрози свободі слова за рахунок введення нових механізмів контролю з боку держави;

– повільність впровадження документообігу та цифрового підпису за допомогою інформаційних технологій. Обмежені можливості здійснення правочинів в електронний спосіб. Стан нормативно-правової бази не дозволяє впровадити у сферу державного управління нові методи урядування, зменшити невиробничі видатки бізнесу, впровадити надання адміністративних послуг та комерцію сучасними засобами та методами тощо;

– нерозвиненість наповнення національного сегмента Інтернету. Заповнення інформаційного простору України іноземним інформаційним продуктом.

2. У сфері стандартизації та нормативно-правового регулювання інформаційної інфраструктури:

– недосконалість існуючої системи застарілих стандартів для сфери ІКТ, що гальмує впровадження сучасних технологій;

– відсутність єдиної, гармонізованої із європейським та міжнародним законодавством термінологічної бази (Глосарія термінів та їх значень) при розробці нормативно-правової бази, що створює проблеми при розробці нормативно-правових актів і стандартів у сфері ІКТ;

– недосконалість законодавчого захисту інтелектуальної власності виробників програмного забезпечення. Україна досягла певного прогресу у галузі захисту прав інтелектуальної власності. Але це стосується перш за все найбільших виробників програмного забезпечення, що мають для свого захисту потужні ресурси. Саме по продукції цих виробників оцінюється загальнодержавний рівень піратства у сфері програмного забезпечення. Але цей рівень не відображає стан справ інших, менш потужних, особливо національних виробників. Стало нормою, що профільні державні органи покладають захист інтелектуальної власності на самих виробників. Тому продукція виробників програмного забезпечення, що не мають відповідних ресурсів для захисту в Україні, безкарно піратується, і на ринку практично відсутні українські програмні продукти.

3. В галузі телебачення та радіомовлення:

– впровадження цифрового телебачення та цифрових стандартів телерадіомовлення. Перехід на цифрове телебачення пов'язаний з виконанням міжнародних зобов'язань України. Також це дозволить посилити плюралізм аудіовізуальних ЗМІ та покращити доступ громадян до інформації. З метою розширення інформаційного простору в Україні та забезпечення конституційних прав громадян України на отримання інформації по каналах національного радіомовлення необхідно успішне втілення нових цифрових стандартів телерадіомовлення;

– не створено необхідних умов для реалізації вимог Закону України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» та відповідного

інституту. На даний момент на території України все ще існує застаріла система державного мовлення. Така система передбачає, для прикладу, призначення керівників мовних організацій органами державної влади. Таким чином, діяльність державних мовників повністю контролюється центральною владою. Це впливає на якість мовлення та відкритість інформації, що отримує громадськість;

– неврегульованість питань захисту інтелектуальної власності та єдиного порядку розповсюдження телевізійних програм відповідно до Конвенції Європейського Союзу «Про транскордонне телебачення» (ратифікована Україною 17.12.2008 р., вступила в дію 01.07.2009 р.), що є перешкодою на шляху України до європейської інтеграції;

– неможливість чіткого тлумачення норм чинного законодавства у питанні регулювання кабельного мовлення та діяльності провайдерів програмної послуги завдяки недосконалості правового регулювання відносин щодо кабельного телебачення як діяльності у сфері телекомунікацій;

– відновлення місцевого та регіонального телерадіомовлення. Протягом майже 10 років внаслідок відсутності вільного частотного ресурсу та розбудови загальнонаціонального телерадіомовлення в Україні практично в 10 разів скоротилась кількість місцевих та регіональних мовників;

– недосконалий порядок розміщення соціальної реклами та нечітка система пільг і заохочень для приватних телерадіоорганізацій у разі розміщення ними соціальної реклами гальмують розвиток розміщення соціальної реклами на приватних телеканалах.

4. В галузі захисту суспільної моралі:

– недосконалисть законодавчого забезпечення дотримання в суспільстві вимог суспільної моралі призводить до непоодиноких проявів расової і національної ворожнечі, фашизму і неофашизму, неповаги до національних та релігійних святинь, пропаганди культу насильства, жорстокості й порнографії. З іншого боку, недосконалисть законодавства часто призводить до необґрунтованих каральних акцій.

5. В галузі інформаційної безпеки:

– необхідність суттєвого посилення протидії "кіберзлочинності". Підвищення ролі ІКТ у повсякденному житті громадян при одночасному зростанні потужності та ефективності ІКТ-систем та відповідних програмних засобів призводить до підвищення імовірності проявів кіберзлочинності;

– відсутність законодавчого регулювання здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів за допомогою технічних засобів, встановлених на телекомунікаційних мережах (перехоплення телекомунікацій). З метою забезпечення боротьби зі злочинністю необхідно забезпечити законне перехоплення сеансів зв'язку і телекомунікаційних повідомлень за допомогою спеціалізованих інформаційних технологій з дотриманням вимог нормам європейського права та запобіганням порушень прав людини;

– стримування електронної комерції та надання державою адміністративних послуг електронним способом потребують впровадження міжнародних стандартів з питань криптографії;

– критичний рівень розповсюдження спаму – масової розсилки незамовлених рекламних повідомлень з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж. Руйнівне зростання обсягів спаму, насамперед в Інтернеті, призводить до втрати довіри громадян до ефективності і безпеки використання ІКТ, зниженню позитивного впливу ІКТ, до збитків операторів інформаційно-телекомунікаційних мереж.

Наведений перелік негативних явищ, обумовлений недосконалістю вітчизняного законодавства є мабуть не повним. Процес формування інформаційного суспільства базується на системній перебудові всіх сфер соціально-економічного життя (державне управління, мікроекономіка, освіта, культура, охорона здоров'я тощо) на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Запровадження цих технологій у кожній сфері потребує комплексного підходу до вирішення не тільки правових, а й організаційних та технологічних питань які, на жаль в Україні сьогодні гальмують та проходять далеко *не системно*.

*Віртовкіна Н. М., старший викладач
кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Східноєвропейський університет економіки та менеджменту*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У сучасних соціально-економічних умовах пошуку оптимальних шляхів інформатизації суспільства і входження нашої держави у світовий інформаційний простір першочергового значення набуває вирішення такої проблеми як покращення інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Завдяки цьому, процеси управління набувають більш впорядкованого характеру та стають більш ефективнішими.

Інформаційно-аналітична функція є важливою складовою управлінського процесу. Вона почала розвиватися у владних структурах, при цьому формуючи аналітичні служби, відділи, посади, до обов'язків яких входили збір, узагальнення та аналіз інформації, на підставі якого вироблялося управлінське рішення.

Відомо, що будь-яка діяльність залежить від ефективних та правильно прийнятих управлінських рішень. Але ефективність цих рішень, насамперед, залежить від правильного розуміння інформаційних повідомлень та своєчасного виявлення фактів та явищ, які можуть призвести до викривлення інформації. Звідси впливає актуальність інформаційно-аналітичного забезпечення для підвищення ефективності в усіх ланках процесу управління будь-якої галузі діяльності. Поряд з поняттям „інформаційно-аналітичне забезпечення” існує поняття „інформаційно-аналітична діяльність”.

Існує багато визначень поняття „інформаційно-аналітичної діяльності”. Для розуміння цього поняття необхідно розглянути декілька його варіантів. Так, Кулицьким С.П. інформаційно-аналітична діяльність визначається як процес у сфері управління, який являє собою процес пошуку, збору, переробки та подання інформації у формі, придатній для її використання [5]. Кузнєцов І.М. розглядає інформаційно-аналітичну діяльність у двох аспектах, тобто розгалужує на інформаційну та аналітичну роботу [4]. Згідно з ним, інформаційна робота – це діяльність щодо забезпечення посадових осіб даними, які необхідні для вирішення покладених на них зобов'язань (обов'язків). А аналітична робота – складова частина творчої діяльності, яка призначена для оцінювання інформації і підготовки прийняття рішень та є основним змістом повсякденної праці кожного керівника та спеціаліста. Степанов Є.А. та Корнеєв І.К. визначають інформаційно-аналітичну діяльність як системне отримання, аналіз та накопичення інформації з елементами прогнозування по питанням, що стосуються діяльності установи [7].

Тому, розділяючи точку зору групи авторів з цієї проблеми пропонується до впровадження наступне визначення інформаційно-аналітичної діяльності в аспекті управлінської діяльності: інформаційно-аналітична діяльність – це збір, пошук, переробка інформації, необхідної для якісного та ефективного процесу управління.

Розгляд інформаційних процесів (механізмів) стає особливо актуальним тоді, коли інформація розглядається як невід’ємний елемент управління будь-якої системи. Цей елемент повинен ефективно використовуватися для досягнення конкретних цілей та вирішення завдань.

Виходячи з вищевикладеного, виникає необхідність щодо раціоналізації відпрацьованих методів пошуку та зберігання інформації з розробкою нових прийомів, режимів, методик оцінювання, аналізу та оптимізації інформаційних потоків. Тому, в органах державної влади створені відповідні структурні підрозділи (відділи аналітичного забезпечення, відділи моніторингу, інформаційно-аналітичні відділи тощо). Постійно удосконалюються методичне та організаційне забезпечення даних структурних підрозділів, звертається увага на їх матеріально-технічну базу. Це пояснюється зацікавленістю і розумінням органів влади значення інформації та аналітичної діяльності.

Слід звернути увагу на специфіку інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Вона полягає в тому, що в органах державного управління, інформаційно-аналітична діяльність носить практичний характер. Для проведення інформаційно-аналітичної роботи на практиці існують обмеження часу щодо збору, узагальнення та аналізу інформації, підготовки аналітичного документа тощо. Виконавцями основна увага приділяється оперативності подання кінцевого звіту.

Органи державної влади координують інформаційно-аналітичну діяльність, створюють інформаційні ресурси загального користування, забезпечують інформаційну безпеку, здійснюють інформаційний обмін. Виходячи з цього, необхідно звернути увагу на заходи щодо реалізації створення єдиної державної інформаційно-аналітичної системи.

Основними принципами побудови інформаційно-аналітичної системи органів державної влади є такі:

- принцип спадковості – інформаційно-аналітична система ґрунтується на наявній телекомунікаційній структурі, єдиній національній системі зв’язку та існуючих інформаційно-аналітичних системах, інтеграція яких в інформаційно-аналітична система максимально використовує і зберігає їх інформаційно-технічний, організаційний та кадровий потенціал і забезпечує спадковість використання накопиченого досвіду в нових умовах;
- принцип поступовості і неперервності – інформаційно-аналітична система є масштабним проектом, що потребуватиме значних витрат, і тому повинна створюватися поступово, але постійно й неухильно, охоплюючи все нові ланки системи органів державної влади;
- принцип якісного вдосконалення – інформаційно-аналітична система забезпечує якісно новий рівень управлінської діяльності в державі, коли великого значення набувають питання вироблення стратегій розвитку, прогностичні розрахунки, моделювання організаційних структур, міжгалузевих перехресних стосунків, механізмів фінансування, а також інформаційна політика і широка громадська участь в обговоренні важливих проблем;
- принцип підтримки стратегії програмно-цільового управління – визначає аспект взаємодії між інформаційно-аналітичною системою органів державної влади та

органів місцевого самоврядування в процесі прийняття рішень. Ця взаємодія керується ієрархією цілей та відбивається в системі взаємопов'язаних цільових програм, яка становить об'єкт стратегічного планування. Мета суспільного розвитку, зафіксована в Конституції та основних політичних документах держави, зрештою конкретизується в програмах дій всіх гілок влади, відтворюється на регіональному та галузевому рівнях у системі показників, контроль і оцінювання яких на кожному рівні управління стає головним предметом діяльності визначених органів інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття рішень. Таким чином, можливість використання програмно-цільового методу управління повинна стати підґрунтям для інтеграції інформаційно-аналітичної системи органів державної влади, яка дозволяє ефективну реалізацію управлінських взаємодій;

- принцип багатоаспектної інтеграції – така організація інформаційних ресурсів інформаційно-аналітичної системи, за якої інформаційні одиниці ресурсів, що можуть бути різними в окремих інформаційно-аналітичних системах за своїми джерелами, формами подання, способами та регламентами актуалізації, ступенями визначеності, об'єктивності та достовірності, а також іншими параметрами мають на рівні інформаційно-аналітичної системи єдину концептуальну модель подання, що утворює метабазу інформаційно-аналітичної системи;
- принцип розмежування доступу – доступ згідно з вимогами до забезпечення захисту інформації в інформаційно-аналітичній системі у залежності від грифу обмеження доступу (відкрита інформація, інформація для службового користування, таємна інформація тощо) та комплексності системи.

Система інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності управління може включати наступні елементи:

- структурний підрозділ (або окремий виконавець) з інформаційно-аналітичного забезпечення;
- перелік видів, форм і носіїв (засобів) вхідної, вихідної та внутрішньої інформації;
- матеріально-технічне забезпечення інформаційних потреб;
- фінансове забезпечення інформаційних потреб;
- договірно-правові відносини з учасниками інформаційного обміну;
- пошук, отримання, аналітична обробка, збереження та поширення (доведення до користувачів) інформації;
- виготовлення та поширення інформаційного (в т.ч. рекламного) продукту;
- планування інформаційно-аналітичного забезпечення, стимулювання та контроль фахівців з інформаційно-аналітичної діяльності;
- визначення ефективності та коригування інформаційних заходів.

Створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності управління повинна передбачати наступні заходи:

- попереднє визначення інформаційних потреб;
- створення підрозділу з інформаційно-аналітичного забезпечення (введення функціональних обов'язків з інформаційно-аналітичного забезпечення конкретним виконавцям);
- прийняття концепції інформаційно-аналітичного забезпечення (види, галузі, носії, користувачі та періодичність отримання інформації, джерела і порядок створення та поширення інформації);
- укладення кошторису витрат на інформаційно-аналітичне забезпечення, уточнення концепції;
- створення довідково-інформаційного фонду (в т.ч. бібліотечного);

- регламентація порядку здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства з визначенням аспектів щодо подальшого планування інформаційно-аналітичної діяльності, стимулювання та контроль інформаційно-аналітичної діяльності.

Література:

1. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: закон України від 13.01.2011 № 2938-VI // ВВР. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
2. Про Національну програму інформатизації: закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верх. Ради Укр. – 1998. – № 27-28. – Ст.181.
3. Копійка О.В. Інформаційна підтримка управлінських рішень в системі органів виконавчої влади / О.В. Копійка, Ю.Т. Черепін // НТГ. – 2000. – № 2. – с.6-12
4. Кузнецов И.Н. Учебник по информационно-аналитической работе / И.Н. Кузнецов. – М.: Яуза, 2001. – 320 с.
5. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: Навч. Посібник / С.П. Кулицький – К.: МАУП, 2002. – 224 с.:іл.. – Бібліогр.: с. 209-218
6. Справочник информационного работника / Науч. Ред. Р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2005. – 552 с.
7. Степанов Е.Е. Информационное обеспечение управленческой деятельности / Степанов Е.Е., Хмелевская Н.В. – М.: Форум, 2004. – 154 с.

*Загуляев В. І., старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Оптимізація політики у сфері контролю над нелегальною міграцією повинна відбуватися в контексті вироблення цілісної міграційної політики держави. Нажаль, сьгоднішні реалії констатують відсутність загальної стратегії управління міграцією в Україні.

Державна міграційна політика повинна формуватися як комплекс заходів законодавчого, інституційного й організаційного характеру для забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, сталого демографічного та соціально-економічного розвитку країни, зміцнення національної безпеки, інтеграції в загальноєвропейську міграційну політику, створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод і законних інтересів мігрантів, здійснення міграційного контролю, спрямованого на запобігання і подолання негативних наслідків міграції та водночас недопущення порушення цих прав, свобод і законних інтересів мігрантів і громадян України.

Державна політика у сфері міграції повинна будуватися на таких принципах:

- забезпечення державної безпеки та національних інтересів, а також загальнодержавних підходів у проведенні міграційної політики;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземців і осіб без громадянства, недопустимість створення для них безпідставних пільг чи переваг, які б ставили їх у привілейоване становище порівняно з громадянами України;
- недопущення будь-яких проявів дискримінації та ксенофобії, забезпечення умов для реалізації мігрантами своїх прав, свобод і законних інтересів, а також виконання обов'язків, передбачених законодавством;
- забезпечення кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, свободи пересування, вибору місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законодавством;

- запобігання масовим стихійним і нерегульованим процесам міграції населення і в середині країни, і за її межі через створення спеціальних державних соціально-економічних і національно-культурних програм, які базуються на науковому прогнозі міграційного потенціалу, напрямків міграційних потоків з урахуванням наявної та передбачуваної соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації;
- протидія незаконній міграції, незаконному працевлаштуванню мігрантів і торгівлі людьми;
- взаємодія та координація діяльності органів виконавчої влади і громадських організацій у сфері міграції на державному та міжнародному рівнях;
- рівноправна співпраця України з державами-партнерами з питань міграції за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права.

В порівнянні з країнами Європейського Союзу, Україна відносно нещодавно зіткнулася з проблемами міграції, які ще не так гостро відчуються. Але вже зараз необхідно здійснювати кроки в побудові виваженої та ефективної міграційної політики. Цьому має сприяти попередній невдалий досвід самої України, а також досягнення європейських країн.

Аби виробити дієві механізми міграційної політики, які будуть відповідати сучасним тенденціям міграційних процесів в Україні, слід реально оцінювати стан справ як в Україні так і в світі. Головним світовим трендом у світовій міграційній політиці виступає те, що міграція як явище існує і визнається нормальним і природнім.

В глобалізованому світі при демократичному політичному режимі неможливо закрити державу від потоків мігрантів. Тому основним завданням міграційної політики будь-якої демократичної країни, і про це наголошується в усіх останніх дослідженнях та звітах Міжнародної організації з міграції, має стати отримання якомога більшої кількості позитивних наслідків від процесів міграції та зведення до мінімуму негативних.

Аналізуючи проблеми та виклики, які нині існують в Україні внаслідок міграційних процесів, постає ряд завдань які є як нагальними, так і такими, які слід починати втілювати на перспективу.

До першочергових завдань міграційної політики слід віднести:

- Здійснення чіткого розподілу повноважень в сфері міграційної політики, створення єдиного міграційного органу;
  - Визначитися зі стратегією розвитку міграційної політики (прийняття Концепції);
  - Оновлення та удосконалення міграційного законодавства.
- Іншими важливими завданнями є:
- Боротьба з нелегальною міграцією:
  - перекриття транснаціональних каналів незаконної міграції на державному кордоні України та за її межами;
  - припинення протиправної діяльності фізичних і юридичних осіб, які незаконно переправляють мігрантів в Україну або транзитом переміщують їх через територію України;
  - посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства.
  - Розробка механізмів контролю над міграційними потоками, а саме:
    - міграція-заміщення;
    - вибіркова імміграція;

- міграційна амністія;
- встановлення обґрунтованих квот на в'їзд.
  - Розробка моделі інтеграції іммігрантів.
  - Співпраця з міжнародними організаціями та розробка своїх методів аналізу у сфері дослідження сучасних міграційних тенденцій. Це дасть змогу вчасно реагувати на зміни та робити свою політику більш гнучкою; розробка ефективної та детальної системи статистики. В цьому питанні може допомогти досвід США, де постійно відстежують кількість іммігрантів, країни їхнього походження, їхні демографічні, економічні та соціальні характеристики.

В Україні існує проблема регулювання міграційної політики на державному рівні, що робить неможливим ефективно вирішувати проблеми, які виникають та будуть виникати. Україні слід відкритися для легальної трудової міграції (через ринки праці та демографічні потреби), а також сприяти боротьбі з усіма формами нелегальної міграції (торгівля людьми, нелегальна міграція та нелегальне проживання) з метою підтримки максимального контролю над міграційними потоками. Встановлення жорсткішого прикордонного контролю на зовнішніх кордонах.

Крім того, вплив доктрини прав людини має впливати на розвиток міграційної політики у трьох основних вимірах – політика надання притулку, право на воз'єднання сім'ї та права громадян третіх країн. Боротьба з усіма формами незаконної міграції та вжиття заходів повернення українських іммігрантів додому має бути одним з основних напрямків міграційної політики України.

УДК: 352:331.5

*Льченко Н. В., к. держ. упр.
Черкаський державний технологічний університет,
Калініченко К. С., старший викладач
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні важливу підтримку розвитку демократичних процесів та становленню місцевого самоврядування в Україні надають міжнародні організації, передаючи власний досвід в даній сфері.

Найбільш значимими на сьогодні можемо відмітити «Муніципальну програму врядування та сталого розвитку» та «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», які впроваджуються Програмою розвитку ООН в Україні.

«Муніципальна програма врядування та сталого розвитку» (МПВСР) ПРООН була започаткована в квітні 2004 року (тривалість до 2012 р.) для розробки спільного та прозорого механізму локалізації принципів сталого розвитку та демонстрації ефективності державно-приватного партнерства у управлінні з метою вирішення спільних проблем.

Основною метою даного проекту є сприяння врядуванню за широкої участі громадян для покращення якості життя населення міст України. Використовуючи підхід соціальної мобілізації, програма сприяє створенню відповідних організацій місцевих громад жителів, навчальних закладів, малих бізнесових структур та

організацій громадянського суспільства. Ці організації засновуються в обраних містах України за принципами самодопомоги та ефективного врядування. За допомогою інтервенцій Програми, інституційна спроможність цих організацій розбудовується таким чином, щоб вони були спроможними планувати, мобілізувати ресурси та визначати пріоритети щодо вирішення своїх соціальних, економічних та екологічних проблем у сталий спосіб, що, у кінцевому підсумку, призводить до досягнення цілей розвитку. Це відбувається за підтримки відповідних міських рад та інших національних міжнародних агенцій із розвитку. Міські ради включають плани громад до власних загальноміських планів розвитку та виділяють ресурси на впровадження таких планів. Таким чином, процес сталого місцевого розвитку відбувається у повному сенсі слова за принципом «знизу-вгору». Він рухається від місцевого рівня по всій схемі до національного рівня.

До основних напрямів діяльності цього проекту відносяться: реформування в сфері законодавства та політики; розбудова інституційного потенціалу; покращення якості життя – інфраструктурні проекти громад; розвиток людських ресурсів.

Перспективними для подальшого розвитку тих громад, які беруть участь безпосередньо в даному проекті, та для подальшого становлення системи місцевого самоврядування в рамках всієї України вважаємо такі досягнуті результати протягом 2004-2011 років:

1. Розвиток інституційної спроможності українських громад шляхом створення 636-ти організації громад (ОГ), мереж навчальних закладів, бізнес-структур та громадських організацій, 4-х Муніципальних рад сталого розвитку, Національного форуму міст-партнерів та Національного форуму ВНЗ-партнерів. Створення в 29-ти містах-партнерах Муніципальних відділів підтримки (МВП), метою яких є мобілізація місцевих громад для створення організацій громад, що базуються на засадах ефективного управління та сталого розвитку.

2. Розвиток людських ресурсів через проведення ряду заходів, які спрямовані на створення та функціонування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та інших організацій громад; підвищення поінформованості з питань людського розвитку гендеру, ВЛ/СНІДу, сталого розвитку, енергоефективності; розбудова потенціалу членів функціональних груп партнерських ОГ/Мереж з питань інституційного розвитку (створення ОСББ та інших організацій), а також щодо управління місцевими проектами сталого розвитку (розробка та впровадження); із інформаційно-комунікаційних технологій для покращення навиків призначених службовців органів місцевого самоврядування у питаннях оновлення та адміністрування веб-сторінки; ознайомчі візити для лідерів громад та місцевих посадовців до місць реалізації проектів громад з практичним досвідом застосування підходу за участі громади. Загальні кількість заходів протягом зазначеного періоду складає 487.

3. Покращення якості життя людей шляхом впровадження різноманітних інфраструктурних проектів місцевих громад загальною кількістю 294 проектів на загальну суму більше ніж 33550 тис.грн. Внесок громади у фінансуванні зазначених проектів складає 13,6%, частка міської ради – 49,4%, частка ПРООН – 33,3%. Хоча внесок громади є найменшим, але така участь є обов'язковою. Реалізація цих проектів безпосередньо покращила умови проживання більше ніж 212 тис. людей.

4. Вироблено рекомендації для Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України щодо реформ системи комунального господарства через формування та функціонування ОСББ; системи

поводження з твердими побутовими відходами в містах та ролі населення міста в сортуванні сміття; підтримано зусилля Мінрегіону України щодо міжмуніципальної співпраці; електронного врядування; зроблено внесок у Парламентські слухання щодо порядку денного місцевого самоврядування та ін.

5. Розглядаються можливості впровадження курсу «Сталий розвиток суспільства» в навчальні програми ВНЗ України [2].

Подібний напрям має і Програма «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Даний проект було розпочато у вересні 2007 року (другий етап проекту червень 2011 – 2015 рр) з метою формування самосвідомості та самодостатності місцевих громад шляхом ведення відкритого діалогу між її членами, заохочення соціальної активності, визначення колективного бачення майбутнього та впровадження спільних ініціатив щодо розвитку. Дана ініціатива фінансується Європейською комісією в рамках програми технічної допомоги ЄС та співфінансується і впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні.

Проект, як і в попередньому випадку, використовує інструмент соціальної мобілізації для об'єднання зусиль міських громад і місцевих органів влади з метою спільного прийняття рішень, спільного несення витрат, впровадження проектів громад і створення сталого механізму. З цією метою створюються та зміцнюються необхідні структури підтримки.

Дія проекту поширюється на всі області України для підтримання найважливіших потреб їх розвитку, допомоги їм у самоорганізації, розбудові їх потенціалу та впровадженні невеликих за обсягом громадських ініціатив (міні-проектів) у межах наступних пріоритетних сферах: охорона здоров'я (підтримка мережі фельдшерсько-акушерських пунктів); навколишнє середовище (утилізація відходів, знешкодження запасів пестицидів тощо); енергозбереження (енергозберігаючі заходи, збільшення використання відновних джерел енергії тощо); водопостачання; місцевий транспорт (подолання ізольованості у сільській місцевості).

Протягом реалізації даного проекту велика увага приділяється інституційному розвитку, а саме створенню організацій громад (було створено/перенесено з I фази 709 організацій громад з участю більше ніж 232 тис. осіб), місцевих форумів місцевого розвитку (185 ФМР), а також обласних місцевих координаційних рад (25 ОКР). Для підтримки функціонування ФМР і ОКР були створені/зміцнені відповідно 173 районні ресурсні центри громад і 23 обласні ресурсні центри громад. З метою підвищення кваліфікації кадрів проводяться тренінги для керівників ОГ, державних службовців/виборних посадовців та членів громад. Важливим моментом є те, що Проектом значна увага приділяється розробці планів розвитку громад, які за допомогою процесу планування знизу-догори інтегруються у плани органів місцевого самоврядування за результатами спільних рішень, прийнятих на засіданнях форумів місцевого розвитку.

Важливим аспектом діяльності Проекту у другій фазі буде консолідація знань та досвіду, здобутих під його впровадження. Для цього планується залучити до співробітництва вищі навчальні заклади та створити Центр управління знаннями [1].

Координатори розглянутих проектів декларують високу ефективність даної діяльності з огляду на кількісні та якісні результати. З приводу цього маємо деякі сумніви, пов'язані з такими аспектами:

1. Роблячи основний наголос в своїх проектах на залучення та активізацію населення до вирішення місцевих проблем та використовуючи принцип розвитку «знизу-догори», безпосередньо самі проекти починають своє впровадження «зверху»,

тобто від органів місцевої влади, які своїм рішенням впливають на вибір громад та напрями діяльності. Вважаємо, що не всі одібрані громади на 100% готові для участі в подібній діяльності. Особливістю розвитку громади, який йде «знизу», є те, що вихідним пунктом для розвитку є саме готовність громади для цього розвитку. Отже, існує необхідність оцінювати готовність громади до процесів розвитку.

2. Досить часто, як розробниками так і виконавцями подібних проектів, застосовується формальний підхід до діяльності. Наприклад, задекларувавши розробку певної кількості планів розвитку громади, оцінили це як досягнення виконання поставлених завдань. Але дійсним показником ефективності в цьому випадку вважаємо такий, як інтегрування даних планів в загальну стратегію розвитку територіальних громад та їх відповідна реалізація.
3. Кількість створених організацій громади та інших інституцій в рамках даних проектів є досить великою, що викликає сумніви щодо ефективності роботи даної організації після закінчення діяльності проекту. Створення будь-якої організації, що базується на громаді, повинна бути ініціативою самого населення, і сталість та життєздатність подібних організацій обумовлюється саме тим, що члени громади в процесі свого розвитку досягли того рівня, який дозволив їм об'єднатися, формалізувати та легалізувати свою діяльність. Досвід показує, що більшість неурядових організацій, які були створені в рамках певних проектів, припиняють свою діяльність через недостатній організаційний розвиток.
4. Важко визначити ефективність даного процесу через обмежені часові рамки проектів. Практики з економічного розвитку громади наголошують, що процес розвитку громади – це дуже важкий і тривалий процес, і його результати інколи можуть побачити тільки майбутні покоління.
5. На нашу думку, ефективність таких проектів значно знижується, оскільки вони є ініціативою міжнародних організацій, тобто «ззовні» країни. Не дивлячись на весь досвід, які дані організації набули в процесі впровадження проектів розвитку у всьому світі, зарубіжним експертам досить важко врахувати всі культурні та політичні особливості іншої країни. Вважаємо, що ініціатором подібних проектів повинен стати уряд тієї країни, в якій відбувається згадана діяльність.

Література:

1. Початковий звіт про діяльність Проекту за 2011 рік // Проект «Місцевий розвиток орієнтований на громаду – II». – Режим доступу : http://cba.org.ua/images/stories/UKR_CBA_-_APR2011_Final_Draft.pdf.
2. Річний звіт про заходи проекту. 2011 рік // Муніципальна програма врядування та сталого розвитку. – Режим доступу : http://msdp.undp.org.ua/data/publications/APR__2011_UKR.pdf.

*Манжула А. А., к. ю. н., доцент,
заведуючий кафедри кримінального і адміністративного права
Кировоградського інститута розвитку человека*

АНАЛИЗ ПРИНЦИПОВ ПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ О ПРОСТУПКАХ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

Становление Украины как правового, демократического государства предполагает прежде всего создание совершенного законодательства. Такое законодательство позволит ускорить внедрение демократических и прогрессивных конституционных принципов. Сегодня в Украине запланирована и осуществляется широкомасштабная политическая и правовая реформы. Считаем, что основой этих

реформ является совершенствование национального законодательства. В этом контексте важное значение приобретает исследование принципов производства по делам о проступках против общественного порядка, что имеет не только сугубо теоретическое, но и прикладное значение.

Принципами производства по делам о проступках против общественного порядка являются основные принципы, исходные идеи, которые характеризуются универсальностью, общей значимостью, высшей императивностью и отражают существенные положения, на которых базируется производство по делам о публичных проступки [1, с.147].

Производство по делам о проступках против общественного порядка должно осуществляться на основе строгого соблюдения принципов законности, охраны интересов государства и личности, публичности, объективной истины, равенства граждан перед законом, оперативности а также презумпции невиновности, согласно которой лицо, привлекаемое к административной ответственности, считается невиновным до тех пор, пока обратное не будет доказано и зафиксировано в установленном законом порядке [2, с.180].

Принципами, на которых основывается данное производство, являются: принцип законности, принцип охраны интересов государства и личности; принцип публичности (официальности) принцип самостоятельности и независимости субъектов юрисдикции в принятии решений; принцип гласности, принцип сочетания диспозитивности и императивности; принцип равенства участников процесса перед законом; принцип оперативности и экономичности; принцип осуществления процесса на национальном языке; принцип установления объективной (материальной) истины; принцип права на защиту.

Принцип законности закрепляется в ст. 7 КУоАП "Обеспечение законности при применении мер воздействия за административные правонарушения" [3]. Она определяет, что никто не может быть подвергнут мере воздействия в связи с совершением проступка против общественного порядка иначе как на основаниях и в порядке, установленных законом, а производство по делам о публичном проступке осуществляется на основе строгого соблюдения законности. Гарантируется соблюдение требований закона при применении мер воздействия за совершение проступков: а) систематическим контролем со стороны вышестоящих органов и должностных лиц; б) прокурорским надзором; в) правом обжалования; г) другими установленными законом способами [1, с.224].

Этот принцип выражает это производство как сугубо юридическую деятельность, которая может быть осуществлена только на основе специальных процессуальных норм. Так, полномочия органов и должностных лиц, рассматривающих дела об административных правонарушениях, посягающих на общественный порядок и общественную безопасность, содержатся в КУоАП, а его ст. 222 определяет, в частности, категории дел, подведомственные органам внутренних дел (милиции), ст. 214 разграничивает компетенцию органов, уполномоченных рассматривать дела о проступках и т.д.

Принцип охраны интересов государства и личности свидетельствует о демократизме административного процесса. Органы, рассматривающие индивидуальные дела и принимают по ним решения, обязаны обеспечить защиту интересов государства, общественного порядка, прав и свобод личности, интересов предприятий, организаций, учреждений [5, с.17-21]. Гражданам предоставляется

юридическая помощь, они могут пользоваться услугами адвоката. По этому поводу в. 271 КУоАП отмечает, что в рассмотрении дела о проступках могут участвовать адвокат, иной специалист в области права, который по закону имеет право на предоставление правовой помощи лично или по поручению юридического лица.

Принцип публичности (официальности) заключается, во-первых, в том, что производство по делам о проступках, посягающие на общественный порядок и общественную безопасность, регламентирует один из публичных (официальных) видов ответственности. Признаками ее публичности являются: меры ответственности устанавливаются государством; инициатива возбуждения дела принадлежит представителям публичной власти; все стадии производства (включая рассмотрение дел, применения и исполнения взысканий) имеет публичный характер. Во-вторых, в государственном (официальном) обеспечении производства. Производство осуществляется от имени государства и субъектами, которые уполномочены государством. Рассмотрение конкретных дел, сбор необходимых доказательств и материалов является обязанностью государственных органов и их должностных лиц. Все это осуществляется за счет государства. Отсутствует также любая плата со стороны граждан за участие в процессе, оформление материалов, принятие решения. Таким образом обеспечивается доступность граждан к указанному производству [5].

Принцип самостоятельности и независимости субъектов юрисдикции в принятии решений заключается в том, что они принимают решение: а) самостоятельно, то есть не могут поделить свою обязанность и ответственность по принятию решения по любым другим органом (должностным лицом); б) независимо, т.е. в пределах установленных полномочий и без ссылки на оценки обстоятельств дела не определенными на законных основаниях субъектами [1, с.225].

Принцип гласности предусматривает возможность для участников процесса непосредственно знакомиться со всеми материалами по делу и публичное разбирательство дела. Требование об открытом рассмотрении дела означает, что соответствующий орган или должностное лицо обязаны своевременно сообщить участникам о месте и времени рассмотрения дела. Субъект рассмотрения не вправе отказать заинтересованным лицам в их просьбе присутствовать на рассмотрении конкретных дел о проступках против общественного порядка. Согласно ст. 249 "Открытое рассмотрение дел о проступках" КУоАП, дело может рассматриваться по месту работы или жительства правонарушителя. Принцип гласности реализовано также в нормах ст. 286 "Доведение постановления о наложении административного взыскания до сведения общественности" КУоАП, предусматривающие информирование общественности о наложении взыскания.

Принцип равенства участников процесса перед законом является отражением в указанном производстве конституционного положения о равенстве всех граждан Украины. Этот принцип реализован введением в КУоАП ст. 248 «Рассмотрение дела на началах равенства граждан». Она определяет, что все граждане равны перед законом независимо от происхождения, социального и имущественного положения, расовой и национальной принадлежности, пола, образования, языка, отношения к религии, рода и характера занятий, места жительства, иных обстоятельств. Не существует каких-либо специальных органов, которые рассматривали бы дела по отдельным группам граждан, различающихся по указанным признакам.

Принцип оперативности и экономичности обеспечивается: а) установлением сроков рассмотрения дел с учетом сложностей конкретных производств; б) введением

упрощенных производств (наложение взыскания на месте совершения проступка без составления протокола), что обеспечивает экономию средств и времени [1, с.226].

Так, ст. 277 КУоАП устанавливает разные сроки по рассмотрению дел о проступках. Например, по рассмотрению дел о проступках, посягающие на общественный порядок и общественную безопасность: а) 15 суток – общий; б) в течение суток рассматриваются дела, предусмотренные статьями 173, 173-1, 178; в) в пятидневный срок рассматриваются дела, предусмотренные статьей 176 [3].

Принцип осуществления на национальном языке обусловлен многонациональным составом населения Украины и закреплен законодательно. В ст. 3 Закона Украины «О языках» отмечается, что в работе государственных, общественных органов, предприятий, учреждений, организаций, расположенных в местах проживания большинства граждан другой национальности, наряду с украинским, может использоваться язык национальности или язык, приемлемый для всего населения [6]. Статья 5 обеспечивает гражданам право обращаться в государственные, общественные и другие организации на языке, который приемлемый для всех сторон. Отказ должностного лица принять и рассматривать обращения гражданина на основании незнания языка, которым к нему обратились, влечет ответственность согласно законодательству.

Принцип установления объективной (материальной) истины означает, что все дела рассматриваются всесторонне, собираются, проверяются и учитываются все необходимые материалы и доказательства. Выяснение объективной истины по делам о проступках – основная задача производства. Этот принцип обязывает должностных лиц, расследующих и рассматривающих дела, исследовать все обстоятельства и их взаимосвязи в том виде, в каком они существовали действительно, и на этом основании исключить односторонний, предвзятый подход к выбору решения. Комментарий к ст. 251 «Доказательства» КУоАП подчеркивает, что доказательствами по делу могут выступать только те сведения о фактах, которые были получены без нарушений требований закона. Таким образом гарантируется право граждан на объективное рассмотрение каждого дела, без использования запрещенных приемов получения доказательств. Соблюдение этого принципа исключает проявления субъективизма, обеспечивает принятие справедливого решения [7, с.859].

Принцип права на защиту реализуется предоставлением лицу, которое привлекается к ответственности, необходимых правовых возможностей для доказывания своей невиновности или наведения обстоятельств, то смягчающие его вину. Названное лицо пользуется широкими правами на всех стадиях производства. Согласно ст. 268 КУоАП лицо, привлекаемое к административной ответственности, может ознакомиться со всеми материалами дела, давать объяснения, представлять доказательства, заявлять ходатайства, обжаловать постановления, а в случае рассмотрения дела пользоваться юридической помощью адвоката и т.д.. Если речь идет о праве на защиту, прежде всего имеется в виду лицо, привлекаемое к ответственности, однако в процессе может участвовать и другой гражданин, непосредственно заинтересованный в справедливом решении дела, - потерпевший. Согласно ст. 269 КУоАП, потерпевшим является лицо, которому административным правонарушением причинен моральный, физический или имущественный вред. Если в протоколе о правонарушении указан потерпевший, то с момента составления протокола данное лицо приобретает процессуальные права, предусмотренные в настоящей статье. Как и лицо, привлекаемое к ответственности, потерпевший имеет

право ознакомитися з матеріалами дела, давати пояснення, заявляти ходатайства об истребованні доказательств, назначенні експертизи, а також подавати скарги.

Обжалование дій органів і посадових осіб по привертанню к відповідальності являється важким інститутом реалізації права на захист. Оно регламентовано рядом статей КУоАП (7, 267, 268, 281, 283, 287-289, 291-293 і др.).

Право на обжалование любых дій і рішень по делу о проступку против общественного порядка – одна из важнейших гарантій захисту прав человека, как того, кто привлекается к відповідальності, так и потерпевшего. Это действенное средство обеспечения законности и основание для проверки обоснованности принятых по делу рішень і, наконец, постановления. Обжалование реально способствует скорейшему исправлению допущенных ошибок, выявлению недостатков в работе органів, которые рассматривают дела о проступках. КУоАП не установлено никаких требований относительно форм жалоб. Закон Украины "Об обращении граждан" [8] также не содержит норм, регламентирующих этот вид жалоб. Это обстоятельство является одной из гарантій свободы обжалования рішень і дій по делу о проступках против общественного порядка.

Субъектами обжалования являются: а) лицо, привлекаемое к відповідальності за проступок против общественного порядка; б) потерпевший, если он существует; в) их законные представители; г) адвокат.

Итак, принципами, на которых основывается производство по делам о проступках против общественного порядка, являются: принцип законности; принцип охраны интересов государства и личности; принцип публичности (официальности); принцип самостоятельности и независимости субъектов юрисдикции в принятии рішень; принцип гласности; принцип сочетания диспозитивности и императивности; принцип равенства участников процесса перед законом; принцип оперативности и экономичности; принцип осуществления процесса на национальном языке; принцип установления объективной (материальной) истины; принцип права на захист.

Одной из важнейших основ права на захист является презумпция добропорядочности гражданина и ее юридический вариант – презумпция невиновности. Она заключается в том, что лицо, которое привлекается к відповідальності за проступок против общественного порядка, считается невиновным, пока иное не будет доказано и зафиксировано в установленном законом порядке. Отсюда следует также, что обязанность доказывания возложено на обвинителя. Лицо, привлеченное к відповідальності за проступок против общественного порядка не обязано доказывать свою невиновность, хотя и имеет на это право. Из презумпции невиновности вытекает и такое важное положение: всякое сомнение толкуется в пользу лица, привлекаемого к этому відповідальності.

Литература:

1. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / За ред. О.В. Кузьменко. – К.: Атіка, 2008. – 416 с.
2. Бортняк Д. Характеристика провадження у справах про адміністративні правопорушення в умовах реформування адміністративного права / Д. Бортняк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – №10. – С.179-189.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122 (із змінами та доповненнями).
4. Ктіторов М. Системність принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення / М. Ктіторов // Право України. – 2006. – №5. – С.17-21.
5. Кулинич Н.В. Поняття і сутність адміністративного провадження в системі адміністративного права / Н.В. Кулинич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/21-1-0-129> – Заголовок з екрану.

6. Про мови в Українській РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.10.1989 / Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1989. – Додаток до № 45, ст.631. (із змінами та доповненнями).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / За заг. ред. А.С. Васильєва, О.І. Миколенка. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 1024 с.
8. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – № 47, ст.256. (із змінами та доповненнями).

УДК 342.56(477)

*Мельник О. Ю., студент
факультету правознавства Національного
державного університету податкової служби України, м. Ірпінь*

ДЕЯКІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СУДОВО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Засоби масової інформації постійно критикують українську судово-правову систему за її недосконалість. І досить часто справедливо.

Україна декларує стратегічний напрям інтеграції до ЄС, але одним із принципових умов її вступу у європейську співдружність – проведення повномасштабної судової реформи. Цього вимагає і українська громадськість, так як незалежна судова система – фундаментальний принцип демократії і правової держави, її головна ознака. Ці основи містить і Конституція України. [1]

Низький рівень довіри до судової системи свідчить про те, що держава не забезпечує ці положення Конституції, а судова система не є незалежною і нездатна захистити права, свободи і інтереси її громадян.

Мета статті – проаналізувати причини недовіри значної частини населення України до системи правосуддя і запропонувати деякі напрямки вдосконалення судово-правової системи.

Актуальність теми обумовлена необхідністю позитивних змін в системі правосуддя в умовах адаптації законодавства України до стандартів країн Європейської співдружності.

У 2010-2012 рр. Верховна Рада України прийняла низку законів, які покликані вдосконалити українську судову систему: «Про судоустрій і статус суддів» [2], «Про адвокатуру» [3], «Кримінально-процесуальний кодекс України» [4] та ін. Проте очікуваних позитивних змін в системі правосуддя не відбулося. Причин цього декілька: складно очікувати незалежного і неупередженого правосуддя у країні з недосконалою, незрілою демократією, з низьким рівнем забезпечення політичних прав і свобод, з високим рівнем корупції і низьким рівнем правової культури і правової свідомості. [5]

Вдосконалення судово-правової системи – це комплексна проблема, яку одними лише змінами у законах вирішити неможливо. Необхідний певний час і зміна усієї системи причин (історичних, ментальних та ін.), що впливають на незалежність судів, прокуратури та правоохоронних органів.

В сьогоденних умовах забезпечити справедливість правосуддя можна шляхом здійснення низки заходів:

1. Необхідно внести в Конституцію деякі зміни, що стосуються судово-правової системи.
2. Слід створити умови і можливості, за яких народ зможе впливати на здійснення правосуддя.

3. Крім системи існуючих державних суддів доцільно запровадити систему мирових суддів, які будуть обиратися населенням на рівні громад, районів, міст на певний термін і фінансуватимуться не лише із державних, але і місцевих бюджетів. Ці суди зможуть:
- а) розглядати не лише адміністративні, кримінальні та інші справи, що не передбачають позбавлення волі;
  - б) розвантажити державні і місцеві суди від великої кількості справ дорожньо-транспортного, побутового характеру тощо;
  - в) спростити процедуру розгляду справ, які не вимагатимуть залучення адвокатів;
  - г) значно зменшити залежність судів від політичного впливу, так як вони обиратимуться населенням;
  - д) переобирати судів на другий термін у випадку необ'єктивного вирішення судових справ.

Інститут мирових судів на території України існував вже у ХІХ ст. у Російській імперії. Зараз така практика застосовується у Польщі, Російській Федерації та інших країнах.

4. Посилити вплив безпосередніх громадян на хід судових процесів. У Конституції необхідно передбачити впровадження окремого незалежного суду присяжних. У кримінально-правовому кодексі суд присяжних задекларований. Але він, як і при СРСР приймає рішення за вказівкою судді. А цей суд повинен бути незалежним і виносити вердикт за фактом «винен» або «не винен».
5. Необхідно підняти вікову планку судді із нинішніх 25 років мінімум на 5 років (до 30 років). Судді повинні мати не лише високий рівень кваліфікації, але і певний життєвий досвід.

Запровадження запропонованих заходів сприятиме вдосконаленню судово-правової системи країни і наблизить її до країн Європейської співдружності.

Література:

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 10 жовтня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – С. 52.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: Чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 24 жовтня 2011 р. – К.: Вид-во Паливода А. В. – 17 с.
3. Адвокатура в Україні: Бюлетень законодавства і юрид. практики України. - №4, 2010. – С. 11.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 17 січня 2012 р. : (Відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, ЦУЛ, 2012. – 216 с.
5. Голландс С. Именем народа / С. Голландс // Аргументы и факты в Украине. – 2012. – №37. – С. 14.

УДК 342.922

*Оксьом І. Г., к. ю. н., доцент,
директор Інституту державного управління та права
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ

Політична і правова реформа українського суспільства висувують багато питань, основним з яких залишається питання взаємовідносин держави і людини. Для того, щоб проголошення України правовою, соціальною державою не залишилося лише гаслом, а містило істинне прагнення створити засновані на праві структури, що мають на меті забезпечення кожної людини гідним життям, слід чітко визначити зміст діяльності держави на цьому етапі розвитку.

Мета статті – визначити основи адміністративно-правового регулювання соціальної сфери в сучасних умовах.

Регулювання соціальної державності здійснюється насамперед Конституцією України, і закономірно, що багато конституційних норм є нормами-принципами, які виступають як політико-правові орієнтири в загальній системі регулювання соціальних відносин. Конституція проголошує також норми-зобов'язання, оскільки в них йдеться про зобов'язання держави перед суспільством [1]. Водночас, регулювання соціальної державності здійснюється і за допомогою іншого законодавства, яке відіграє значну роль у формуванні цілей і напрямів реалізації соціальної політики [2, 3, 4]. Безперечно, формування соціальної правової держави вимагає і особливого підходу до соціальних прав громадян. Вони мають відповідати міжнародно-правовим стандартам. Їх економіко-правова гарантованість, судова охорона і захист повинні стати однією з підстав правової держави.

Соціальна держава – це тип організації держави і громадського життя, заснованого на пріоритетах соціальних цінностей, насамперед права людини на «гідне життя». Концептуальне ядро теорії соціальної держави утворюють положення про зростаючу відповідальність держави за добробут, розвиток і безпеку її громадян. Практичну реалізацію цих положень здійснює потужна соціальна політика. Інтегральний показник ефективної соціальної політики – це вироблена система соціальної допомоги і забезпечення соціальної захищеності населення.

Вочевидь соціальна політика держави реалізується в соціальній сфері. Соціальна сфера – це сфера, яка забезпечує життєдіяльність людини, охоплює широке коло проблем. Це сама людина та її відтворення, життєвий рівень та розселення. Соціальна сфера – це сфера громадського (нематеріального за своїм характером) життя людей, пов'язана з їх освітою, вихованням, інтелектуально-культурним розвитком, охороною їх здоров'я, соціальним забезпеченням і задоволенням інших соціально-культурних потреб людей. Поняття „соціальна сфера” охоплює обслуговування особистого споживання та включає складові, які можна об'єднати в певні галузеві комплекси, що відрізняються за об'єктами впливу: житлово-комунальне господарство та побутове обслуговування населення; торгівля та громадське харчування; транспортні, комунальні послуги по обслуговуванню населення; наука, освіта, культура та мистецтво; охорона здоров'я (включаючи фізкультуру та спорт, рекреаційне обслуговування), соціальне забезпечення; охорона навколишнього середовища; кредитування та страхування населення.

Заслужує на увагу принцип поділу галузей соціальної сфери з урахуванням їх економічної ролі в сучасному відтворювальному процесі. Він виділяє три групи галузей:

- наука та наукове обслуговування утворюють ультраструктурний комплекс соціальної сфери. Він визначає головні напрями розвитку зазначеної сфери і всього народного господарства, виступає основним джерелом удосконалення й оновлення матеріальних і нематеріальних ресурсів, оскільки наукові відкриття є початковою ланкою всіх подальших соціально-економічних перетворень у матеріальному виробництві та соціальній сфері;
- освіта, культура та мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура і спорт складають базовий структурний комплекс соціальної сфери, значення якого полягає в одночасному відтворенні особистості і суспільства. Його компоненти безпосередньо впливають на ефективність суспільного виробництва шляхом формування загальноосвітніх і професійних знань, виробничих навичок

працівників, їх фізичного та морального добробуту;

- житлово-комунальне господарство та побутове обслуговування населення, роздрібна торгівля і громадське харчування, транспортні й комунікативні послуги по обслуговуванню населення, соціальне забезпечення, фінансово-кредитне та страхове обслуговування утворюють інфраструктурний комплекс соціальної сфери. Врешті-решт його функціонування спрямоване на підтримку життєдіяльності людини, а при недооцінці значення цих галузей погіршується життєвий рівень населення, нераціонально витрачається вільний і робочий час, що негативно позначається на професійній активності працівників.

Соціальна сфера будується на підставі базових принципів, до яких належать: принцип цілеспрямованості; принцип ефективності; принцип рівності можливостей (а не рівність результатів); принцип диференціації соціальних послуг; принцип управління ризиками; принцип відкритої політики; принцип ієрархічної підпорядкованості; принцип субсидіарної (взаємодоповнюючої) відповідальності; принцип розвитку.

Основними ознаками, характерними для організації управління соціальною сферою є:

- безпосередня орієнтація управління на забезпечення та реалізацію конституційних прав громадян на працю, житло, освіту, користування досягненнями культури, медичну допомогу, свободу слова, творчості та ін.;
- децентралізація управління, коли на центральному рівні здійснюються стратегічні й тактичні функції в цій сфері, а на місцевому рівні – оперативне обслуговування громадян. Гарантується автономія соціально-культурних установ;
- широка демократизація управління, що спирається на розвиток самодіяльності громадян і активну участь добровільних об'єднань, творчих союзів та ін.;
- поєднання методів державного регулювання з методами суспільної регуляції і саморегуляції громадян;
- забезпечення комплексного управління розвитку соціальної сфери шляхом координуючих та інтегруючих функцій державних органів і вживання широкого спектру засобів суспільних узгоджень, а також механізму взаємодії всіх учасників соціально-культурних відносин.

За роки незалежності в Україні прийняті базові закони, які складають основу законодавчого забезпечення розвитку соціальної сфери. Важливим є Закон України „Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”, який визначає основи формування та застосування державних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію визначених соціальних гарантій [2]. В цьому законі визначено основні принципи організації положень соціальної політики держави. Зокрема, визнання невід'ємних, фундаментальних прав громадян на людську гідність і вільний розвиток особистості, відповідальність держави і суспільства за дотримання конституційних прав громадян України, соціальну справедливість при розподілі доходів, однаковість при наданні соціальних гарантій у сфері охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, солідарність усіх членів суспільства в допомозі тим, хто її потребує, відповідальність особи за свій матеріальний добробут.

Важливо, що державні соціальні гарантії встановлюють мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму. Соціальними нормами визначається кількість продуктів

харчування, непродовольчих товарів і послуг та види освітніх, медичних, житлово-комунальних, соціально-культурних послуг.

Розробка та затвердження державних соціальних стандартів і нормативів проводиться з метою визначення механізму реалізації соціальних прав та гарантій громадян, визначених Конституцією України, визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри заробітної плати та пенсії за віком, інші види соціальних виплат і допомог. Вони обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку як держави так і регіонів.

Безумовно основним державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, на основі якого визначаються гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я, освіти тощо [2]. Соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів. Соціальні нормативи у сфері соціального обслуговування встановлюються для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки інвалідів, осіб похилого віку, дітей, які залишилися без піклування батьків, та інших осіб, які потребують соціальної підтримки [4].

Соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування встановлюють граничну норму оплати послуг з утримання житла, житлово-комунальні послуги залежно від отримуваного доходу; соціальну норму житла та нормативи користування житлово-комунальними послугами, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює субсидії малозабезпеченим громадянам.

Соціальними нормативами у сфері охорони здоров'я встановлено перелік та обсяги гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, показники якості надання медичної допомоги, нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами, забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я, санаторно-курортного забезпечення, забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Одночасно з державними соціальними стандартами визначено основні державні соціальні гарантії. До них належать: мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності. Органи місцевого самоврядування при розробці та реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть передбачати додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів. Надання соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання.

Таким чином, державні соціальні гарантії, соціальні стандарти і нормативи є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розробки загальнодержавних і місцевих програм економічного і соціального розвитку, реалізація державної соціальної політики.

Література:

1. Конституція України. – К.: Право, 1996. – 152 с.
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – Ст. 409.
3. Закон України «Про прожитковий мінімум» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.
4. Закон України «Про соціальні послуги» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.

УДК 347

*Оксьом І. І., юрист
будівельного підприємства «Олява»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Актуальність питань, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням управління у сфері будівництва обумовлена, з одного боку, значним зростанням обсягів будівництва об'єктів як житлового так і комерційного характеру, а з іншого – відсутністю уніфікації на законодавчому рівні великої кількості нормативних актів у сфері містобудування, неузгодженістю дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань виділення земельних ділянок, складністю та значною тривалістю дозвільних процедур у сфері містобудування тощо. Виникає нагальна потреба у вдосконаленні правового врегулювання підстав виникнення права власності на об'єкти самочинного будівництва.

Шляхи вирішення піднятих питань у сфері будівництва були темою наукових досліджень та розробок багатьох вітчизняних та іноземних правників, а саме: В. К. Андреева, Ю. С. Гамбарова, Д. М. Генкліна, О. С. Іоффе, Л. А. Кассо, О. М. Козира, Д. І. Мейєра, І. А. Покровського та інших.

Метою статті є дослідження адміністративно-правового забезпечення управління у сфері будівництва, а також підстав набуття права власності фізичних та юридичних осіб на самочинно збудовані споруди.

Будівництво об'єктів містобудування здійснюється згідно із законодавством, державними будівельними стандартами, нормами та правилами, регіональними і місцевими правилами забудови, містобудівною та проектною документацією. До основних документів, які повинен мати забудовник, належать: дозвіл на будівництво, архітектурно-планувальне рішення та архітектурний проект, проектна документація, тощо. Крім того, при здійсненні будівництва необхідно дотримуватись санітарних норм та правил, пожежних, екологічних правил та правил з охорони пам'яток історії та культури, тощо. Загальний порядок будівництва об'єктів нерухомості регулюється цілою низкою нормативних актів, зокрема Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про планування і забудову територій», «Про архітектурну діяльність», «Про пожежну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» тощо. Проте всі ці нормативні акти створюють складну процедуру оформлення документів на право забудови, забудовник не завжди має фінансові, організаційні та інші можливості щодо отримання відповідних дозволів та

узгоджень. Відповідно, відсутність належного дозволу чи належно затвердженого проекту дає підстави вважати будівництво самочинним.

Згідно норм чинного цивільного права створення речі, як спосіб набуття права власності є діяльністю з виготовлення або будівництва нової речі. При цьому, вона може бути створена:

- особою для себе, з дотриманням вимог закону та інших правових актів (ч. 1 ст. 331 ЦК України);
- за допомогою переробки (ст. 332 ЦК України) [1].

Створення самочинної споруди породжує певні правові наслідки, пов'язані з нею як особливим об'єктом цивільного права, а не із сукупністю будівельних матеріалів, із яких вона споруджена. Так, виникає обов'язок щодо зносу самочинної споруди, існує заборона на включення у цивільний обіг, надана можливість звертатися до суду із позовом про визнання на неї права власності. Тобто, самочинно збудована споруда, хоч і не допускається у цивільний обіг, але здатна бути об'єктом володіння, що обумовлює її юридичне значення як об'єкта потенційного суб'єктивного права власності із встановленням захисту від зовнішніх посягань.

Незважаючи на те, що самочинне будівництво за своєю суттю є правопорушенням, право власності на яке, в загальному порядку, особа не набуває, чинний ЦК України визначає спеціальні підстави для набуття права власності на таку нерухомість. Завершенням процедури на набуття права власності на самочинно збудовані об'єкти нерухомості є державна реєстрація права власності на неї. А судові рішення про визнання права власності на самочинно збудоване майно має силу правовстановлювального документа, на підставі якого, здійснюється державна реєстрація нерухомого майна, після чого особа набуває право власності на нього [2].

Дослідники, що не визнають самочинну споруду як спосіб набуття права власності, виходять із того, що самочинне будівництво, з самого початку, є правопорушенням. Тому, спірний об'єкт не може бути залучений до цивільного обігу. Можливість набуття майна у власність в результаті цивільного правопорушення, на їх думку, суперечить основним засадам цивільного законодавства і підставам виникнення цивільних прав і обов'язків [3].

У той же час, норма ст. 376 «Самочинне будівництво» українським законодавцем розташована у Главі 27 «Право власності на землю (земельну ділянку)» ЦК України, що є зовсім незрозумілим, виходячи з предмета правового регулювання цієї правової норми. На нашу думку, згадана норма повинна бути включена до Глави 24 «набуття права власності» як продовження норми ст. 331 «Набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва».

Формальне тлумачення ч. 3 ст. 376 ЦК України допускає лише одну можливість, коли особа, яка здійснила самочинне будівництво, може визнати на нього право власності в судовому порядку. Цей виняток стосується випадку, коли особі, що здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, яку не було відведено їй для цієї мети, надано земельну ділянку в установленому порядку під уже збудоване нерухоме майно. Проте, практика судів першої інстанції свідчить про можливість визнання права власності не тільки за вказаною частиною, а й відповідно до ч. 5 ст. 376 ЦК України, тобто, здійснення самочинного будівництва на земельній ділянці, що належить їм на законних підставах. Але судова практика часто змінюється. Тому лише внесення змін в чинне законодавство, спрощення процедур отримання дозволів може покращити в Україні ситуацію щодо самочинного будівництва [4].

Таким чином, на нашу думку, правове регулювання самочинного будівництва повинно здійснюватися виходячи не з правової природи такого явища, як самочинна споруда, а з економіко-політичної доцільності збереження даного нерухомого майна як об'єкта, що акумулює значні вкладення матеріальних засобів. Саме соціально-політичні і економічні чинники відграють вирішальну роль у визначенні статусу самочинної споруди.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. – 2003. – № 40-44. Ст. 356.
2. Губарев С. В. Визнання права власності на об'єкти самочинного будівництва // Південно-український правничий часопис. – 2008. – № 1. – С. 65-69.
3. Мацюк А. Р. Правові підстави визнання будівництва самочинним // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010 – № 1. – С. 136-147.
4. Тропіна О. М. Цивільно-правові режими об'єктів самочинного будівництва в Україні // Право України. – 2011. – № 2 С. 87.

УДК 330.322 (043.2)

*Светлова Н. М., доцент
кафедри обліку і аудиту та маркетингу,
Кравченко І. І., бакалавр
Східноєвропейський університет економіки та менеджменту*

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА АСИГНУВАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Сучасний механізм соціального страхування, що функціонує в Україні, не задовольняє ні державу, ні страхувальників-роботодавців.

В 2011 році вступив в дію Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»[2] прийнятий 08.07.2010 року, який повинен замінити збори соціального страхування цих фондів на єдиний соціальний внесок(ЄСВ), що буде сплачуватись лише Пенсійному фонду.

На сучасному етапі економічного розвитку України важливе значення має організація сфери соціального захисту громадян. Наразі соціальна функція в Україні виконувалася за допомогою чотирьох цільових фондів, а саме: «Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності», «Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України», «Фонд соціального страхування на випадок безробіття», «Пенсійний фонд України».

Загалом діяльність державних цільових фондів спрямована на виконання загальних функцій соціального страхування, які, в свою чергу, відіграють важливу роль при проведенні державою ефективної соціальної політики.[1]

Доцільно буде проаналізувати видатки бюджету на адміністрування фондів соціального страхування (табл. 1) [1,2,3]

Результати аналізу видатків бюджету на адміністративне управління фондами соціального страхування України за 2009-2011 роки показали, що видатків в цілому на адміністративний апарат і управління фондами за 2009-2011 рр., показав, що асигнування бюджету значно зросли в 2011 році і склали 1 829 789,00 тис. грн., що на 212 429,8 тис. грн. більше ніж у 2010 році, по причині збільшення розмірів внесків.

Тобто це фактично означає, що Пенсійний фонд став монопольним фіскальним органом, який підпорядковується державі, адже ЄСВ підлягає обов'язковій сплаті в незалежності від того, яким є фінансовий стан платника.[2]

Аналіз видатків бюджету на адміністративне управління фондами соціального страхування України за 2009-2011 р.р. тис. грн.

Фонд	Роки		
	2009	2010	2011
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	383 977,0	397 984,0	431 878,0
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	394 900,0	150 000,0	163 400,0
Фонд соціального страхування на випадок безробіття	846 300,0	1 069 375,2	1 232 500,0
Всього	1627186	1617359,2	1 829 789,00

Саме тому виникає питання щодо доцільності існування фондів: «Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності», «Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України», «Фонд соціального страхування на випадок безробіття», «Пенсійний фонд України».

Отже, в Україні склалися такі умови, за яких справляється єдиний соціальний внесок, але зберігають свій статус фонди соціального страхування, які використовують його опосередковану і лише мізерну частину. При цьому також слід врахувати, що кожен фонд витрачає кошти на утримання адміністративного персоналу, оренду будівель, комунальні платежі і тому подібне. По результатах дослідження теми доцільним буде ліквідація усіх соціальних фондів і створення «Єдиного соціального фонду», який взяв би на себе повноваження ліквідованих фондів, та за рахунок єдиної гілки адміністративного управління і контролю економив би значну долю державних коштів, та був би більш комфортним для суб'єктів підприємницької діяльності (зменшення кількості перевірок), оскільки перевірка усіх аспектів сплати ЄСВ і дотримання законодавства щодо умов праці на підприємствах, здійснювалась би лише одним органом державного управління.

Література:

1. Зеленко Н. Соціальне страхування в системі соціального захисту населення України // Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С. 539 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/freu/2009_19/37.pdf
2. Бюджет Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2009, 2010, 2011 роки – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
3. Звіт про виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття за 2009, 2010, 2011 роки – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>

УДК 336.14:352(4)

*Сиборова О. Л., старший викладач
кафедри теорії і практики перекладу
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

BUDGETING OF LOCAL GOVERNMENT

The study of positive and negative international experience of decentralization, local self-government and practices of local authorities financing is necessitated by the striving to build an effective system of interrelation between authorities at various levels in the public sector and to avoid economically groundless decisions.

On the basis of theoretical research and practical experience the primary European standards of financial resources of local authorities were agreed upon and written in the European Charter of Local Self-Government. According to the European Charter local self-government denotes the right and the ability of local authorities, within the limits of the law, to regulate and manage a substantial share of public affairs under their own responsibility and in the interests of the local population [1].

1. Local authorities shall be entitled, within national economic policy, to adequate financial resources of their own, of which they may dispose freely within the framework of their powers.
2. Local authorities' financial resources shall be commensurate with the responsibilities provided for by the constitution and the law.
3. Part at least of the financial resources of local authorities shall derive from local taxes and charges of which, within the limits of statute, they have the power to determine the rate.
4. The financial systems on which resources available to local authorities are based shall be of a sufficiently diversified and buoyant nature to enable them to keep pace as far as practically possible with the real evolution of the cost of carrying out their tasks [1].

The European practice confirms that there are no universal models and algorithms to solve issues concerning decentralization of authority and local government funding. Countries with a high level of unequal budget distribution have rather high level of budget centralization. However, nowadays most countries tend to decentralize budgetary systems. In the legislative systems of European countries tax funding of local municipalities and ways of taxes accumulation in the budgets of local governments have substantially been expanded and fixed. At the same time, financial autonomy of local governments in European countries varies significantly. Some have a high level of dependence of local budgets on subsidies from the central budget (e.g. in Spain to 40% of local revenues are financed by such grants) [2].

Current income is the main source of local government budgets revenue in unitary European countries. According to the international standards current income index is calculated as the amount of tax and nontax revenue. The bulk – over 70% of current revenues of local budgets in European countries is tax revenue. Sweden and Denmark have the highest level of tax revenues – over 80%, United Kingdom – about 52%, which is the lowest among EU. Significant contribution to the revenue budgets of European countries is formed by the property tax. The share of this tax in the structure of tax revenues of local budgets is quite different in different countries, for example – 99.5% in Britain, in France and Spain – about 30 – 40%. In post-socialist countries such as Slovakia, Slovenia, Poland, Latvia, Romania, Hungary, Bulgaria and Lithuania property tax is 10 – 20% of total tax revenues of local budgets.

With the development of market infrastructure share of revenues from business and property non-tax revenues tend to grow in most post-socialist countries. The volume of this kind of non-tax revenues in Poland, the Czech Republic and Slovenia is over 40%, in Bulgaria, Slovakia, Hungary – about 20%, and in Latvia and Romania – about 10%.

Studying the experience of foreign countries allows selecting the most effective components of local self-government. However, even if the best features of local authorities financing are borrowed, it wouldn't guarantee positive changes in Ukrainian society. Therefore, changes in the approaches to the system of local self-government financing must

be reasonable and consistent with historical experience, current status and objectives of that system.

The list of sources:

1. European Charter of Local Self-Government : <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/122.htm>
2. European Economy Public Finance in EMU – 2006. A report by the Commission services : http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/publicfinance_en.htm

УДК 342.51(73)

*Скворцова Є. І., старший викладач
кафедри теорії і практики перекладу
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

U.S. NATIONAL AND STATE GOVERNMENTS – SHARING OF POWER

A federal form of government, according to the U.S. Constitution, is established in the country, the main principle of which is sharing the power between the national, and state (and local) governments. Federalism is the form of government, opposite to "centralized" governments maintaining total power on the national level. Being quite independent in their rights and having their own constitutions, all 50 states must comply their exclusive and shared powers with the U.S. Constitution. Exclusive powers of the national government include: declaring war, establishing an army and navy, signing treaties, conducting foreign relations, printing/ issuing money, regulating interstate and international trade, impairing obligations of contracts, establishing post offices and issuing postage, adopting laws to enforce the Constitution. State governments powers are: establishing local governments, giving licenses (driver, marriage, hunting), supervising intrastate trade, holding elections, ratifying amendments to the U.S. Constitution, providing for public health and safety, exercising powers neither delegated to the national government nor prohibited from the states by the U.S. Constitution (for example, about legal drinking and smoking ages). Powers shared by national and state government include: setting up courts, collecting taxes, highways construction, borrowing money, making laws, chartering banks and corporations, spending money for the improvement of the general welfare, taking private property with just compensation [1].

All the 50 states have autonomy, determined and declared by the 10th Amendment to the US Constitution. The restrictions on the states powers are fixed in the 13th Amendment (slavery), the 14th Amendment (determining qualifications for citizenship), the 15th Amendment (the right to vote), the 19th (women's right to vote). Since the Civil War till present time the role and the powers of the state have grown significantly. Local business contracts are mostly regulated by the state. The states subordinate bodies are divided into counties, cities, towns, villages, and boroughs. States regulations include such issues as: employment, prevention and investigation of industrial accidents, insurance, state educational system, public healthcare, building highways, providing safety, public assistance in financing welfare [4].

There are many ways of sharing power between the federal government and state governments, but a local government has its power granted by the state. The basic political body is still county, and today it's even more powerful in rural areas than in cities, in urban areas incorporated municipalities hold most local power. It's hard to say that the relationship between the state and local government is simple, as it depends on a desirable

degree of independence of local governments and functions of subordinate position in respect to the state government [2;3]. The local governing bodies (mayors, city councils, etc.) are elected. They include counties (boroughs in Alaska and parishes in Louisiana), and municipalities. The structure of counties in some states includes townships. Municipalities structures vary, including townships, villages, boroughs, cities/towns. The powers of the county cover highways location and repair, county poor relief, voting and polling places determination, school districts organization, etc.. City governments have the power to abate taxes; to pass, amend, local ordinances; and to grant franchises for public service corporations [4].

There are three forms of city governments: the mayor-council form; the commission form; and the city or council-manager form. The mayor-council form consists of a mayor (head of the executive branch) and council members (aldermen), representing the legislative branch. Its pattern follows the one of the state and federal governments. In the commission form all officials (from three to seven) are elected and perform executive and legislative functions, each responsible for one department. The chairperson (sometimes called the mayor) doesn't have any extra powers. This form is a transition to develop another form of municipal government – the city manager or council-manager (not elected, but hired for the whole period while meets the requirements of the council). This position grants most executive powers [3].

Local government is to solve two main problems of present time – complicated structural subdivision of urban areas with different governments (within one city) and reduction of taxes and finances because the middle class moves from the cities to the suburban areas. These problems led to introducing new kinds of taxation. Interaction between the private business and the public sectors are encouraged as it includes credits, tax exemptions, tax decrease, etc. New ways have been found for the private business sector to use federal resources. The period of grant programs is replaced by the time of private funding and local government control for redevelopment of cities and affordable construction.

The list of sources:

1. Longley R. Federalism: National vs. State Government. The powers of national and state governments : <http://usgovinfo.about.com/od/rightsandfreedom/a/federalism.htm>
2. State & Local Government : <http://www.whitehouse.gov/our-government/state-and-local-government>
3. Swift N. Mayors play the central role in US municipal government : http://www.citymayors.com/usa/usa_locgov.html
4. United States – Local government : <http://www.nationsencyclopedia.com/Americas/United-States-LOCAL-GOVERNMENT.html>

УДК 342.9.23

*Соболь Є. Ю., к. ю. н.,
декан факультету*

Кіровоградський інститут розвитку людини

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВИМИ РАДАМИ
ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВАЛІДІВ**

Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування відіграють важливу роль у механізмові реалізації прав інвалідів, оскільки вони є способом вираження правових норм. Вони виступають головним правовим засобом здійснення місцевим самоврядуванням владних повноважень на підвідомчій території.

У публічно-самоврядній практиці України використовуються різні правові акти: рішення сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради; рішення президії Київської міської, обласної ради; висновки і рекомендації постійних комісій ради; рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної в місті ради; розпорядження сільського, селищного, міського голови; розпорядження голови районної у місті, районної, обласної ради; накази керівників відділів, управлінь.

Отже, безперечно назріла нагальна необхідність дослідити особливості рішень місцевих рад як складові механізму забезпечення прав інвалідів. Здійснення народом своєї влади як безпосередньо, так і через органи державної влади і органи місцевого самоврядування означає, що і державні органи, і органи місцевого самоврядування є органами влади народу, через які народ реалізує свою волю. Зокрема це здійснюється через нормотворчу діяльність органів місцевого самоврядування. На сучасному етапі можливо реалізувати самоврядні повноваження, вирішити питання місцевого значення обов'язкові на території відповідної територіальної громади, району, області для всіх підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян, громадських об'єднань.

Пріоритетне місце в системі органів місцевого самоврядування займають саме місцеві ради. Їх провідна роль забезпечується тим, що депутати місцевих рад обираються безпосередньо територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Представницькі органи місцевого самоврядування виражають волю територіальної громади, надають їй загальнообов'язковий характер та здійснюють місцеву владу від їх імені та в їх інтересах. Саме через представницькі органи місцевого самоврядування та депутатів, які входять до їх складу, громадяни здійснюють владу на місцевому рівні, реалізуючи своє право брати участь в управлінні місцевими справами через своїх представників.

Відносини представництва у системі місцевого самоврядування в Україні втілюються насамперед через функціонування місцевих рад. Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

В якості основоположного документа слід згадати Закон „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, стаття 26 якого зазначає, що „Органи державної влади і управління, підприємства (об'єднання), установи і організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, для вільного пересування в населених пунктах”. За невиконання цих вимог передбачена відповідальність.

Закон вимагає однозначного забезпечення умов доступності при проектуванні, будівництві і реконструкції будинків і споруд. Споруди без відповідних пристосувань не повинні проектуватися, їх прийом в експлуатацію і використання не допускається. Тобто, якщо піти за буквою закону, сьогодні треба опломбувати і заборонити використовувати 99% громадських споруд і приміщень. З одного боку це звичайно, нереально, а з другого – чом би й ні, адже санстанція чи пожежна служба постійно закриває якісь приміщення до усунення недоліків.

В контексті реалізації Указу Президента України „Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими вадами розвитку” від 01 червня 2005 року №900, Постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Програми забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими

фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення" від 04 червня 2003 року №863 органами місцевої влади Кіровоградської області здійснено суттєві кроки щодо забезпечення прав інвалідів, а саме: систематизувати облік будівель, до яких необхідно забезпечити доступ осіб з обмеженими фізичними можливостями; забезпечити безперешкодний доступ до органів місцевого самоврядування, у тому числі структурних підрозділів органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також об'єктів та закладів соціальної інфраструктури відповідних територій; вирішити питання резервування у зонах паркування на вулицях і стоянках місць для автомобілів та інших транспортних засобів інвалідів з їх позначенням спеціальними знаками і розміткою.

Органи і посадові особи місцевого самоврядування є „муніципальним фундаментом” системи публічної влади в Україні. За даними Державного комітету України по статистиці, станом на 1 січня 2005 р. адміністративно-територіальний устрій України складається з: 24 областей, Автономної Республіки Крим, 490 районів, 456 міст, 118 районів у містах, 886 селищ міського типу, 28585 сільських населених пунктів.

Використовуючи наведені цифри і спираючись на положення ст.ст. 1, 6, 10-12 Закону про місцеве самоврядування, можна зробити висновок про те, що в даний час в Україні існує більше 10000 місцевих рад, приблизно стільки ж виконавчих комітетів місцевих рад і місцевих голів, і, отже, вони є найбільш численним різновидом органів і посадових осіб, які здійснюють публічну владу в Україні. На сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування в Україні саме вони відіграють найбільш активну роль у публічно-самоврядній практиці та забезпеченні прав інвалідів на відповідній території.

У тезах доповіді розглядаються рішення місцевих рад як складові механізму забезпечення прав інвалідів. Наголошено, що пріоритетне місце в системі органів місцевого самоврядування займають саме місцеві ради та їх рішення, за допомогою яких забезпечуються права інвалідів на місцях.

In abstracts dealt with the decision of local councils as a component of the mechanism of human disabilities. Emphasized that the preferred place in the local government took it local councils and their decisions, by which rights of the disabled are provided locally.

УДК 342.951:614](477)

*Стеценко В. Ю., д. ю. н., професор
кафедри правознавства*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Нинішній розвиток української адміністративно-правової науки вочевидь засвідчує суттєве посилення інтересу до пошуку, розроблення та намагання вирішення нагальних проблем медичної діяльності. Станом вітчизняної охорони здоров'я задоволений мало хто в сучасній Україні. Це торкається як держави (вона не в змозі забезпечити конституційну норму про безоплатність надання медичної допомоги), суспільства (воно безумовно незадоволене тим рівнем соціальних

гарантій, які відображаються у медицині), так і пересічного громадянина, який на сьогодні у переважній більшості випадків не має доступу до ресурсів охорони здоров'я, вимушений сплачувати за надання медичної допомоги, не має змоги отримати адекватну допомогу за місцем свого проживання. Слід особливо наголосити, що значною мірою вирішення багатьох проблем вітчизняної охорони здоров'я не пов'язане з недостатнім фінансуванням, як про це заявляють багато «функціонерів від медицини» та науковців. Ситуація буде штучно дуже спрощена, коли держава, здійснюючи управління у сфері охорони здоров'я, діятиме за принципом: «що більше виділяється фінансів на охорону здоров'я, то більш якісне медичне забезпечення буде гарантоване населенню». Це важлива, але ніяк не головна складова.

На наше переконання, неповною мірою є затребуваними організаційно-правові технології регулювання охорони здоров'я. Іншими словами, значну кількість існуючих проблем здатне вирішити адміністративне право, за умови належного використання його способів і засобів. Серед чільних елементів такого впливу пропонується запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування, яке переважною мірою запроваджуватиметься з використанням адміністративно-правових механізмів.

Чому саме обов'язкове медичне страхування здатне вирішити велику кількість проблем української медицини? Іншими словами, в чому саме проявляються соціально-економічні та юридичні передумови запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування? На наше переконання, таких факторів багато. Зокрема, фахівці, досліджуючи вказану проблематику, вказують на те, що останніми роками в Україні спостерігаються суттєві зміни у функціонуванні медичної системи: різке зменшення витрат на охорону здоров'я у структурі ВВП; скорочення кількості медичних закладів насамперед у сільській місцевості; введення приватного медичного обслуговування тощо. В цілому погоджуючись із указаними аргументами, важливо дослідити позицію держави стосовно скорочення кількості медичних закладів, щонайперше в сільській місцевості. Початковими аргументами з приводу вирішення цього питання є:

- конституційно визначена норма про те, що в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена (ст. 49 Основного Закону країни) [1].

- реальна ситуація, за якої, справді, у сільській місцевості набагато складніше отримати медичну допомогу, не кажучи вже про її якість. Так, за даними С. Г. Стеценка більш ніж у дев'яти тисячах вітчизняних сіл немає жодного медичного працівника [2, с. 177-178];

- адміністративно-територіальна реформа, що ініціюється як у наукових колах, так і серед владних інституцій, повинна враховувати і цю складову;

- вирішення питання з приводу того, чи доцільно взагалі в державі мати таку кількість державних і комунальних лікувально-профілактичних закладів. Це пов'язано зі збільшенням кількості приватних медичних установ і переорієнтуванням частини пацієнтів зі сталими достатками на отримання медичної допомоги у них.

Відповіді на ці та низку інших важливих питань доцільно шукати через виокремлення основних причин такого незадовільного стану речей у вітчизняній охороні здоров'я, коли переважній частині пацієнтів бракує можливостей для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів у галузі медицини. Основні

причини, в разі їх адекватного вивчення та пошуків способів запобігання, дозволять зрозуміти ті напрями, за якими доцільно впливати на правове забезпечення вітчизняної охорони здоров'я. При цьому в рамках визначальної ідеї нашого дослідження доцільніше оперувати феноменом передумов запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні. Причин саме такого підходу досить багато, головні з них:

1. Передумови на суттєвому аспекті їх розуміння є семантично дуже близькими до поняття «причини» в контексті незадовільного , стану речей в українській медицині.

2. З позицій розуміння обов'язкового медичного страхування як засобу, який дозволить покращити фінансування медичної діяльності, ми зможемо проаналізувати причини сьогоdnішнього незадовільного стану фінансування закладів охорони здоров'я та залишкового фінансування медичної галузі в державі взагалі. При цьому ми маємо оцінювати експертні висновки відомих фахівців галузі охорони здоров'я. Зокрема, на думку М. Поліщука, незважаючи на поступове збільшення фінансування охорони здоров'я, її рівень лише на 70% задовольняє мінімальні потреби галузі [3].

3. Передумови можуть бути репрезентовані як явища, наявність яких спричиняє пошук способів запровадження в Україні цього виду обов'язкового страхування.

4. Чіткий аналіз передумов запровадження медичного страхування в Україні в зіставленні з факторами, які свого часу обумовили появу такого страхування в інших країнах, дозволить, за умови комплексного їх розгляду, не припускати тих помилок, яких припустились закордонні реформатори, натомість утілювати в українську практику кращі зразки нормативно-правового забезпечення обов'язкового медичного страхування та діяльності в цих умовах медичних установ.

5. Насамкінець, аналіз передумов дозволить початково поставити питання стосовно доцільності таких кардинальних змін, як запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування. Не є великим секретом, що будь-які реформи, а надто в такій соціально чутливій сфері, якою є медицина, потребує чималих фінансових витрат. Перед державою та суспільством обґрунтовано постане питання, наскільки доцільно робити цей крок: чи не правильніше ці кошти спрямувати на закупівлі нового медичного обладнання, ремонт лікувальних установ, заробітну плату медичним працівникам?

Вважаємо за доцільне запропонувати такий варіант розуміння передумов запровадження обов'язкового медичного страхування: це – конкретні життєві обставини, з якими пов'язується незадовільний стан вітчизняної охорони здоров'я, недостатнє фінансування, неможливість повною мірою реалізації прав пацієнтів, і, як наслідок, формування у суспільстві соціального запиту на проведення відповідних реформ.

З позицій комплексного сприйняття вказаної проблематики варто навести класифікацію зазначених вище передумов. На нашу думку, має право на життя варіант, згідно з яким передумови запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні переділяються на такі групи:

– соціально-економічні, що містять у собі:

а) проблеми відповідності українських соціальних норм прикладам провідних європейських держав;

б) незадовільний стан вітчизняної економіки;

в) «залишковий» принцип фінансування української охорони здоров'я у щорічному державному бюджеті;

- г) необхідність формування в нашій державі ринку медичних послуг;
- д) неможливість для переважної більшості громадян сплачувати за медичну допомогу зі свого гаманця;
- е) приклади провідних держав світу, де поряд із розвиненою охороною здоров'я існує обов'язкове медичне страхування;
  - юридичні, що містять у собі:
  - а) відсутність на рівні чинного українського законодавства способів реалізації конституційно визначеної безоплатності медичної допомоги, що фактично робить цю норму ст. 49 Конституції України значною мірою декларативною;
  - б) численна кількість підзаконних нормативно-правових актів рівня Міністерства охорони здоров'я України, які врегульовують питання медичної діяльності замість законів;
  - в) відсутність належної системи контролю та нагляду за розподілом і витратою коштів, що виділяються на медицину в масштабі як держави, так і кожної області, району, окремо взятої медичної установи;
  - г) необхідність пошуку адекватних способів захисту прав пацієнтів, які за умови сьогоденної охорони здоров'я мають незначні шанси на захист порушених (обмежених) прав за надання медичної допомоги.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Стеценко С. Г. Державне управління в галузі охорони здоров'я: формулювання принципів / С. Г. Стеценко // Українське адміністративне право: сучасний стан і перспективи реформування : матеріали IV Національної науково-теоретичної конференції // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь, 2005. – Спец. випуск: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 176-179.
3. Поліщук М. Економічні важелі реформування галузі охорони здоров'я / М. Поліщук // Медичне здоров'я. – 2006. – 11 травня.

*Сушко З. М., доцент
кафедри іноземних мов
Бобир Ж. М., старший викладач
кафедри іноземних мов*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Гуманістична спрямованість навчання у вищих навчальних закладах передбачає врахування потреб та інтересів студентів, реалізацію диференційованого підходу до навчання. Необхідність вирішення завдань оптимізації процесу підготовки фахівців зі знаннями іноземної мови стимулює науковий пошук шляхів розв'язання цієї проблеми. На основі досліджень вчених (І. О. Зимня, Пасов Ю. І., Н. Ф. Бориско, І. В. Єр'оміна, Л. Б. Котлярова) було розроблено загальну стратегію навчання іноземних мов у ВНЗ [1, 190].

Актуальним питанням сучасної методики викладання іноземних мов є застосування як нових інформаційних технологій, так і нових форм, методів викладання та підходів до процесу навчання. Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури майбутніх фахівців, навчання практичному оволодінню іноземною мовою. Сучасні педагогічні технології такі, як навчання в співробітництві, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів, мовних портфелів та модульного

навчання допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів [1].

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на заняттях іноземної мови включають: вивчення лексики; відпрацювання вимови; навчання діалогічної і монологічного мовлення; навчання письму; тренування граматичних явищ. Глобальна мережа Інтернет створює умови для отримання будь-якої необхідної інформації: країнознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів і т. д. [2].

На заняттях з іноземної мови за допомогою Інтернету можна вирішувати низку дидактичних задач: формувати навички та вміння читання, використовуючи матеріали глобальної мережі; удосконалювати вміння писемного мовлення; поповнювати словниковий запас; формувати мотивацію до вивчення іноземної мови. Студенти можуть брати участь у тестуванні, вікторинах, конкурсах, олімпіадах, що проводяться по мережі Інтернет, листуватися з однолітками з інших країн, брати участь у чатах, відеоконференціях, тощо.

Нині пріоритет віддається комунікативності, інтерактивності, автентичності спілкування, вивчення мови в культурному контексті, автономності та гуманізації навчання. Ці принципи роблять можливим розвиток міжкультурної компетенції як складової комунікативної здатності. Кінцевою метою навчання іноземним мовам є вміння вільно спілкуватися в іншомовному середовищі і адекватно реагувати у різних мовленнєвих ситуаціях [3].

Однією з технологій, що забезпечує особистісно-орієнтоване навчання, є метод проектів, як спосіб розвитку творчості, пізнавальної діяльності, самостійності. Типологія проектів різноманітна. За М. Є. Брейгіной, проекти можуть підрозділятися на монопроекти, колективні, усно-мовленнєві, видові, письмові та Інтернет-проекти. Метод проектів сприяє розвитку самостійного мислення студентів і орієнтує їх на спільну дослідницьку роботу, вчить співробітництву, виховує моральні цінності, формує та активізує творчі здібності [1].

До сучасних технологій належить також технологія співпраці. Основна ідея полягає в створенні умов для активної спільної (групової) діяльності студентів у різних навчальних ситуаціях.

Що стосується мовного портфеля, то в його основу закладено співвіднесення українських вимог до рівня оволодіння іноземною мовою з загальноєвропейськими системами, що є відправною точкою для створення єдиного освітнього простору. Основним критерієм оцінки рівня володіння іноземною мовою в технології мовного портфеля є тестування. Ця технологія спрямована на поступове формування у студентів навичок самостійного оволодіння інформацією.

Сутність модульного навчання зводиться до самостійного оволодіння студентами певними вміннями та навичками у навчально-пізнавальної діяльності. Воно забезпечує розвиток мотиваційної сфери, інтелекту, колективізму, умінь самоврядування своєї пізнавальною діяльністю [4].

Проаналізовано застосування проектної методики, нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів, мовних портфелів та модульного навчання у викладанні іноземної мови у вищому навчальному закладі.

The article analyzes the application of project teaching method, new information technologies, Internet resources, language portfolios and modular education in teaching foreign languages.

Література:

1. Фомина Т.Н. Инновационные технологии преподавания иностранных языков в неязыковом ВУЗе / Т.Н. Фомина, Т.Г. Зеленова // Ярославский педагогический вестник. – 2003. – № 1 (34). – С. 36–42.
2. Педагогические технологии / [под ред. В.С. Кукушкина]. – М. : Март, 2004. – 336 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. – К. : Академ-видав, 2004. – 352 с.
4. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти / Г. Крючков // Іноземні мови в навчальних закладах : наук.-метод. журнал. – 2004. – № 1. – С. 4–8.

*Чудаєва І. Б., к.т.н., доцент,
директор Інституту менеджменту
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» та Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1,2], головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

У Концепції переходу України до ринкової економіки підкреслюється, що основною метою державного регулювання економіки є досягнення ефективного постійного й стабільного економічного, соціального, наукового та культурного розвитку країни [3]. Однак процес адаптації України до глобальних тенденцій розвитку знаходиться ще на початковій стадії, про що яскраво свідчить відсутність попиту на вітчизняний інноваційний продукт на зовнішньому ринку.

Вітчизняна наука фактично перестала бути головним фактором соціально-економічного розвитку, і це відбувається в той час, коли інноваційна політика у промислово розвинутих країнах є сполучною ланкою між сферою академічної науки і промисловим виробництвом. Поряд з тим, у всьому світі безупинно зростає наукомісткість продукції, комерційний успіх якої все більш ґрунтується на нових знаннях.

Представляється доречним зосередитися на деяких принципових питаннях державної політики управління вітчизняними інноваційними процесами, головний зміст яких полягає у створенні економічних, правових і організаційних умов зростання інноваційної активності України.

Згідно зі «Стратегією економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр.» в Україні мають бути створені реальні передумови запровадження, принаймні, двох видів макротехнологій: «Україна – транзитна держава» та «Україна – високотехнологічна, авіакосмічна держава».

Макротехнологія «Україна – транзитна держава» використовує геоелекономічні переваги України. Вигідне розташування України на межі двох інтеграційних зон – європейської та євразійської – та необхідність активізації співробітництва в обох напрямках дозволять Україні використовувати ефекти взаємодії масштабних, глибоких та потужних інтеграційних процесів.

Макротехнологія «Україна – високотехнологічна, авіакосмічна держава» безпосередньо пов'язана із макротехнологією «Україна – транзитна держава», оскільки передбачає дальший розвиток повітряного та космічного транспорту України та його засобів.

Стратегічна мета високотехнологічного напряму розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України в довгостроковій перспективі полягає у реалізації конкурентних переваг, пов'язаних з формуванням нової структури вітчизняного експорту, у перетворенні переважно сировинного експорту в експорт продукції з високим ступенем доданої вартості, в опануванні «нової економіки», що відповідає сучасним тенденціям та напрямам розвитку світової торгівлі.

Застосування наведених вище макротехнологій, розвиток на їхній основі двох комплексів - транспортного і високотехнологічного має стати предметом особливої уваги держави, яка повинна інтегрувати весь існуючий набір інструментів державного регулювання в цілісну взаємопов'язану стратегію заохочення та розвитку відповідних виробництв, конкурентоспроможних у світовому масштабі. Така стратегія повинна змінити існуючий розподіл ресурсів, спрямувавши їх у пріоритетні галузі [4].

Таким чином, підвищення наукомісткості вітчизняної промислової продукції, прибутковості та затребуваності її на міжнародному ринку повинні базуватися на основі реалізації таких пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, як розробка біотехнологій, створення програмних продуктів, нових енерго- й ресурсозберігаючих технологій, охорона навколишнього середовища та здоров'я людини.

1. Крім того, державна підтримка таких стратегічно важливих інновацій повинна здійснюватися у межах цільових інноваційних програм, спрямованих на розвиток реального сектора виробництва, відповідно до розроблених національних соціально-економічних прогнозів. Підвищена увага щодо реалізації найбільш значущих для народного господарства цільових науково-технічних програм та оптимальна система їх фінансування мають стати в майбутньому важливими передумовами економічного зростання України.

Отже, визначені «Стратегією...» заходи затвердження інноваційної моделі розвитку, безумовно, сприятимуть активізації інноваційної діяльності на державному рівні.

Література:

2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 01.12.1998р. №284-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999, №2-3.

3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 04.07.2002р. №4-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002, №36.

4. Геєць В. Социогуманитарные составляющие перспектив перехода к социально-ориентированной экономике в Украине // Экономика Украины. – 2000. – №1. – С.4-11; №2. – С.4-12.

5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Даний виступ має на меті висвітлити правові аспекти розв'язання органами місцевого самоврядування актуальних проблем вдосконалення їх фінансової діяльності. Крім того акцентувати увагу на діях місцевих рад, в рамках їх законодавчих повноважень, щодо забезпечення наповнення коштами місцевих бюджетів в сучасних умовах.

Почнемо з того, що однією з важливих та принципових сфер фінансового права, як науки є фінансова діяльність місцевих рад. В сучасних умовах в Україні є досить актуальними проблеми вдосконалення фінансового забезпечення та діяльності органів місцевого самоврядування в цьому напрямі з огляду на необхідність пошуку ефективних шляхів наповнення місцевих бюджетів для задоволення потреб відповідних громад. На сьогодні місцеві ради в цих питаннях мають наступну законодавчу базу: Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативні акти місцевого рівня. Законодавчо органи місцевого самоврядування мають право встановлювати на своїй території місцеві податки та збори в межах переліку, визначеному Податковим кодексом, отримувати окремі неподаткові платежі. Крім того у рад є можливість отримувати доходи від наявного у них комунального майна тощо.

Тому фактично, з урахуванням розвитку демократичних засад у незалежній державі, в умовах сьогодення наявне домінування процесів щодо перегляду та перерозподілу окремих повноважень між органами місцевого самоврядування та державою. Ця тенденція стосується і питань забезпечення доходами місцевих бюджетів та зміцнення фінансової незалежності рад. Оскільки суспільні відносини, які виникають у процесі мобілізації, розподілу й використання грошових фондів цих місцевих органів влади регулюються нормами фінансового права то є нагальним вдосконалення саме чинного законодавства у цій підгалузі права.

В Україні Конституцією, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законодавчими актами закріплено, що органи місцевого самоврядування наділені правом самостійного вирішення всіх питань місцевого значення для забезпечення соціально-економічного розвитку своєї території. При цьому зазначається, що це стосується питань, які перебувають в межах їх компетенції. Правові тенденції такі, що з урахуванням зазначеного держава в подальшому повинна забезпечувати реалізацію цих прав шляхом як виділення радам грошових коштів, так і надання їм можливості пошуку нових джерел доходів. Підтвердженням цього є те, що статтею 142 Конституції України, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] законодавчо закріплено, що матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Крім того відомо, що витрачені кошти органами місцевого самоврядування, на поточні та нагальні потреби згідно відповідних рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Правовий аспект діяльності рад на сьогодні полягає зокрема в тому, що їм, як органам місцевого самоврядування, у фінансових питаннях законодавчо можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади. У такий спосіб держава реально у правовому полі фінансує та забезпечує здійснення повноти зазначених повноважень за рахунок коштів Державного бюджету України. Більше того в законодавчому порядку (положення Податкового кодексу) частина загальнодержавних податків зараховується до місцевого бюджету.

Це зокрема – податок з доходів фізичних осіб, плата за землю, частка екологічного податку, плата за користування надрами, не пов'язане звидобуванням кориних копалин. Відповідно до вимог ст. 115 Бюджетного кодексу України, держава здійснює контроль за відповідністю чинному законодавству витрат бюджетних установ, показників затверджених радами бюджетів, та ряду документів, щодо бюджетів міст та районів.

Таким чином ці положення свідчать про те, що держава Україна йдучи по шляху державотворення законодавчо закріплює гарантії розвитку місцевого самоврядування, зміцнює його фінансово, визнаючи його як одну з основоположних засад демократизації держави і суспільства в цілому.

Згідно зі ст. 119 Конституції України, місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів, звіт про їх виконання та програм, взаємодію з місцевими радами тощо.

Тобто робота зі справляння й використання місцевих податків і зборів становить важливу ділянку фінансової діяльності місцевих рад, завдяки якій забезпечується виконання завдань і функцій місцевого самоврядування. Основний зміст цієї діяльності становить: витрати на соціально-культурну сферу, фінансове забезпечення місцевих потреб – утримання органів влади й управління; надання коштів на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення та захист. Не залишаються поза увагою рад молодіжні програми, турбота про розвиток житлового й комунального господарства, фізичної культура і спорту. Зважаючи на те, що не обійтись і без капітальних вкладень, фінансування сільськогосподарського виробництва, роботи з покращання земель, та інших видатків місцеві ради спираються на фінансову підтримку держави.

В інших країнах світу місцеві податки і збори теж використовуються на всіх рівнях місцевого самоврядування: у Німеччині – землі і громади, у Великобританії – графства й округи, у Швеції – лани та муніципалітети, у Франції – провінції, у Швейцарії кантони. Зазначені місцеві органи влади мають право як запроваджувати місцевих податків, так і реально контролювати їх розподіл та витрачання.

На сучасному етапі в Україні дії рад зосереджені в двох напрямках: 1) завдання й функції, які взагалі передано місцевим органам влади в межах місцевих інтересів, і вони є їх прямою компетенцією; 2) завдання та функції, які доручені місцевим органам влади центральною владою, або делеговані повноваження [5, с. 122]. Тому актуальним нині залишається питання зміцнення місцевого самоврядування шляхом забезпечення реальних регіональних фінансів, місцевих фінансів як єдиної бази місцевих громад.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону, що закріплено Бюджетним кодексом України [2]. Принцип збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів повинен бути визначальним в роботі рад.

Ступінь децентралізації в податковій сфері залежить від політичних, економічних особливостей держави та від ролі місцевих рад в прийнятті рішень. Найважливіша негативна тенденція до децентралізації відповідальності за забезпечення доходної та видаткової частин місцевих бюджетів. Це призводить до таких явищ як те, що обсяги видатків місцевих бюджетів не відповідають фактичному забезпеченню ресурсами їх фінансування.

Питання про доходну базу місцевих бюджетів є ключовим, оскільки саме в ньому перетинаються всі питання забезпечення місцевих бюджетів доходами. Важливим є пошук оптимальних підходів у розв'язанні наступних проблем.

1. Оскільки місцеві ради отримують певну частину відрахувань від загальнодержавних податків і зборів у певній формі і певних розмірах, установлених органами державної влади то суть залишається одна – місцеві бюджети отримують лише їх частину.

Позитивним у цьому є можливість урахування нерівномірності розвитку адміністративно-територіальних одиниць і їх вирівнювання із центру. Розподіл доходів відповідає розподілу повноважень між рівнями влади та створює необхідні умови для успішного виконання їх функцій, але це ж є водночас і недоліком, оскільки місцеві органи влади виявляються не досить зацікавленими у розвитку власної доходної бази.

2. Органам місцевого самоврядування надається право встановлювати надбавки до загальнодержавних податків і зборів, що надходять до місцевих бюджетів. Це дає змогу ефективно враховувати пропорції розвитку господарства держави і регіонів. Недоліки ж полягають у тому, що місцеві органи влади мало зацікавлені в розвитку саме місцевого оподаткування та взаємозалежності між центральною й місцевою владою.

3. Система розподілу доходів між рівнями влади, коли одні податки спрямовуються до центрального бюджету, а інші – до місцевого, дає можливість регулювати місцеві бюджети органам влади. Цей метод закріплено в багатьох країнах світу й нині.

Слід наголосити, що для забезпечення постійних надходжень грошових коштів до місцевих бюджетів держава повинна гарантувати стабільність податкового законодавства. При встановленні та сплаті податків повинна бути забезпечена збалансованість загальнодержавних та місцевих інтересів, що необхідно, як державою в цілому, так і кожною адміністративно-територіальною одиницею законодавчо визначених функцій.

З огляду на викладене слід зробити наступні висновки. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері фінансової діяльності повинні вдосконалюватися у вирішенні питань при затвердженні програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань місцевих рад; затвердженні місцевого бюджету та звіту про його виконання; встановленні місцевих податків і зборів та розмірів їх ставок у межах законодавства; прийнятті рішень стосовно випуску місцевих позик та щодо отримання позик з інших місцевих бюджетів та джерел, а також щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету; прийнятті рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах; установленні для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 59. – С. 9.
3. Вишновецький В.М. Місцеві податки в Україні / В.М. Вишновецький // Проблеми фінансового права. – Чернівці : Рута, 2009. – С. 168-179.
4. Годме П. Финансовое право / П. Годме. – М. : Прогресс, 2008. – 620 с.
5. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В.І. Кравченко. – К. : Знання, 2010. – 487 с.
6. Местные финансы СССР / [под общ. ред. Н.Н. Ровинского]. – М. : Госфиниз – дат, 1936. – 486 с.
7. Монаєнко А.О. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування / А.О. Монаєнко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 20-24.
8. Фінансове право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришва та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.

*Яценко В. С., к. ю. н.,
заступник прокурора м. Сміла
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

У демократичній, правовій державі громадянин повинен мати право вибору можливостей захисту своїх прав і законних інтересів. Вибір громадянина звернутися до органів прокуратури за захистом своїх прав є законодавчо обґрунтованим, оскільки одним з обов'язків працівників прокуратури є виявлення порушень закону, вирішення питання про притягнення порушника до відповідальності і захист законотворчого громадянина.

В наукових працях зустрічається узагальнений термін «робота зі зверненнями в органах прокуратури». Даний термін може розглядатись як комплексний адміністративно-правовий інститут, який охоплює обов'язки органів прокуратури розглядати звернення, і обов'язки здійснювати прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення в інших структурах.

Акцентуємо увагу на особливостях повноважень органів прокуратури, які виникають у зв'язку з розглядом звернень громадян. Перш ніж їх з'ясувати необхідно визначитись з характером правовідносин, які у зв'язку з зверненням громадян до органів прокуратури виникають.

На думку Т. Бикової, процесуальна діяльність компетентних державних органів у роботі із заявами і скаргами має не лише процесуальний, а адміністративно-процесуальний характер [1].

В. Полюхович, обґрунтовує існування інституту адміністративного оскарження [2]. Із цими позиціями можна погодитися, коли йдеться про органи державного управління, передусім про органи виконавчої влади. Стосовно ж прокуратури характер правовідносин визначається специфікою її функцій, що дає підстави вважати їх або прокурорсько-наглядовими, або судово-процесуальними. Тобто прокурор, який працює зі зверненнями, виступає як учасник одного з видів судочинства (кримінального, цивільного, господарського, адміністративного), а також у справах про адміністративні правопорушення. Особливістю правовідносин, що розглядаються, є і те, що вони найчастіше пов'язані з вирішенням конфліктних ситуацій на ґрунті реалізації норм права. Це дало змогу деяким авторам стверджувати, що такі конфлікти виникають у сфері публічних правовідносин [3]. Із

цим висновком можна погодитися лише частково. Якщо, наприклад, громадянин скаржитися на порушення його прав працівниками міліції, то охоронні правовідносини справді виникають у публічно-правовій сфері, оскільки, з трьох учасників правовідносин двоє уособлюють публічну владу. Однак прокурор може вжити заходів до усунення прав і свобод людини й у інших сферах, які регулюються галузями приватного права (трудових, майнових тощо). Хоча, будучи представником публічної влади, він виступає як лідируючий учасник відповідних правовідносин.

В наукових працях зазначається, що юрисдикційна форма захисту є діяльністю уповноважених на це державою органів із захисту порушених або оскаржуваних прав чи інтересів, що охороняються законом. Тобто звернення за захистом «в адміністративному порядку» також визнається зверненням за юрисдикційним захистом, при цьому власне інститут звернень громадян, не адресованих суду, розглядається дослідниками як адміністративно-правовий інститут, а провадження за зверненнями громадян як адміністративно-правове провадження, частина адміністративного процесу у широкому розумінні. В такому аспекті провадження за зверненнями громадян до органів прокуратури слід було б також розцінювати як суто адміністративно-правове провадження.

Автор поділяє думку про неможливість такого спрощеного підходу, адже процесуальні правовідносини з провадження за зверненнями громадян до органів прокуратури не є суто адміністративно-процесуальними правовідносинами за низкою ознак – суб'єктним складом, специфікою нормативних засад, формами реагування та межами повноважень владних суб'єктів. Оскільки прокурорське провадження за зверненнями громадян не вписується у вищенаведену спрощену дихотомію загального права на звернення до влади, спробуймо визначити місце провадження за зверненнями громадян до органів прокуратури у загальній системі юридичного процесу та вирішити питання щодо належності вказаного провадження до юрисдикційних проваджень.

У цьому повністю переконує розгляд специфічних ознак провадження за зверненнями громадян в органах прокуратури України, а саме:

1. Провадження з розгляду звернень громадян в органах прокуратури України ґрунтуються на певних чітких юридичних приписах, що містяться насамперед у Конституції України, а також у Законі України «Про звернення громадян», низці підзаконних актів. Безумовно, ці акти створюють чіткий стадійний порядок розгляду звернення з відповідними правами та обов'язками як заявника (скаржника), так і відповідної посадової особи органу прокуратури.
2. Правовідносини щодо розгляду звернень громадян в органах прокуратури України мають схожий предмет з процесуальними правовідносинами – дії уповноважених органів влади (відповідно прокуратури та суду), яким адресовано звернення, щодо розгляду цього звернення та реагування на нього, а також дії інших учасників розгляду відповідного питання (наприклад, приписи щодо прав громадянина при розгляді його звернення ст. 19 Закону України «Про звернення громадян»).
3. Відповідні правовідносини мають характерний для юрисдикційної діяльності суб'єктний склад на стороні носія обов'язку: носієм обов'язку з розгляду звернення та інших пов'язаних із цим обов'язків (зокрема, відповіді на звернення, надіслання звернення за підвідомчістю, прийняття рішення по суті звернення) є відповідний орган прокуратури України та відповідний прокурор, який його уособлює. При цьому прокурор, розглядаючи звернення, виступає свого роду арбітром,

розглядаючи її з погляду закону й приймаючи відповідне рішення. Інакше кажучи, прокурор розглядає та вирішує юридичну справу – життєву ситуацію, яка за своєю потенційною чи наявною конфліктною природою потребує стороннього владного втручання незалежного, юридично компетентного органу чи посадової особи.

4. Органи прокуратури України, здійснюючи на підставі пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, нагляд за додержанням і застосуванням законів (так званий «загальний нагляд»), мають широкі, але формалізовані повноваження щодо реагування на порушення прав та інтересів громадян, питання про захист яких порушується у відповідних зверненнях. Така формалізація виражається у чіткому переліку актів прокурорського реагування, що їх містять ст. ст. 21-24 чи не менш чіткому порядку діяльності органів дізнання та досудового слідства, якщо звернення стосується такої діяльності.

Отже, прокурорське провадження за зверненням громадянина внаслідок особливого статусу прокурора, формалізованості та стадійності розгляду й вирішення по суті постає як процесуальне явище, а не явище суто процедурне. Крім того, відповідне провадження має юрисдикційний характер, оскільки спрямоване на незалежне вирішення наявного чи потенційного спірного юридичного питання, тобто вирішення юридичної справи, захист порушених, оскаржуваних чи таких, що знаходяться під загрозою порушення або оспорювання, прав та інтересів.

Таким чином, інститут провадження за зверненнями громадян до органів прокуратури України є комплексним правовим інститутом прокурорсько-наглядового права, який має процесуальний характер й спрямований на врегулювання відповідної юрисдикційної діяльності. Такий підхід дозволяє чітко визначити місце інституту, що розглядається, у системі юридичного процесу і створити передумови для подальшого вивчення окремих елементів прокурорського провадження за зверненнями громадян.

Література:

1. Быкова Т. А. Предложения, заявления и жалобы как средства охраны прав граждан и обеспечения законности в государственном управлении: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Свердловск, 1966. – 182 с.
2. Полюхович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади // Право України. – 2003. – № 5. – С. 41-47.
3. Кіщак Ю., Козаченко О., Міняйло М. Вдосконалення механізму розгляду звернень громадян // Право України – 2004. – № 1. – С. 119-124.

*Яценко С. Л., к. ю. н., доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЗМІСТ І ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Органи внутрішніх справ України (ОВС України) належать до системи органів виконавчої влади, здійснюючи формування і реалізацію державної політики у правоохоронній сфері. Виходячи із зазначеного, а також того, що органи внутрішніх справ реалізують норми законодавства України, їх управлінську діяльність слід розглядати як державну і виконавчу владу. При цьому як специфічна галузь державного управління вона є складною структурованою системою, яка охоплює всі сфери загального управління (прогнозування, планування, організацію, контроль,

аналіз), а також галузі державного апарату (управління функціонально однорідними об'єктами, які мають єдину правову базу діяльності). Зазначені чинники в своїй сукупності надають можливість визначити управління органів внутрішніх справ як різновид державного управління з усіма його загальними принципами.

Одним із напрямків, які дозволяють підвищити ефективність управління органами внутрішніх справ, є наукові дослідження, спрямовані на вивчення адміністративно-правової діяльності їх керівників в сучасних умовах та удосконалення правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ. На сьогодні питання ефективного керівництва в правоохоронних органах України залишаються актуальними і малодослідженими. Проблеми управління в органах внутрішніх справ знайшли своє відображення у наукових роботах Г. В. Атаманчука, М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, І. Л. Бачило, А. С. Васильєва, С. М. Гусарова, В. Л. Грохольського, Г. Г. Зуйкова, Л. П. Коренева, Ю. Ф. Кравченка, Ю.Л. Пановкіна, В. М. Плішкіна, В. Д. Суценка та інших учених і практиків. Але, зважаючи на зміни в соціальному, економічному та політичному житті України й у кримінальному середовищі, потрібні нові дослідження, перш за все, теоретико-методологічного забезпечення адміністративної, управлінської діяльності керівника в органах внутрішніх справ у сучасних умовах.

Діяльність керівників ОВС України є багатоплановою, що передбачає визначення головних цілей органу або підрозділу, шляхів їх досягнення і стратегії розвитку, управлінський вплив на підлеглих, виконання певних функцій як стосовно органу (підрозділу) в цілому, так і щодо вищих органів у порядку підпорядкованості. При цьому різноплановий характер управлінської діяльності керівників органів внутрішніх справ проявляється в двох напрямках: адміністративному та зовнішньосистемному. Тобто, окрім організаційного управління щодо виконання поставлених державою завдань у правоохоронній сфері, вони покликані здійснювати управлінські функції поза системою Міністерства внутрішніх справ України щодо різних суб'єктів правовідносин, зокрема громадян, посадових осіб державних установ та представників громадських організацій.

Загальна характеристика управління як одного з видів професійної діяльності керівника найбільше систематизована в роботах А. А. Русалінової, яка виділяє наступні її особливості:

- соціотехнічний характер (одночасне керівництво технічними і соціально-виробничими системами);
- велика різноманітність видів діяльності на різних рівнях управлінської ієрархії;
- творчий характер діяльності, пов'язаний з недостатньою інформацією в умовах часто змінної, нерідко суперечливої обстановки;
- яскраво виражена прогностична природа управлінських завдань, які вирішуються;
- реалізація багатьох управлінських функцій в умовах гострого дефіциту часу [1].

Специфіка діяльності керівника ОВС полягає в тому, що її результати, як правило, віддалені в часі від початку здійснення, вони лише згодом стають невід'ємними від кінцевих показників функціонування всієї організації. На нашу думку, адміністративній діяльності керівника ОВС України властива особлива мета, завдання, а також форми, методи і засоби їх досягнення. Тому, разом з

перерахованими вище, вона має свої специфічні характерні особливості, які полягають у наступному:

1) суворо визначена правова регламентація, яка визначається умовами і характером оперативної обстановки, особливостями діяльності різних служб і підрозділів, режимом праці та відпочинку;

2) обов'язковий характер професійних повноважень, висока службова дисципліна та особливі умови проходження служби;

3) вирішення великої кількості організаційних, кадрових, соціально-правових, психолого-педагогічних проблем, спрямованих на здійснення складних службових завдань;

4) здійснення безперервної оперативно-службової діяльності в будь-яких умовах, включно з екстремальними ситуаціями, а також ідеологічного, психологічного і політичного впливу на працівників з боку зовнішнього середовища;

5) опосередкований характер стосовно кінцевих результатів службової діяльності, тобто керівник не бере безпосередню участь у вирішенні визначених завдань, а управляє своїми підлеглими (керівниками нижчої ланки) і через них – виконавцями, здійснює їх оптимальний відбір, розстановку і навчання;

б) високий ступінь відповідальності;

7) суворо визначений рівень ієрархії управління та принцип єдиноначальності;

8) використання значною частиною працівників статусу представника влади, який дозволяє у межах своєї компетенції за необхідності застосовувати засоби адміністративного примусу та фізичного впливу, вогнепальну зброю, а також виконувати ухвалені в установленому законом порядку рішення прокурора, слідчого, суду;

9) створення умов іншим державним органам, установам, організаціям, підприємствам і громадянам для реалізації їх функцій, прав і свобод.

Сучасна діяльність ОВС України здійснюється в умовах загостреної криміногенної ситуації через суттєве зниження життєвого рівня населення, розшарування суспільства, безробіття, масову міграцію, підвищення рівня технічного оснащення та агресивності злочинних угруповань. При цьому слід зазначити те, що на адміністративну діяльність керівників ОВС України впливають сучасні умови, які ускладнюють її та потребують застосування новітніх технологій та підходів.

Крім того, управлінська діяльність керівника ОВС України передбачає наявність певної сукупності його особистісних якостей і властивостей, які найбільш адекватно відповідають її вимогам. Управлінський вплив, прогнозування, ухвалення рішень, контроль з боку керівників, особливо під час дії екстремальних чинників, включають психологічні компоненти, оскільки завжди пов'язані з адекватністю реагування. А. А. Деркач і В. Г. Зазикін до екстремальних чинників, які можуть призвести до втрати ефективності та стійкості діяльності керівників правоохоронних органів, відносять:

- недосконалість нормативно-правової бази;
- суперечливі вказівки «зверху»;
- високий ступінь відповідальності;
- високу психічну напруженість;
- зниження мотивації діяльності, яка нерідко супроводжується негативним стимулюванням [2].

Отже, умовами здійснення адміністративної діяльності керівника ОВС України є ті об'єктивні обставини, які визначають її характер, зміст і якість, а також істотно

впливають на них. Зазначений вид діяльності перебуває під впливом негативних чинників, серед яких вважається за доцільне виділити напружений відповідальний характер, обумовлений виконанням великого обсягу складної різноманітної роботи в умовах гострого дефіциту часу, інформації та матеріально-технічних ресурсів.

Виконання службових обов'язків керівниками ОВС України є концентрованим виявом сукупності взаємопов'язаних видів діяльності, які вчені у галузі адміністративного права розрізняють наступним чином:

- управлінський, в якому виявляється компетентність керівників;
- організаційно-адміністративний, у процесі якого виявляються вміння керівників оперативно вирішувати питання, поставлені перед ним вищим керівництвом, планувати, координувати і контролювати роботу своїх підлеглих;
- суспільний, пов'язаний з участю в суспільно-політичних заходах;
- соціальний, пов'язаний з вирішенням питань соціально-побутового характеру [3].

Можна погодитись із зазначеним розподілом, разом з тим доцільно до видів діяльності керівника ОВС додати наступні:

- нормативно-правовий (дотримання чинного законодавства та відомчих актів, а також видання, в свою чергу, наказів, вказівок, розпоряджень тощо);
- кадровий (планування штатного розпису, відбір і розстановка персоналу, підвищення його кваліфікації);
- фінансово-господарський (організація матеріально-технічного забезпечення);
- соціально:психологічний та педагогічний (вирішення питань, пов'язаних з професійним навчанням, вихованням підлеглих; регулювання етичних відносин у колективі; вирішення соціально-побутових проблем: медичне та соціальне забезпечення, організація харчування, охорона праці та техніка безпеки тощо).

Отже, комплексний підхід до адміністративної діяльності керівника ОВС України передбачає облік та ефективне використання системи технологічних, організаційно-економічних, нормативних, суспільних, соціально-психологічних, педагогічних, фінансово-господарських аспектів управління в їх сукупності та взаємозв'язку. Тому сучасний керівник покликаний органічно сполучати в собі глибоку компетентність, дисциплінованість і культуру з ініціативою та творчим підходом до справи.

Сучасний погляд на ефективну адміністративну діяльність в органах внутрішніх справ необхідно пов'язувати з обов'язковою наявністю у керівників ОВС наступних якостей:

- здатність управляти собою і домінувати в колективі;
- наявність зрілих особистих цінностей, чітко визначеної мети і власних інтересів;
- розуміння необхідності постійного саморозвитку;
- вміння впливати на особовий склад;
- знання та використання на практиці сучасних управлінських форм і методів;
- володіння педагогічними навиками;
- впевненість у собі, емоційна врівноваженість, відповідальність, комунікабельність і незалежність.

Керівництво органами внутрішніх справ є професією, а не різновидом функціональних обов'язків або певним рівнем кваліфікації. Далеко не кожна людина здатна до роботи слідчого або оперативного працівника, так само як і не кожен має

хист до управлінської діяльності. Її ефективність залежить від здібностей управлінця. успішність діяльності керівника ОВС залежить ще й від його досвіду – знань, навиків та вмінь управляти підлеглими, при чому сильного керівника відрізняють:

– високий ступінь різновидів прийомів і методів управління, що використовуються, вміння вирішувати «нестандартні управлінські проблеми», які не мають готових шаблонів виконання, пов'язані з конкретними, іноді й конфліктними ситуаціями. При цьому управлінські рішення мають бути спрямовані на ефективне вирішення конфліктів, враховуючи те, що чим сильнішим є керівник, тим менш він конфліктний;

– уміння мислити масштабно, що пов'язано з його посадовим рангом і визначається тим, над якими проблемами він працює і якими категоріями відповідно до своєї посади мислить. Чим більш здібним є керівник, тим легше йому вдається змінити масштаб свого мислення, ефективніше реалізувати певні наміри. При цьому необхідно враховувати наступне: для того, щоб стати сильним керівником високого рангу й отримати необхідний досвід роботи, потрібно, як правило, пройти всі рівні «посадових сходів»;

– уміння забезпечити позитивну саморегуляцію управлінської системи в органі внутрішніх справ. Керівнику надано право вирішувати питання відбору і розстановки персоналу в своєму колективі, при цьому ефективність зазначених рішень перебуває в прямій залежності від його управлінських здібностей: сильний керівник підбирає сильних підлеглих, слабкий – навпаки. У першому разі відбувається позитивна, а в другому – негативна саморегуляція управлінської системи. Отже, шкода від слабого керівника є подвійною: прямою – унаслідок низького ступеню ефективності його управлінської діяльності та побічною, пов'язаною з негативною саморегуляцією;

– уміння поліпшити функціональну розстановку персоналу: сильний керівник правильно оцінює ефективність діяльності підлеглих; прагне не залучати неспроможних підлеглих до вирішення складних або важливих завдань; допомагає їм розібратися в нестандартних ситуаціях, спираючись на автократичні методи керівництва. Іноді він може покласти свої повноваження на сильних підлеглих, поставивши перед ними завдання загальної форми, використовуючи при цьому демократичні методи керівництва й орієнтуючись на здібності та вміння підлеглих.

Література:

1. Русалинова А. А. Некоторые характеристики руководителя как субъекта управления трудовым коллективом // Трудовой коллектив как субъект и объект управления. – Л., 19809. – С. 101.
2. Деркач А. А., Орбан Л. Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости. – М.: РАГС, 1995. – 125 с.
3. Кувакін С. В. Організаційні форми управління ОВС: загально-теоретичний аспект: Дис... канд. юрид. наук. – Х., 2001. – 197 с.

Секція 5. Співвідношення національного і міжнародного права: сучасний погляд

Керівник секції: *Аблязов Денис Едуардович – віце-президент СУЕМ, кандидат юридичних наук, доцент*

Заступник: *Авраменко Олександр Леонідович – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, кандидат юридичних наук*

*Адамус Магдалена (Adamus Magdalena),
викладач Інституту досліджень організованої
злочинності та тероризму Вищої школи поліції
в м. Щитно (Республіка Польща)*

*Маліновська Агнешка (Malinowska Agnieszka),
докторант Головної торгової школи у Варшаві,
Колегія Менеджменту і Фінансів, спеціалізація «науки з менеджменту»*

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ УЧАСТІ

*„Ludzkość musi wypracować skuteczną
na wszystkie konflikty metodę,
w której odrzuca się zemstę, agresję, odwet.
Podstawą takiej metody jest miłość”
Martin Luther King*

Zainteresowanie agresją wzrasta wraz z przenikaniem jej w codzienne życie ludzi. W okresach wielkich przemian społecznych i politycznych zawsze wzrastają przestępczość, chuligaństwo i znieczulenie na cudzą krzywdę. Wzbudza to poczucie zagrożenia i słusznego niepokoju w społeczeństwie. Coraz bardziej uświadamiamy sobie konieczność przeciwdziałania i zapobiegania wzrostowi agresywności. Wiadomym jest, że agresja jest w każdym z nas, towarzyszy bowiem człowiekowi od początków jego istnienia. Problem polega jednak na tym, ile jej jest i w jaki sposób się przejawia.

Najczęściej przyczyną agresji jest niezaspokojenie ważnych potrzeb, a wśród nich potrzeby poczucia bezpieczeństwa. Należy więc pamiętać, że złość, czy gniew są naturalnymi uczuciami człowieka. Człowiek nie może się oskarżać o to, że je przeżywa. Nierzadko wręcz powinien je uzewnętrznić, aby poradzić sobie ze swoimi problemami. Jednak jeśli robi to krzywdząc innych, mamy do czynienia ze zjawiskiem agresji. Czasami mamy też do czynienia z autoagresją, gdy z jakichś powodów człowiek nie może wyładować nagromadzonego gniewu na innych – kieruje wówczas agresję przeciw sobie. Należy pamiętać o tym, że im człowiek lepiej rozumie siebie i świat zewnętrzny, tym mniej jest skłonny do agresji. Każdy człowiek otrzymuje od losu porcję dobra i zła, radości i smutku, i od niego zależy jak sobie z tym poradzi. Każdy bowiem sam odpowiada za swoje życie.

Dziecko wychowane w poczuciu bezpieczeństwa i miłości da sobie radę jako dorosły człowiek w każdych warunkach, będzie też umiało kontaktować się z innymi ludźmi.

Popęd agresji u człowieka współistnieje z potrzebą afiliacji tzn. więzi emocjonalnej z innymi. Od bodźców dostarczanych przez środowisko zależy, który z nich weźmie górę. Należy nauczyć się znajdować w sobie wartości, na których można się oprzeć, aby się doskonalić. Ciągłe rozpamiętywanie swoich wad daje bowiem fatalne skutki. Poczucie własnej wartości powinno wynosić się z domu rodzinnego, w którym odbywa się

najważniejsza część przygotowania do życia wśród innych. Jeśli matka bezustannie powtarza dziecku : *jesteś głupi, leniwy, nic z ciebie nie wyrośnie...*- dziecko w końcu w to uwierzy, a z takim przekonaniem niewiele osiągnie w dorosłym życiu. Skoro nie dostaje miłości tak potrzebnej mu do normalnego funkcjonowania zaczyna się bronić przez zwrócenie na siebie uwagi. I tak właśnie rodzi się agresja.

Wychowawcy, przywódcy narodów i państw doskonale zdawali sobie sprawę ze znaczenia wychowania dzieci dla ogólnonarodowego i ogólnoludzkiego szczęścia. Wyrazem tego może być znana do dzisiaj maksyma wyrażająca tendencje epoki polskiego oświecenia : “Takie będą Rzeczypospolite jakie ich młodzieży chowanie”. Dlatego w obliczu chuligaństwa, przestępczości nieletnich uświadamiamy sobie konieczność podjęcia działań profilaktycznych, które zapobiegają takim negatywnym zjawiskom społecznym. Jest to trudny problem i jak najbardziej aktualny w naszej rzeczywistości [1, s. 1-2].

Ciekawym wydawało mi się przeanalizowanie zjawisk agresji, które mają sens społeczny i wynikają z zachowania się jednostek lub ich zbioru. W szerokim słowa tego znaczeniu zachowanie oznacza każdą reakcję na bodziec otoczenia lub ogół reakcji i ustosunkowań jednostki do środowiska; w wąskim znaczeniu oznacza ono reakcję lub ogół reakcji złożonych, celowych składających się na czynności i działania.

Przez zachowania społeczne rozumie się wszelkie formy interakcji tzn. oddziaływania ludzi na ludzi. Jednym z podstawowych zjawisk jakie obserwujemy w społeczeństwie jest dążność do ujmowania zachowań jego członków w określone formy, podporządkowania ich pewnym normom. Zachowania ludzkie obejmują wszystkie dziedziny życia.

Określone typy zachowań można ująć jako utrwalony kulturowo wzór zachowania systematycznie powtarzający się w zależności od sfery, jakiej dotyczą i okoliczności, w jakich występują. Zachowania ludzkie najogólniej można podzielić na zachowania pozytywne, zwane czasami *zdrowymi* i negatywne, inaczej *wrogie* czy chore – *patologiczne*. Jednym z rodzajów zachowań wrogich mogą być określone zachowania agresywne [1, s. 5].

Rozstrzygnięcie kwestii dobra czy zła natury ludzkiej bardzo często wiązano z pytaniem o pochodzenie i charakter agresji. Trudno jest podać jej prostą i jednoznaczną definicję, ponieważ w potocznym słownictwie termin ten jest używany w wielu znaczeniach. Obok pojęcia *agresja* używa się czasem terminów *wrogość*, *wojowniczość* lub *destruktywność*. Terminy te służą do określania tendencji, bądź też skłonności do zachowania czynnego lub werbalnego skierowanego przeciwko komuś lub czemuś. Niektórzy uważają, że o agresji należy mówić tylko wtedy, kiedy skłonność ta występuje z intencją uszkodzenia kogoś lub czegoś. Inni natomiast rozpatrują agresję jako narzędzie służące osiągnięciu innych celów np. na zasadzie cel uświęca środki. Na gruncie psychologii *agresją nazywa się czynności mające na celu zrobienie szkody i spowodowanie utraty cenionych społecznie wartości, zadanie bólu fizycznego lub spowodowanie cierpienia moralnego innemu człowiekowi* pisze znawca problemu A. Frączek [2].

W. Okoń uważa, że: *agresja* (łac. *aggressio* – napaść), w psychologii działanie skierowane przeciwko ludziom lub przedmiotom wywołującym u jednostki niezadowolenie lub gniew; celem agresji jest wyrządzenie szkody przedmiotowi agresji. Często agresja jest odpowiedzią na frustrację. Agresja fizyczna w stosunku do osób wyraża się w biciu lub znęcaniu; agresja słowna – w wymyślaniu lub wyśmiewaniu się; agresja przeniesiona jest agresja skierowaną na osoby lub przedmioty nie będące przyczyną agresji. Zachowanie agresywne dzieci bywa niekiedy wywołane przez nieodpowiedni stosunek wychowawcy do nich, polegający na braku życzliwości i szacunku, zbytnej surowości i nadużywaniu kar” [3, s. 13].

Na gruncie prakseologii agresja pojmowana jest jako rozpoczęcie walki niszczyielskiej lub przejście w sporze słownym od argumentów rzeczowych do sprawiających człowiekowi przykrość [4, s. 385-386].

W literaturze przedmiotu możemy się również spotkać z następującymi definicjami :

1. „Agresja; psychol. wrogie, zwykle gwałtowne działanie fizyczne lub słowne; jedno z następstw frustracji; niekiedy utrwalona cecha osobowości wyrażająca się agresywnymi postawami”.

2. „Agresja, zool. Rodzaj popędu występujący w populacji, skierowany przeciwko osobnikowi (lub osobnikom), wywołany przez bodźce zewnętrzne lub wewnętrzne, mający na celu zmuszenie przeciwnika do ucieczki lub podjęcia walki; formy zachowania agresywnego mogą być zrytualizowane; występuje np. w obronie własnego terytorium lub okresie godowym” [5, s. 16] .

Zachowania agresywne polegają więc na bezpośrednim lub pośrednim wyrządzeniu szkody. Mogą jednak wystąpić różnice w interpretacji samej szkody, może być ona też odległa w czasie.

Wśród psychologów, filozofów, etologów i fizjologów nie ma również zgody na temat źródeł agresji, rozumianej jako tendencja do przejawiania określonych zachowań. Do dziś nie został rozstrzygnięty spór czy jest ona zjawiskiem wrodzonym, instynktownym, czy też zachowanie takie musi być wyuczone [6, s. 163]. Tak jak nie ma zgodności w rozumieniu pojęcia agresji, tak też nie ma jednej tylko teorii dotyczącej jej genezy. Teorie wyjaśniające to zjawisko dadzą się zasadniczo sprowadzić do czterech koncepcji: według jednej z nich agresja jest instrumentem, druga ujmuje agresję jako reakcję na frustrację, trzecia traktuje ją jako nabyty popęd, a czwarta uznaje zachowania agresywne jako wyuczone przez wzmacnianie. Podziału tego dokonali Ch.N. Cofer i M.Appley [7, s.20-23].

Omawiając agresję w świetle zachowań społecznych możemy wyróżnić następujące jej formy :

- **bezpośrednią**, która ma postać agresji fizycznej, werbalnej lub ekspresyjnej,
- **pośrednią**, która jest najczęściej werbalna np. oszczerstwo,

Agresja poza jawną może mieć też formę ukrytą; oprócz tego możemy również mówić o agresji spontanicznej tzw. “gorącej” i instrumentalnej tzw. “zimnej”, która podejmowana jest z premedytacją

Jeszcze inne podziały wyróżniają agresję skierowaną ku innym, agresję skierowaną ku sobie, agresję dopuszczalną przez daną kulturę (np.. więzienia, wojny) i odrzucane przez nią [8, s. 7].

Ekstremalną formą agresji jest **okrucieństwo**. Jest to działanie niszczące fizycznie lub psychicznie żywą istotę, w sposób szczególnie gwałtowny lub wymyślny. Najczęściej, bo już w wieku przedszkolnym, występującą formą okrucieństwa nazwać możemy, okrucieństwem mimowolnym. Jako przykład może posłużyć zabawa czteroletniej dziewczynki w “gotowanie zupki” dla lalek. Pomiedzy dwoma kamieniami rozcierała ona biedronki. Można powiedzieć, że skutek był okrutny – intencja nie.

Następną formą jest **okrucieństwo z ciekawości**. Wiadomym jest, że małe dzieci są bardzo dociekliwe i ciekawe świata np.. kroją żaby, żeby zobaczyć co jest w środku, przecinają dżdżownice by sprawdzić czy każdy kawałek będzie się tak samo poruszał, wrywają muchom skrzydełka by przekonać się czy zamiast latać będą biegać.

Czyny są okrutne w skutek niewiedzy, ale bez intencji zadawania cierpienia.

Okrucieństwo dla zabawy – np. związywanie kotów ogonami, przywiązywanie puszek do

psych ogonów itd. – tutaj mamy do czynienia, jeżeli nie z intencją zadawania bólu, czy strachu, to w każdym razie ze świadomością nagannego czynu.

Okrucieństwo dla sprawdzenia siebie, występuje częściej u starszych dzieci i polega na chęci zaimponowania rówieśnikom. Istnieje też **okrucieństwo dla przyjemności**, inaczej sadyzm. U dzieci i młodzieży może ono pojawiać się w postaci znęcania się nad słabszymi kolegami i często przyjmuje postać ukrytą. Do tej kategorii należy zaliczyć seksualny gwałt, przyjmujący u młodocianych postać tzw. gwałtu zbiorowego. Kolejnym rodzajem okrucieństwa jest chęć panowania nad innymi poprzez wzbudzenie atmosfery grozy, podziwu dla zuchwałości, czemu często towarzyszy fascynacja własnym lękiem. Obawa przed konsekwencjami dokonanych czynów może być czynnikiem silnie integrującym sprawców i odsuwającymi ich od społeczeństwa. Jest to najniebezpieczniejsza forma okrucieństwa występująca u młodocianych przestępców. **Okrucieństwo z nienawiści** – mamy z nim do czynienia w okresie dorastania i jak każda agresja może podlegać mechanizmowi przemieszczania. Nienawiść ma swoje źródło w poniżeniu, poczuciu krzywdy, niesprawiedliwości, ale równie często w zazdrości. Następną formą okrucieństwa jest **akt zemsty**, który może być realizowany na “gorąco” pod wpływem impulsu, częściej jednak zemsta realizowana jest w sposób przemyślany i zaplanowany, na “zimno”.

Okrucieństwo występuje także jako wyładowanie nagromadzonej agresji, będącej wynikiem kumulujących się napięć i częstych frustracji. Charakteryzuje się ona tendencją do emocjonalnej autostymulacji, wzmagającej okrucieństwo. Postać ta może występować podczas wymierzania kary cielesnej np. dziecko jest coraz silniej bite, aż do fizycznego okaleczenia, a niekiedy dochodzi nawet jego śmierci [8, s. 7]. Jest to tzw. zespół maltretowanego dziecka. Z podobnym mechanizmem spotykamy się u nieletnich oraz dorosłych przestępców.

Agresja i przemoc ujmowana zarówno jako indywidualne zachowanie się interpersonalne jak i zjawisko społeczne ma wielopłaszczyznowe uwarunkowania i jest głęboko zakorzeniona w życiu społecznym. Podstawowe znaczenie dla eskalacji tego zjawiska mają społeczno – moralne standardy dotyczące agresji i przemocy, wyrażające się w tzw. przekonaniach normatywnych ludzi co do aprobaty/ dezaprobaty agresji w życiu społecznym. Owe przekonania stanowią zarówno układ odniesienia do oceny zdarzeń i zachowania się (np. w kategoriach dobre- złe, właściwe – niewłaściwe) jak i uzasadnienia podejmowania określonych działań. Porównawcze badania międzykulturowe nad aprobatą/ dezaprobatą agresji pokazują m.in. że różne formy agresji i inne przejawy społeczności są w pewnych okolicznościach dopuszczalne.

Ludzie wyrosli w tradycji i kulturze europejskiej, generalnie rzecz ujmując, bardziej aprobują agresję i przemoc, jeśli uważają, że jest to odpowiedź na prowokację i zagrożenie uważanych za ważne wartości, niż spontaniczne, nie sprowokowane napaści na inne osoby. Dzieci natomiast w swoich ocenach agresji kierują się w pierwszym rzędzie bezpośrednim efektem, tj. “szkodliwością” samego zachowania się dla ofiary, a nie kontekstem społecznym i uzasadnieniami podejmowania przemocy [2].

W świecie dorosłych oceny moralne odnoszone do aktów agresji i w efekcie aprobaty/ dezaprobaty takiego zachowania są wyraźnie powiązane z ogólnym systemem wartości i orientacjami światopoglądowymi. Społeczne i moralne normy dotyczące aprobaty/ dezaprobaty agresji i przemocy stanowią główne przesłanki wzmacniania lub ograniczania eskalacji agresji i przemocy w życiu społecznym.

Badania psychologii społecznej dokumentują, że eskalacji agresji dobrze służą także pewne formy organizacji i funkcjonowania grupy społecznej. Pokazano np. że ludzie

działający w warunkach anonimowości tj. wówczas gdy nie są rozpoznawalni jako konkretne osoby, lecz ich relacje z innymi określone są wyłącznie przez pełnioną przez nich rolę, łatwiej zachowują się agresywnie wobec zależnych od siebie osób. Również dwa inne zjawiska charakteryzujące procesy społeczne i funkcjonowanie ludzi w ramach grup społecznych, mianowicie *rozproszenie odpowiedzialności* i *przemieszczenie odpowiedzialności*, sprzyjają eskalacji agresji w relacjach interpersonalnych. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z sytuacją, gdzie decyzja o użyciu przemocy podjęta jest przez zespół, co sprawia, że trudno jednoznacznie wyodrębnić odpowiedzialność konkretnych osób za konsekwencje podjętych decyzji. W drugim przypadku chodzi o sytuacje, w której egzekucja przemocy jest traktowana jako realizacja zadania i spełnienie obowiązku wynikającego z miejsca w większej organizacji pełnionej roli społecznej np. sytuacja żołnierza wykonującego rozkazy.

Rozumienie tych procesów i zjawisk pomaga wyjaśnić agresję i przemoc występującą u dzieci i młodzieży, a zwłaszcza pozwala na pokazywanie związków między pewnymi aspektami życia społecznego a socjalizację agresji w trakcie rozwoju indywidualnego oraz natężeniem agresji manifestowanej przez dzieci i młodzież [2, s. 54].

Zachowanie interpersonalne ludzi, także agresja i przemoc interpersonalna dzieci i młodzieży, są zawsze realizowane w takim czy innym kontekście społecznym. Tak więc konstelacja czynników społeczno – kulturowych oraz związanych z funkcjonowaniem grupy wpływa zarówno na dynamikę zachowania interpersonalnego jak i na jego ocenę. Na przykład zachowania, które są akceptowane u chłopców, niekoniecznie są dobrze widziane u dziewcząt; podejmowane przez młodzieżowy gang czynności są w tym środowisku traktowane jako pożądane i właściwe, ale uważane za aspołeczne w odniesieniu do normatywnych standardów społeczeństwa [9].

Różne formy agresji manifestowane przez dzieci i dorastających są zazwyczaj powiązane z innymi zachowaniami antyspołecznymi i tzw. zachowaniami problemowymi u tych osób. W tego rodzaju konstelacji obok zachowania agresywnego występują m.in. : picie alkoholu, nieposłuszeństwo, kłamstwo, kradzieże, wagarowanie, wcześniej podejmowana i często przypadkowa aktywność seksualna [9].

Kolejne aspekty relacji zachowania się – kontekst społeczny wiążą się z właściwościami funkcjonowania grupy oraz szczególnymi warunkami socjalizacyjnymi. Struktura grupy oraz procesy zachodzące w grupie, zwłaszcza normy i wartości, wokół których następuje pozytywna integracja grupy, generują konflikty wewnątrz, bądź międzygrupowe, determinujące agresywne zachowanie się. Wówczas agresja i przemoc stanowią raczej realizację normatywnych standardów, niż ekspresję emocji złości i indywidualnej motywacji. Wrogość wobec niektórych członków własnej grupy, czy wrogie uprzedzenia skierowane przeciwko “obcym” mogą prowadzić do otwartych przejawów okrucieństwa, obserwowanych także w grupach dzieci i młodzieży.

Traktowanie agresji jako zjawiska społecznego oznacza przyjęcie tezy, iż pewne warunki socjalizacyjne i społeczno – kulturowe szczególnie sprzyjają pojawieniu się tych form zachowania w życiu społecznym dzieci i młodzieży. Przemoc w rodzinie i agresja wobec dzieci młodzieży, a także formowanie wzajemnie zwalczających się gangów przestępczych nie dają wyjaśnić się bez odwoływania się do społeczno – kulturowych tradycji i właściwości środowiska. Takie czynniki jak życie w środowisku przestępczym, doświadczenia socjalizacyjne w ramach podkultury przestępczej czy związane z tzw. patologia środowiska wychowawczego np. uzależnienie alkoholowe rodziców, stanowią przesłanki niewątpliwie sprzyjające agresji i przemocy [2, s. 39].

Агресја вóрóд дзеци и мóлдзееы jako зjависко спóлечне прыжмуе виеó рóзнá постаó и ма виелоракие уварункованиа, обежмуяóе аспекты зарóвно биолóгичне, як психолóгичне. Пovýшы артыкул не вьчэрпуе порушеной прóблематики в стóсункэх спóлечных у дзеци, далей истниее бовием огрómна пóтреба цiаглых бадáнь емпырчных над тым зjавискием. Прóблем агресји jest бовием як најбардziej актуальны и corаз бардziej значаóу.

Jest to зjависко прэбегаюóе в уклáдзие спóлечным. Трэба виеó задбаó о то, абы коржыстние улоэыла сiя сытуацја дзецка в групе. Им бардziej мóлды члóвиек пóчуе сiя пéлновартоóциowym члóнkiem групу, им лэпей рóзвине сiя jeho успóлечнение, тым латвией затрэци сiя jeho агресывноóó [1, с. 93].

Библиография:

1. Adamus Magdalena, праца магистерска, Zachowania агресывне уjавняне прэз дзеци в сытуацях спóлечных и их соцjализацые зрóдло, BWSH, Koszalin 1999, встéп.
2. Fráczek A., Агресја и прэмом вóрóд дзеци и мóлдзееы jako зjависко спóлечне W : Агресја вóрóд дзеци и мóлдзееы, Kielce 1996.
3. Okóñ W., Слóвник педагогичны, Warszawa 1992, Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Pedagogika спóлечна, ред. T.Pilch и I. Leopólczyk, Warszawa 1993.
5. Encyklopedia популярна, Warszawa 1982, PWN.
6. Arronson E., Члóвиек истота спóлечна, PWN, Warszawa 1987.
7. Grochulska J., Reeducacja дзеци агресывных, Warszawa 1982, WsiP, с. 6-7, шэреж тамже.
8. Obuchowska I., Агресја W:Encyklopedia Pedagogiczna, ред. W. Pomykaóo, Fundacja innowacja, Warszawa 1993.
9. Gajos K. Агресја и прэмом вóрóд дзеци и мóлдзееы jako зjависко спóлечне, нр публикацји 3833, дата дóступу до стрóны 2.11.2011 r. <http://www.edukacja.edux.pl/p-3833-agresja-i-przemoc-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.php>

*Бил Яцек (Bil Jacek),
комиссар полиции, магистр,
преподаватель Института исследований организованной
преступности и терроризма Высшей школы полиции
в г. Щитно (Республика Польша)*

ФОРМАЛЬНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ

Коррупционные проявления в любом обществе представляют собой угрожающий и опасный механизм, который подчиняет себе все сферы жизнедеятельности общества. При таких условиях не может нормально функционировать ни одна из сфер гражданского социума: ни политическая, ни правовая, ни экономическая. И, как следствие, в государстве начинают прогрессировать неконтролируемые процессы, приводящие к негативным последствиям.

Для многих стран мира проблема противодействия коррупции продолжает оставаться одной из самых актуальных. Объективные факторы ее развития свидетельствуют о том, что коррупция создает существенную опасность для жизнедеятельности мирового сообщества, и на сегодня масштабы ее распространения представляют угрозу национальной безопасности отдельных стран. Поэтому на современном этапе развития, когда происходят кардинальные изменения в международной политической и общественной жизни, изменились взгляды и на проблему противодействия коррупции. Задача борьбы с коррупцией рассматриваются сейчас как общегосударственные и приоритетные.

Следует отметить, что борьба с коррупцией вышла из формальных границ, стала предметом постоянного внимания руководства государства, общественных

организаций. Заметим, что этот процесс происходит только в условиях свободы СМИ и активизации гражданской позиции населения.

Сегодня коррупция в международных масштабах приобретает формы общей проблемы. Она угрожает демократической стабильности и политическому строю, влияет на экономику и финансы. Следует констатировать, что мировое содружество рассматривает коррупцию на современном этапе как одну из наибольших угроз правопорядку, демократии, правам человека, честности и социальной справедливости, которая мешает экономическому развитию и представляет реальную угрозу моральным устоям общества [1, с.393].

Базовой составляющей успешного противодействия коррупционным проявлениям является надлежащее антикоррупционное законодательство. В узком смысле антикоррупционное законодательство - это законы и другие нормативно-правовые акты, устанавливающие специальные законодательные положения по предотвращению коррупции, определяют признаки коррупционных правонарушений и ответственность за их совершение, регулирующих деятельность государственных органов или их специальных подразделений, в компетенцию которых входит противодействие коррупции, координация такой деятельности (контроль) и надзор за ней.

Необходимость реагирования на угрозы и проблемы, источником которых является коррупция, привело к разработке международных нормативно-правовых актов по предотвращению коррупционных проявлений. В результате совместных усилий принято значительное количество международных документов в сфере противодействия коррупции, основными из них являются Конвенция ООН против коррупции, Коммюнике Европейской комиссии от 28 мая 2003 г. относительно комплексной политики Европейского Союза по противодействию коррупции, Рамочное решение Совета Европейского Союза № 568 от 22 июля 2003 г. «О борьбе с коррупцией в частном секторе», Криминальная конвенция о борьбе с коррупцией Совета Европы, Конвенция о гражданско-правовой ответственности за коррупцию Совета Европы, Рекомендации Группы государств против коррупции (GRECO), Конвенция Совета Европы «Об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов, полученных преступным путем», Страсбургская Конвенция о коррупции в контексте уголовного права, от 27 янв. 1999 г. и другие [2].

Анализируя результаты совместных соглашений государств в сфере противодействия коррупции, следует особое внимание обратить на Конвенцию ООН по противодействию коррупции [3]. Этот юридический акт является результатом совместных международных договоренностей, в котором сложены ключевые положения, необходимые в практической деятельности по противодействию коррупционным проявлениям.

Указанная Конвенция содержит 71 статью и определяет ключевые принципы осуществления государствами-участниками политики в сфере предотвращения и противодействия коррупции, а именно: введение органа или органов по предупреждению и противодействию коррупции (ст. 6), оптимизацию функционирования публичного и частного сектора (ст. 7 и 12), введение кодексов поведения государственных должностных лиц (ст. 8), обеспечения доступа общественности к процессам противодействия коррупции (ст. 13), упорядочение сферы государственных закупок и управления государственными финансами (ст. 9) и т.п.

В частности, в преамбуле Конвенции обсуждена необходимость реагирования на угрозы, которые составляет коррупция, результатом которой является недостаток

стабильности и безопасности общества, а тем самым она приносит вред демократическим институтам, этическим ценностям и справедливости, а также угрожает полноценному развитию правовой науки. В частности отмечено, что государства - участники настоящей Конвенции, обеспокоены серьезностью порождаемых коррупцией проблем и угроз для стабильности и безопасности общества, что подрывает демократические институты и ценности, этические ценности и справедливость и наносит ущерб устойчивому развитию и правопорядку; связями между коррупцией и другими формами преступности, в частности организованной преступностью и экономической преступностью, в том числе отмыванием средств; случаями коррупции, связанными с большими объемами активов, которые могут составлять значительную долю ресурсов государства и которые ставят под угрозу политическую стабильность и устойчивое развитие этих государств.

Кроме того подчеркнуто, что коррупция уже не является локальной проблемой, а превратилась в транснациональное явление, которое влияет на общество и экономику всех стран, что приводит исключительно важное значение международного сотрудничества в области предупреждения коррупции и контроля за ней. Существует убеждение, что всеобъемлющий и комплексный подход необходим для эффективного предупреждения коррупции и борьбы с ней а наличие технической помощи может играть важную роль в расширении возможностей государств, в том числе через усиление потенциала и путем институционального развития, в области эффективного предупреждения коррупции и борьбы с ней.

Приоритетными действиями являются решения более эффективно предотвращать международные переводы незаконно приобретенных активов, выявлять и пресекать их и укреплять международное сотрудничество в возвращении активов, при этом подтверждая основополагающие принципы законности в уголовном производстве и гражданском или административном производстве для установления имущественных прав. Также признано, что предупреждения коррупции и искоренение ее - это обязанность всех государств и что для обеспечения эффективности своих усилий в этой области они должны сотрудничать друг с другом при поддержке и участии отдельных лиц и групп, не принадлежащих к государственному сектору, таких как гражданское общество, неправительственные организации и организации, функционирующие на базе общин [4].

В указанном международном нормативно-правовом акте приведены иные международные юридические инструменты, имеющие целью предотвращать и противодействовать коррупции - Межамериканскую конвенцию о борьбе с коррупцией, принятую Организацией американских государств 29 марта 1996 года, Конвенцию о борьбе с коррупцией, затрагивающей должностных лиц Европейских сообществ или должностных лиц государств - членов Европейского союза, принятую Советом Европейского союз 26 мая 1997 года, Конвенцией о борьбе с подкупом иностранных должностных лиц в международных коммерческих сделках, принятую Организацией экономического сотрудничества и развития 21 ноября 1997 года, Уголовную конвенцию о борьбе с коррупцией, принятую Комитетом министров Совета Европы 27 января 1999 года, Гражданскую конвенцию о борьбе с коррупцией, принятую Комитетом министров Совета Европы 4 ноября 1999 года, и Конвенцию Африканского союза о недопущении коррупции и борьбу с ней, принятую главами государств и правительств Африканского союза 12 июля 2003 года [4].

Итак, на сегодня этот документ является так называемым базисом для приведения национального законодательства каждого государства-участника в соответствии с общепризнанными методами и мероприятиями по предупреждению и противодействию коррупции.

В основу указанной Конвенции органично положены два ключевых принципа: мероприятия по предотвращению коррупции и борьба с этим явлением. Как отмечает О. Синчук, «сфера предупреждению коррупции - это система регулятивных правоотношений, направленных на предупреждение коррупционных проявлений в государстве путем совершенствования правовых норм, механизмов и мер государственного воздействия, направленных на предупреждение коррупции как явления на различных уровнях» [5]. Однако, по ее мнению, сфера борьбы с коррупцией - это система правоохранительных, преимущественно уголовно-правовых и административно-правовых мер, направленных на привлечение к ответственности лиц, виновных в совершении коррупционных действий, имеющих целью наказания, превенцию противоправных действий и воспитание населения в духе уважения к закону, создание в государстве атмосферы нетерпимости и непримиримости к проявлениям коррупции [5].

Коррупция, как социальное явление, присущая любому обществу, любому государству, ни одна страна в мире сегодня не может объявить себя свободной от коррупции. Однако отдельным странам мира удастся эффективно бороться с этим негативным явлением. Именно страны, которые можно назвать сравнительно «чистыми» от коррупции, и которым удалось создать эффективный механизм противодействия коррупционным проявлениям (в частности Финляндия, Дания, Новая Зеландия, Исландия, Сингапур, Грузия, Швеция, Канада, Нидерланды, Люксембург, Норвегия, Австралия, Швейцария, Великобритания, Австрия, Израиль, США, Чили, Ирландия, Германия и др.). в большинстве случаев являются инициаторами разработки международных нормативно-правовых актов. Все они имеют некоторые особенности в организации антикоррупционной деятельности, но общими для них являются:

желание организации активного противодействия коррупционным проявлениям;

создание соответствующей правовой базы;

привлечение к противодействию коррупционным проявлениям общественных организаций.

Так, в 27 января 1999 г. в Страсбурге принята Уголовно-правовая Конвенция о борьбе с коррупцией. Государства - члены Совета Европы и другие государства, ее подписавшие, убеждены в необходимости проводить как приоритетное направление общую политику по уголовному праву, направленную на защиту общества от коррупции, включая принятие соответствующего законодательства и превентивных мер [2]. Они подчеркивают, что коррупция угрожает нормам закона, демократии, правам человека, подрывает систему управления, социальной справедливости и честности, искажает конкуренцию, сдерживает экономическое развитие, нарушает стабильность демократических институтов и моральных основ общества и верят, что эффективная борьба с коррупцией требует постоянно нарастающего, хорошо налаженного международного сотрудничества в сфере уголовного правосудия.

Проведенный нами анализ документов позволил сделать заключение, что наиболее полно основные разновидности и объективные признаки коррупции, указанные в Конвенции ООН против коррупции, принятой 10 октября 2003 года [4]. Следовательно, факторы успешного противодействия коррупции уже давно известные

и апробированные международным сообществом. Это, прежде всего, открытость власти, прозрачность и понятность процедур принятия государственных решений, действенные механизмы контроля за деятельностью государственных органов со стороны гражданского общества, свобода слова, свобода и независимость средств массовой информации.

Хотим отметить, что в условиях масштабной коррупции акцент делается именно на устранении причин, а не на борьбе с конкретными проявлениями. Так для правовых систем некоторых развитых стран вообще не характерно использование в законодательстве термина «борьба» - законодатели закладывают в нормативно-правовом акте принципы предупреждения правонарушений, относящихся к определенной сфере деятельности.

Общие особенности борьбы с коррупцией и методы устранения этого позорного явления предусматривают: подконтрольность государственных чиновников, государственных институтов общественности и парламента; открытость и прозрачность принятия решений на всех уровнях государственной власти и местного самоуправления; свободу слова, свободу СМИ и их реальной независимости, возможность общественного контроля за принятием важнейших экономических и политических решений; независимость судебной власти; сбалансированность ветвей власти.

Одной из главных составляющих формирования и реализации эффективной системы борьбы с коррупцией является четкое взаимодействие государств, в первую очередь их правоохранительных органов, на региональном и международном уровнях, участие в мероприятиях борьбы с этим негативным явлением, внедренных в рамках Организации Объединенных Наций, Советом Европы, Интерполом, Международным валютным фондом, Всемирным банком и другими международными институтами.

Литература:

1. Прохоренко О.Я. Противодействие коррупционным проявлениям в зарубежных странах и адаптация их опыта в Украине // Вестн. УАГУ. - 2002. - № 3. - С. 391-395.
2. Regulacje międzynarodowe [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://antykorrupcja.edu.pl/index.php?mnu=24> - Заголовок с экрана.
3. Tekst Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31.10.2003 roku.
4. Konwencja Narodów Zjednoczonych Przeciwko Korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://antykorrupcja.edu.pl/index.php?mnu=12&id=507> - Заголовок с экрана.
5. Синчук А. Конвенция ООН против коррупции: правовой базис предотвращения и противодействия коррупции в Украине [Электронный ресурс] / О. Синчук // Юстиниан: юридический журнал. - 2009. - № 11. - Режим доступа: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3342> - Заголовок с экрана.

*Гузьнічак Цезари (Guźniczak Cezary),
інспектор поліції, директор Інституту
досліджень організованої злочинності та тероризму
Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Президент Республіки Польща є одним із головних гарантів національної безпеки і громадського порядку в країні. Підкреслимо, що Польща становить інтерес для своїх сусідів, зокрема України, як одна із найбільших країн регіону – значимість і пріоритетність якої в україно-європейських відносинах підтверджують такі фактори,

як обсяги взаємної торгівлі, прив'язка економіки країни до поставок з України стратегічних товарів, її транзитне положення на шляху з Росії в Західну Європу, активну участь Польщі в інтеграційних процесах ЄС, політичний аспект, досвід Польщі в реформуванні економіки, а також істотна роль України у зовнішній торгівлі Польщі.

У ст. 5 Конституції Республіки Польща зазначено: «Республіка Польща охороняє незалежність і недоторканність своєї території, забезпечує дотримання прав і свобод людини і громадянина а також безпеку громадян, охороняє національну спадщину а також забезпечує охорону навколишнього середовища, керуючись засадою урівноваженого розвитку», а в ст. 7 говориться, що «органи публічної влади діють на підставі і у межах права» [1].

Оснoву державного устрою Республіки Польща встановлено у п. 1 ст. 10 Конституції Республіки Польща, де вказано, що «... полягає у поділі на законодавчу, виконавчу та судову влади». Варто також пригадати, що законодавчу владу виконують Сейм і Сенат, виконавчу - Президент Республіки Польської і Рада Міністрів, а судову владу - суди і трибунали» [1].

Беззаперечним є той факт, що основним напрямом та метою діяльності держави є ствердження незалежності й недоторканності своєї території. Виконуючи цю місію, держава створює вигідні умови і чинники, що допомагають реалізувати й інші її функції, в тому числі й забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також його безпеки [2]. З вищевказаних функцій витікають конкретні компетенції і завдання державних органів.

Висловлений в Конституції Республіки Польща обов'язок поваги та гарантування державою права особи на безпеку, визначає інші норми, й зокрема тих суб'єктів державної влади, головним завданням яких є виконання безпеки держави, у тому числі й зовнішньої і внутрішньої, а також охорони громадського порядку. Реалізація цих завдань основного закону країни чітко покладено на представників виконавчої влади - Президента Республіки Польща і Раду Міністрів [1].

У той же час у юридичній літературі зазначається, що також таким органом є також Голова Ради Міністрів, міністри, як і зрівняні з ними глава комітетів, воєводи і весь ряд інших органів, передбачених законодавством [3].

Серед сеймових комісій найчисельнішими є постійні комісії, які одержують статус внутрішніх органів Сейму і функціонують протягом всієї його каденції. Поділ на комісії може бути ґрунтуватися за проблемним критерієм або відомчим напрямом - справами безпеки займаються перш за все Комісія національного захисту, Комісія у справах спецслужб, Комісія адміністрації і внутрішніх справ [4].

Отже, систему безпеки держави складають всі відповідальні за безпеку в світлі Конституції Республіки Польща і відповідних законів органи, а також інституції законодавчої та виконавчої влади, зокрема Парламент, Президент, Рада Міністрів і центральні органи урядової адміністрації. Інтегральними його частинами є збройні сили а також служби і інституції, основними функціями яких є запобігання і протидія зовнішнім загрозам, забезпечення публічної безпеки, проведення рятувальних дій а також охорони населення і майна в надзвичайних ситуаціях, а також – в сфері, передбаченій в Конституції Республіки Польща і відповідних законах, – місцеве самоврядування а також інші юридичні суб'єкти, в тому числі підприємства оборонно-промислового комплексу.

У стратегії національної безпеки Польської Республіки указується на систему національної безпеки, у рамках якої виділяється:

підсистема управління національною безпекою;
виконавчі підсистеми.

Підсистему управління складають органи публічної влади і керівники різних організацій, які виконують завдання, пов'язані з національною безпекою а також органи командування Збройних сил Республіки Польща. Особлива роль в управлінні національною безпекою відведена Парламенту, Президентові Республіки Польща і Раді Міністрів. Головним завданням підсистеми управління є забезпечення прийняття та виконання важливих рішень та дій з метою збереження національної безпеки. Крім того, на цю підсистему покладені завдання, пов'язані з відстеженням джерел, видів, напрямів і масштабності загроз; запобігання виникненню загроз національної безпеки на території Республіки Польща а також за її кордоном; запобігання наслідкам цих загроз а також їх усуненням, управління національною обороною.

Виконавчі підсистеми складають сили та інші засоби, зокрема міністри, керуючі силовими відомствами, центральними органами урядової адміністрації, воєводств, органів місцевого самоврядування а також інших відповідальних за реалізацію визначених законом завдань суб'єктів у сфері національної безпеки. Основним завданням виконавчих підсистем є раннє прогнозування і запобігання загрозам безпеки країни, а в разі їх настання – протидія негативним наслідкам.

Можемо констатувати, що устрій Республіки Польща оснований на поділі і рівновазі влади, а крім того наведене вище свідчить, що Рада Міністрів нарівні з Президентом Республіки Польща є органом, що відповідає за внутрішню та зовнішню безпеку держави.

Література:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483, z późn. zm.)
2. Zob. komentarz do art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.97.78.483), [w:] W. Skrzydło, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Zakamycze, 2002, wyd. IV. Stan prawny: 2002.01.01.
3. Komentarz do art. 10 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.97.78.483), [w:] P. Sarnecki, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz do przepisów, Zakamycze, 2000. Stan prawny: 2000.01.01.
4. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (tekst. jedn. M.P. z 2009 r., nr 5 poz. 47, z późn. zm.), art. 18. Patrz też, załącznik do uchwały – przedmiotowy zakres działania komisji sejmowych.

*Зубровська Анна (Zubrzyska Anna),
магістр права, викладач Інституту
досліджень організованої злочинності та тероризму
Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНІВ І ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕС

Ofiarą przestępstwa stajemy się nagle i nigdy do końca nie jesteśmy na to przygotowani. Możemy zachowywać ostrożność, mieć wzmożoną czujność, uczyć się zachowań na wypadek ataku ale nigdy nie przygotowujemy się na bycie ofiarą pod względem emocjonalnym.

Ofiarą przestępstwa jest konkretna osoba która wskutek popełnionego przestępstwa ujawnionego bądź nie, doznała szkody materialnej lub niematerialnej. Doświadczeniom tym zazwyczaj towarzyszą bardzo silne emocje: szok, strach, przerażenie, silny stres, zaburzenia procesów poznawczych, poczucie bezradności. Stres jest reakcją organizmu na stawiane

wymagania środowiska, lub długotrwałe działanie emocji (przeważanie lęku). Stres wywołują czynniki nazywane stresorami, zaliczamy do nich: deprivację (pozbawienie możliwości zaspokojenia istotnych potrzeb zarówno biologicznych, indywidualnych i społecznych), zagrożenie (groźba utraty możliwości zaspokajania istotnych potrzeb), frustracja (przeszkoda na drodze do zaspokojenia istotnej potrzeby, czy realizacji ważnego celu) i ból (fizyczny i psychiczny). Reakcję organizmu na stres można opisać w kategoriach ogólnego zespołu adaptacyjnego, który składa się z następujących faz: Alarmowej (mobilizacyjnej) - walczymy ze stresem, podejmujemy próby usunięcia jego źródła; Odporności - przystosowujemy się do życia w stresie; Wyczerpania - przedłużający się stres wyczerpuje nasze siły i prowadzi do zaburzeń psychosomatycznych.

Stres o słabym i umiarkowanym natężeniu może wyzwać reakcje pozytywne, chociażby mobilizację do zmiany niekorzystnej sytuacji. Tym samym negatywne emocje o umiarkowanym natężeniu mogą wpływać korzystnie na poziom działania.

Jeżeli podczas danego zdarzenia istniało realne zagrożenie życia, utraty zdrowia bądź naruszenia integralności psychicznej/fizycznej człowieka, to na określenie takiej stresowej sytuacji psychologia i psychiatria zarezerwowała termin *trauma*. Zdarzenie traumatyczne (uraz) wywołuje reakcję intensywnego strachu, poczucia bezradności lub koszmaru. Człowiek może doświadczyć takiego urazu bezpośrednio, może być jego świadkiem lub być skonfrontowanym z takim zdarzeniem. Przykłady traumatycznych zdarzeń to: przemoc fizyczna i seksualna, klęski żywiołowe, katastrofy techniczne, terroryzm, działania wojenne, wypadki drogowe, ale również nagła śmierć bliskiej osoby z przyczyn naturalnych, czy otrzymanie informacji o zdiagnozowanej chorobie zagrażającej życiu. Wydarzenie traumatyczne może skutkować różnymi reakcjami u jego uczestników, do najbardziej typowych należą: przerażenie i odrętwienie psychiczne, silny lęk (często połączony z agresją), panika, głęboki smutek; u części ofiar obserwuje się działania adekwatne, ukierunkowane na ratowanie życia, przetrwanie. Reakcja na traumę następuje w kilku etapach:

- 1) reakcji natychmiastowej (może wystąpić szok, dezorientacja, zagubienie, apatia, silne emocje którym osoba może zaprzeczać; szok objawia się nie tylko wypieraniem myśli o zdarzeniu, ale także automatyzmem czynności i kłopotami z komunikacją),
- 2) okresu pośredniego (pojawiają się sceny z przeszłości, samooskarżanie, przygnębienie, bezsilność, strach – w tym etapie potrzebna jest ofierze „grupa wsparcia”, która pomoże odnaleźć zachwiane poczucie bezpieczeństwa),
- 3) rozwiązania reorganizacji (przejście przez ten etap wymaga czasu, przepracowanie będące akceptacją tego, co się wydarzyło, następuje po kilku tygodniach lub nawet miesiącach).

Zmiany w psychice i zachowaniu jako reakcje na traumę określane są jako pourazowe zaburzenia stresowe (post-traumatic stress disorder, PTSD). Stanowią zespół symptomów pojawiających się u osób po przeżyciu wydarzenia wykraczającego poza zakres ludzkich doświadczeń, które niemal dla każdego byłoby źródłem ogromnego stresu.

Kryteria diagnostyczne PTSD zgodne z DSM IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Fourth Edition):

A. Osoba doświadczyła zdarzenia traumatycznego: Osoba doświadczyła, była świadkiem lub została skonfrontowana ze zdarzeniem lub zdarzeniami, które pociągnęły za sobą rzeczywistą (lub poczucie zagrożenia poniższym) śmierć, zranienie lub zagrożenie fizycznej integralności siebie lub innych; Reakcję osoby charakteryzował intensywny strach, bezradność lub przerażenie.

B. Traumatyczne zdarzenie jest stale na nowo przeżywane: Powracające intruzyjne powodujące cierpienie wspomnienia zdarzenia (obrazy, myśli lub doznanie zmysłowe); Powracające, powodujące cierpienie sny, w których pojawia się zdarzenie traumatyczne; Nagłe działanie lub czucie się tak, jakby zdarzenie traumatyczne nastąpiło ponownie (łącznie z uczuciem ponownego przeżywania doświadczenia, iluzjami, halucynacjami); Intensywny dysstres podczas ponownego kontaktu z zewnętrznymi lub wewnętrznymi sygnałami symbolizującymi lub przypominającymi aspekt zdarzenia traumatycznego.

C. Uporczywe unikanie bodźców skojarzonych z traumą, zmniejszenie ogólnej reaktywności (nie występujące wcześniej): 1. Usiłowanie unikania myśli, uczuć lub rozmów związanych z traumą. 2. Usiłowanie unikania aktywności, miejsc lub osób wywołujących wspomnienie traumy. 3. Niezdolność przypomnienia sobie ważnych aspektów traumy. 4. Znacząco zmniejszone zainteresowanie bądź udział w ważnych aktywnościach. 5. Poczucie wyobcowania od innych ludzi. 6. Ograniczony zakres doświadczanych emocji (np. niezdolność odczuwania miłości). 7. Poczucie braku perspektywy na przyszłość (np: nie spodziewam się, że odniosę w życiu sukces, kiedykolwiek założę rodzinę, będę miał dzieci).

D. Utrzymujące się objawy zwiększonego pobudzenia (nieobecne przed traumą): 1. Trudności z zasypianiem lub snem. 2. Drażliwość lub wybuchy gniewu. 3. Trudności w koncentrowaniu się. 4. Nadmierna czujność. 5. Nasiloną reakcją orientacyjną (przestrachu).

E. Czas trwania zaburzenia (objawy kryterium B, C i D) dłuższy niż jeden miesiąc.

F. Zaburzenie powoduje istotny klinicznie dysstres lub upośledzenie społecznego, zawodowego bądź zaburzenie innych aspektów funkcjonowania.

Zespół pourazowy nie występuje u wszystkich ofiar zdarzenia. Jego pojawienie się przyspieszają niekorzystne cechy osobowości, np. zaniżona samoocena, pesymistyczne myślenie. Trzeba pamiętać, że ten sam stresor może wywoływać różne objawy u różnych osób (subiektywne znaczenie zdarzenia). dzieje się tak ze względu na: silną rolę różnic indywidualnych w uruchamianiu strategii radzenia sobie z dystresem; istotne znaczenie aktualnego stanu psychicznego (zaburzenia, kryzysy) w reakcji na ekstremalny stresor; i różnice w rozwoju PTSD.

Okres pierwszych 6 miesięcy po traumie – dostępność i jakość wsparcia lub jego brak, podejmowane w tym czasie działania terapeutyczne oraz właściwa postawa szerszego otoczenia społeczno-kulturowego – ma decydujące znaczenie z punktu widzenia powrotu do zdrowia lub utrzymywania się objawów pourazowych (np. PTSD).

Stopień przewycięzania skutków działań przestępczych w głównej mierze zależy od ofiary, aczkolwiek, jak wspomniano powyżej, niebagatelną rolę w procesie zdrowienia odgrywa najbliższe otoczenie. W tym miejscu należy również wspomnieć o zjawisku *wiktymizacji wtórnej* – doznanie powtórnego pokrzywdzenia przez społeczny *efekt stygmatyzujący*. Do wtórnej wiktymizacji dochodzi, jeżeli ofiary przestępstw nie mogą liczyć na zrozumienie i pomoc najbliższego otoczenia, jeśli są upokarzane i ignorowane przez instytucje, które powinny im pomagać. Piętrzące się przed nimi problemy jeszcze bardziej je obezwładniają i ranią. Należy mieć świadomość, że pokrzywdzeni nie chcą być tylko źródłem informacji o przestępstwie i przestępcy, że wbrew potocznej opinii ofiarom nie zależy jedynie na profesjonalnym działaniu organów ścigania zakończonym ujęciem sprawcy. W krytycznej dla siebie sytuacji oczekują poświęcenia czasu, uwagi, zainteresowania sprawą, wrażliwości i zrozumienia. Podstawowe oczekiwania osób pokrzywdzonych przestępstwem pogrupowane są w następujący sposób: potrzeby emocjonalne; potrzeby informacyjno – konsultacyjne; potrzeby praktyczne – związane np. z możliwością uzyskania od policjanta (jako pierwszej osoby z którą spotyka się ofiara

przestępstwa) pomocy w pośredniczeniu między organizacjami, instytucjami powołanymi do wspierania ofiar.

Szczególną grupę ofiar (a co za tym idzie wymagających szczególnej pomocy) stanowią osoby u których można zdiagnozować tzw. *syndrom sztokholmski*: stan psychiczny, który pojawia się u ofiar porwania lub u zakładników, wyrażający się odczuwaniem sympatii i solidarności z osobami je przetrzymującymi. Syndrom sztokholmski jest przykładem niezwykłych strategii, jakie stosuje umysł ofiar (szczególnie uprowadzonych, zakładników, gwałconych), aby zachować życie. Stresująca sytuacja wyzwała reakcje, jakie nigdy nie wystąpiłyby w normalnych okolicznościach.

W 1973 roku dwóch mężczyzn weszło do banku w stolicy Szwecji z zamiarem obrabowania go. Kiedy policja spróbowała zająć budynek, złodzieje zastrzelili kilku funkcjonariuszy i wzięli zakładników. Przez sześć dni trzymali cztery osoby na muszce pistoletu. Kiedy policja próbowała odbić uwięzionych ludzi, ci nie chcieli współpracować, broniąc swoich dręczycieli i winiąc za wszystko policjantów. Po zakończeniu całej sytuacji, jeden z uwolnionych zakładników założył fundację, mającą na celu zbieranie pieniędzy na prawników dla dwóch złodziei, którzy grozili mu śmiercią. W ten sposób narodził się „syndrom sztokholmski”, a psychologowie na całym świecie zyskali nazwę dla tego niezwykłego zjawiska.

Aby fenomen ten mógł wystąpić, musi być spełnione kilka warunków: powstaje silna relacja, oparta na absolutnej dominacji prześladowcy, który decyduje, co więzień może robić, a czego nie; osoba jest narażona na utratę życia lub poważne obrażenia z ręki swojego strażnika; ofiara przejawia silny instynkt samozachowawczy.

Jeśli do tych warunków dodać przekonanie więźnia (obojętnie, czy jest ono prawdziwe, czy nie), że z powstałej sytuacji nie ma ucieczki, jedyną widoczną dla niego drogą przetrwania jest stosowanie się do reguł ustanowionych przez wszechmocnego prześladowcę.

Klasyczny schemat rozwoju powyższego zaburzenia przebiega w następujący sposób:

1. Uwięzienie, krzywdzenie psychiczne, fizyczne, zagrożenie śmiercią - więzień może być w różny sposób krzywdzony, fizycznie i psychicznie. Sprawia to, że nie jest w stanie myśleć rozsądnie. Według słów porywacza, ucieczka w ogóle nie wchodzi w grę. Ofierze grozi śmierć. Jedyną szansą przetrwania jest całkowite posłuszeństwo.
2. Zidentyfikowanie czynników powodujących wybuchy agresji prześladowcy i zapobieganie im – jako strategia przetrwania; wraz z upływem czasu, samo posłuszeństwo przestaje wystarczać. Dręczyciel także jest pod wpływem stresu, jego nastrój może zmieniać się gwałtownie, zaś każda z tych zmian może oznaczać ból dla ofiary.
3. Jakikolwiek przejaw dobroduszości – lub choćby chwilowy brak przemocy – staje się dla więźnia znakiem przyjaźni.
4. Prześladowca stopniowo staje się mniej przerażający. W umyśle więźnia powoli przekształca się coraz bardziej w instrument przetrwania i obrony, a nie krzywdy. Ofiara zaczyna się w pewien sposób samooszukiwać i wykształca złudzenie pomagające przetrwać ekstremalnie traumatyzującą sytuację. Naprawdę zaczyna wierzyć, że prześladowca jest jej przyjacielem, że jej nie zabije. Ludzie z zewnątrz, którzy starają się więźnia uwolnić, nie są już w jego oczach wyzwolicielami, lecz osobami, które chcą skrzywdzić jego jedyne obrońcę. Fakt, że ten „obrońca” jest jednocześnie źródłem potencjalnej krzywdy zanika w procesie powstawania złudzenia.

W całym okresie wiktyimizacji rozwijają się u ofiar ciągi zniekształceń w postrzeganiu:

Ofiary są przekonane, że opresor potrzebuje ich pomocy; Postrzegają go jako ofiarę, której brak tylko miłości; Są przekonane, że jedynie one potrafią go zrozumieć; Chcą go chronić, bo on chronił je.

Emocjonalne związanie ofiary z jej prześladowcą nie ustępuje z samym upływem czasu, bez jakiejś interwencji, lub ustępuje niezmiernie powoli. Powstałe zniekształcenia w postrzeganiu między innymi pozwalają zrozumieć opór ofiar przed zakładaniem spraw sądowych prześladowających je przestępcom, jak i to, dlaczego ten opór utrzymuje się jeszcze długo po uwolnieniu. Terapia jest jedną z tego rodzaju interwencji. Celem tej forma pomocy, udzielanej ofiarom przejawiającym syndrom sztokholmski, jest między innymi usunięcie fałszywej percepcji narzuconej ofiarom przez opresora i stworzone przez niego okoliczności, aby mogły zacząć coraz bardziej psychologicznie oddzielać się od niego oraz wzmacnianie ich, aby mogły one w wystarczającym stopniu ustanowić własną perspektywę i pewne poczucie swojego „ja.”

Bibliografia:

1. Bielska T.; Psychologiczne aspekty działań prewencyjnych. Szczytno 2004.
2. Bieńkowska E., Kulesza C.; Jak postępować z ofiarami przestępstw. Poradnik dla praktyków. Białystok 1992.
3. Herman J.L.; Przemoc uraz psychiczny i powrót do równowagi. Wyd. GWP, Gdańsk 2003.
4. Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD 10
5. Rasmus, A. i in. Medycyna ratunkowa i medycyna katastrof. Łódź: Wydawnictwo UM 2004
6. Seligman, M.E.P., Walker, E.F., Rosenhan, D.L. Psychopatologia. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka 2001
7. Sieć pomocy ofiarom przestępstw, Projekt Ministerstwa Sprawiedliwości 2009.

*Калина Е. С., к. ю. н., доцент кафедры конституционного и административного права Южно-Уральский государственный университет
Конева Н. С., к. ю. н., доцент, доцент кафедры конституционного и административного права Южно-Уральский государственный университет*

ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ В КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЯХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ

В настоящее время обеспечение безопасности во всем мире становится важнейшим критерием выживания и устойчивого социального развития. Именно сейчас состояние – безопасность выходит за пределы сугубо государственного понимания и обретает общечеловеческое содержание, поскольку человек, его права и свободы являются высшей ценностью в государстве. Российское государство провозгласило себя демократическим правовым государством, поставив человека, его права и свободы на первое место в числе конституционных ценностей. Это обязывает государство создать эффективный механизм охраны и защиты прав и свобод, обеспечения безопасности личности, в том числе в так называемых кризисных ситуациях, к числу которых относятся, прежде всего, режимы военного и чрезвычайного положения, а также иные чрезвычайные, кризисные ситуации.

Основные понятия и определения чрезвычайной ситуации, предупреждения чрезвычайной ситуации, ликвидации чрезвычайной ситуации, зоны чрезвычайной ситуации изложены в статье 1 Федерального закона от 21 декабря 1994 г. № 68-ФЗ (с изменениями от 28 декабря 2002 г.) «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» [1]. Чрезвычайная ситуация определяется как обстановка на определенной территории, сложившаяся в

результате аварии, опасного природного явления, катастрофы, стихийного или иного бедствия, которые могут повлечь или повлекли за собой человеческие жертвы, ущерб здоровью людей или окружающей природной среде, значительные материальные потери и нарушение условий жизнедеятельности людей. Предупреждение чрезвычайных ситуаций - это комплекс мероприятий, проводимых заблаговременно и направленных на максимально возможное уменьшение риска возникновения чрезвычайных ситуаций, а также на сохранение здоровья людей, снижение размеров ущерба окружающей природной среде и материальных потерь в случае их возникновения. Ликвидация чрезвычайных ситуаций - это аварийно-спасательные и другие неотложные работы, проводимые при возникновении чрезвычайных ситуаций и направленные на спасение жизни и сохранение здоровья людей, снижение размеров ущерба окружающей природной среде и материальных потерь, а также на локализацию зон чрезвычайных ситуаций, прекращение действия характерных для них опасных факторов. Зона чрезвычайной ситуации - это территория, на которой сложилась чрезвычайная ситуация.

В научной литературе, наряду с понятием чрезвычайной ситуации, нередко употребляется термин «кризисные ситуации»[2]. Под кризисными ситуациями обычно понимаются чрезвычайные ситуации, характеризующиеся серьезными угрозами для суверенитета и основ конституционного строя, жизни и безопасности граждан, нормальной деятельности государственных и общественных институтов [3, с.43]. Система действий органов государственной власти, направленных на предотвращение или снижение указанных угроз, в кризисных ситуациях, охватывается понятием «управление кризисными ситуациями».

Условно можно выделить два уровня кризисной ситуации, различающихся по степени опасности угроз и, соответственно, интенсивности мер по осуществлению управления кризисной ситуацией.

К первому уровню относятся ситуации, для регулирования которых вводится режим чрезвычайного положения. Основу правового регулирования правоотношений, складывающихся в связи с введением чрезвычайного положения, составляют ст.56 Конституции России и Федеральный конституционный закон от 30 мая 2001 г. «3-ФКЗ «О чрезвычайном положении» [4; 5] (далее Закон о чрезвычайном положении). Закон определяет чрезвычайное положение как «вводимый в соответствии с Конституцией и настоящим Федеральным конституционным законом на всей территории Российской Федерации или в отдельных ее местностях особый правовой режим деятельности органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций независимо от организационно-правовых форм и форм собственности, их должностных лиц, общественных объединений, допускающий установленные настоящим Федеральным конституционным законом отдельные ограничения прав и свобод граждан Российской Федерации, иностранных граждан, лиц без гражданства, прав организаций и общественных объединений, а также возложение на них дополнительных обязанностей» [5].

В Федеральном конституционном законе от 30 мая 2001 г. «О чрезвычайном положении» [5] в качестве обстоятельств, которые могут послужить основаниями для введения режима чрезвычайного положения, указываются:

- 1) попытки насильственного изменения конституционного строя Российской Федерации, захвата или присвоения власти, вооруженный мятеж, массовые беспорядки, террористические акты, блокирование или захват особо важных объектов

или отдельных местностей, подготовка и деятельность незаконных вооруженных формирований, межнациональные, межконфессиональные и региональные конфликты, сопровождающиеся насильственными действиями, создающие непосредственную угрозу жизни и безопасности граждан, нормальной деятельности органов государственной власти и органов местного самоуправления;

2) чрезвычайные ситуации природного и техногенного характера, чрезвычайные экологические ситуации, в том числе эпидемии и эпизоотии, возникшие в результате аварий, опасных природных явлений, катастроф, стихийных и иных бедствий, повлекшие (могущие повлечь) человеческие жертвы, нанесение ущерба здоровью людей и окружающей природной среде, значительные материальные потери и нарушение условий жизнедеятельности населения и требующие проведения масштабных аварийно-спасательных и других неотложных работ.

Следует согласиться с высказанной в литературе позицией, что для ликвидации последствий стихийных бедствий, эпидемий, аварий совсем не обязательно вводить режим чрезвычайного положения [6, с.116], поскольку «соединение в одном законодательном акте принципиально разных оснований объявления чрезвычайного положения представляется недопустимым», «эти основания и ограничения перемешаны и переплетены таким образом, что их дифференцированное применение крайне затруднено, если не невозможно» [6, с.119]. В настоящее время в России существует нормативный правовой акт, направленный на регулирование отношений, возникающих в связи с чрезвычайными ситуациями природного и техногенного характера – Федеральный закон от 21 декабря 1994 г. «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» [7]. Полагаем, при таком решении вопроса, предполагающем разграничение обстоятельств введения режима чрезвычайного положения по основаниям социально-политического и криминогенного характера, а также по основаниям природно-техногенного характера соблюдается одно из важнейших условий ограничения прав и свобод человека, а именно соразмерность таких ограничений целям, ради которых они вводятся. Подобную позицию неоднократно подтверждал в своей практике Конституционный Суд Российской Федерации. В одном из решений Конституционный Суд РФ, имея в виду положение ч. 3 ст. 55 Конституции РФ, отмечает корреспондирование их нормам международного права, в частности содержащихся в п. 2 ст. 29 Всеобщей декларации прав человека, в соответствии с которым при осуществлении своих прав и свобод человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом и необходимы для обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других лиц, для охраны государственной (национальной) безопасности, территориальной целостности, публичного (общественного) порядка, предотвращения преступления, защиты здоровья и нравственности населения (добрых нравов), удовлетворения справедливых требований морали и общественного благосостояния в демократическом обществе, и совместимы с другими правами, признанными этими нормами [8].

Статья 11 Закона предусматривает меры, вводимые при чрезвычайном положении как «политического» (п. «а» ст. 3), так и «природного» (п. «б» ст. 3) характера. Для достижения конституционно значимых целей ограничиваются свобода передвижения (ст. 27 Конституции Российской Федерации), свобода собраний (ст. 30 Конституции Российской Федерации), право на забастовку (ч. 4 ст. 37 Конституции Российской Федерации). В условиях «политического» чрезвычайного положения

возможны введение комендантского часа (п. «а» ст. 12 Закона о чрезвычайном положении); ограничение свободы печати и массовой информации путем введения предварительной цензуры с указанием условий и порядка ее осуществления (п. «б» ст. 12), проверка документов граждан, досмотр их вещей, жилища, транспортных средств (п. «д» ст. 12). Указанные меры могут вводиться Президентом Российской Федерации при введении чрезвычайного положения и обязательно перечисляются в Указе о введении чрезвычайного положения. Задержание лиц при введении чрезвычайного положения допустимо только в двух случаях (п.1 ст. 3 Закона о чрезвычайных ситуациях): при нарушении правил комендантского часа; при отсутствии документов, удостоверяющих личность, - до установления личности, но не более чем на трое суток (по решению суда этот срок может быть продлен до пяти суток). Таким образом, Закон о чрезвычайном положении устанавливает достаточно четкие пределы ограничения прав и свобод, а также процедуру их осуществления.

Вместе с тем, вполне правомерно рассматривать чрезвычайное положение и в более широком аспекте – как правовой институт, включающий в себя совокупность юридических норм и принципов, которые регулируют порядок введения, сохранения и отмены чрезвычайного положения и всей системы связанных с ним правовых отношений. Этот правовой институт включает в себя, помимо норм конституционного права, и нормы других отраслей права, действие которых обеспечивает возможность осуществления чрезвычайных мер. Под чрезвычайными мерами понимается осуществляемая государством в лице его органов и должностных лиц управленческая деятельность, направленная на снижение и устранение угроз безопасности и связанная с необходимыми временными ограничениями, применяемыми в условиях чрезвычайного положения. В правоприменительном аспекте важно, что любые чрезвычайные меры, предпринятые государством без объявления режима чрезвычайного положения, являются антиконституционными, что вытекает из ст. 56 Конституции России и Закона о чрезвычайном положении.

Следует обратить внимание и на проблему правового использования вооруженных сил для поддержания режима чрезвычайного положения. В.А.Батырь приводит убедительные аргументы в пользу этого решения, однако эта возможность не предусмотрена на конституционном уровне [3, с.43].

Очевидно, что без использования вооруженных сил во многих чрезвычайных ситуациях устранить угрозы правам и свободам личности и конституционному строю невозможно. Поэтому представляется целесообразным дополнить Основной Закон соответствующей нормой. При этом решение о привлечении вооруженных сил в чрезвычайных ситуациях должно приниматься только Президентом Российской Федерации с согласия Совета Федерации, как и решение о введении чрезвычайного положения.

Второй уровень кризисной ситуации, более высокий по степени опасности угроз и интенсивности необходимых для их устранения мер, представляет военное положение. По смыслу ст. 87 Конституции России, военное положение, как и чрезвычайное положение, представляет собой особый правовой режим и одновременно с этим, особый правовой институт, объединяющий всю совокупность норм, регулирующих введение, продолжение и отмену военного положения, включая как конституционные нормы, так и нормы других отраслей.

Согласно ст. 1 Федерального конституционного закона от 30 января 2002 г. N 1-ФКЗ «О военном положении» [9; 10] под военным положением понимается особый

правовой режим, вводимый на территории Российской Федерации или в отдельных ее местностях в соответствии с Конституцией Российской Федерации Президентом Российской Федерации в случае агрессии против Российской Федерации или непосредственной угрозы агрессии. Целью введения военного положения является создание условий для отражения или предотвращения агрессии против Российской Федерации.

В связи с этим необходимо указать на следующую проблему. Конституция Российской Федерации не содержит перечня личных прав, которые не могут быть ограничены в случае военного положения, подобного тому, который приведен в ч.3 ст. 56. Думается, что такой перечень необходимо включить в Основной Закон. При его разработке нужно исходить из общего принципа, установленного ч.3 ст. 55 Конституции России, согласно которому права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены федеральным законом только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства. Исходя из этого, не подлежат ограничению даже в условиях военного положения, права, установленные ст.ст.20, 21, 28, 46 – 54.

Помимо указанных федеральных конституционных законов нормы, регулирующие те или иные правоотношения, связанные с обеспечением безопасности в кризисных ситуациях, содержатся в Федеральных законах: «О статусе военнослужащих» [11; 12], «О воинской обязанности и военной службе» [13; 14], «Об обороне» [15], «О мобилизационной подготовке и мобилизации» [16], «О Государственной границе Российской Федерации» [17] и др. Уголовным Кодексом Российской Федерации совершение преступления в условиях чрезвычайного положения, стихийного или иного общественного бедствия, а также при массовых беспорядках признается отягчающим наказанием обстоятельством (п. «л» ч.1 ст. 63). В некоторых статьях Особенной части УК РФ (Ст. 247 УК РФ - Нарушение правил обращения экологически опасных веществ и отходов; ст. 250. - Загрязнение вод) совершение преступления в зоне экологического бедствия или в зоне чрезвычайной экологической ситуации выступает в качестве квалифицирующего признака, отягчающего наказание.

В соответствии с Федеральным законом «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» разработано и утверждено постановлением Правительства Российской Федерации Положение о классификации чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера [18]. Согласно ему, по масштабу распространения и тяжести последствий чрезвычайные ситуации подразделяются на локальные, местные, территориальные, региональные, федеральные и трансграничные. Определены численность пострадавших, материальный ущерб и зона чрезвычайной ситуации для каждого вида. Среди факторов, угрожающих безопасности человека сегодня, особое место занимают также аварии техногенного происхождения.

С учетом того, что техногенно опасные факторы наносят все возрастающий вред природе, обществу, человеку и представляют реальную опасность не только на национальном, но и на транснациональном уровнях, а теоретико-методологические основы соответствующей государственной политики находятся в стадии становления, выдвигается задача законодательного закрепления комплекса мер в области обеспечения техногенной безопасности и ее практической реализации.

Литература:

1. Собрание Законодательства Российской Федерации // Российская газета. – 1994. – 24 декабря.
2. Коротков А.П., Соковых Ю.Ю. Правовые средства управления кризисными ситуациями: Сравнительный анализ международно-правового и внутригосударственного регулирования // Государство и право. – 1997. – № 10. – С. 65 – 72.
3. Батырь В.А. Имплементация норм международного гуманитарного права в законодательстве Российской Федерации. – М.: ГЕНДАЛЬФ, 2000. – С. 43.
4. Российская газета. – 2001. – 2 июня. – № 105.
5. Собрание законодательства Российской Федерации. – 2001. – № 23. – Ст. 2277.
6. Петрухин И.Л. Правоохранительные органы в условиях социального бедствия, вызванного техногенными и биологическими факторами // Право и чрезвычайные ситуации / Отв. ред. О.С. Колбасов, М.М. Бринчук. – М., 1992. – С. 116.
7. О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера: Федеральный закон от 21 декабря 1994 г. // Российская газета. – 1994. – 24 дек.
8. По делу о проверке конституционности отдельных положений абзаца шестого ст. 6 и абзаца второго ч. 1 ст. 7 Закона Российской Федерации «О применении контрольно-кассовых машин при осуществлении денежных расчетов с населением»: Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 12 мая 1998 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – № 20. – Ст. 2173.
9. Российская газета. 2002. – 2 февраля. – № 21.
10. Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 5. – Ст. 375.
11. Федеральный закон от 27 мая 1998 г. N 76-ФЗ «О статусе военнослужащих» (с изменениями от 31 декабря 1999 г., 19 июня, 7 августа, 27 декабря 2000 г., 26 июля, 30 декабря 2001 г., 7, 21 мая, 28 июня, 27 ноября, 24 декабря 2002 г.) // Российская газета. – 1998. – 2 июня.
12. Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – 1 июня. – № 22. – Ст. 2331.
13. Федеральный закон от 28 марта 1998 г. N 53-ФЗ «О воинской обязанности и военной службе (с изменениями от 21 июля 1998 г., 7 августа, 7 ноября 2000 г., 12 февраля, 19 июля 2001 г., 13 февраля, 21 мая, 28 июня, 25 июля, 30 декабря 2002 г., 22 февраля 2003 г.) // Российская газета. – 1998. – 2 апреля.
14. Собрание законодательства Российской Федерации. – 30 марта. – № 13. – Ст. 1475.
15. Федеральный закон от 31 мая 1996 г. № 61-ФЗ «Об обороне» (с изменениями от 30 декабря 1999 г.) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1996. – 3 июня. – № 23. – Ст. 2750.
16. Федеральный закон от 26 февраля 1997 г. № 31-ФЗ «О мобилизационной подготовке и мобилизации в Российской Федерации» (с изменениями от 16 июля 1998 г., 5 августа 2000 г., 24 марта, 30 декабря 2001 г., 21 марта, 24 декабря 2002 г.) // Собрание Законодательства Российской Федерации. – 1997. – 3 марта. – № 9. – Ст. 1014.
17. Закон Российской Федерации от 1 апреля 1993 г. № 4730-I «О Государственной границе Российской Федерации» (с изменениями от 10 августа 1994 г., 29 ноября 1996 г., 19 июля 1997 г., 24, 31 июля 1998 г., 31 мая 1999 г., 5 августа, 7 ноября 2000 г., 24 марта, 30 декабря 2001 г., 24 декабря 2002 г.) // Российская газета. – 1993. – 4 мая.
18. Постановление Правительства РФ от 13 сентября 1996 г. № 1094 «О классификации чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера» // Собрание Законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 39. – Ст. 4563.

*Короманська Агнешка (Choromańska Agnieszka),
надкомісар поліції, викладач Інституту
адміністративного права Вищої школи поліції
в м. Щитно (Республіка Польща)*

ЮРИДИЧНА ОХОРОНА ПОСТРАЖДАЛИХ ТА СВДКІВ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ ЗА ПОЛЬСЬКИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Praktyka wskazuje, iż grupy przestępcze parające się handlem ludźmi uciekają się do coraz bardziej wyrafinowanych metod, dysponują ogromnymi środkami finansowymi oraz rozszerzoną siecią organizacji przestępczych, wykorzystują praktyki korupcyjne i niedostateczną wiedzę na temat tego przestępstwa. Jak słusznie zauważa Zbigniew Lasocik [1, s. 37] handel ludźmi jest przestępstwem o wysokim stopniu zorganizowania. Wymaga bowiem zaangażowania wielu podmiotów, nierzadko legalnych jak i nielegalnych, oraz

koordynacji działań wielu osób (werbowników, handlarzy, kurierów, przewoźników itp.). Nie dziwi więc fakt, iż śledztwa prowadzone lub wspierane przez Europol i Eurojust znacznie wykraczają poza granice jednego kraju i jednej grupy przestępczej¹.

Pozytywnie należy więc odnieść się do tworzenia przez państwo polskie rozwiązań systemowych mających na celu rozpoznanie i zwalczanie tego zjawiska. Na przełomie ostatnich lat przeprowadzono bowiem m.in. szereg szkoleń centralnych i lokalnych dla sędziów, prokuratorów, policjantów i funkcjonariuszy Straży Granicznej wszystkich szczebli. Ponadto w Komendzie Głównej Policji stworzono mechanizm koordynacji działań dotyczących zwalczania handlu ludźmi oraz powołano grupy zadaniowe w komendach wojewódzkich i samodzielne stanowiska w jednostkach niższego szczebla, zajmujące się przestępczością związaną z handlem ludźmi. Co więcej - od roku 1999 zadanie monitorowania postępowań karnych dot. handlu ludźmi realizowane jest przez Prokuraturę Krajową. Efektem czego są sporządzane co roku sprawozdania obejmujące wszelkiego rodzaju dane statystyczne odnoszące się do zakończonych postępowań karnych w danym roku. Badaniem objęte są także sposoby działania grup przestępczych (metody rekrutacji, miejsca przekraczania granicy, sposób wykorzystywania ofiary, zależności pomiędzy sprawcami, itp.). Pozwala to nie tylko na poznanie dokładnej skali zjawiska, ale i na zidentyfikowanie przeszkód prawnych uniemożliwiających skuteczne ściganie sprawców przestępstw.

Na szczególną uwagę zasługują opracowane wskazówki prawidłowego postępowania wobec ofiar handlu ludźmi, w tym także i wskazania co do postępowania wobec dziecka uczestniczącego w procesie karnym oraz ofiar przestępstw przeciwko wolności seksualnej, znane pod nazwą „algorytm postępowania funkcjonariuszy w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi”². Co ważne – procedurom tym nadano rangę oficjalnych wytycznych dla organów administracji państwowej.

W algorytmie zawarto dyspozycje co do sposobu zachowania i postępowania funkcjonariusza w stosunku do ofiary/świadka. Mowa jest bowiem między innymi o rzetelnym i z należytą starannością przeprowadzania wszelkich czynności procesowych, tak aby wyeliminować konieczność ich powtarzania. Dużym utrudnieniem w prowadzonych czynnościach z udziałem ofiar jest bariera językowa, gdyż nierzadko komunikują się one wyłącznie w swoim regionalnym dialekcie, który jest trudny do zrozumienia nawet dla tłumacza.

Szereg zasad odnosi się do kwestii proceduralnych. Algorytm przypomina bowiem, iż pokrzywdzony/świadek powinien być pouczony o przysługujących mu uprawnieniach i ciężących na nim obowiązkach oraz powinien otrzymać tekst tegoż pouczenia w języku zrozumiałym dla niego. Wskazuje ponadto na konieczność uprzedzenia pokrzywdzonego/świadka przed pierwszym przesłuchaniem o treści art. 183 § 1 k.p.k. – możliwości uchylenia się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli odpowiedź mogłaby skutkować odpowiedzialnością karną świadka lub osoby dla niego najbliższej.

---

¹ Nie bez znaczenia jest więc wzmocnienie bilateralnej współpracy międzynarodowej z krajami pochodzenia i docelowymi handlu ludźmi. Z analizy przedmiotowych spraw wynika, że zdecydowana większość przypadków dotyczy eksploatacji seksualnej kobiet. Polska jest krajem docelowym dla obywateli Bułgarii narodowości romskiej lub tureckiej, Ukrainek, Rumunek, Mołdawianek oraz Białorusinek, które na drogach dojazdowych do większych miast trudnią się prostytucją przydrożną. Niejednokrotnie też Polska traktowana jest jako miejsce pracy przejściowej, z którego kobiety wywożone są później do Niemiec, Holandii, Austrii, Hiszpanii i innych krajów Unii Europejskiej.

² Algorytm został opracowany przez ekspertów Zespołu ds. Handlu Ludźmi DPM MSWiA, Centralnego Zespołu ds. Z Handlem Ludźmi w KGP, Zarządu Operacyjno-Śledczego KGSG, Biura ds. Przestępczości Zorganizowanej i Prokuratury Krajowej – członków Grupy Roboczej międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Algorytm został stworzony z myślą usystematyzowania działań organów ścigania podejmowanych w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi. Uwzględnia on specyfikę tego rodzaju działań przestępczych i konieczność respektowania międzynarodowych standardów postępowania wobec pokrzywdzonych tym przestępstwem.

Pochlebnie należy także ocenić swoisty katalog³ wymaganych informacji, które to przedstawiciele organów ścigania mają ustalić w trakcie prowadzenia czynności procesowych z udziałem pokrzywdzonego/świadka. Tym bardziej, że niemalże na czynniki pierwsze zostały rozłożone okoliczności wymagające wyjaśnienia. Rozwiązanie to „krok po kroku” prowadzi przesłuchującego od ogółu do szczegółu, tym samym zapewnia prawidłowe i kompletne sporządzenie protokołu z zeznań, wreszcie eliminuje sytuacje „błądzenia po omacku”, gdzie funkcjonariusz działa intuicyjnie.

Dodatkowo polski Kodeks postępowania karnego przewiduje rozwiązania prawne, mogące mieć zastosowanie w sprawach o handel ludźmi. Chociażby art. 184 k.p.k., w myśl którego jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia świadka lub osoby dla niego najbliższej sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego danych osobowych. Jest to tzw. instytucja świadka incognito (inaczej świadka anonimowego). Niestety z przyczyn faktycznych procedury tej właściwie nie można zastosować w stosunku do pokrzywdzonego przestępstwem. Trudno bowiem wyobrazić sobie zapis konkluzji zarzutu, który kończyłby się stwierdzeniem „na szkodę osoby, której dane zostały utajnione”.

Przepisy kodeksu postępowania karnego niosą także możliwość utajnienia danych dotyczących miejsca zamieszkania. Na podstawie art. 191 § 3 k.p.k. jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec świadka lub osoby mu najbliższej wspomniane dane mogą zostać zastrzeżone do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. W praktyce pisma procesowe doręczane są zazwyczaj do organizacji „La Strada”, która specjalizuje się w udzielaniu pomocy ofiarom handlu ludźmi.

Uczestnictwo w procesie karnym niewątpliwie negatywnie wpływa na psychikę pokrzywdzonego, tym bardziej pokrzywdzonego małoletniego. Powoduje wszak swoisty powrót do dramatycznych wydarzeń i tzw. wtórną wiktymizację. Ustawodawca w celu ograniczenia ujemnych przeżyć wprowadził do kodeksu postępowania karnego nową instytucję regulującą kwestię przesłuchania w charakterze świadka, pokrzywdzonego przestępstwem przeciwko wolności seksualnej. W trybie art. 185a k.p.k. pokrzywdzony przestępstwem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (rozdział XXV Kodeksu karnego) oraz przeciwko rodzinie i opiece (rozdział XXVI) który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat przesłuchiwany jest obligatoryjnie przez sędziego i co do zasady - raz. Ma to na celu eliminację wielokrotnych przesłuchań.

W sytuacji gdy istnieje podejrzenie, że pokrzywdzony/świadek znajduje się w silnym stresie pourazowym, wskazana jest podczas przesłuchania obecność psychologa, posiadającego w miarę możliwości wiedzę w zakresie postępowania z ofiarami przemocy (art.192 § 2 k.p.k.).

Gwarancją bezpieczeństwa świadka jest także przepis art. 173 § 2 k.p.k. traktujący o przeprowadzeniu czynności okazania. W razie potrzeby można bowiem przeprowadzić okazanie tak, aby wyłączyć możliwość rozpoznania osoby przesłuchiwanej przez osobę rozpoznawaną, chociażby poprzez wykorzystanie lustra weneckiego. Ponadto jeżeli świadek-pokrzywdzony uzna, że treść zeznań składanych przed sądem mogłaby narazić na

---

³ Wymagane informacje skatalogowane są w następujące kategorie:

1. okoliczności związane z pierwszym kontaktem z osobami proponującymi pracę czy też organizującymi wyjazd
2. okoliczności związane z wyjazdem
3. okoliczności dotyczące miejsca przeznaczenia
4. okoliczności związane z wykonywaniem pracy
5. inne okoliczności wynikające z konkretnego stanu faktycznego.

hańbę jego lub osobę dla niego najbliższą, może zażądać, aby przesłuchiwno go na rozprawie z wyłączeniem jawności (przy drzwiach zamkniętych), na podst. art. 183 § 2 k.p.k.

W przypadku istnienia uzasadnionego przypuszczenia, że postępowanie karne będzie toczyć się długo, ustawa nakazuje zawsze rozważyć przesłuchanie pokrzywdzonego przez sąd już na etapie postępowania przygotowawczego na zasadzie art. 316 § 3 k.p.k. Gdy jednak w postępowaniu sądowym powtórne przesłuchanie ofiary jest niezbędne możliwym jest wykorzystanie przepisu art. 177 § 1a k.p.k., pozwalającego na wykorzystanie urządzeń technicznych, zapewniających transmisję obrazu i dźwięku z miejsca pobytu ofiary do sali sądowej, gdzie odbywa się rozprawa.

Polska procedura karna przewiduje także możliwość nagrywania każdej czynności procesowej (w tym i przesłuchania) w trybie art. 147 k.p.k., jeżeli tylko względy techniczne nie stoją temu na przeszkodzie. Przed uruchomieniem urządzenia należy wówczas uprzedzić osoby uczestniczące w czynnościach

Z kolei na etapie postępowania sądowego ochronie praw pokrzywdzonego będzie służyć także niejawnosc rozprawy (art. 360 § 2 k.p.k.) oraz przesłuchanie przez sąd pod nieobecność oskarżonego na sali sądowej (art. 390 § 2 k.p.k.).

Warto podkreślić, iż dla pełnej realizacji praw ofiary na etapie postępowania sądowego koniecznym jest zgłoszenie przez pokrzywdzonego woli występowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego, o czym organy ścigania go pouczają (na zasadzie art. 16 § 1 k.p.k. ofiara pouczana jest - ustnie i pisemnie w języku zrozumiałym dla pokrzywdzonego - o przysługujących jej uprawnieniach). W przypadku uzyskania przez pokrzywdzonego statusu oskarżyciela posiłkowego przysługuje mu szereg uprawnień, w tym prawo zadawania pytań świadkom, biegłym i oskarżonemu (art. 370 k.p.k.), zgłaszania wniosków dowodowych (art. 167 k.p.k.), przeglądania akt sprawy i robienia z niej odpisów (art. 156 k.p.k.), zabierania głosu w każdej kwestii podlegającej rozstrzygnięciu, np. w sprawie dopuszczenia dowodu (art. 367 k.p.k.) i wnioskowania o przyznanie pełnomocnika z urzędu (art. 88 k.p.k.).

Podkreślenia wymaga także fakt, iż śledztwa prowadzone w sprawach o handel ludźmi nie ograniczają się wyłącznie do zgromadzenia materiału dowodowego pozwalającego na skierowanie sprawy z aktem oskarżenia do sądu. Równocześnie podejmowane są działania mające na celu ustalenie stanu majątkowego sprawców przestępstwa i źródeł ich pochodzenia (lokaty bankowe, nieruchomości, auta). Możliwości takie dają instrumenty prawne określone w art. 44 (przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa lub służących do jego popełnienia), 45 (domniemanie uzyskania korzyści w drodze przestępstwa) i 52 k.k. (zwrot korzyści majątkowej) oraz w art. 291 k.p.k. (zabezpieczenie majątkowe). Podkreślenia wymaga fakt, iż określone w art. 45 § 2 k.k. domniemanie prawne o objęciu we władanie mienia pochodzącego z przestępstwa może zostać obalone tylko wówczas, gdy sprawca lub inna osoba zainteresowana przedstawi dowód przeciwny.

W myśl art. 2 § 1 k.p.k. jednym z celów postępowania karnego jest uwzględnienie wszystkich prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, w tym i roszczeń cywilnych, co w obowiązującym polskim prawodawstwie karnym możliwe jest także w ramach prowadzonego postępowania karnego. Zgodnie bowiem z art. 46 § 1 k.k. w razie skazania⁴ za przestępstwo spowodowania śmierci, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszeniu czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia (...) sąd na wniosek pokrzywdzonego lub innej

⁴ W przypadku skazania wyłącznie z art. 253 § 1 k.k., bądź art. 204 § 4 k.k. orzeczenie obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k. będzie niemożliwe.

osoby uprawnionej orzeka obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody w całości lub w części. Zgodnie z treścią art. 49a k.p.k. jeżeli nie wytoczono powództwa cywilnego, wniosek o zobowiązanie do naprawienia szkody może złożyć pokrzywdzony, a także prokurator, aż do zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej. Co ważne – sąd nie może odesłać wnioskodawcy na drogę odrębnego postępowania cywilnego. Może natomiast w myśl art. 46 § 2 k.k. zamiast przedmiotowego obowiązku określonego w § 1 może orzec na rzecz pokrzywdzonego nawiązkę w celu zadośćuczynienia za ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała, rozstrój zdrowia, a także za doznaną krzywdę. Wreszcie w przypadku handlu ludźmi zastosowanie może mieć przepis art. 445 § 2 k.c., zgodnie z którym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę (szkodę niemajątkową)⁵. Powództwo w procesie karnym (tzw. powództwo adhezyjne) może wytoczyć pokrzywdzony, a także prokurator na jego rzecz aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej. Przyznana suma pieniężna ma stanowić przybliżony ekwiwalent za doznaną przez poszkodowanego szkodę niemajątkową, a mianowicie powinna wynagrodzić doznane cierpienia fizyczne i psychiczne i ułatwić przewyciężenie ujemnych przeżyć. Wskutek czego ma zostać przywrócona – przynajmniej częściowo – równowaga, która została zachwiana poprzez popełnienie przez sprawcę czynu niedozwolonego [2, s. 78]. W literaturze przedmiotu wskazuje się, iż o wysokości zadośćuczynienia decydują takie czynniki jak: stopień cierpienia psychicznych i fizycznych, ich intensywność i długotrwałość, nieodwracalny charakter następstw czynu przestępczego oraz wiek poszkodowanego.

Mając na uwadze powyższe rozważania, wydaje się, iż pokrzywdzony/świadek w polskim prawie, niezależnie od roli procesowej, dysponuje prawami odpowiadającymi standardom europejskim. Ewentualny problem tkwi raczej w ich respektowaniu w kontekście poziomu kultury prawnej i informacji oraz kondycji systemu wymiaru sprawiedliwości i stereotypu myślenia kadry kierowniczej, funkcjonariuszy organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości. Słusznie bowiem wiktymolodzy zwracają uwagę, że interes ofiar i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości jest tożsamy tylko pozornie. Coraz większą popularność zaczyna obecnie zdobywać tzw. model sprawiedliwości restytutywnej (naprawczej), który w centrum swego zainteresowania stawia ofiarę. Teoretyczną podstawę tego modelu tworzy tzw. teoria ukradzionego konfliktu autorstwa Niasa Christiego, wedle której istotą każdego klasycznego czynu zabronionego ze spersonifikowaną ofiarą jest określony konflikt między krzywdzicielem-sprawcą a pokrzywdzonym. Państwo przywłaszczyło sobie ów konflikt, uznając się także za pokrzywdzonego, nierzadko odsuwając faktyczną ofiarę na plan dalszy [3; 4;].

Bibliografia:

1. Zb. Lasocik, Handel ludźmi - aspekty społeczne i prawne, Studia socjologiczne 2007 r., nr 4, s. 37.
2. A. Szponar, Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową, Oficyna Wydawnicza Branta, 1999, s. 78.
3. M. Filar, Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym [w:] Poszanowanie godności ofiar przestępstw, T. Cielecki (red.), Legionowo 2002, s. 21.
4. A. Walczak-Żochowska, Pokrzywdzony w postępowaniu w sprawach nieletnich [w:] Poszanowanie godności..., s. 60 i n.

---

⁵ W myśl art. 415 § 6 k.p.k. jeżeli zasądzona suma nie stanowi pełnego zadośćuczynienia, poszkodowany może dochodzić dodatkowych roszczeń w postępowaniu cywilnym.

*Маліновська Ірена (Malinowska Irena),
підінспектор поліції, старший викладач
Інституту досліджень організованої злочинності
та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)
Дашевська Анна (Daszewska Anna),
докторант інституту соціології Люблінського відділу
соціальних наук Католицького університету*

ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ВТЕЧ ДІТЕЙ І МОЛОДІ З ДОМУ НА ТЕРЕНАХ ПОЛЬЩІ

Dlaczego uciekają?

Ucieczki nieletnich z domu to zjawisko, które dotyka nie tylko młodzieży z rodzin biednych czy patologicznych, ale także chłopców i dziewczynki z tzw. „dobrych domów”. Dzieci uciekają przed problemami albo od ciągłych kłótni rodziców. Młodzież „na gigancie” nie ma lub nie odczuwa wsparcia ze strony swojego środowiska. Nie potrafi albo nie ma kogo poprosić o pomoc. Ucieczka staje się sygnałem: „Zauważcie mnie!” Nastolatek potrzebuje zainteresowania rodziców, a gdy tego brakuje, ucieczka staje się wołaniem „zauważcie mnie!”. Rodzice, którzy akceptują swoje dziecko warunkowo - tylko wtedy, gdy wszystko wychodzi mu dobrze, a w chwilach niepowodzeń tej akceptacji brakuje - mogą spodziewać się, że i ono pomyśli o ucieczce. Dzieci uciekają od nadopiekuńczych rodziców jak i od tych nadmiernie rygorystycznych, od wymagań, którym nie są w stanie sprostać [1].

Większość dzieci ucieka z domu w okresie dojrzewania. Okres ten, to dla rodziców czas egzaminu z rodzicielstwa. Terapeuci są zdania, że w tym czasie dziecko zaczyna zdobywać swoją tożsamość, szuka swojego miejsca wśród dorosłych. Najczęściej wtedy zdarza się, że trudno mu porozumieć się z rodzicami. Mówi się wówczas o tym, że to przez burzę hormonów, że ten trudny okres trzeba przeczekać.

Przyczyny ucieczek dzieci i młodzieży

Gdy nastolatek czuje złość do rodziców, gdy uważa, że jego potrzeby są lekceważone, a samotność (mimo fizycznej obecności rodziny) staje się nie do zniesienia, wtedy pojawia się myśl o ucieczce.

Dlaczego dziecko bywa złe na rodziców? Bo nie pozwalają mu na usamodzielnienie się, na własne zdanie i przejawy jakiegokolwiek indywidualności - wszystko musi być po ich myśli. Złość na rodziców przybiera na sile, gdy są zbyt rygorystyczni, nie respektują potrzeb dziecka, nie liczą się z jego zdaniem, odmawiają prawa do dyskusji. Nastolatek w takiej rodzinie czuje się zniewolony, usidlony, spacyfikowany. Ma ochotę poczuć się niezależny i wolny. Uważa, że tylko ucieczka może mu tę wolność dać.

Zdarzają się ucieczki do koleżanki lub kolegi, do piwnicy, „na ulicę”. Innym razem dziecko wsiada w pociąg i jedzie na drugi koniec Polski. Jest to zależne od przyczyny, z jakiej ucieka. Jeśli jest to chęć tylko zaniepokojenia rodziców, raczej nie ucieknie za daleko. Będzie chciało „obserwować”, co dzieje się po jego zniknięciu. Czasami jednak jego przeżycia są tak traumatyczne i ucieczce towarzyszy tak duże napięcie, że wyjeżdża jak najdalej. Za takimi ucieczkami najczęściej kryje się duży problem.

W rodzinach dysfunkcyjnych, gdzie alkohol, przemoc czy nadużycia seksualne odbierają podstawowe poczucie bezpieczeństwa, ucieczki są dla krzywdzonych dzieci ostateczną formą instynktu samozachowawczego.

Zanim dziecko ucieknie prawie zawsze uprzedza o tym rodziców. Mówi, często wprost: „Ucieknę, nie wytrzymam”. A rodzice to ignorują. Czasami owa ignorancja wynika z niechęci dostrzeżenia, dopuszczenia do siebie, że w rodzinie rzeczywiście jest problem.

Oraz, że przemilczanie go nie doprowadzi do tego, iż zniknie, Jeśli dziecko odważy się powiedzieć o swoich trudnościach, często zdarza się, że rodzic nie potrafi jego wyznania przyjąć i wspólnie nad problemami tymi się pochylić. Zaprzecza wtedy przeżyciom dziecka, choćby mówiąc: "Twoje problemy to głupoty, gdy dorosniesz to dopiero zobaczysz, jakie życie jest ciężkie" Nieświadomie daje wtedy komunikat: "nie czuj tego, co czujesz, to co przeżywasz nie jest dla mnie ważne".

Reakcja rodziców na ucieczkę...

Reakcja rodziców na ucieczkę dziecka ma zazwyczaj **trzy etapy**. Na początku pojawia się **złość, irytacja, agresja**. "Gdzie on się podział, co on sobie wyobraża?". Potem zaczynają się telefony, poszukiwania, rodzi się strach, poczucie trudnego do ogarnięcia lęku. Trzecim etapem jest **poczucie winy**. "Być może faktycznie coś źle zrobiłem, postąpiłem, powiedziałem?" Zaczyna się analizowanie, co takiego się wydarzyło, że dziecko uciekło [2].

Nie wie, że kiedy ucieknie pozna raczej, co to strach, bezradność, głód i zimno. Niekiedy dzieci uciekają przed niebezpieczeństwem, krzywdą, upokorzeniem. Przed problemami, które przerosłyby niejednego dorosłego człowieka. Uciekają od biedy, molestowania psychicznego, seksualnego, od przemocy, od ciągłych kłótni rodziców. Uciekają dzieci, które nie mają wsparcia w swoim środowisku i nie potrafią lub nie mają kogo poprosić o pomoc. Dzieci uciekają nie tylko z domów patologicznych. Często tzw. przyzwoici rodzice - spokojni, porządni, zapracowani - dziwią się, że to właśnie ich dziecko uciekło. "Przecież miało wszystko, czego chciało" - mówią. Ale z relacji dziecka wynika coś przeciwnego: czuło się niekochane, nieakceptowane, odrzucone. Sądzi, że rodzice kupowali jego miłość prezentami i pieniędzmi [3].

Jakie błędy popełniają rodzice...?

Podstawowym błędem jaki popełniają rodzice, staje się postrzeganie rozwoju i wychowania dziecka jako czegoś, co dzieje się samo. Często dorośli nie mają świadomości, że jest to dla młodego człowieka bardzo trudny czas. To nie tylko kwestia burzy hormonów, ale całego rozwoju psychofizycznego i społecznego. Jest to okres przepoczwarczenia się: młody człowiek już nie jest dzieckiem, a jeszcze nie jest dorosłym. Często tego samego dnia młody człowiek zachowuje się infantylnie, za chwilę oczekuje praw i traktowania go jak dorosłego. Świat dorosłych raz fascynuje go i pociąga, raz przeraża. Rodzice często nie wiedzą, że jest to naturalne, właściwe dla okresu dorastania. Dziecko w tym wieku po prostu może tak się zachowywać. Jeżeli rodzice mają tę świadomość, łatwiej im zrozumieć rodzące się konflikty i to, że czasem tak trudno być razem. Z domów uciekają też dzieci rodziców zajętych bardziej pracą niż rodziną. Uciekają one przede wszystkim przed pustką, którą znajdują w domu. To syndrom naszych czasów. Chociaż nie zawsze brak rodziców w domu oznaczać musi pustkę. Jeżeli matka lub ojciec po pracy potrafią okazać dziecku zainteresowanie i uczucie, nie będzie ono odczuwało osamotnienia, czy odrzucenia. Trzeba się jednak zastanowić nad hierarchią wartości. Jeżeli ktoś większość swoich potrzeb realizuje w życiu zawodowym, tu spełnia się potrzeba bycia ważnym i osiągnięcia sukcesów, rodzina siłą rzeczy schodzi na drugi plan. W domu nie starcza nam już zaangażowania i energii. Wtedy trzeba się zastanowić, czy dziecko, które ucieka z domu nie robi dokładnie tego samego, co rodzic, który w pracy, a nie w domu ma rzeczywistość bardziej dla niego atrakcyjną. To jest odwieczny dylemat - każdy wybór niesie za sobą stratę. Jeżeli za najważniejsze uznamy realizowanie się w pracy, nie ludźmy się, że nie straci na tym nasza relacja z bliskimi, nasza rodzina [2].

Konsekwencje ucieczki:

głód, brak bezpieczeństwa, brak mieszkania;

pierwsze kontakty z alkoholem i narkotykami, a potem możliwość uzależnienia się;
nierozwiązany problem i pojawienie się nowych problemów,
przypadkowe inicjacje seksualne, niechciana ciąża;
prostytycja dziewcząt i chłopców, a co za tym idzie groźba zarażenia się chorobami
wenerycznymi, HIV;
konflikt z prawem (dokonywanie drobnych włamań, kradzieży, aby przeżyć);
kontakty z kryminogennym środowiskiem;
prawdopodobieństwo stania się ofiarą przestępstwa;
wstępowanie do różnego rodzaju grup nieformalnych, sekt;
zwiększone ryzyko ulegania wypadkom, zachorowaniom, śmierci;
samobójstwa [3].

Spróbuj zrozumieć swoje dziecko, swojego podopiecznego !!!

Nieleletni uciekają, gdy sądzą, że ich potrzeby są niezauważane bądź lekceważone. To, czy dziecko pokusi się na bycie samodzielnym, zależy od tego, czy rodzice z nim rozmawiają, słuchają, co ma do powiedzenia i tłumaczą mu swój punkt widzenia", mówi specjalista programu. Spróbuj zrozumieć dziecko. Oto porady ekspertów programu „Odnaleźć siebie”, które mogą pomóc zarówno rodzicom, jak i dziadkom zapobiec ucieczce dzieci lub odpowiednio zareagować, gdy pojawi się problem:

Co robić, żeby zapobiec ucieczce ? • **Rozmawiaj** z dzieckiem. Rozmowa jest podstawą budowania wzajemnych więzi, dlatego nie ignoruj dziecka, gdy opowiada o czymś ważnym dla siebie - słuchaj i zadawaj konkretne pytania. • **Mów** dziecku o swoich uczuciach. **Nie wstydz** się, wyraż swoje zmartwienie, współczucie czy radość. **Nie zakładaj**, że dorastające dziecko wie, że go kochasz - mów mu o tym.

Spędzaj czas z dzieckiem. Nie rekompensuj swojej nieobecności pieniędzmi i prezentami.

Zadbaj o bezpieczny dom. Ważnym jest, by młody człowiek czuł się w domu dobrze i bezpiecznie. Niech nie będzie świadkiem awantur ani obiektem żartów.

Pozwól dziecku na podejmowanie decyzji. Współdecydowanie w niektórych kwestiach nauczy dziecko odpowiedzialności i będzie dowodem uznania.

Nie zgadzaj się na wszystko, o co dziecko prosi. Szanuj pragnienia dziecka, ale mów o swoich wątpliwościach. Jeśli nie zgadzasz się z jakimś pomysłem wytłumacz spokojnie swoje racje, w żadnym wypadku nie podnoś głosu.

Akceptuj dziecko takim, jakim jest. Pamiętaj o pochwałach, gdy odnosi sukcesy i o tym, by pocieszać go w wypadku niepowodzenia.

Gdy ucieknie z domu. Zastanów się, co mogło być powodem ucieczki. Gdy wróci, nie okazuj złości a koniecznie powiedz o swoim niepokoju i radości z powrotu.

Sam nie uciekaj od problemów. Konflikty rozwiązuj w sposób konstruktywny, nie rezygnuj z trudnych tematów [6].

Wypowiedzi uczestników forum z serwisu internetowego www.nieuciekaj.pl prowadzonego przez Fundację ITAKA są to prawdziwe historie, przeżycia ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej lub przeżywających emocje, z którymi nie mogą już sobie poradzić (nauczyciel może wybrać z poniższych wypowiedzi te, z których skorzysta podczas lekcji - każda podgrupa otrzymuje jedną wypowiedź) [3].

Mam 23 lata. Pierwszy raz uciekłam z domu mając lat 15, a później to stało się już regułą na problemy... Do dziś uciekam... Nie umiem już tego powstrzymać. Gdy uciekłam po raz pierwszy, to był bunt. Chciałam pojechać na koncert do innego miasta, później uciekłam na Woodstock...

Następne ucieczki były już zupełnie inne... Przeskrobałam coś i bardzo się bałam, co ze mną zrobi ojciec... Dlatego uciekłam wraz z koleżanką (ona miała lat 16 ja 18). Pojechałyśmy do Poznania i wyobrażałyśmy sobie, że znajdziemy pracę, będziemy szczęśliwe, będziemy miały swoje mieszkanie... Stało się inaczej... Zamieszkałyśmy na Squacie - Rozbracie (trwało to jakiś miesiąc).

Później nasze drogi się rozeszły. Ja z nowo poznanymi ludźmi wyruszyłam w Polskę, ona poszła do pracy w agencji. Pojechałam do Kołobrzegu i żyłam na ulicy, spałam na trawniku, jadłam resztki po turystach ze śmietnika, rano piłam wino (drobne zbieraliśmy od przechodniów). Któregoś dnia zaczął mnie jakiś chłopak, zaczął ze mną rozmawiać i dał mi na bilet do domu. Tak, ja chciałam wrócić do domu i zasnąć w czystej pościeli... Wróciłam po 3 miesiącach, nie miałam już własnego pokoju... To było straszne. Nie wytrzymałam w domu długo, jakieś 9 miesięcy i znów uciekłam. Pałętałam się po różnych koleżankach, aż trafiłam do dziewczyny, która szukała niani do swych dzieci. Zamieszkałam z nią, była prostytutką, poznałam inny świat. Do domu wróciłam po roku. Teraz mam 23 lata, moi rodzice są po rozwodzie, mieszkam z tata i młodszym bratem (16lat). On też już ucieka. Nie chcę by to robił, ale nie umiem mu pomóc, bo nie umiem pomóc nawet samej sobie... Ja do dziś uciekam...

Siedemnastolatka

Ja planuję ucieczkę z domu już od dłuższego czasu... Mam zamiar nie uciec sama lecz z moją przyjaciółką... Ktoś może spytać dlaczego, ktoś może powiedzieć, że to nam nic nie pomoże... Ale uciekamy od naszych rodziców... Jesteśmy wciąż kontrolowane, mamy wielki rygor w domu i nie możemy się ze sobą spotykać... Rodzice nie pozwalają nam się przyjaźnić ze sobą, gdyż twierdzą, że mamy na siebie zły wpływ... Ja i moja przyjaciółka kochamy siebie i chcemy nareszcie móc swobodnie ze sobą żyć... Wiem, że na gigancie jest bardzo ciężko, ale tylko w ten sposób ucieknę od codziennych kłótni z ojcem... A z resztą od lat ojciec mi mówi, że mnie wyrzuci z domu gdy ukończę 18 lat, a do tego pozostało mi już tylko kilka miesięcy...

Anonim

Mój 15 letni kolega uciekł z domu... To było 19 października bieżącego roku. Znalazł się po 2 tygodniach w lesie... Popęłił samobójstwo... Kiedyś myślałam: \\'Co tam, ucieczka z domu, to mnie nie dotyczy, nie mam takiego problemu...\' Dopiero, gdy zaginął Bartek, zrozumiałam co to znaczy. To był szok!!! Wczoraj go widziałam, a teraz nie wiadomo gdzie jest, czy jeszcze żyje...

Miałam nadzieję do końca... Wierzyłam, że wróci do nas, do domu. Wrócił, tylko nie tak jak wszyscy tego chcieli... Szukali go wszyscy. Itaka, miejscowa policja, straż pożarna, rodzina, znajomi. A znalazła żona leśniczego... Teraz, już trochę się oswoiłam z tą myślą, że Bartka nie ma.

Chodzę na cmentarz go odwiedzić. Ale mam do niego żal, że nie próbował spróbować żyć dalej tylko wybrał śmierć... Jak ja bardzo bym chciała, żeby to była zmyślona opowieść... Szkoda, że się tak nie da...

W pewnym sensie ucieczkę dziecka poprzedza zawsze jakaś forma ucieczki dorosłych. To najpierw rodzice, nauczyciele, opiekunowie uciekają od szczerych rozmów, od rozwiązywania problemów, od prawdziwych kontaktów i relacji z dziećmi.

To najpierw dorośli uciekają od wysiłku, jakim jest praca nad zachowaniem więzi rodzinnych i społecznych. To od nich dzieci uczą się, że wygodniej jest uciec od problemu, niż go rozwiązać.

Jak się zachować, gdy dziecko wróci do domu? Przede wszystkim ochłonać. Trzeba zaproponować odpoczynek, kąpiel, jedzenie, a przede wszystkim powiedzieć o tym, co się

czuło, gdy dziecka nie było. Że się martwiliśmy, denerwowaliśmy i że się cieszymy, że dziecko wróciło, że ten koszmar już się skończył. Bez krzyku i złości.

Nie zaczynamy od razu rozmowy, ale umówmy się na przykład na następny dzień. To nie może być przesłuchanie. W tej rozmowie przede wszystkim zapytajmy, dlaczego dziecko uciekło, zaproponujmy, że wspólnie naprawimy sytuację, poprośmy, by - jeśli znowu będzie miało problem - **porozmawiało z nami !!!!!**. Jeśli to nie pierwsza ucieczka lub dziecko nie chce rozmawiać, trzeba kogoś poprosić o pomoc - zaufaną osobę z rodziny, która dla dziecka jest autorytetem, lub psychologa. I nie chodzi o to, żeby wysłać dziecko do psychologa, tylko pójść razem z nim [4].

Co zrobić zamiast ucieczki?

próbować rozwiązać problem;

rozmawiać o trudnych sprawach, o swoich uczuciach;

przyznać się do tego, że potrzebuję pomocy i poprosić o nią rodziców, a jeśli to niemożliwe, przyjaciela, wujka, ciocię, babcię, kogoś z dalszej rodziny, pedagoga lub nauczyciela, do którego masz zaufanie, a może będzie to ksiądz;

zadzwoić lub napisać do organizacji, która pomaga młodzieży w rozwiązywaniu ich problemów np. fundacja ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, 116 000 – bezpłatny telefon, czynny całą dobę lub email: info@nieuciekaj.pl, forum dla młodzieży www.nieuciekaj.pl

Czy jeśli dziecko uciekło, to znaczy, że robi to znowu?

Różnie bywa. Jest wiele rodzin, od których dzieci uciekają wielokrotnie, nawet dziesięć razy, ale w wielu rodzinach ta jedna ucieczka poprawiła sytuację. Dopiero tak drastyczne wołanie "zauważcie mnie!" dociera do rodziców. Dziecko musi zrobić krok niebezpieczny dla swojego życia, żeby otworzyli oczy.

Ucieczka dziecka z domu nie minie bez echa. W psychice może utrwalić się odruch ucieczki, jako reakcji na przerastające dziecko problemy. Jeżeli młody człowiek na trudną sytuację zareaguje ucieczką, pojawia się niebezpieczeństwo ciągłego uciekania od problemów, zamiast prób ich rozwiązywania. Może się to przenieść na przyszłe życie zawodowe, czy własną rodzinę. Dlatego lepiej jest zapobiec ucieczce, ale gdy już się zdarzy- wspólnie z dzieckiem rozwiązać ten problem [5].

Ze statystyk policyjnych wynika, że każdego roku w Polsce ginie około 15000 osób, z czego 3500 stanowią dzieci (130 zaginięć dzieci do 7 roku życia, około 400 zaginięć dzieci w wieku 7-13 lat i około 3000 zaginięć dzieci w wieku 13-17 lat). Fundacja ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych jest jedyną organizacją pozarządową w Polsce, która udziela kompleksowej pomocy w przypadku zaginięcia bliskiej osoby. 14 % spraw prowadzonych przez ITAKĘ dotyczy dzieci, tych najmłodszych i tych starszych. Wsparcie ITAKI to nie tylko pomoc w poszukiwaniach [7, s. 3-4].

Kilkuletnie dzieci najczęściej giną z powodu braku odpowiedniej opieki. Szanse na odnalezienie małego dziecka, żywego i zdrowego, gwałtownie maleją w ciągu kilku godzin od zaginięcia. Dlatego natychmiastowe rozpoczęcie szeroko zakrojonych poszukiwań często decyduje o jego życiu. Małe dziecko jest szczególnie narażone na niebezpieczeństwo. Bez pomocy może pać ofiarą przestępstwa lub stać się ofiarą wypadku, handlu ludźmi o różnych formach np. żebractwa, pornografii dziecięcej, pedofilii lub porwania rodzicielskiego. Porwania rodzicielskie są zawsze kontrowersyjne, dziecko zazwyczaj staje się ofiarą konfliktu rodziców i zostaje bezprawnie pozbawione kontaktu z jednym z nich.

W przypadku zaginięć **starszych dzieci i młodzieży** najczęstszą przyczyną jest ucieczka. Najczęściej młody człowiek ucieka wtedy, kiedy problemy, z którymi się zmagają (w domu, w szkole, z rówieśnikami, z rodzicami) przerastają go. Zaginiona młodzież jest

szczególnie zagrożona patologiami społecznymi (przemocą, prostytutką, narkomanią, handlem ludźmi, samobójstwami). Mogą stać się ofiarami przestępstw lub sprawcami w wyniku doświadczanego ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Wśród zaginionej młodzieży prawie dwa razy więcej jest dziewcząt (845) niż chłopców (448) [7, s. 3].

W 2010 r. odnotowano w Polsce 3500 zaginięć dzieci i młodzieży z czego 195 przypadków to oddalenie się z rodzinnych domów nastolatków, których bliscy przez wiele tygodni pozostawali w niewiedzy co do ich miejsca pobytu. Niektórzy nie wrócili do dzisiaj...Ucieczki nastolatków z domu nasilają się szczególnie w okresie walacyjnym [8, s. 2].

Gdzie szukać pomocy?

1. **Tefefon 116 000** w sprawie zaginionego dziecka został uruchomiony w marcu 2009 w roku przez Fundację ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych oraz Telekomunikację Polską S.A. Obecnie jest to główne narzędzie fundacji ITAKA w poszukiwaniu dzieci i nastolatków. Telefon czynny jest całodobę przez 7 dni w tygodniu. Pomocy przy telefonie udzielają psychologowie i członkowie Zespołu ds. Poszukiwań i Identyfikacji. Dzwoniąc pod numer 116 000 można; zgłosić zaginięcie dziecka, otrzymać wsparcie i porady dotyczące dalszych kroków, a także przekazać informacje na temat poszukiwanych [8, s. 10].
2. **Serwis www.nieuciekaj.pl** zawierający porady dla nastolatków i rodziców. Umożliwia on również kontakt z psychologiem za pośrednictwem poczty elektronicznej.
3. **Telefon 116 123** dla osób w kryzysie emocjonalnym (Polskie Towarzystwo Psychologiczne),
4. **Telefon 116 111** zaufania dla dzieci i młodzieży (Fundacja Dzieci Niczyje),
5. **Miejskie i Gminne Orodki Pomocy Społecznej,**
6. **Monar**
7. **Centru Pomocy Rodzinie,**
8. **Centra Terapii Uzależnionych,**
9. **Placówko terapeutyczno-opiekuńcze,**
10. **Policja.**

Najlepszą reakcją po powrocie dziecka z ucieczki jest nazwanie problemu. Trzeba potraktować ucieczkę jako sygnał, że w naszej rodzinie coś nie jest w porządku. Coś utrudnia ,uczciwie i wprost mówić o trudnościach. Przyznać, że ucieczka dziecka nie wynikała z hormonu, który uderzył mu do głowy. To znak, że należy zanalizować, co takiego się stało, że dziecko opuściło dom. Jeżeli rodzina będzie miała w sobie siłę, by skonfrontować się z tym problemem, otwarcie go nazwać i wspólnie znaleźć rozwiązanie - jest duża szansa, że im się powiedzie. Jednak większość rodzin wymaga pomocy z zewnątrz. Te rolę może spełnić psycholog, czy psychoterapeuta rodzinny. Istotne, by była to osoba z zewnątrz, która obiektywnie spojrzy na konflikt. Czasem wystarczą konsultacje z psychologiem, czasem niezbędna okaże się terapia rodzinna [2].

Aby zapobiec ucieczkom dzieci z domu, należy unikać barier we wzajemnej komunikacji. Nie krytykować ciągle, nie narzekać, nie moralizować. Dobra komunikacja to umiejętność nie tylko słuchania, ale i usłyszenia drugiego człowieka. Musimy jednak pamiętać, że nadmierne wypytywanie dziecka w okresie dojrzewania może zostać odczytane jako wchodzenie na jego terytorium. A ma ono dla dorastającego człowieka ogromną wartość. Młodzi odsuwają się wówczas od bliskiego kontaktu z rodzicami. To jest czas na przyjaźnie z rówieśnikami, pierwsze miłości. Ale nie można też zostawiać młodego

człowieka samemu sobie. Kiedy dziecko ma kłopoty, rodzice mówią: "Jak będziesz dorosły, to dopiero będziesz miał problemy, przejdzie ci". To klasyczny błąd. Z dziećmi trzeba rozmawiać i dawać im poczucie, że je rozumiemy. Konflikty są czasami nieuniknione. Nie bójmy się przyjmować krytyki od dorastającego dziecka. Ono wchodzi w świat dorosłych, konfrontując się z nimi. A zaczyna od najbliższych. Jeszcze nie umie być dorosłym, ale chce nim być - i może stąd wynikają nieporozumienia. Każdy na prawo do własnych opinii. I nie jest istotne czyje zdanie jest ważniejsze. Umiejętność radzenia sobie z konfliktem wymaga umiejętności negocjacyjnych - przede wszystkim musi istnieć obustronna wola szukania rozwiązania. Tolerancja na inny punkt widzenia powinna zaczynać się od bardzo prostych rzeczy. Wtedy jest duża szansa, że konflikty będą miały dobre zakończenie i wbrew pozorom mogą stać się załączkiem bliskich więzi. Dziecko musi mieć wsparcie przede wszystkim w swojej rodzinie [9].

W listopadzie 2011 r. ma zostać wybrana organizacja, która zajmie się przygotowaniem do uruchomienia w Polsce systemu Child Alert, pozwalającego na natychmiastowe rozpowszechnienie informacji o zaginionym dziecku. System działa już w 11 krajach Unii Europejskiej. Polega on m.in. na tym, że w sytuacji, gdy zaginie dziecko, posiadacze telefonów komórkowych otrzymują sms z jego zdjęciem oraz opisem wyglądu. Informacje na temat dziecka wyświetlane są również na billboardach znajdujących się wzdłuż autostrad, a informacje o wyglądzie dziecka rozpowszechniane za pośrednictwem stacji telewizyjnych, radiowych oraz poprzez internet. Pierwszy tego typu system - pod nazwą Amber Alert - został uruchomiony w 1996 r. w USA; w tym właśnie roku została porwana i zamordowana dziewięcioletnia Amber Hagerman [10].

Bibliografia:

1. Ucieczka dzieci z domu - dramat rodziców i dziadków <http://www.rodzina.senior.pl/88,0,Ucieczka-dzieci-z-domu-8211-dramat-rodzicow-i-dziadkow,7191.html>
2. Ucieczki z domu - Wywiad do prawdziwych relacji młodzieży (red. A. Nowakowska) <http://www.zdrowapsychika.pl/artykuly.php?id=11>
3. Scenariusz lekcji wychowawczej "ucieczka nie jest rozwiązaniem" dla uczniów gimnazjum oraz szkół ponadgimnazjalnych http://zaginieni.pl/files/ITAKA_mddz_lekcja_wychowawcza_NU.pdf
4. Dzieci uciekają z domu, bo chcą być zauważone <http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,53581,2099974.html>
5. Inne wywiady i publikacje prasowe <http://www.zdrowapsychika.pl/artykuly.php?id=1>
6. Przepraszamy! Podana strona nie istnieje lub zmieniła lokalizację <http://www.rodzina.senior.pl/88,0,Ucieczka-dzieci-z-domu-8211-dramat-rodzicow-i->
7. Telefon w sprawie zaginionego dziecka, Itaka Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Warszawa 2011.
8. Raport 2010 ,Itaka Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Warszawa 2011.
9. Materiały pokonferencyjne – poszukiwanie osób zaginionych w Polsce i Europie, Warszawa 5-6 października 2011 r.
10. Uruchomią system Child Alert <http://www.rp.pl/artikul/2,739325-MSWiA--w-listopadzie-decyzja--kto-uruchomi-Child-Alert.html>

УДК 341 (477):316.32(100)

*Оксьом І. Г., к. ю. н., доцент,
директор Інституту державного управління та права
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

В умовах становлення і розвитку України як незалежної, демократичної, правової держави особливого значення набуває трансформація правосвідомості населення, підвищення рівня праворозуміння. Досягти цього можна, зокрема, шляхом

удосконалення теоретико-правової науки, яка суттєво збагачується в умовах глобалізації, реагуючи на зміни, що відбуваються в суспільстві.

Слід зазначити, що окремі аспекти впливу глобалізації на суспільство, в тому числі правові, досліджувались як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, серед вітчизняних дослідників цьому питанню приділяли увагу Г. Аніловська, О. Білорус, П. Буряк, Р. Войтович, Ю. Волошин, О. Гупало, І. Кресіна, С. Стеценко, Л. Яремко та ін. Цілком обґрунтованим є включення С. Стеценком до основних напрямів впливу глобалізації на суспільне життя правової глобалістики. Правова глобалістика – дослідження неперервного, об'єктивно існуючого, загальносвітового процесу, який поширюється на правовідносини в усіх сферах суспільного життя, що мають світове значення, обумовлює виникнення взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами таких правовідносин, сприяє уніфікації, стандартизації норм права, створенню єдиного правового простору та дослідженню наслідків цього процесу [1]. До основних напрямків її впливу на теорію права належать:

- дослідження в рамках теорії права глобалізму (наукової концепції, згідно з якою еволюція людства неминуче призводить до стирання державних кордонів, утворення глобального суспільства, існування якого забезпечується нормами єдиного світового права);

- трансформація розуміння значення права, різноманітних правових категорій в сучасних умовах;

- трансформація теорії права як науки та як навчальної дисципліни.

Метою статті є дослідження форм та способів взаємодії міжнародного та національного права.

Форми взаємодії міжнародного та національного права, доцільно розглядати відокремлено – форми впливу міжнародного права на національне та форми впливу внутрішньодержавного права на міжнародне.

Під формами впливу міжнародного права на внутрішньодержавне ми розуміємо основні механізми дії норм міжнародного права в межах окремої держави. Можна виділити дві основні форми впливу міжнародного права на національне:

- 1) безпосереднє застосування норм міжнародного права на території держави – «пряма дія» міжнародно-правових норм. Такими, що самоздійснюються, слід вважати міжнародно-правові норми, реалізація яких не вимагає обов'язкової конкретизації чи уточнення у внутрішньому законодавстві [2, с. 86]. Наприклад, до міжнародно-правових актів прямої дії можна віднести Європейську конвенцію прав людини, ст. 1 якої передбачено: «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції». Це не означає, що норми Конвенції не можуть бути впроваджені у національне законодавство. Більше того, реальне її виконання можливе лише за умови наявності механізму їх забезпечення на рівні держави, проте національні правові норми не можуть обмежувати встановлені Конвенцією права;
- 2) імплементація норм міжнародного права в систему національного права – впроваджується, коли норми міжнародного права потребують уточнення, коли неможливе безпосереднє застосування таких норм у державі. Наприклад, у ст. 5 «Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі», ухвалених країнами – членами Ради Європи у 2002 р., передбачено, що неурядові організації відповідно до національного права «можуть мати різні статуси для того, щоб відображати відмінності у фінансових чи інших перевагах, які їм

надаються на додаток до правосуб'єктності» [3], тобто безпосередньо передбачається впровадження у національне право норм угоди з визнанням можливості різних варіантів законодавчого закріплення статусу неурядових організацій. Більше того, Принципами встановлюються основні положення та забезпечуються можливість створення неурядових організацій, процедура ж їх утворення, організації, функціонування тощо має бути встановлена державою.

Що стосується форм впливу національного права на міжнародне, то під ними ми розуміємо механізми застосування внутрішньодержавних правових норм у нормах міжнародного права. Можна виділити три форми такого впливу:

- 1) обрання за основу норми національного права, що регулює питання, які за своєю суттю є регуляторами міжнародних відносин, тобто питання, що регулюють зовнішньополітичну діяльність держави. Наприклад, щодо мирного співробітництва держав;
- 2) трансформація у міжнародне право певних принципів національного права щодо регулювання найважливіших сфер суспільного життя. Це, наприклад, стосується захисту прав та основних свобод людини;
- 3) вплив національної судової практики (стосується, насамперед, країн з англосаксонською системою права). Переважно судова практика може застосовуватися з питань, які регулюють ті ж питання, що передбачені двома першими формами [1].

Способами взаємодії міжнародного та національного права ми вважаємо основні види відображення в одній із правових систем норм та принципів, властивих іншій правовій системі.

Способи взаємодії міжнародного та національного тісно взаємопов'язані з формами їх взаємовпливу. По суті способи є похідними та залежать від форм взаємодії.

Розглянемо більш детально способи впливу міжнародного права на національне. Оскільки при «прямій дії» міжнародно-правових норм у державі додаткових механізмів упровадження таких норм до законодавства цієї держави не потрібно, ми можемо говорити про способи впливу міжнародного права на національне як про основні способи імплементації міжнародних правових норм в систему національного права.

Імплементацію (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) визначають як організаційно-правову діяльність держав з метою реалізації ними своїх міжнародно-правових зобов'язань [4, с. 149]. Імплементаційний процес розглядають як єдність правотворчої та організаційної діяльності держави, спрямованої на здійснення міжнародно-правових та національних норм, створених з метою реалізації міжнародно-правових зобов'язань, а також на створення умов, необхідних для їх здійснення [5, с. 90].

Слід зауважити, що єдиного підходу до визначення способів впровадження норм міжнародного права до національної правової системи на сьогодні не вироблено.

До способів імплементації (впровадження) міжнародно-правових норм у систему національного права відносять:

- трансформацію, рецепцію, відсилання [2, с. 90];
- рецепцію, гармонізацію, уніфікацію (як способи інтернаціоналізації права) [6, с. 69-70];
- розглядають саму імплементацію (поряд з адаптацією, стандартизацією, уніфікацією) як форму гармонізації права [7, с. 13].

Вважаємо, що кожен з указаних підходів має право на існування, проте хотілося б звернути увагу на те, що сьогодні, в умовах посилення інтенсивності розвитку глобалізаційних процесів, насамперед зростає роль стандартизації та уніфікації у праві.

Гармонізацію розглядають як зближення механізмів правового регулювання двох і більше держав в окремих галузях у формі утворення спільних інститутів, норм, усунення протиріч. За своєю суттю гармонізація є процесом, що призводить до уніфікації правових норм. Тобто гармонізацію можна розглядати як підвид уніфікації.

Рецепція – це одностороннє впровадження однією державою об'ємних масивів законодавства, аналогічних законодавству іншої держави [6, с. 70]; текстуальне повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародно-правової норми у статті нормативно-правового акта.

Трансформація пов'язана зазвичай із повним переробленням тексту міжнародно-правового акта чи окремих його статей із прийняттям на цій основі норм внутрішнього права. При цьому норми внутрішнього права нерідко отримують інше словесне вираження, ніж першоджерела – статті міжнародних договорів. По суті, трансформацією називають ті ж процеси, що ми раніше окреслили, пояснюючи термін «стандартизація».

Відсилання є вказівкою у внутрішньодержавному нормативно-правовому акті на міжнародне право як на джерело, що регулює ці відносини. Відсилання санкціонує пряме застосування суб'єктами внутрішнього права норм міжнародного права у внутрішньодержавних правовідносинах [2, с. 70].

Адаптацію (від лат. *adaptatio* – пристосування) розглядають як процес узгодження та пристосування нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних правових стандартів [7, с. 5]. Слід враховувати, що адаптацію в цьому ракурсі розглядають як підвид гармонізації.

Враховуючи викладене вище, поділяємо думку, що доцільно до способів впливу міжнародного права на національне віднести:

- стандартизацію – приведення законодавства держави з певних питань у відповідність до загальновідомих світових стандартів;
- уніфікацію – усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких сфер суспільних відносин. Певними етапами, підвидами уніфікації можна назвати:
  - гармонізацію (створення спільних з іншими державами норм та інститутів);
  - рецепцію (впровадження в законодавство держави об'ємних частин законодавства інших держав або міжнародних організацій);
- відсилання – посилення у законодавстві держави на міжнародно-правові норми [1].

Способи впливу національних правових норм на норми міжнародного права ми розглядаємо як основні механізми впровадження положень, що містяться у законодавстві окремої держави, до норм міжнародного права. До таких способів пропонується віднести:

- трансформацію – процес перетворення норм національного права на норми міжнародні;
- адаптацію – пристосування норм міжнародного права до законодавчих баз країн, що беруть участь у створенні міжнародно-правових норм.

Таким чином, під впливом глобалізаційних процесів посилюються взаємозв'язки між міжнародним та національним правом. Слід підкреслити, що такий вплив є не

одностороннім, а взаємним. Водночас, сьогодні назріла необхідність упорядкування та систематизації форм та способів взаємного впливу з метою уникнення неоднозначного тлумачення використовуваних термінів.

Література:

1. Стеценко С. Г. Глобалізація та право: національний вимір : [монографія] / Стеценко С. Г., Васечко Л. О. – К.: Атіка, 2011. – 132 с.
2. Міжнародне право : [навч. посібник] / кол. авторів; [за ред. М. В. Буроменського]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
3. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі: багатостороння угода від 05.07.2002 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2010. – № 4.
4. Заморська Л. І. Загальнонаукова концепція категорії «система права» / Л. І. Заморська // Держава і право. – Випуск 47. – С. 46-50.
5. Іванченко О. М. Міжнародні норми права та розширення сфери національного правопорядку / О. М. Іванченко // Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри: Тези науково-практичної конференції / [за заг. ред. Ю. М. Оборотова]. – О.: Фенікс, 2008. – 266 с.
6. Скурко Е. В. Некоторые аспекты проблемы взаимодействия правовых систем в условиях глобализации / Е. В. Скурко // Государство и право. – 2008. – № 8. – С. 69-72.
7. Законотворчість: Словник термінів і понять з міжнародного та європейського права / [ред. кол.: Зайчук В. О., Копиленко О. Л., Йоганнес П. та ін.]; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2005. – 160 с.

*Состек Мацей (Sostek Maciej), надкомісар поліції, викладач
Інституту досліджень організованої злочинності
та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

*Токарський Мирослав (Tokarski Mirosław), підінспектор поліції,
старший викладач Інституту досліджень організованої злочинності
та тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДИТЯЧУ ПОРНОГРАФІЮ В ПОЛЬЩІ У ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ

Przepisy penalizujące „pornografię dziecięcą” w Polskim systemie prawnym mają dość krótką historię. Zostały wyodrębnione dopiero w aktualnie obowiązującym kodeksie karnym, który wszedł w życie w 1997 roku [1]. Wcześniej obowiązujące przepisy prawa karnego nie klasyfikowały „pornografii dziecięcej” jako odrębnego przestępstwa. Przyczyną umiejscowienia w kodeksie karnym zapisów sankcjonujących „pornografię dziecięcą” [2] był gwałtowny wzrost zagrożenia tym zjawiskiem. Nowoprzyjęty kodeks karny w art. 202 dokonał podziału pornografii na tzw. „miękką” oraz „twardą” do której zaliczono m.in. pornografię z udziałem małoletniego poniżej 15 roku życia i związaną z użyciem przemocy. Po wejściu w życie kodeksu karnego Polska aktywnie uczestniczyła w światowych kongresach i konferencjach międzynarodowych [3]. Na uwagę zasługują wnioski końcowe Konferencji Wiedeńskiej odnoszące się do pornografii dziecięcej:

1. Zero tolerancji dla pornografii dziecięcej w Internecie
2. Potrzebą wzmocnienia globalnej współpracy zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym pomiędzy rządami, firmami internetowymi oraz instytucjami pozarządowymi
3. Ogólnoświatową penalizacją produkcji, rozpowszechniania, eksportu, transmitowania, importu, celowego posiadania i reklamowania dziecięcej pornografii

4. Wzmocnienie organów ścigania na poziomie krajowym oraz poprawą współpracy międzynarodowej pomiędzy organami ścigania
5. Bliższej współpracy i partnerstwa pomiędzy rządami państw a firmami branży internetowej
6. Kluczowej roli punktów kontaktowych (gorących linii), gdzie istniałaby możliwość zgłoszenia nielegalnych treści internetowych.
7. Wzrost szkoleń w celu poprawy narzędzi w walce z pornografią dziecięcą w Internecie
8. Podnoszenie świadomości użytkowników Internetu o zjawisku [4].

Uwieńczeniem prac Konwencji Wiedeńskiej było uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii* 25 maja 2000 r. w Nowym Jorku. Rzeczpospolita Polska podpisała, a następnie ratyfikowała ten dokument [5] co skutkowało wcieleniem zapisów protokołu do polskiego porządku prawnego. Ratyfikacja wspomnianego protokołu oraz podpisanie Konwencji Rady Europy o *cyberprzestępczości* przyczyniły się do ewaluacji art. 202 k.k..

Z dniem 1 maja 2004 weszła w życie Ustawa o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks wykroczeń [6], która zmieniła zapisy dotyczące pornografii dziecięcej w art. 202 k.k. w następujący sposób:

§ 3 otrzymał brzmienie „Kto w celu rozpowszechniania produkuje, **utrwała** lub sprowadza albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem **małoletniego** albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności **od 6 miesięcy do lat 8**”.

Ponadto zostały dodane dwa nowe paragrafy, a mianowicie:

§ 4. Kto utrwała, sprowadza, **przechowuje lub posiada** treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1-4, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Opisane zmiany wynikały z konsekwencji wypełnienia przez Polskę umów międzynarodowych. Mimo to część doktryny do niektórych z nich odniosła się sceptycznie. Jednym z tematów, który podzielił doktrynę to zmiana wieku małoletniego w §3 z 15 na 18 lat [7]. Krytycznie do tego rozwiązania odniósł się chociażby prof. Marian Filar wskazując na to, iż prezentacja czynności seksualnych z udziałem dzieci, tj. osobami, które nie osiągnęły jeszcze dojrzałości płciowej nie jest tożsama z podejmowaniem czynności seksualnych z osobami w pełni dojrzałymi płciowo, chociaż młodymi. Prezentacje seksu z takimi osobami, podobnie jak i z osobami pełnoletnimi w rozumieniu prawa, mogą być więc w zależności od sposobu tej prezentacji uznane za pornografię „miękką”, ale nie za pornografię „twardą” (stosunki z biologicznymi dziećmi, zwierzętami lub z użyciem przemocy) [8].

Kolejną zmianę omawianego przepisu przyniosła nowelizacja kodeksu karnego z dnia 27 lipca 2005 r. [9]. Ustawa zmieniła brzmienie art. 202 k.k. w sposób następujący:

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem,

podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 4 Kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Ponadto w strukturach przepisu wprowadzono dodatkowo

§ 4a Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Ostatnia zmiana art. 202 k.k. miała miejsce w październiku 2008 r., do czego przyczyniło się wejście w życie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw [10]. Wynikała ona bezpośrednio ze zobowiązań Polski do dostosowania prawa polskiego z prawem unijnym. Z uwagi na fakt, iż w Decyzja ramowej Rady 2004/68/WsiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. *dotyczącej zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej* [11] definiowała pornografię dziecięcą jako:

„materiał zawierający treści pornograficzne, które przedstawia lub prezentuje:(...) **realistyczne obrazy nieistniejącego dziecka**, uczestniczącego lub poddającego się czynności wyraźnie seksualnej lub poddającej się takiej czynności” do art. 202 k.k. dodano:

§ 4b Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Mimo, że w okresie prawie 14 lat funkcjonowania art. 202 k.k. dokonano w nim szeregu zmian, wydaje się że na tym nie koniec. W raporcie The International Centre for Missing & Exploited Children (ICMEC) [12] – organizacji pozarządowej badającej model oraz przegląd legislacji dotyczącej pornografii dziecięcej stworzono wzór zapisów prawnych penalizujących to zjawisko. Pod uwagę wzięto posiadanie przez poszczególne państwa:

szczególne prawa dotyczące pornografii dziecięcej;

zdefiniowanie w systemie prawnym pornografii dziecięcej;

spenalizowanie wygenerowanych komputerowo obrazów dziecka (w aspekcie pornograficznym – przypis autora);

stwierdzenie, iż samo posiadanie materiałów zawierających pornografię dziecięcą jest przestępstwem;

obowiązek dostawcy internetu (eng. ISP – Internet Service Provider) do zawiadomienia organów ścigania o ujawnieniu pornografii dziecięcej.

Reasumując wydaje się niemal pewne, iż w polskim systemie prawnym wzorem wielu innych państw zostanie zawarta definicja „pornografii dziecięcej”. Być może znajdą się także zapisy zobowiązujące dostawców usług internetowych do składania raportów (zawiadomień) o ujawnieniu stron zawierających pornografię dziecięcą. Sądzę, że polski ustawodawca poradzi sobie z tym zadaniem, pomimo tego, iż że przez ostatnie dziesięciolecia definicji „pornografii” jednoznacznie doprecyzować w formie zapisu ustawowego.

Bibliografia:

1. Dz.U. nr 88 poz.553 z 1997r.
2. Pomimo braku definicji ustawowej pornografii dziecięcej jako przestępstwa traktowane były: produkcja w celu rozpowszechniania lub sprowadzania albo rozpowszechniania treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15
3. Mowa tu m.in. o I i II Światowym Kongresie Przeciwko Wykorzystywaniu Dzieci w Celach
4. Komercyjnych, które odbyły się w Sztokholmie w 1996 r. oraz w Jokohamie w 2001r oraz międzynarodowej konferencji dotycząca zwalczania pornografii dziecięcej w Internecie, która miała miejsce we Wiedniu w 1999r.
5. <http://textus.diplomacy.edu/thina/txGetXDoc.asp?IDconv=3193>

6. Dz. U. nr 238 poz. 2389 z 2004 r.
7. Dz. U. nr 69 poz. 626 z 2004 r.
8. według art. 10 kodeksu cywilnego małoletni to osoba w wieku poniżej 18 roku życia
9. Marian Filar „Nowelizacja kodeksu karnego w zakresie tzw. przestępstw seksualnych” Prokuratura i Prawo 2004
10. Dz.U. nr 163 poz. 1363 z 2005 r.
11. Dz.U nr 214 poz. nr 1344 z 2008 r.
12. Dziennik Urzędowy L 013 , 20/01/2004 P. 0044 - 0048
13. http://www.icmec.org/en_X1/icmec_publications/English_6th_Edition_FINAL_.pdf

УДК 341(477)

*Стеценко С. Г., д. ю. н., професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Національна академія прокуратури України*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СИСТЕМУ ПРАВА УКРАЇНИ

Система права цілком виправдано вважається базовою складовою правової системи. Саме зміни в системі права відображають сутнісні перетворення, що відбуваються у праві. Тому надзвичайно важливим є глибокий аналіз сутності системи права, а також причин та умов змін, які відбуваються у ній.

Дослідженням сутності поняття «система права» приділяли увагу такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як В. Бабаєв, М. Байтін, Я. Вопленко, Н. Гущина, Л. Заморська, О. Іоффе, Є. Лук'янова, Н. Пархоменко, Д. Петров, В. Сирих, О. Скакун, М. Шаргородський та ін.

Проте нині особливої уваги потребує питання трансформації системи права під впливом глобалізаційних процесів. І найголовніше – дослідження того, як повинна реагувати система права окремої держави на зміни, що відбуваються в сучасному світі.

Актуальність цього питання пояснюється такими чинниками:

- формування світової системи права;
- безсистемна адаптація національними державами елементів власної системи права до вимог світових та регіональних міжнародних організацій;
- посилений вплив на правову систему в цілому та на систему права, зокрема, економічної та політичної систем суспільства.

На нашу думку, основними тенденціями розвитку системи права України в умовах глобалізації є:

Під впливом конвергенції правових систем у правовій системі України з'являється судовий прецедент (рішення Європейського суду з прав людини). У зв'язку з цим та взагалі зі зростанням ролі судочинства у врегулюванні суспільних відносин, підвищується значення процесуального права.

Взагалі тенденція розвитку процесуального права прослідковується і в інших країнах з правовою системою перехідного типу. Так, у російській правовій науці пропонується навіть розглядати процесуальне право як науку, що вивчає юридичний процес у всіх його проявах, а юридичний процес – як комплекс всіх можливих організаційних та інших процедур, тобто всі процесуальні прояви права. Єдність їх полягає не стільки у подібності правил, скільки в єдності принципів їх змісту і здійснення [1, с. 67].

Окрім того, вітчизняні науковці виділяють у підсистемі матеріального права процедурні норми, тобто такі, що встановлюють порядок реалізації матеріальних

регулятивних норм [2, с. 363]. При чому вітчизняне законодавство містить значну кількість процедурних норм у різних галузях права. Наприклад: порядок набуття спадщини (цивільне право), порядок реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (господарське право), порядок прийняття та звільнення з роботи (трудова право) тощо.

Зростання ролі процесуального та процедурного права свідчить про вдосконалення правової регламентації усіх суспільних відносин, що виникають у державі.

Зростання ролі соціального права є світовою тенденцією розвитку права, оскільки на світовому рівні закріплюються соціальні стандарти з метою більш повного забезпечення прав та законних інтересів особи. Таку тенденцію визначають як соціалізацію права [3, с. 86].

У зв'язку із соціалізацією права нині говорять про розвиток у системі європейського права тріади підсистем права – «публічна-приватна-соціальна» [2, с. 362]. Таким чином, підкреслюється особливість соціального права та віднесення його не до приватного чи публічного права, а до особливої підсистеми. Проте, погоджуючись із безсумнівним впливом соціального права на розвиток системи права, все ж вважаємо, що про формування нової підсистеми говорити зарано. Адже значна кількість галузей права не відносяться суто до публічної або приватної спільності права, а поєднують у собі засоби правового регулювання обох підсистем. До таких галузей можна віднести господарське (або підприємницьке), земельне, екологічне, трудове, медичне право тощо.

Водночас, у зв'язку із соціалізацією права можна спостерігати подальші зміни у системі права. Наприкінці минулого століття відбувся перехід пострадянських країн до ринкових відносин, що спричинило посилення приватноправових засад у регулюванні суспільних відносин. Відповідно, відбулась трансформація галузей права: зникає колгоспне право, змінюються засади регулювання господарського та фінансового права (які колись вважалися частиною адміністративного права) тощо. Однак, у зв'язку із соціалізацією права сьогодні виникає інша тенденція – активне вторгнення публічного у сферу приватного права [3, с. 86-88]. Таке «втручання» у приватноправову сферу можна спостерігати на прикладі інституту власності – наприклад, установлений державою донедавна діючий в Україні мораторій на відчуження земельної ділянки. Можна вважати також певним впливом публічного права на приватне встановлення державою процедури укладення та розірвання договорів, а також обов'язкових ознак для визнання їх легітимними.

У поєднанні із соціалізацією права спостерігаються також тенденції гуманізації та демократизації права. У сукупності ці тенденції обумовлюють виникнення нових інститутів і, навіть, галузей права та деяку трансформацію вже існуючих, про що мовилося вище. Прикладом трансформації системи права України у напрямі забезпечення прав людини можна вважати виникнення нової галузі права – медичного права. Втім, виникнення такої галузі права тягне за собою і подальші зміни у системі права – наприклад, удосконалення міжгалузевого комплексного інституту соціального страхування. У складі цього комплексного інституту формується інститут медичного страхування. На сучасному етапі розвитку системи права існування цього інституту формально закріплено – медичне страхування є одним із видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Відповідно до Господарського кодексу України та Закону України «Про страхування»

можливе і добровільне страхування у сфері медичної діяльності [4, с. 16, 21]. Водночас, сьогодні назріла нагальна потреба у законодавчому визначенні реально діючого механізму обов'язкового медичного страхування, тим паче, що на цей момент в Україні є ґрунтовні наукові розроблення з цього питання. Цей факт іще раз підкреслює відмінність між системою права та системою законодавства. Система права є більш динамічною та оперативніше реагує на виникаючі суспільні потреби.

У зв'язку з глобалізаційними процесами з'являється також тенденція до покращення регулювання економічних відносин. Безумовно, процеси глобалізації в економічній сфері відбуваються інтенсивніше, ніж у правовій. У зв'язку з цим необхідним є вдосконалення національної системи права у частині що регулює економічні відносини (в тому числі – міжнародні). На сьогодні відмічається зростання рівня усвідомлення необхідності забезпечення відповідності правового регулювання об'єктивним економічним вимогам, спрямування його впливу на розвиток виробництва більш ефективним. Підкреслюється також удосконалення господарського права у напрямі забезпечення необхідних передумов ефективного функціонування господарського законодавства в економіці. Суттєвим зрушенням у сфері вдосконалення цього напрямку правового регулювання можна вважати прийняття 11.09.2003 р. Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», яким визначаються обов'язкові вимоги щодо, підготовки проектів нормативно-правових актів різного рівня [5, с. 86-87].

Слід відмітити, що вдосконаленню системи права України сприяє і робота над покращанням стану системи законодавства. Однією з причин усунення недоліків та безсистемності законодавства є прагнення України до створення позитивного іміджу на світовій арені. Позитивним результатом здійснюваної в цьому напрямі роботи слід визнати поступову кодифікацію законодавства, в результаті якої наше суспільство вже отримало цілу низку кодифікованих актів (Бюджетний, Господарський, Земельний, Цивільний, Сімейний, Податковий та інші кодекси) [5, с. 89]. Проте значна частина законодавства України потребує вдосконалення, причому важливою складовою є поглиблення взаємодії системи права та системи законодавства. Оскільки система права є більш гнучкою та швидко реагує на зміни в суспільстві, взаємодія з нею системи законодавства сприятиме вдосконаленню правотворчої діяльності та подальшому розвитку законодавства України. Зокрема, суттєвому впливу в сучасних умовах можуть бути піддані такі напрями вдосконалення законодавства (які визначаються одними з найважливіших): оперативне реагування на зміни в суспільному житті з боку законодавця та своєчасне оновлення законодавства, врахування світового досвіду щодо запровадження відповідних заходів у нормопроектуванні та юридичній техніці [6, с. 136-137].

Чи не найважливішим та найочевиднішим напрямом перетворень національної системи права в сучасних умовах є зміни, обумовлені взаємодією з регіональними та світовою системами права.

Реальне функціонування регіональної системи права сьогодні не оспорюється. Більше того – не заперечується об'єктивне існування регіональних правових систем. Питання виникають лише при використанні терміна «світова система права». На нашу думку, нині з упевненістю можна говорити про існування світової системи права. Це пояснюється значною кількістю норм права, що є загальновизнаними у світі. Механізм їх реалізації досить часто залежить від окремих держав, тому недостатньо підстав говорити про глобальну правову систему. Проте світових норм

права сьогодні уже достатньо, щоб говорити про наявність глобальних галузей права (наприклад, міжнародне гуманітарне право, екологічне право) та інститутів (інститут захисту прав людини, інститут міжнародної допомоги; інститут охорони інтелектуальної власності тощо).

Отже, основними напрямками таких змін в Українській системі права є такі:

– відбувається рецепція галузей та інститутів права;
– на регіональному та світовому рівнях визначаються пріоритетні напрями правового регулювання (насамперед, на міжнародному рівні такими визначаються актуальні глобальні проблеми: подолання наслідків економічної кризи, боротьба з тероризмом, організованою злочинністю, вдосконалення механізму забезпечення та захисту прав людини тощо), що, відповідно, сприймається національною системою права;

– постійно змінюється галузь міжнародного права (як публічного, так і приватного). Постійно оновлюються підгалузі міжнародного права та виникають нові. Наприклад, сьогодні можна говорити про розвиток такої галузі як міжнародне інформаційне право, а також суміжних з нею галузей та інститутів – інституту захисту інтелектуальної власності тощо. Про реальну участь України у розвитку міжнародного співробітництва в указаній галузі свідчать як двосторонні міждержавні угоди, так і участь у міжнародних організаціях. Відповідні правові норми є формально закріплені, наприклад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 80 «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Йорданського Хашимітського Королівства про взаємну охорону інформації з обмеженим доступом»; Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2002 р. № 1421-202-п.

Література:

1. Баландин В. Н. Проблема соотношения «материального» и «процессуального» в праве и ее значение для определения понятия «юридический процесс» / В. Н. Баландин, А. А. Павлушина // Журнал российского права. – 2002. – № 6. – С. 63-70.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2006. – 776 с.
3. Лукьянова Е. Г. Основные тенденции развития российского права в условиях глобализации / Е. Г. Лукьянова // Государство и право, 2004. – № 7. – С. 84-89.
4. Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування): монографія / [С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський]; за заг. ред. С. Г. Стеценка. – К.: Атіка, 2010. – 208 с.
5. Законодавча діяльність в Україні: стан, пріоритети, шляхи вдосконалення (за матеріалами Верховної Ради України четвертого і п'ятого скликання) / [авт. кол.]; за заг. ред. В. М. Литвина. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, Вид-во «Фенікс», 2007. – 736 с.
6. Плавич С. В. Теоретико-методологічні засади правотворчості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сергій Володимирович Плавич. – К., 2009. – 215 с.

*Товстомят Л. М., к. і. н.,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА УКРАЇНА

З утворенням незалежної Української держави у 1991 році було набуто умов для її перетворення у демократичну, соціальну і правову державу, одним з основних обов'язків котрої є правотворча та охоронна діяльність в сфері забезпечення прав

людини та її свобод, інтеграції в міжнародно-правову систему захисту прав людини, урегулювання нормами права становища групи громадян певної держави, які не є представниками титульного етносу.

На території нашої держави проживають, відповідно до перепису населення 2001 року сто тридцять національностей, серед них автохтонне населення складає (українці) 37541,7 тис. осіб, росіяни 8334,1 тис. осіб, білоруси, молдавани, кримські татари, болгары, угорці, румуни та поляки, євреї та інші, що є незаперечним свідченням важливості правового регулювання становища національних меншин в Україні [1, 9].

Етнічні групи, що проживають в Україні прагнуть до збереження своєї мови, культурної спадщини, традицій, які дають можливість ідентифікувати національну приналежність, забезпечують можливості для підтримки життєдіяльності й розвитку культури того чи іншого етносу, підтримки його соціальної й політичної спроможності. Ці положення закріплені Законом України «Про національні меншини в Україні» 1992 р. і Конституцією України 1996 р., а також наявність Декларації прав національностей України 1991 р. свідчить, що українська держава поступово створює необхідні правові умови розвитку національних меншин.

Економічні, соціальні, політичні, релігійні, культурні, історичні чинники поєднуються в багатоетнічному суспільстві з метою забезпечення мирного існування народів. Відтак, зрозуміло, що встановлені типи взаємодії між етносами несуть в собі ознаки толерантності пристосованості етнічних груп до проживання в межах однієї держави.

Захист прав національних має давню 350-річну історію. Перші спроби захисту меншин були зроблені вже в XVI ст. Хоча в той час скоріше йшлося про статус окремих груп підданих одного або обох договірних держав, тобто про обсяг громадянських прав.

У період з 1914 по 1919 р., що передував скликанню Версальської мирної конференції і створенню Ліги Націй, був укладений цілий ряд угод щодо прав національних меншин.

Проблеми захисту меншин і надання їм особливих прав і гарантій піднімалися представниками різних держав при створенні Статуту Ліги Націй, але державам так і не вдалося досягти компромісу з цих питань.

Слід зазначити, що повоєнна система захисту меншин носила односторонній характер. Та обставина, що в Статут Ліги Націй не увійшли принципи національної рівноправності або релігійної свободи, говорить про небажання великих держав сприяти загальному визнанню цих принципів. Як наслідок мільйони людей, що відносилися до національних меншин отримували лише самі елементарні права, які не враховували специфіку національних інтересів.

По закінченні II світової війни правові стандарти щодо умов життя національних, етнічних меншин у руслі діяльності міжнародних організаційних структур відбувався за двома основними векторами: 1) на рівні Організації Об'єднаних Націй; 2) на рівні Ради Європи та інших міжнародних організацій які функціонують на регіональному рівні.

Для вирішення проблем, що торкаються прав людини, зокрема національних меншин, 1946 року було створено Комісію з прав людини, яка, зрештою, стане головним органом міжнародного співробітництва у цій сфері. У 1947 році, щойно

розпочавши діяльність, Комісія з прав людини заснувала Підкомісію із запобігання дискримінації та захисту національних меншин.

Революційним поступом в справі захисту прав національних меншин стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1992 року Резолюції 47/135 «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин». У преамбулі декларації містяться основоположні засади та напрями діяльності ООН у сфері захисту прав меншин. Зокрема, вказується, створюючи політику щодо прав національних меншин, Організація Об'єднаних націй прагне реалізувати принципи, які фіксуються у міжнародних актах загального й регіонального рівнів, та в угодах, укладених між окремими державами – членами ООН; організація постійно заохочує здійснення прав осіб, які мають належність до національних чи етнічних, релігійних і мовних меншин як обов'язкової частини суспільного прогресу в цілому і в демократичних межах ґрунтуючись на верховенстві закону, створює режим найбільшого сприяння зміцненню дружби та співробітництва між народами й державами; документи з прав людини, прийняті міжнародним співтовариством, щодо забезпечення прав осіб, які відносяться до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, мають все більш ефективно впроваджуватися в життя.

Отже, декларація вмістила в себе весь багаторічний теоретичний і практичний досвід роботи міжурядових та неурядових організацій міжнародної спільноти у сфері захисту прав осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин.

Практика держав Європейської сімьноти ща стосується проблем захисту національних меншин для нашої держави є надзвичайно важливими. Створена ними регіональна система захисту прав національних меншин має три рівні: рівень Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ); рівень Ради Європи; рівень Європейського Союзу.

Вирішальними для Європейського континенту в даному контексті були ряз засідань ОБСЄ , які розпочалися 1975 року в Гельсінкі й стали всесвітньо відомими завдяки ухваленню Заключного акта від 1 серпня 1975 року. Десятий принцип цього акту вказує, що держави-учасниці, на території яких мешкають національні меншини, поважатимуть права осіб, котрі належать до цих меншин, і створюватимуть для них можливості користування правами людини та основними свободами, захищатимуть їхні законні інтереси в цій сфері.

Проблеми захисту прав національних меншин посіли провідне місце й у діяльності такої авторитетної європейської політичної інституції, як Рада Європи.

Поряд із нормативно-правовими документами міжнародних європейських структур варто звернутися до досягнень в цій сфері окремих країн Євросоюзу. Адже в цьому аспекті ЄС утворює собою певну багатоманітність, утворюючи ціле із відокремлених частин. Практично всі європейські держави, є поліетнічними, і утворили життєздатні зразки співіснування осіб відмінного етнічного походження, розробили і впровадили в практику відповідне законодавство. Встановлення форм реалізації прав іноетнічного населення в кожній з країн залежить від особливостей правової системи, форми правління, державного та адміністративного устрою, історичних традицій тощо.

Так, привертає увагу механізм правового захисту прав національних меншин, який утворений в такій невеликій європейській державі, як Республіка Словенія, де

проживає близько двох мільйонів населення. За національною будовою ця країна досить гомогенна: 87,5% її жителів – словенці. Крім них, там проживають дві корінні національні меншини: угорці (8,5 тис.) та італійці (3 тис.).

У складі населення є емігранти, котрі переселилися в країну протягом останніх десятиліть (хорвати, серби, мусульмани, албанці й македонці). Більшість із них (близько 160 тис.) після проголошення самостійності Республікою Словенія прийняли словенське громадянство.

Отже, можна дійти до висновку, що наповненість міжнародних актів містить у собі самі новітні теоретико-правові підходи до вирішення політичних, етнічних, культурних, освітніх, мовних проблем багатонаціональних держав і вказує на успіхи практичної реалізації досвіду захисту прав національних меншин у передових демократичних державах світу.

Секція 6. Погляди молодих юристів та студентів-правознавців на розвиток правової системи та державотворення в Україні

Керівник секції: Задояний Михайло Трохимович – професор кафедри теорії та історії держави і права СУЕМ, кандидат юридичних наук

Заступник: Куценко Дмитро Миколайович – викладач кафедри кримінально-правових дисциплін СУЕМ, голова координаційної ради молодих юристів університету

*Задояний М. Т., к.ю.н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Булика А. С. студентка гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ШЛЯХИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Проблеми юридичної відповідальності широко розробляються галузевими юридичними науками і загальною теорією права. Основна і головна проблема відповідальності – забезпечення законності, попередження і припинення правопорушень, максимально можливе усунення шкоди, завданої ними товариству та правопорядку.

Юридичною відповідальністю називається застосування до особи, яка вчинила правопорушення, заходів державного примусу, передбачених санкцією порушеної норми, у встановленому для цього процесуальному порядку.

У цій темі сконцентровано два вкрай важливих соціальних завдання: по-перше, суспільство і кожен громадянин повинні бути впевнені, що правопорушення прісікаються за допомогою відповідних їм заходів державного примусу, що права та охоронювані законом інтереси захищені від протиправних посягань, по-друге, що боротьба з правопорушеннями ведеться суворо на основі закону, що забезпечує недоторканність, права і свободи громадянина, який не вчинив нічого протиправного.

Про юридичну відповідальність опубліковано багато статей, збірників, монографій. У розробці її тематики є ряд безперечних досягнень. Однак і саме поняття відповідальності, і ряд її вузлових проблем – це предмет не припиняючої багато років дискусії, в процесі якої закономірно виявилася нагальна потреба вирішення низки методологічних питань.

Юридична відповідальність за правопорушення – найгостріша тема правової науки. Без налагодженої системи юридичної відповідальності право стає безсилим і ненадійним, не виправдовує покладених на нього соціальних очікувань. Правові норми, а рівно виникаючі з них права і обов'язки членів суспільства перетворюються на благі побажання, якщо влада не здатна організувати відновлення порушених прав, примус до виконання обов'язків, покарання порушників правових заборон. З іншого боку, державний примус, за допомогою якого охороняються право і правопорядок, більше всього зачіпає особистість, її інтереси, права і свободи.

Загострене сприйняття суспільством, його моральною і правовою свідомістю проблем зв'язку права і державного примусу обумовлено і тим, що протягом багатьох століть людської історії примус нерідко застосовувалося довільно, на розсуд можновладців, а самі заходи державного примусу часто були невідповідні

правопорушенню, гранично жорстокі. Свавілья, твердість або слабкість влади завжди були найбільш помітні в тій сфері суспільних відносин, де застосовуються міри покарання за скоєння злочинів. Саме тому при масових опитуваннях населення про основні діючі кодекси і закони, частіше інших називають Кримінальний кодекс, хоча життя переважної більшості опитаних громадян ніяк не пов'язана ні зі злочинами, ні з покараннями.

З усіх видів, права, – писав Е. Б.Пашуканіс: – "Саме кримінальне право має здатність самим безпосереднім і брутальним чином зачіпати окрему особистість. " Тому воно завжди викликало до себе найбільш пекучий, і притому практичний, інтерес. Закон і кара за його порушення взагалі тісно асоціюються один з одним, і, таким чином, кримінальне право як би бере на себе роль представника права взагалі, є частиною, яка заміщає ціле[1, С.160].

2. Коло норм і суспільних відносин, що утворюють зміст, сферу юридичної відповідальності, склалося історично. Сучасні принципи відповідальності стали виникати у свідомості суспільства і в чинному праві в період повалення феодального ладу (XVII-XVIII ст.)[2,С.432]. У процесі становлення громадянського суспільства та боротьби з феодальним режимом затверджувалися основні положення сучасної теорії права і практики законотворчості щодо принципів застосування примусових заходів за вчинення правопорушень. У полі зору передових мислителів були насамперед кримінальне право і процес, що визначають найбільш суворі примусові заходи і порядок їх застосування.

Досягненням політико-правової теорії та законодавства про відповідальність стало прагнення врегулювати правом діяльність державних органів, які застосовують примус, підпорядковують цю діяльність спеціальному контролю і перевірці.

По-перше, законодавство про відповідальність має суспільне значення лише в тій мірі, в якій воно реалізується. Якщо правоохоронні органи прощають безсилля в боротьбі з правопорушеннями або потурають правопорушникам, у суспільстві складається безрадісне враження, що багато заборон можна безкарно порушувати, а для захисту своїх прав доцільніше вдаватися до самооборони, самосуду і до самоправства, ніж звертатися в офіційно існуючі правоохоронні органи .

По-друге, давно помічено, що сфера, де застосовується державний примус, суспільство і особистість нерідко стикаються з низкою тривожних явищ. Державні органи і посадові особи, які розслідують справи про правопорушення, уповноважені притягати до відповідальності і вирішувати справи про застосування та реалізації санкцій, наділені владними повноваженнями, необгрунтоване і незаконне використання яких може завдати істотної шкоди правам і свободам особистості. Прагнучи показати своє завзяття, недобросовісні працівники правоохоронних органів здатні штучно "створювати докази, аж до примусу підозрюваного визнати себе винним у правопорушенні, якого той, можливо, не здійснював." Необхідна для боротьби з правопорушеннями таємниця дізнання і слідства може обернутися відсутністю гласності, потуранням сваволі в добуванні доказів та залякуванням осіб, залучених до процесу розслідування. Прагнення можливо швидше обгрунтувати обвинувачення і закінчити справу в строк інколи веде до засудження невинних. Чималу шкоду законному і обгрунтованому здійсненню юридичної відповідальності може заподіяти тиск дезорієнтованої громадської думки, адміністративна завзятість високопоставлених посадових осіб, а то і просто корумпованих працівників правоохоронних органів.

3. Ні суспільство, ні особистість не можуть обійтися без захисту від правопорушників, а тим самим без діяльності спеціального апарату, який охороняє право від порушень.

"Загальне поняття юридичної відповідальності може бути дано як регульованого правом обов'язку дати звіт у своїх діях, – міркували деякі автори. – Все стає на своє місце, якщо розуміти відповідальність як обов'язок дати звіт « своїм діям». Неодноразово вказувалося, що такі міркування теоретично неспроможні і практично безплідні. Стосовно до цивільно-правової відповідальності пропонується "обов'язок дати звіт" виглядає безглуздо, оскільки порушник договірних зобов'язань або заподіювач майнової шкоди юридично зобов'язаний відшкодувати шкоду або збиток, сплатити неустойку (штраф, пеню), а не відзвітувати у скоєному перед потерпілим. Особливо тривожно, що аналогічне визначення відповідальності застосовувалося (і застосовується) до штрафної, в тому числі до кримінальної відповідальності. Стверджувалося, наприклад, що "в конкретних відносинах відповідальності державні органи і деякі посадові особи мають право застосовувати примус, а саме примусово вимагати звіту в скоєному правопорушенні". Деякі філософи-соціологи навіть пропонували змінити чинне законодавство нашої країни в дусі інквізиційного процесу середніх віків, зобов'язавши підозрюваного і обвинуваченого в кримінальному процесі під страхом примусу давати правдиві показання.

Теоретичне дослідження проблем юридичної відповідальності буде успішним і плідним при неодмінному обліку обсягу цього поняття. Юридичної відповідальності немає і не може бути за межами чинного права. Як і правове регулювання в цілому, юридична відповідальність можлива лише там, де об'єктивно існує доказовість і виконуваність правовідносин засобами юридичного процесу, причому її реалізація вимагає спеціального апарату, здатного застосовувати правові норми і при необхідності примушувати до їх виконання і дотримання.

Загальна теорія держави і права звернулася до проблем відповідальності після того, як найбільшу теоретичну розробку отримали два галузевих вида (моделі) відповідальності майнової та кримінальної. Опора на висновки наук цивільного та кримінального права при виробленні загального поняття юридичної відповідальності призвела до низки досягнень[3,С.450].

Ні законом, ні на практиці не відомий ніякий інший спосіб здійснення відповідальності за злочини та проступки, а тільки забезпечення законності при її реалізації.

Інакше співвідносяться матеріальне право і процес при здійсненні правостановлюючої відповідальності. У зв'язку зі становленням громадянського суспільства цей вид юридичної відповідальності набуває особливого значення. В даний час в юридичній літературі обговорюються спірні питання одного з різновидів правостановлюючої відповідальності – майнової відповідальності за заподіяння шкоди або за порушення договору.

Правова держава характеризується добросовісним виконанням правових приписів всіма суб'єктами права та їх вмінням визначати власну поведінку, виходячи із її корисності чи шкідливості для суспільства. Саме ця обставина спричиняє важливість дослідження юридичної відповідальності не лише як відповідальності громадян, посадових осіб та організацій перед державою, а й держави перед зазначеними суб'єктами і світовим співтовариством.

Література:

1. Вибрані твори з теорії права і держави Пашуканіс Є. Б. – М.: 1980;

2. Загальна теорія держави і права М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002;
3. Общая теория государства и права под ред. праці М.Н. Марченко, Акад. Курс Том 3. – М.: 2002;
4. Таємне. С. 491-502.

УДК 341

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Вербовський І. В., студент гр. ЮР-81
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ, ЯК ДЕРЖАВІ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Феномен ідеології на тлі глибоких трансформаційних змін, які відбуваються в сучасних перехідних суспільствах, зумовлений цілою низкою причин соціально-економічного, суспільно-політичного, духовно-культурного, філософсько-світоглядного, науково-теоретичного характеру. Особливо це стосується пострадянських країн. Перехідний період у вищевказаних країнах пов'язаний зі зміною форм власності, методів господарювання, організації фінансів, новими економічними відносинами.

Так перехідним вважається суспільство, що перебуває у стані еволюції від однієї усталеної форми соціальної організації до іншої. Перехід означає комплексне, необхідне і суттєве перетворення всіх сфер суспільного життя в цілому в прогресивному напрямку, але відбувається як суперечливий, багатоаспектний процес, в якому ті чи інші прояви можуть тимчасово носити і прогресивний, і регресивний, і змішаний характер. Перехідне суспільство має оптимальну міру інтенсивності соціальних перетворень, зумовлену конкретно-історичними соціокультурними особливостями. Україна є однією з країн, що переживають даний етап, і характеризується політичною, економічною нестабільністю. І у зв'язку з цим соціальний контроль на дуже низькому рівні, що відображається як на регіональному, так і загальнодержавному рівні. А що таке соціальний контроль?

Соціальний контроль – це спосіб саморегуляції соціальної системи, який забезпечує впорядкованість взаємодій між людьми завдяки нормативному регулюванню. До його системи входять всі способи реакції як великих суспільних утворень, так і конкретного індивіда на різноманітні конкретні дії людини чи то груп, всі засоби суспільного тиску для того, щоб поставити поза нормовану поведінку та діяльність у певні соціальні межі.

Соціальний контроль є одним з найбільш загально прийнятих понять в соціології. Ним позначають найрізноманітніші засоби, які будь-яке суспільство застосовує для приборкання своїх непокірних членів. Жодне суспільство не може обійтися без соціального контролю. Навіть невеликій групі людей, що випадково зібралися разом, доведеться виробити власні механізми контролю, щоб не розпастися у найкоротші терміни. Розглядаючи соціальні інститути, бачимо, що вони виконують контролюючу, впливову, регулюючу функції, що зводяться до певного «соціального контролю». Схематично можна пояснити так: кожен член суспільства усвідомлює те, як себе вести в різних ситуаціях, щоб бути зрозумілим, щоб знати, чого чекати як від нього, так і якою буде реакція груп. Тобто, «організований хід» нашого суспільного

життя може бути забезпечений завдяки тому, що взаємно передбаченою є поведінка людей. Система соціального контролю є одним із елементів механізму соціалізації особистості. Соціалізацію ми уявляли як процес освоєння культурних норм та соціальних ролей. Соціалізація стосується передусім індивіда і відбувається під певним наглядом суспільства, оточуючих (які не тільки навчають дітей, але й контролюють правильність засвоєння взірців поведінки). Вважається, що соціальний контроль досягається поєднанням факторів схильності до підкорення, примусу і підданості соціальним нормам, правилам поведінки, цінностям. А також інтерпретується як цілеспрямований вплив суспільства на поведінку індивіда, що і забезпечує нормальне співвідношення між соціальними силами, очікуваннями, вимогами і людською природою, внаслідок чого і виникає «здоровий» соціальний порядок, дотримується нормальний уклад суспільного життя (теорії Роберта Парка). Проблема соціального контролю по суті є складовою проблемою взаємовідносин індивіда та суспільства, громадянина та держави. Образно кажучи, соціальний контроль виконує функцію міліціонера, котрий стежить за поведінкою людей і «штрафує» тих, хто не дотримує належних правил. Якби не було соціального контролю, люди могли б робити все, що вони забажають, і так, як вони забажають. Тому соціальний контроль виступає фундаментом стабільності в суспільстві, його відсутність або послаблення призводять до безладу, соціальної аномії (ігнорування норм та правил).

Таким чином можна зробити висновок що соціальний контроль на низькому рівні, і з цим потрібно боротися. Але ця боротьба повинна бути взаємною як з боку держави, так і народу наприклад:

1. Держава повинна контролювати додержання законодавства як на регіональному, так і державному рівні і робити все можливе, щоб громадяни могли спокійно реалізувати свої конституційні права;
2. Громадяни в свою чергу повинні не порушувати закону і своїми вчинками притаманними для суспільства де на високому рівні соціальний контроль подавати приклад меншим поколінням.

Тільки так на мою думку ми доб'ємося позитивних результатів, які нам дадуть можливість добитися Європейських стандартів, а може і вступити у Євросоюз.

Література:

6. Таран В. Ідеологія перехідного суспільства: (соціально-філософський аналіз ідеологічного процесу в пострадянській Україні). – Запоріжжя, 2000.
7. Войтович С. О. Світ соціальних відносин в українській культурі: Історико-соціологічне дослідження. – К., 1994.
8. http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальний_контроль.

УДК 340

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Годований Б. П., магістр гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЦІЛІ І ЗАСОБИ В ПРАВІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

1. *Право*, як відомо, надзвичайно складна правова категорія, що характеризується *соціальним* (регулятор суспільних відносин) та *юридичним* (система

загально-обов'язкових, формально-визначених, встановлених правил поведінки) аспектами.

Право завжди виділяється своєю сутністю, тобто внутрішнім своїм змістом, що проявляється у його властивостях, та своєю цінністю – як позитивна роль у вирішенні потреб кожного суб'єкта.

Крім сутності та цінностей право завжди має певну мету та засоби її досягнення.

2. *Мета в праві* – це той бажаний результат заради якого і здійснюється правозастосовча діяльність (юридична практика). Зазначеній проблемі (цілі в праві) присв'ятили свої наукові дослідження такі відомі юристи як П.Г. Виноградов, Н.М. Коркунов, В.Ф. Тарановський, Є.М. Трубецькой, та інші. А в спеціальній роботі «Мета в праві» цій проблемі присвятив відомий німецький дослідник Р. Ієринг.

Дуже важливо зазначити, що кожен закон, інший нормативно-правовий акт завжди приймається з певною метою. Дуже часто цілі формуються в преамбулі або в першій статті того чи іншого нормативного акта. Наприклад: ст.1 КК України; ст.1 СК України; ст. 1 ЦПК України, та інше.

Якщо в нормативному акті не сформульовані чітко і конкретно цілі – це його недолік. Такий акт позбавлений чітких цільових орієнтирів, він слабо захищений від достатньо вільних тлумачень, та ускладнює оцінити його ефективність дії. Дуже складно здійснювати і темологічне тлумачення таких законів. Відсутність цілей у нормативно-правових актах є наслідком того, що в державі не завжди чітко оформлені і послідовно сформульовані цілі системи.

В кожному юридично-правовому акті, повинна бути сформульована не тільки його мета, а система юридичних заходів (режим) її досягнення.

3. *Правові засоби* – це своєчасне і якісне вдосконалення правотворчого та правозастосовчого процесів.

Правові засоби в праві – це ті правові механізми, що вирішують де, і як, і в якому порядку їх необхідно використати в практичній сфері для досягнення оптимальних результатів. Правовий засіб – це функціонально-прикладне поняття правової системи. За допомогою яких досягаються цілі правового регулювання (вирішальні у визначенні його ефективності). Без правових засобів не можливо дослідити проблему цілей і ефективності правової дії.

Правові, як свідчить практика, засоби створюють не тільки можливості для посилення позитивних регулятивних чинників, усунення певних перешкод (негативів), що неявляються на шляху регулювання суспільних відносин, але дозволяють чітко побачити місце і роль самих різних юридичних явищ і процесів в реалізації інтересів суб'єктів.

Правові засоби – ще, як інколи їх називають, універсальний «будівельний матеріал» правової системи. Саме певне поєднання юридичних засобів і методів правового регулювання формує специфіку галузей і інститутів права, особливий порядок врегулювання конкретних суспільних відносин.

Визначення правових засобів в законодавстві, їх використання є найважливішою характеристикою правової культури суспільства. Чим більший (значимий) асортимент таких засобів тим вищий рівень правової культури суспільства і навпаки.

Проблема цілей і засобів в сучасних умовах реформування правової системи України набуває особливого значення. Особливо це важливо для правотворчих органів (ВР України, Президента України, КМ України та ін.). Останнім необхідно

сучасні знання усіх тонкостей законотворчого процесу, правозастосовчої та правоохоронної діяльності.

Надзвичайно актуальна дана проблема у контексті захисту та самозахисту прав і свобод людини і громадянина. Зазначені суб'єкти намагаються досягти своїх цілей (захисту прав та інтересів) за допомогою конкретних правових засобів, що визначені у Конституції України.

Разом з тим правотворча практика інколи йде в розріз вимогам Конституції України. Зокрема, у Законі України «Про засади державної мовної політики» у якому говориться, що мови регіонів рівні між собою і якщо більше ніж 10% населення регіону спілкується іншою мовою (румунською, кримськотатарською, російською), то обласні і районні ради можуть прийняти рішення про запровадження іншої мови (тобі ж документація буде переходити на регіональну мову). Цей Закон прямо суперечить ст.10 Конституції України в якій зазначено «Державною мовою в Україні є виключно українська мова». Більше того, мовні питання є виключно прерогативою Верховної Ради України. Мають місце і інші факти порушення Конституції України, що є недопустимо.

Література:

1. Керимов Д.А. Категория цели в советском праве / Д.А. Керимов. // Правоведение. – 1964. – № 3. – С. 31–38.
2. Михайлова М. Цель и целесообразность в праве. София, 1983 г.
3. Экимов А.И. Категория «цель» в Советском праве: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Л.,1970.
4. Цели и средства в праве(общетеоретический аспект). Автореф. дисс. канд. юрид. наук.-Саратов,1999.
5. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация // Советское государство и право. – 1987. – №6.
6. Проблемы теории государства и права. / Под ред. М.Н. Марченко. – М. – 1999. гл.14.

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Лісовенко О. І., студентка гр. ЮР-81М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

КОЛІЗІЇ В ПРАВІ

1. Юридичні колізії – це певні не узгодженості (суперечливості), в нормативно правових актах та в системі вцілому.

Один із способів розподілу неузгодженості у праві це формальні і матеріальні.

Матеріальні – мають об'єктивну природу і пов'язані із впливом зовнішніх факторів (зовнішніх і неюридичних).

Формальні – суперечності це суперечності що знаходяться в самій системі.

2. Для України більш поширеними є розподіл законодавчих колізій на: темпоральні, просторові, ієрархічні, смислові(змістові), складні. Що ж собою являють дані колізії?

Темпоральні колізії(колізії в часі) – з'являються в наслідок видання в різний період час, законодавчих актів, що регулюють одне і теж питання. Для подолання даної колізії потрібно постановити такий порядок, що пізніше виданий нормативно – правовий акт, скасовує попередній[1, с. 178].

Просторові колізії виникають в тому випадку коли суспільні відносини, на які поширюють свою дію норми права, мають різні межі з цими нормами.

Ієрархічні виникають коли на врегулювання одних відносин виступають декілька і більше законодавчих актів, що мають юридичну чинність. Що б подолати дану

колізію потрібно слідувати за таким принципом: застосовується той нормативно-правовий акт, що має вищу юридичну силу.

Смислові (змістові) виникають за умов збігу регулювання двох і більше нормативно-правових актів). При конкуренції загальних і спеціальних (виняткових) норм необхідно керуватися принципом: спеціальний або винятковий закон скасовує дію загального.

Складні колізії виникають за умов приєднання двох видів колізій, спосіб подання буде залежати від комбінацій колізій[2, с. 178].

Також колізії можна розбити на шість груп.

- a) Колізії між нормативними актами чи окремими правовими нормами.
- b) Колізії в правотворчості (безсистемність, дублювання, видання взаємовиключних актів).
- c) Колізії в правозастосуванні (різnobій в практиці реалізації одних і тих же розпоряджень, неузгодженість управлінських дій)ж.
- d) Колізії повноважень і статусів державних органів, посадових осіб, інших владних структур і утворень.
- e) Колізії цілей (коли в нормативних актах різних рівнів або різних органів закладаються ті, що перечать один Одному» а інколи і взаємовиключні цільові установки).
- f) Колізії між національним і міжнародним правом[3, с. 178].

3. В причинах юридичних колізій можна виділити об'єктивну і суб'єктивну сторону.

Об'єктивна сторона в умовах прогресу права, так як система не завжди встигає і тому при невідповідності норми (застаріння) з'являються інші норми при цьому попередні норми, що стали застарілими, не скасовують і надалі ними діють одночасно.

Суб'єктивна сторона являє собою нитзький рівень якості законодавчих актів, недостатній досвід законодавства.

4. Під способами вирішення юридичних колізій розуміються конкретні прийоми, засоби, механізми, процедури їх усунення. В залежності від характеру колізії застосовується той чи інший метод, використовується та чи інша форма, обирається той чи інший шлях зняття виник протиріччя або виходу з правового глухого кута.

Одними з поширених способами вирішення юридичних колізій є наступні:

- 1) адекватне тлумачення;
- 2) прийняття нового акта;
- 3) скасування старого акта;
- 4) внесення змін чи певних уточнень у діючі акти;
- 5) судовий, адміністративний, арбітражний розгляд;
- 6) систематизація законодавства;
- 7) переговорний процес;
- 8) конституційне правосуддя;
- 9) оптимізація взаємозв'язку теорії і практики;
- 10) міжнародні процедури [4, с. 398].

5. Прикладом міжнародних процедур дозволу юридичних колізій – може служити розгляд Європейським судом з прав людини скарг і звернень громадян тих держав, які входять до Ради Європи.

Юридичні колізії є частиною більш широкої проблеми – конфліктології, що представляє собою нову дисципліну і новий науковий напрям у вітчизняному правознавстві і в політології. Дана проблема раніше в нашій країні практично не досліджувалася. Причини зрозумілі. Але в пострадянський період вона стала все більш і більш привертати до себе увагу вчених, і сьогодні можна говорити вже про певні досягнення в розробці теорії конфліктів та інших суперечностей, які існують в суспільстві.

Література:

1. Теорія держави і права. Державний іспит. / Оборотов Ю.М., Матвеева Л.Г. – Харків: Одісей, 2010. – 256 с.
2. Теорія держави і права. Державний іспит. / Оборотов Ю.М., Матвеева Л.Г. – Харків: Одісей, 2010. – 256 с.
3. Общая теория государства и права: Академичний курс в 3-х томах. – 2-е вид., перероблено і доповнено / отв. Ред. Проф М.Н. Марченко. Том 3. – М.: ИКД «Зерцало М», 2002. – с. 116-117
4. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М., 2008. – 512 с.

УДК 340

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Москаленко І. М., магістр гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЮРИДИЧНИЙ КОНФЛІКТ: РОЗУМІННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

У нашому житті майже кожна людини потрапляла в ситуацію коли її інтереси не збігались з інтересами іншої людини або групи людей. Але що собою представляє конфлікт? Визначення конфлікту потрібно виводити з таких понять, як протиборство і протиріччя разом узятих.

Конфлікт – це протиборство сторін з суперечливими інтересами. Саме протиборство сторін, який полягає у протидії між суб'єктами потрібно розуміти як конфлікт. І тут важливо відрізнити їх від односторонніх дій, які хоча і можуть носити насильницький, агресивний або який-небудь інший неприйнятний для іншої сторони характер, але не завжди переростають в протиборство [1, с.430].

У літературі дозвіл протиріч, що породили протиборство сторін, нерідко вважається об'єктивною функцією конфлікту. Але конфлікт може і підсилювати протиріччя, загострювати їх, заганяти в глухий кут. Звідси можна зробити висновок, що функції конфлікту, окрім того, що вони розкривають саме значення наслідків конфлікту то це значення можна поділити на позитивне та негативне. Юридичний конфлікт відображає правову дійсність, розкриває юридичні протиріччя. Він може відображати деформації правової дійсності, вказувати на дефекти правової системи, недосконалість законодавства тасудової практики, виявляти дисбаланс в організації та функціонуванні державно-правових інститутів та ін.

Проте конфлікт може бути стимулятором, рушійною силою суспільних і державних змін. Конфлікт має здатність більш швидкими темпами здійснювати перетворення і зміни це охоплюється динамічною функцією конфлікту. Юридичний конфлікт може або порушувати справедливе співвідношення позицій, або відновлювати таке, може виражати справедливе домагання на новий правовий порядок, тобто бути позитивним явищем і володіти позитивними функціями.

Якщо брати типологію конфлікту то її можна поділити:

В залежності від складу учасників юридичні конфлікти поділяються на міжособистісних і групових.

За сферою виникнення і масштабом прояви – на локальні, регіональні, глобальні, а також внутрішньо-організаційні та поза-організаційних.

За тривалістю юридичні конфлікти можуть бути короткостроковими, середньостроковими і довгостроковими; по інтенсивності – гострими і млявими [2, 436].

Для найбільшої повноти з'ясування природи юридичного конфлікту необхідно досліджувати його зовнішні кордони, тобто, просторові і тимчасові межі.

Просторові межі визначаються територією, на якій юридичний конфлікт відбувається. Така територія може мати різні масштаби: від мінімального простору до міжнародних відносин. І чим більший конфлікт у масштабах, тим важливіше визначення його меж. Тимчасові межі – це тривалість протистояння, його початок і кінець.

Динаміка конфлікту включає в себе три стадії:

передконфліктну

конфліктну

пост конфліктну[5].

У передконфліктній стадії можна виділити умовно два етапи, які можуть збігатися за часом виникнення:

поява конфліктної ситуації (на цьому етапі зароджується протиріччя, яке в подальшому призводить до конфлікту);

усвідомлення, сприйняття конфліктної ситуації(сторони вже розуміють що вони знаходяться у конфлікті і вже дають їй свою оцінку)[3, с. 437-439].

Під конфліктною ситуацією слід розуміти таке поєднання обставин людських інтересів, яке об'єктивно створює підґрунтя для реального протистояння між суб'єктами. У передконфліктній стадії динаміки юридичного конфлікту, в його чистому вигляді, включається і юридичний факт як необхідна передумова виникнення конфліктної юридичної ситуації.

Третьою стадією динаміки юридичного конфлікту є постконфліктна стадія. На даній стадії можливі два етапи: 1) завершення юридичного конфлікту; 2) вирішення юридичного конфлікту. В одних випадках етапи можуть збігатися, коли конфлікт завершується дозволом, в інших – конфлікт може закінчитися на першому етапі (конфлікт завершиться, але не вирішиться), в третій – конфлікт може пройти обидва цих етапи, спочатку завершиться, а, потім, наприклад, через деякий період, вирішиться.

Під завершенням конфлікту розуміється його закінчення, припинення з будь-яких причин, то під дозволом – тільки та чи інша позитивна дія (рішення) самих учасників конфлікту або третьої сторони, зупиняючи протистояння мирними засобами. Вирішення конфлікту є однією з можливих форм його завершення[4, с. 440-441].

Щоб дізнатись справжній характер юридичного конфлікту потрібно зрозуміти його природу. А щоб краще дізнатись внутрішню природу потрібно визначити його структур.

Структура юридичного конфлікту, як і будь-якого іншого соціального конфлікту – це внутрішня форма, тобто спосіб організації, певна впорядкованість складових його елементів. Структура юридичного конфлікту має чотири необхідних і обов'язкових елементи: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну сторону і об'єктивну сторону[5].

Суб'єкт конфлікту слід відрізняти від учасників конфлікту адже поняття учасник більш ширше ніж суб'єкт.

Суб'єктом конфлікту слід вважати ту особистість, групу або організацію, які знаходяться в безпосередньому протистоянні. Суб'єкти конфлікту – це протистоячі сторони, які безпосередньо роблять активні (наступальні чи оборонні) дії один проти одного. В юридичному конфлікті учасниками можуть бути підбурювачі, організатори, пособники, посередники і судді, пасивні свідки та очевидці, інші фігури. Одні з них мають свої цілі інші ні. Тобто можна зробити висновок, що є основні та неосновні учасники конфлікту. Неосновні учасники конфлікту можуть постійно змінюватися, а до основних відносяться тільки протистоячі сторони, тобто суб'єкти конфлікту.

Об'єкт конфлікту – це те, на що спрямовані протидії суб'єктів, то, з приводу чого вони протистояють. Предмет конфлікту – протиріччя, що лежить в його основі. Під об'єктом юридичного конфлікту можна розуміти, потенційний об'єкт – суспільні відносини, що підпадають під правове регулювання, на які спрямовано протистояння і реальний об'єкт – цінності, ресурси, статус, стану, а також дії, результати дії, на які направлено протистояння.

Суб'єктивна сторона конфлікту характеризується певною послідовністю соціально-психологічних процесів, що призводять суб'єктів протистояння до дій. Отже, можна сказати що суб'єктивна сторона юридичного конфлікту як соціально-психологічний механізм полягає в мотиваційному процесі конфлікту і може або повністю володіти юридичним характером, або частково мати юридичні аспекти.

Об'єктивна сторона конфлікту полягає в характері дій його суб'єктів. Обов'язковими її елементами є протилежно спрямовані дії суб'єктів конфлікту, які заподіюють шкоду.

Прогнозування – це завжди спеціальне наукове дослідження, предметом якого виступають перспективи виникнення або розвитку явища. Прогнозування є однією з форм конкретизації наукового передбачення.

Однією з частин соціального прогнозування є юридична прогнозування. Юридичне прогнозування – це систематичне і безперервно ведеться дослідження майбутнього стану державно-правових процесів, темпів їх протікання і конкретних термінів здійснення, проведене спеціально організованими для цього науковими колективами на основі принципів загальної теорії права та галузевих юридичних дисциплін, а також положень соціальної прогностики.

Виділяються два види прогнозування, які в ідеалі повинні складати два послідовних етапи прогнозування юридичного конфлікту: 1) дослідницький та 2) регулятивне прогнозування[6,с.7].

Під профілактикою юридичного конфлікту розуміється сукупність попереджувальних заходів, спрямованих на збереження та зміцнення нормального стану юридичних відносин. Попередження певного конфлікту полягає у впливі на його елементи: об'єкт, суб'єктів, мотиви їхньої поведінки, використовувані сили і засоби до виникнення протистояння.

Однією з профілактичних форм юридичного конфлікту є усунення загальних причин конфліктів. На загально-соціальному рівні – це виявлення та усунення великих економічних, політичних, ідеологічних, соціальних факторів, що дезорганізують суспільне і державне життя. На правовому рівні істотне значення в профілактичній роботі мають соціально-правові фактори, що сприяють попередженню юридичного конфлікту.

Найбільш значимі з них: становлення, формування та подальший розвиток процесу поваги до закону, до права з боку особи, суспільства і держави; вдосконалення законодавства, врахування громадської думки і громадських інтересів у правотворчості; зміна ціннісно-правових орієнтації населення в напрямку дотримання законів; розвиток громадського, групового та індивідуального правової свідомості; підвищення правової культури; формування правового виховання; розвиток діяльності засобів масової інформації з правової пропаганди, підвищення її ефективності, вихованню поваги до закону і законності[7].

Література:

1. Марченко М.Н. Общая теория государства и права / под. ред. проф..М.Н. Марченко, Акад. Курс Том 3. – М.: 2002 – С. 430 .
2. Марченко М.Н. Общая теория государства и права / под. ред. проф..М.Н. Марченко, Акад. Курс Том 3. – М.: 2002 –С. 436.
3. Марченко М.Н. Общая теория государства и права / под. ред. проф..М.Н. Марченко, Акад. Курс Том 3. – М.: 2002 –С. 437-439.
4. Марченко М.Н. Общая теория государства и права / под. ред. проф..М.Н. Марченко, Акад. Курс Том 3. – М.: 2002 –С.440-441.
5. Іванов В.М. Юридична конфліктологія: навч. посібник / В.М. Іванов, О.В. Іванова. – К., 2004. – 224с.
6. Гаврилов О.А. Стратегия правотворчества и социальное прогнозирование / О.А. Гаврилов. – М. 1993.

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Москаленко І. М., магістр гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

СТИМУЛИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В ПРАВІ

Основне призначення правових засобів – це інформування суб'єктів про можливі варіанти відводу їх поведінки, впливати на їх *мотивацію* та *інтереси*.

Правове регулювання поведінки суб'єкта, як складний комплекс правових, психологічних, управлінських та інших процесів, забезпечується основними засобами – *правовими стимулами* і *правовими обмеженнями*.

1. Правовий стимул – це спонукання за допомогою права до певної законслухняної поведінки в інтересах суб'єкта. Саме зовнішній вплив, як справедливо підкреслює професор М.Н. Марченко, на волю і свідомість людини за допомогою права носить різний характер, але зведений до двох основних методів – це стимулювання певних видів діяльності та методу впливу, застосування примусу [1, 239].

Аналіз правових стимулів дає можливість виділити найбільш загальні їх ознаки, як вказівка до такого:

- всі правові стимули пов'язані із певними умовами в яких аналізуються власні інтереси особи (наприклад відміна, зміна міні покарання – це і є стимул);
- правові стимули стимулюють позитивну активність особи визначають вже позитивну позитивно правову мотивацію;
- вони змінюють упорядковують суспільні відносини та сприяють розвитку соціальних зв'язків особи.

В теорії держави і права всі правові стимули класифікують по відповідним підставами. Частіше всього їх ділять на: – юридичні факти – стимули (гіпотези); суб'єктне право; законний інтерес; пільгу (диспозиція) заохочення (санкція)[2,240].

Факти – стимули – це частіше всього комплексні юридичні факти які стимулюють певну поведінку. Наприклад, щоб особі отримати пенсію, відповідно до вимог закону кожна особа повинна мати певний трудовий стаж, досягти певного віку і т.д.

Суб'єктивне право – це частіше стимулюючий фактор (елемент), яка проявляється у можливості діяти (дозволи) особи, і як правило, зв'язано із задоволенням власних інтересів.

Пільги – це певні переваги (часткове звільнення від певних повідків (податків)) чи надання стимулюючих умов.

Заохочення – це стимули. Правові стимули бувають самі різні: в залежності від галузі права (цивільні, екологічні, конституційні та інші); від об'єму: основні (суб'єктивне право), додаткові (пільги) та інші. *Правові обмеження* – це певне правове стимулювання протизаконної дії (діяння); це межа в якій суб'єкт повинен діяти [3, С. 241].

Як і правові стимули правові обмеження характеризуються наступними ознаками:

- частіше всього вони пов'язані із не сприятливими умовами для суб'єкта (загроза позбавлення певних цінностей, благ, тощо);
- свідчить про можливість зменшення свободи, прав і т.і. що тягнуть за собою негативну правову мотивацію;
- Спрямовані на зниження негативної активності (мінімалізація) та захищають (охороняють) певні суспільні відносини.

Правові обмеження, які стимули, бувають самі різні і їх можна відповідно класифікувати. Частіше всього їх поділяють на факти – обмеження (гіпотеза); юридичні об'єкти; заборони; примушення (диспозиція); покарання (санкція) та інші.

Юридичні факти – обмеження (гіпотези) – це коли один юридичний факт (наприклад: знаходження одного із суб'єктів в офіційному шлюбі, не дає можливості зареєструвати новий шлюб). Об'єктом встановлені в гіпотезі норми права перешкоджають (припиненню) нових правовідносин.

Юридичні обов'язки (диспозиція) – вони стримують особу від задоволення власних інтересів та змушують її діяти в певних інтересах і в певних рамках. Обов'язок – це необхідність (в стадії порушення) наступу певних заходів покарання

Заборони – вони теж фіксуються в диспозиції і є фактично пасивними обов'язками. Саме заборони є передумовою певної поведінки під можливістю заборони застосування певних санкцій.

Призупинення – як правові обмеження дуже схожі на заборони, але вони виступають тимчасово і є конкретними відносно певних категорій посадових осіб. Призупинення хоча не є головною відповідальністю, але воно прогнозує подальше вирішення конкретного питання (проблеми).

Правові покарання – це спеціальна форма та міра юридичної оцінки винної особи.

Сутність правових стимулів і обмежень найбільш повно проявляються в *заохоченнях* та *покараннях*. Зазначені категорії мають як спільні так і відмінні ознаки. Спільне в них те, що вони є за правовими засобами які виникають на інтереси конкретних осіб; вони обмежуються заходами державного примусу, захисту та гарантуються законом; вони є найбільш значущі фактори в реалізації інших правових засобів (прав, пільг, заборон, тощо). Для їх реального застосування, крім об'єктивної

сторони (дії чи бездіяльність) обов'язково необхідна і суб'єктивний стан особи, т.б. її психічне відношення (вина) [4, С.243-44]

Основні відмінності між аналізуючими правовими категоріями зводиться до наступного: заохочення – це міри яка підсилює (заохочує) позитивну дію (поведінки), а покарання – це «заслужена міра», як засіб захисту суспільства, його інтересів від девіантної поведінки; заохочення – це міри обмеження тоді як покарання – це засудження, яка викликає у особи негативні емоції.

Ми вже підкреслювали, що і правові стимули і правові обмеження є не тільки правовими категоріями, це *парні* юридичні категорії, які досліджувати необхідно разом, тому, що вони: мають внутрішній діалектичний зв'язок; вони взаємозабезпечуючі в регулюючому процесі один одного; в своїй сукупності вони забезпечують баланс мотиваційних процесів і засобів; вони виражають, несуть в собі відповідні «порції» рівноверогідної альтернативної інформації яка лежить в основі правового регулювання [5, С.54].

Правові стимули і обмеження знаходяться в дуже складному комплексі взаємовідносин, вони відповідно впливають на свідомість суб'єктів, що дуже важливо в правозастосовчій юридичній практиці.

Література:

1. Общая теория государства и права. Акад. курс в 3 – х томах под. ред. проф. М.Н.Марченко. Том 3 – М.: ИКД. «Зерцоло – М», 2002.
2. Общая теория государства и права. Акад. курс в 3 – х томах под. ред. проф. М.Н.Марченко. Том 3 – М.: ИКД. «Зерцоло – М», 2002. С.240.
3. Общая теория государства и права. Акад. курс в 3 – х томах под. ред. проф. М.Н.Марченко. Том 3 – М.: ИКД. «Зерцоло – М», 2002. С. 241.
4. Общая теория государства и права. Акад. курс в 3 – х томах под. ред. проф. М.Н.Марченко. Том 3 – М.: ИКД. «Зерцоло – М», 2002.С.242.
5. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. / Пер. с англ. И.В. Соловьева и Г.Н. Поварова; Под ред. Г.Н. Поварова. – 2-е издание. – М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – 344 с.
6. Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. – М.: Юристъ, 2000. – 304 с
7. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс . Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
8. Малько А.В. Стимули і обмеження в праві. – М., 2005. – С. 59.
9. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права : навч.-метод. посіб. (за кредитно-модульною системою) / Луць Л. А. – К. : Атіка, 2007. – 412 с.
10. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1966. – 183 с

УДК 340

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Музика А.Д. магістр гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС: ІСТОРІЯ, СТРУКТУРА ТА ВИДИ

1. Проблема законних інтересів, їх співвідношення із суб'єктивним правом залишається однією із ключових проблем сучасної юриспруденції, і від її вирішення буде залежати оптимізація правового регулювання в самих різних сферах життя суспільства.

Вперше хто ввів в науковий обіг термін «законні інтереси» був відомий вчений-юрист Г.Ф.Шершеневич у своїй фундаментальній праці «Загальна теорія права» (

М., 1912р.). Пізніше цій проблемі присвятили свої дослідження Ю.С. Гамбаров, А.А. Рождественський, М.Д. Загряцков, В.А.Рясенцев, В.І. Ремнев та інші.

Значну увагу категорій законного інтересу приділили представники кримінального (М.С. Строгович, В.І. Камінська, Я.О. Мотовіловкер, А.Л. Ципкін, Е.Ф. Купцова, І.А. Лібус, Л.Д. Кокорев, Н.С. Алексеев, В.Г. Даєв та ін) і цивільного процесів (М.А. Гурвич, К.С. Юдельсон, Д.М. Чечот, А.А. Мельников, Р.Є. Гукасян і ін.).

На законодавчому рівні першим нормативним актом, який закріпив категорію «законний інтерес» був ЦПК РРФСР, прийнятий у 1923 році, де в ст.5 зазначеного закону прямо зазначалось, що "... суд зобов'язаний ... не тільки сприяти з'ясуванню істотних обставин, ... а сприяти громадянам відносно обмеження їх прав та законних інтересів ... "[2, ст.340].

Пізніше категорія законні інтереси зустрічається в ст.12 Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про основні принципи організації державного нотаріата від 14.05 1926р.». Починаючи із 50-років досліджуєма правова категорія набуває дуже поширеного застосування. Зокрема, в Положенні про прокурорський нагляд в СРСР (1955р) в ст.2, 14, 23; Основах законодавства про судоустрій СРСР і союзних республіках 1958 року (ст.2); Основах про цивільне судочинство СРСР і союзних республік 1961р. (ст. ст. 2, 5, 29, 30) та інші.

Термін «законні інтереси» активно використовується і в міжнародно-правових документах, конституціях багатьох країн – ст.24 Конституції Італійської Республіки, Болгарії, Румунії, Куби країн СНД.

Про правову охорону законних інтересів, здійснюваної поряд з правами і свободами, йдеться і в багатьох сучасних нормативних актах України. Зокрема, в розділі II Конституції України (ст.21-68); у ст.1 і 13 – Цивільного Кодексу України; в ст. 1, 7, 56 – Сімейного кодексу; в ст. 2 – Кодексу про адміністративні правопорушення, та інших.

2. Законний інтерес – як нормативно-правова категорія є стремління суб'єкта користуватися конкретним соціальним благом, та в разі потреби звертатись до відповідних органів за їх захистом [2, ст. 342].

Законний інтерес є нормативно-правова категорія, вона відображає об'єктивне право або витікає із його, що гарантоване державою.

Зміст законного інтересу складається із двох основних елементів:

- а) стремління користуватися конкретним соціальним благом;
- б) звертатись, в разі потреби, за захистом до відповідних органів держави чи певних організацій;

Сутність законного інтересу зводиться до простого юридичного дозволу, що відображається в праві. Суб'єкт, відповідно до свого об'єктивного права, має і хоче користуватися певними благами суспільства (держави чи ін.). Саме таке стремління і буде основним елементом структури законного інтересу, а потім – звернення суб'єкта до відповідних органів за захистом саме цього стремління (формально забезпечуючий елемент) .

Аналіз діючої законодавчої бази, із використання даного терміну, свідчить, що законодавець під ним розуміє, перш за все, *самотійний об'єкт правової охорони* .

3. Законні інтереси надзвичайно різноманітні, їх класифікують по самим різним критеріям (підставам). Наприклад, за суб'єктами їх можна підрозділити на законні інтереси громадян, державних, громадських, муніципальних, комерційних та інших

організацій. У свою чергу законні інтереси громадян підрозділяються на законні інтереси споживачів, членів сім'ї і т. п.

Законні інтереси залежно від галузевої поширеності можуть бути матеріально-правовими, конституційними, громадянськими, процесуально-правовими, кримінально-процесуальними, цивільно-процесуальними.

Крім того, від їх рівня законні інтереси бувають загальними (інтерес учасника процесу у прийнятті законного і обґрунтованого рішення по справі) та приватними (інтерес громадянина у встановленні конкретних фактів, які доводять його невинуватість у вчиненні правопорушення).

За характером законні інтереси поділяються на майнові та немайнові .

Таким чином, проблема законних інтересів, їх співвідношення з суб'єктивними правами є досить важливою в сучасній українській юриспруденції, а її послідовне рішення буде створювати умови для оптимізації юридичного регулювання в різних сферах нашої життєдіяльності, для підвищення соціальної цінності права в цілому.

Література:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 січня 2012 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 56с.
2. Марченко М.Н., Проблемы теории государства и права. Учебное пособие. – М.: «ПРОСПЕКТ», 1999. – 504 с.
3. Общая теория государства и права: Академический курс в 3-х томах. – 2-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. проф. М. Н. Марченко. Том 3. – М.: ИКД "Зерцало – М", 2002. –С. 212-233.
4. Кучинский В. А. Законные интересы личности: от Конституции к правореализующей деятельности// Теоретические вопросы реализации Конституции СССР. – М.: ИГПАН, 1982. – 157 с.
5. Малько А.В. Законные интересы советских граждан: Автореф. дис. .канд. юрид. наук. – Саратов, 1985. – 30 с.

УДК 343.26

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Пащенко С.О., студент гр. ЮР-91, Зозуля Є.М., студент гр. ЮР-91
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

КРИМІНОЛОГІЯ: ЗАРОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН

Аналіз історії розвитку кримінології свідчить, що кримінологічні ідеї у своєму ставленні пройшли дуже складний, довгий період. Зародження кримінологічної думки пов'язані із філософом – енциклопедистом Арістотелем (384-322 р.р. до н.е.), утопістом Томасом Мором (1478-1535), ТоммазоКомпанеллою (1568-1639), філософом Бенедиктом Спінозою (1632-1677) та ін.

Надзвичайно важливу роль у зародженні кримінології відіграли теологічні теорії злочинності і раннього феодалізму, кримінологічні ідеї філософів просвітителів – Монтеск'є, Вальтера, Бенарія; соціалістів-утопістів – Ж. Мольє, Мореллі, Фурьє, Р. Оуен та російських прогресивних мислителів – Радіщева, Герцина, Белінського, Добролюбова, Чернишевського, та ін.

Період зародження кримінологічних ідей дав можливість не тільки накопичити певну суму відповідних знань, а й головне – сформувати основу для виникнення та розвитку певних кримінологічних напрямків (шкіл, теорій).

Класична школа кримінології – сформувалася в XVIII ст. і незважаючи на це, що її ідеї формувалися на релігійній основі в рамках саме цієї школи були сформовані перші уявлення про злочин і злочинність, їх причини та необхідності соціального

контролю. Найбільш яскравими представниками давньої школи були Ч. Беккарія (1738-1794), і Бентам (1748-1832) та ін.

Класична школа зробила дуже вагомі кроки в розвитку кримінологічних думок, але їх погляди та ідеї мали більш утопічний, а не прикладний характер і привели до формування нового напрямку в кримінології, – позитивізму.

Позитивізм – як нові ідеї їх зародження пов'язані із відомими в історії іменами: О. Кант (1798-1857), Г. Стенса (1820-1903), і К. Маркс (1818-1883) та ін.. Основні ідеї позитивізму найбільш яскраво відображені в біологічному та соціальному (антропологічному), психологічному напрямках кримінології.

Родоначальником першого біологічного направлення справедливо вважається Ч. Ломброзо (1835-1909) – тюремний лікар із м. Туріне (Італія), та його учні: Е. Феррі (1856-1929), Р. Горафоло (1852-1934). Основна суть їх ідей і висновків зводились до того, що всім злочинцям притаманні певні риси, з якими вони народжуються.

Незважаючи на те, що антропологічна теорія не витримала перевірки часом, ця школа не вичерпалась ломбразистами, а мала своє продовження у інших нових теоріях – концепції близнюків (Loehlin, Nickols, 1976), хромосомна теорія (П. Джекобс, 1966) та ін..

Психологічна теорія представлена Г. Гардом (1843-1904), Р. Горафоло, та З. Фрейдом (1856-1939). Зазначений напрямок кримінології представляє надзвичайний інтерес тому, що досліджує психологічну складову поведінку індивіда, а саме в ній знаходиться найбільше питань відносно мотивів, причин злочинності як соціального феномену.

Соціологічна теорія – її найчастіше пов'язують із статистом А. Котле.

Основна ідея його в тому, що злочинність народжена проблемами суспільства, вона розвивається по певним законам об'єктивних факторів, має статистичну стійкість і впливати на неї можливо тільки через зміну соціальних факторів.

Крім зазначених напрямків, в рамках позитивістської кримінологічної школи функціонує багато інших теорій, зокрема – економічна (К. Маркс, 1818-1838, і Ф. Енгельс), теорія аномії (Е. Дюркгейм), теорія субкультур та конфлікт культур (А. Коена, Р. Клауорда, Л. Оуліна, Т. Селлін), теорія соціального контролю (А. Рейсе, Ф. Най, М. Гоулд), теорія конфліктів (Г. Зімелля) та ін..

Постмодернізм – це сучасна кримінологічна теорія, яка характеризується : критичним відношенням до попередніх теорій; сучасним політичним структурам суспільства; поняттям «злочинність» і «злочин», як соціально-політичним і юридичним конструкціям та ін.. В кримінології прояв цієї школи прив'язують до видання книги «Нова кримінологія» (Я. Тейлора, П. Уолтона, Дж. Янга, 1973). У зазначеному творі автори узагальнюють всі критичні теорії, злочин визнають, як причинення соціальної шкоди, а правопорушення (злочинність) виступає подвійною жертвою – суспільства і кримінальної юстиції. На їх думку, найважливішим криміногенним фактором виступає нерівність можливостей в суспільстві.[4, 381-397 с.]

Радянська кримінологія теж має свою історію. У дореволюційний період кримінологія розвивалась як особливий розділ кримінально-правової науки. Харківський професор М. Чубинський називав її кримінальною політикою. В цей період панували два напрями – соціологічний (І. Фойницький, Є. Немировський, М. Ісаєв, М. Гернет та ін.) і традиційний нормативістський (М. Таганцев, А. Трайнін).

У великих містах Росії було відкрито кримінологічні кабінети, зокрема в Петрограді (1918 р.), Саратові (1922 р.) і Москві (1923 р.). Аналогічні кримінологічні установи були створені й в Україні.

За радянських часів було підсилено позиції соціологічної кримінології. Вийшло друком багато праць з аналізу моральної статистики, особи злочинця тощо. У вивченні злочинності того часу брали участь практичні працівники суду, прокуратури, ОГПУ, НКВС, а також студенти. Для кримінологічних досліджень тієї пори були характерні відносна незалежність від ідеологічних догм і прагнення розібратися не тільки в зовнішніх криміногенних факторах, а й у властивостях особи правопорушника.

Починаючи з 1929 р. і до середини 30-х років ХХ ст. радянська кримінологія зазнала нищівного розгрому. Приводом стало обвинувачення кримінологів у пропаганді класово-ворожої теорії Ч. Ломброзо про природженого злочинця. Кримінологічні кабінети було ліквідовано, а інститути з вивчення злочинності реорганізовано в установи з вивчення кримінальної політики й кримінального права. Кримінологічні дослідження було припинено на тривалий час.

Відродження кримінологічної науки почалось з історичного ХХ з'їзду КПРС. У 1957 р. було створено Всесоюзний науково-дослідний інститут (НДІ) криміналістики при Прокуратурі СРСР, а в 1963 р. – Всесоюзний НДІ з вивчення причин і розробки заходів попередження злочинності при Прокуратурі СРСР. В Україні кримінологія почала відроджуватися в Київській вищій школі МВС СРСР (нині Національній академії внутрішніх справ України) і значною мірою це було пов'язано з ім'ям професора П. Михайленка.

Кафедри кримінології створено в Харківському юридичному інституті (нині Національній юридичній академії ім. Ярослава Мудрого), Національній академії внутрішніх справ України, Одеській юридичній академії. [1, 90 – 99 с.]

Також необхідно зазначити плідну діяльність секції кримінального права та кримінології Інституту держави і права ім. Корецького НАН України, Міжвідомчого науково-дослідного центру при Президентській координаційній раді з боротьби з корупцією та організованою злочинністю і Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності в Харкові. В цей період відбувається інтенсивний розвиток соціально-психологічних досліджень у кримінології, спрямованих на поглиблене вивчення властивостей і ознак осіб, які вчиняють злочини, причин і механізмів індивідуального злочинної поведінки (М. Ю. Антонян, М. І. Еникеев, Г. Х. Єфремова, М. М. Коченов, В. В. Гульдман, та ін)

Завдяки цим дослідженням в даний час є можливість використовувати у практиці боротьби зі злочинністю науково обгрунтовані й достовірні дані про природу, мотиви і причини скоєння тяжких насильницьких злочинів проти особи та інших правопорушень, що скоюються із застосуванням сили.

Розвиток кримінології в Україні значно активізувався після здобуття державного суверенітету. В Україні як незалежній державі позитивно почав вирішуватись цілий комплекс організаційно-інституційних питань щодо проблем кримінології. В 1992 р. в структурі Національної Академії Внутрішніх Справ України починає функціонувати Науково-дослідний центр, а в 1997 – науково-дослідний інститут проблем боротьби зі злочинністю. [2, 198 – 204 с.]

В 1995 р. в Академії правових наук України (м. Харків) відкривається науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності. В цьому ж році при Президентіві

України створюється міжвідомчий науково-дослідний центр з питань боротьби з організованою злочинністю. В цей же період в Харкові, Луганську, Донецьку, Запоріжжі, Львові, Дніпропетровську відкриваються вищі навчальні заклади системи МВС, де організовані спеціалізовані кафедри кримінології, а в НУВС м. Харкова створюється кримінологічна лабораторія. В 1998 р. створено Кримінологічну Асоціацію України (КАУ) як громадську організація.

Серед відомих українських кримінологів необхідно назвати фахівців, які відзначились в дослідженні найбільш актуальних проблем кримінології. Серед них науковці: Голіна В. В., Костенко О. М., Попович В. М., Закалюк А. П., Шакуна В. І. та інші. [3, 275 – 283 с.]

Надзвичайно вагомим внеском в розвиток нашої вітчизняної кримінології на нашу думку є вихід в світ курсу сучасної української кримінології в чотирьох книгах, автором яких є провідний український кримінолог, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Академії правових наук України А. П. Закалюк. Саме вказана праця стала першою роботою в Україні, яка узагальнила напрацювання українських кримінологів та об'єктивно зафіксувала сучасний стан даної науки.

Література:

1. Даньшин И. Н., Становление и развитие криминологических исследований в Украинской ССР. / Разумный В. Г. Даньшин И. Н. – К.: 1978. – вып. 37. – 90 – 99 с.
2. Филонова А. В. Зарождение, теоретические истоки, развитие криминологической науки в Украине. / Филонова А. В. – Донецк.: Видавничий дім «Юн Юре» 1997 340 с. .
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. / Закалюк А. П. – К.: Видавничий дім «Юн Юре», 2007, 290 с.
4. Гишинский Я. Н. Криминология. Курс лекций / Гишинский Я. Н – СПб.: Питер, 2002 г, 400 с.

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Підгорний Р.І. студент гр. ЮР-81М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ПОНЯТТЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Проблема правового нігілізму в науковому плані комплексно не досліджувалась, разом з тим потреба в її вивченні давно назріла. Названий соціально-юридичний феномен широко розповсюдився в практичному житті, свідомості людей, політиці, культурі, законотворчості, державній і громадській діяльності. Студентам необхідно мати хоча б загальні уявлення про суть цих аномалій, деструктивній ролі, причинах, формах вираження, шляхів подолання. [1, с.327].

Правовий нігілізм в самому спрощеному вигляді являє собою ставлення до права, яке виражається в запереченні цінності права як соціального інституту. Правовий нігілізм припускає заперечення людиною (людьми) соціальної, групової, особистої цінності права.

У науковій літературі питання про форми вираження правового нігілізму висвітлюють неоднозначно. Найбільш поширеною є думки, що форми вираження правового нігілізму – це «прямі навмисні порушення чинних законів й інших нормативно-правових актів; масове недотримання й невиконання юридичних приписів всіма суб'єктами права (громадяни, державні органи їх посадові та службові особи; порушення прав людини, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, житло, майно; війна законів, видання суперечливих, паралельних або навіть

взаємовиключних актів, що як би нейтралізують один одного; конфронтація представницьких і виконавчих структур на всіх рівнях» тощо. [2,с.338].

Як бачимо зазначені форми вираження правового нігілізму загалом відображають його насамперед як певну негативну соціальну практику. На думку багатьох вчених, максимально узагальнюючий підхід припускає, що форми вираження правового нігілізму (тут термін «форма» розуміється як певний спосіб існування явища) – це форми : а)світоглядні; б)поведінкові. Інакше кажучи, форми вираження правового нігілізму репрезентують його як : а)ідеальне явище(певні елементи правосвідомості); б) соціальну практику (певна поведінка суб'єктів права). [3,с.20].

Світоглядне існування (відповідні думки, судження уявлення, погляди, переконання, ідеї щодо права) правовий нігілізм має на всіх рівнях правосвідомості. На рівні повсякденної правосвідомості правовий нігілізм виражає поширена думка – прислів'я : «Закон – дишло, куди повернув,туди й вийшло». На рівні наукової правосвідомості правовий нігілізм виражають такі вчення, як анархізм, лівий радикалізм. Кожне відповідне вчення можна визначити як певну теоретичну форму правового нігілізму. Так, М. І. Матузов пише про особливу теоретичну форму правового нігілізму. У даному плані правовий нігілізм – «це напрямок суспільно-політичної думки, що заперечує соціальну цінність права і вважає його найменш досконалим способом регулювання суспільних відносин». М. Штірнер стверджував що : «Рука, повна сили, може зробити більше, ніж цілий мішок, наповнений правами» На рівні професійної правосвідомості правовий нігілізм виражають різного роду стереотипи мислення юристів практиків, котрі не мають нічого спільного із принципом законності – основою діяльності посадової, службової особи. [4,с.164].

Після розпаду СРСР в Україні як і в більшості пострадянських державах правовий нігілізм став надзвичайно поширеним явищем. Право в нашій державі використовується в якості «палиці» за допомогою якої, як відомо можна нападати і захищатись. Це означає, що право, в залежності від того в яких руках воно знаходиться, воно здатне творити як добро, так і зло. Це – «палка о двух концах»

Як тільки наша країна відмовилась від тоталітарних методів управління і спробувала стати на шлях демократичної правової держав, як тільки люди відчули реальну можливість користуватися правами і свободами, так відразу дав про себе знати низький рівень правової культури суспільства.

Сьогодні в кризовий стан українського суспільства соціальна напруга, економічні негаразди, регіональний сепаратизм, конфронтація влади, морально-психологічна нестійкість суспільства і багато інше не тільки не сприяють подоланню правового нігілізму, а і постійно відтворюють і примножують його.

Склалися ідеальні умови для тих, хто не в ладах з законом, у кого на першому плані егоїстичний інтерес. Розхлябаність, свавілля, ігнорування правових та інших соціальних норм досягли критичної точки, із якого починається стихія, хаос, розпад. Втрата керованості, вихід ситуації із – під контролю утворюють тягу до «сильної руки» коли право взагалі уходить в сторону. Люди відчувають страх, розгубленість, відчай. Саме тому держава потребує не тільки в соціально-економічній і політичній стабільності, але і в правовій. *Саме тому держава потребує не тільки соціально-економічній і політичній стабільності, але і в правовій.*

Правовий нігілізм на всіх поверхах державної будівлі і серед населення не знає меж, тому і називається безмежним. Боротися з ним простими методами малоефективно і непродуктивно, потрібні глибокі продумані екстраординарні дії.

Правовий нігілізм – масове явище і з огляду на правосвідомість пересічних громадян, і з огляду на правосвідомість чиновників-управлінців. У зв'язку із цим, зовсім не випадково Україна знаходиться на третьому місці за кількістю позовів поданих до Європейського суду з прав людини її громадянами. У цих позовах їх власна держава фігурує як відповідач. Одна із причин правова психологія чиновників. Адвокат, що виграв низку справ у цьому суді, зазначає, що «у нас серед посадових осіб» немає того ставлення до прав людини, котре має місце в ЄС, чиновники «не ставляться до людини, так ніби у неї є права» (близько 60% позовів – позови, пов'язані із невиконанням судових рішень, тому на сьогодні Україні загрожують і міжнародні санкції, якщо не буде вирішено проблему інертності у функціонування державного апарату).

На нашу думку, основні історичні етапи розвитку правового нігілізму в Україні такі : а) період перебування України в складі Російської імперії; б) період перебування України в складі СРСР; в) пострадянський період розвитку України.

Практика репресивного управлінського російського самодержавства, багато вікове кріпосництво, класова нерівність перед судом, несправедливе багато в чому законодавство не могли сформувати в широких верствах населення повагу до права, котре на Заході розглядається як природне доповнення моралі, одна з основ суспільства.

У народному середовищі виникають численні юридичні прислів'я, але жодне з них не виражає повагу до закону і суду : «Закон, що стовп, не перескочити, але обійти можна»; «Закон, що павутина, джміль пролетить а муха залишиться»; «Коли гроші говорять, правда мовчить».

Прогресивні реформи 60-х років XIX ст. не змогли привести до подолання масового правового нігілізму. Ідеологічна доктрина більшовиків стверджувала : право і держава в майбутньому відірвуть. Їхня роль тимчасова, незначна; диктатура пролетаріату – це влада необмежена законами. Надалі в умовах тоталітаризму було проголошено принцип законності, він одержав навіть конституційне закріплення, але так і залишився переважно декларацією : говорили одне, робили інше.

З огляду на дію принципу законності в колишньому СРСР класичним прикладом прояву правового нігілізму стало вирішення гучної у 60-ті роки справа Рокотова. Рокотов та низка інших осіб займалися валютними махінаціями, що було злочином, що передбачав таку міру покарання, як позбавлення волі на досить великий термін. Суд прийняв відповідне рішення, але воно не влаштувало М. Хрущова, який наказав підготувати Указ президії Верховної Ради СРСР, що передбачав за незаконні валютні махінації смертну кару. Указу надали зворотну силу хоча це суперечило чинному кримінальному праву : більш суворий закон зворотної дії не має. Вирок раніше прийнятий по справі скасували, справа слухалась повторно, вирок містив в собі смертну кару. Вирок був виконаний. Факти масового прояву правового нігілізму почали стрімко накопичуватись, як в Україні так і в інших республіках колишнього СРСР.

З огляду на ці та інші факти юристи – науковці зазначили, що « невиконання законів стало нині способом життя значного числа громадян і організацій, ставлення багатьох громадян до законослухняного способу життя явно негативне. Відповідна

соціальна проблема почала ускладнюватись ще й тим часто-густо законодавець сам став не поважати прийняті ним же закони, що фактично позбавляє його можливості цього вимагати від інших, тим більше очікувати їх добровільного виконання, хоча в державно організованому суспільстві закони повинні виконуватися інакше руйнується сам феномен держави, організованого суспільства.

На жаль у пострадянській Україні зазначена аксіома життєдіяльності будь-якого державно організованого суспільства усе ще так і не стала характерним істотним елементом змісту позитивної правосвідомості ні пересічних громадян, ні навіть їх представників у парламенті. Перспектива подолання правового нігілізму залежить від соціально-економічних, державно-правових умов життєдіяльності суспільства. Утвердження законності, демократичного політичного режиму, інституту прав людини, формування правової держави, організація і проведення правової просвіти населення, вирішення актуальних соціально-економічних проблем – ось далеко неповний перелік умов, покликаних сприяти усуненню правового нігілізму як масового явища. [5, с.9].

Основні шляхи подолання правового нігілізму – це підвищення загальної і правової культури громадян, їх правової і моральної свідомості; удосконалення законодавства; профілактика правопорушення і перш за все злочинів; зміцнення законності і правопорядку; повага і захист прав людини і громадянина; масова просвіта і правове виховання населення; підготовка висококваліфікованих кадрів юристів. Подолання правового нігілізму це досить складний і тривалий процес.

Література:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник./П.М. Рабінович– К.: Атіка.– 2001
2. Мелехин А.В. Теория государства и права 2-е изд. /А.В. Малехин – М.: Консультант Плюс, 2009., – 640 с
3. Тупанов В.А. О правовом нигилизме/В.А. Тупанов // Государство и право 1989, №3.-С.19-23.
4. Введение в философию: Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И. Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – 623 с.
5. Лейсит О.Э. Том концепция права /О.Э. Лейсит// Государство и право 1991, №5. – С.212-215.

УДК 340

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Руденко І.М. студент гр. ЮР-82М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРАВОВЕ ЖИТТЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ПРОБЛЕМИ

Насамперед, термін «життя» означає, по-перше, сукупність явищ, що відбуваються в організмах, особлива форма існування матерії; по-друге, фізіологічне існування людини, тварини, всього живого; по-третє, час такого існування від його виникнення до кінця, а також в який-небудь його період; по-четверте, діяльність суспільства і людини в тих чи інших його проявах (громадська, духовна, сімейне життя); по-п'яте, дійсність (життя, тобто здійснитися); по-шосте, пожвавлення, прояви діяльності, енергії [1; с. 197, 139]. Таким чином, дане поняття досить складне та багатоаспектне. Правове життя до сих пір достатньо не вивчене, але даний термін досить часто зустрічається в літературі XIX ст. використовувався і використовується як само собою зрозумілий, без необхідного наукового обґрунтування його природи, особливостей, структури. Як

наголошував німецький правознавець Рудольф Ієринг – «життя права – це боротьба, боротьба народів, державної влади, індивідів... Все життя права, в загальному і цілому, являє собою те ж видовище невинної боротьби, і праці цілого народу, яке представляє собою діяльність народу в області економічного і розумового виробництва»[2;с.3].

Термін «правове життя» досить часто вживається в іноземній юридичній літературі, наприклад, в роботах Аннерса, Олексієва М.М. та інших. Правове життя – це сукупність усіх форм юридичної буття суспільства, що виражається в правових актах та інших проявах права (в тому числі і негативних), що характеризує специфіку і рівень існуючої юридичної дійсності, відношення суб'єктів до права і ступінь задоволення їх інтересів. Можна виділити наступні ознаки правового життя:

1. Правове життя є складовою частиною і особливим різновидом суспільного життя, бо право – соціальний інститут, адаптований до особливостей життя конкретного народу.

2. Правове життя є одна з умов існування державно-організованого суспільства, оскільки воно покликане певним чином оформляти особисте, державне і суспільне життя.

3. Правове життя – сама сукупність усіх форм юридичного буття суспільства, а не система, бо включає в себе і неупорядковані процеси, і певні випадкові чинники, і т. п. Дане поняття дозволяє охопити всі нюанси і прояви права, його структуру і динаміку.

4. Правове життя – комплекс всіх правових явищ, що включає як позитивні, так і негативні складові. До перших слід віднести саме право (що відображає права людини, ідеї справедливості, гуманізму, свободи і т. п.); правову систему в цілому; механізм правового регулювання; законні правові акти (правомірні дії, їх результати, юридичні документи); юридичні чинки (як різновид правомірної дії юридичного факту) і події як юридичний факт; правові режими та складові їх первинні юридичні засоби (пільги, заохочення, дозволу, заборони, покарання, обов'язки і т. і.); правовідносини та юридичну практику; правосвідомість і правову культуру; законність і правопорядок; юридичну науку та освіту (та їх структури) і т. д.; до других – в основному негативні, протиправні явища (злочини та інші правопорушення; їх суб'єкти і кримінальна структура; корупцію, зловживання, деформації правосвідомості, що виражаються, зокрема, в правовому нігілізмі, ідеалізмі, популізмі; помилки в праві і інші, що перешкоджають позитивній юридичній діяльності, фактори)[3;с.120].

В демократичній державі, де народ може реально вплинути на владу, де людині надані необхідні юридичні важелі, в правовому житті більше солідарності і законності.

Для того, щоб активно і результативно брати участь у правовому житті, потрібні відповідні знання, уміння і навички, компетентність і професіоналізм суб'єктів юридичної діяльності, бо юридична сфера – цілий світ із своєю мовою, системою понять, традиціями, історією, культурою.

Тому правове життя залежить і від ступеня знання суспільством законів і підзаконних актів, і від рівня розвитку його правосвідомості, і від соціально-правової активності конкретних осіб.

Важливо бачити в правовому житті не тільки плюси, а й мінуси. Саме з останніми право і вся правова система покликані боротися. Категорія «правове життя» дає можливість дивитися на існуючий юридичний побут не через "рожеві окуляри", а,

навпаки, з усіма його досягненнями та недоліками, звершеннями і помилками, сильними і слабкими сторонами. Крім усього іншого вона характеризує собою не тільки сукупну упорядковану і неупорядковану правову дійсність, але й процес історичного розвитку права в цілому, основні етапи його еволюції.

Тому правильно підкреслено Ю. А. Тихомировим та І. В. Котелевською, що "часто на практиці і в теорії застосовується ряд понять, які відображають різні сторони правового життя суспільства. До їх числа відносяться поняття "право", "правова система", "законодавство", "законність", "правові акти", "норми права" та інше [4; с. 7].

На даному етапі розвитку суспільства, правова культура як аксіологічна категорія характеризує якісний стан правового життя суспільства. Однак важко погодитися з тим, що правова культура "дозволяє охопити і оцінити правове життя в цілому і основні сфери її діяльності". Правова культура – більш вузьке поняття, що означає лише досконале, позитивне в правовому бутті і виступає складовою частиною категорії "правове життя", що включає в себе як досконалі, так і недосконалі, як позитивні, так і негативні правові явища і процеси.

Поняття «правове життя» включає всі юридичні засоби, всю правову дійсність, що називається, весь наявний юридичний побут.

Суть правового життя багато в чому можна розкрити, вивчивши природу юридичних документів, за допомогою яких певні особи досягають тих чи інших цілей, задовольняють конкретні інтереси.

Наприклад, вивчаючи тексти таких актів, як «Руська Правда» (у різних редакціях), судебник, інші важливі пам'ятки давнього руського права, ми дізнаємося і про істотні історичні події того періоду, бо правове життя є певне дзеркало життя суспільства в цілому. В правових актах-документах містяться цінні і концентровані відомості про культуру конкретного народу, його укладі, відбивається своєрідність суспільно-політичного ладу.

Одним з найважливіших шляхів нормалізації правового життя сучасного суспільства є впорядкування правових актів-документів, приведення їх за допомогою системного зчеплення в єдине несуперечливе ціле. Системний підхід до організації актів-документів (нормативних, правозастосовних, інтерпретаційних і т. п.) дозволить їм взаємозабезпечувати один одного в процесі юридичного регулювання, створювати єдиний правовий простір. Це можна застосувати і щодо регіонів, де теж вибудовується своя система правових актів суб'єктів суспільства. Звідси представляється необхідним розробити і прийняти спеціальний Закон про систему правових актів як на загальному, так і на регіональному рівні.

Крім того, потрібна своєрідна піраміда правових актів, яка по суті зможе виступити специфічною і більш досконалою формою правового життя.

В. Д. Зорькін вірно у зв'язку з цим зауважив, що сама піраміда є образ правового життя. Нагорі в неї – принципи і норми, які фіксуються в Конституції, і які на самому вищому рівні переводять на юридичний мовусамізагальні контури, основні параметри ..., які прямо або побічно фіксують той чи інший вектор розвитку, ту чи іншу суспільну мету, а також образ майбутнього і загальний ідеал. Далі піраміда йде вниз, розростаючись в нескінченність у вигляді послідовних, ієрархічно супідрядних один одному пластів – законів, потім різного роду і рівня підзаконних актів (указів, постанов тощо), судової практики та інших правозастосовних актів в центрі і на місцях. Все це переводиться у площину конкретних правових відносин, безліч яких йде в нескінченність (але постійно в

рамках і образі піраміди). Це і становить юридичне життя суспільства, держави, індивіда. Триматися ця піраміда може тільки в тому випадку, якщо дотримується жорстка ієрархія всіх цих актів і знаходження їх в даній піраміді в цілому. ... В іншому випадку життя переходить в режим безправ'я, іншими словами, в тіню вабонавіть чорну піраміду, в ... свавілля, в кінцевому рахунку і в безнормування, тобто хаос» [5; с.28].

Сприятливим становленню піраміди правового життя буде систематизація актів-документів, проведена як за їх видами (нормативна, правозастосовна, інтерпретаційна), так і в цілому (загальна, родова).

"Видова" систематизація різних правових актів – явище не нове і в сьогоденному суспільстві, хоча і не в ідеальному варіанта, але вона активно здійснюється. Сучасні нормативні акти упорядковуються за допомогою таких форм, як інкорпорація, консолідація, кодифікація. На підтвердження сказаного досить назвати ряд кодексів, прийнятих останнім часом, – цивільний, сімейний, кримінальний, кримінально-процесуальний, податковий і т. п.

Дані збірники нададуть в сучасних умовах ускладнення правового життя необхідну допомогу багатьом суб'єктам, бо дадуть їм необхідну правову інформацію в повному обсязі, в системі. Комплексний підхід до організації правових актів допоможе їм і більш комплексно впливати на свідомість і поведінку громадян.

Однією з умов сприятливого розвитку правового життя є формування єдиного інформаційно-правового простору (і, зокрема, введення в "лад" його найважливішого елемента – системи класифікації правових актів), що забезпечує правову інформованість державних і громадських структур, а також кожного громадянина окремо, доступність правових актів для всіх зацікавлених осіб. У сучасний період такий простір абсолютно для гарантування узгодженості, несуперечності, закінченості видаються в країні правових документів.

Таким чином, якщо поняття "політичне життя" вже в певній мірі досліджувалось в науковій літературі, то поняття "правове життя" ще немає. Тим часом воно дозволяє: 1) під особливим кутом зору поглянути на право, правове розвиток і будівництво, систему та систематизацію юридичних актів і процес їх впливу на суспільні відносини; 2) розглядати правові явища в єдності різних аспектів буття-інституціональному (статичному) і поведінковому (динамічному); 3) глибше, ґрунтовніше і комплексно пізнати правове реальність, яка складається не тільки з позитивних юридичних начал, але і з негативних правових проявів – правопорушень, безправ'я, раз особистого роду зловживань і деформацій; 4) побачити рівень дійсної правової культури і ступінь існуючого правосвідомості суспільства, соціальних груп і громадян, з притаманною їм заходом нігілізму і ідеалізму; 5) визначати засади принципів юридичного взаємовідношення особистості і влади; 6) оцінювати право як один з найважливіших цивілізованих соціальних регуляторів, яким необхідно, доцільно і вигідно користуватися в багатьох ситуаціях при вирішенні тих чи інших конфліктів [6; с.20].

Література:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1991. С.197; Словарь синонимов русского языка. М., 1986. С. 139.
2. Иеринг Р. Ботьба за право. СПб., 1895. С.3.
3. Общая теория государства и права М. Н. Марченко. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИКД «Зерцало – М», 2002.
4. Тихомиров Ю. А., Котелевская И.В. Правовые акты. Учебно – практическое и справочное пособие. М., 1999.
5. Зорькин В.Д. Правовое государство в России: замысел и реальность. М., 1995.

6. Малько А. В. Новые явления в политико – правовой жизни России: вопросы теории и практики. Тольятти, 1999; правовая жизнь // Общественные науки и современность. 1999. №6.

*Задоляний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Смолінська А. О., студентка гр. ЮР-82М,
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА: ОСНОВНІ ШЛЯХИ І НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

1. В правознавстві сьогодні є кілька позицій (по крайній мірі три) поняття юридичної практики [1, 139].

Юридична практика – це діяльність по виданню (реалізації, тлумаченню і т. п.) юридичних приписів, в єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом [2, 140].

Вплив юридичної практики відчувають на собі всі соціальні суб'єкти. Саме тому одним з важливих завдань любої сучасної науки є визначення основних шляхів і напрямів вдосконалення юридичної практики, дослідження її структури, природи, функцій, типів та ін..

Особливого значення, на даний час, набувають питання вдосконалення правотворчої практики. Це обумовлено тим, що саме завдяки їй формується нормативно-правова база політичної, економічної та інших сфер українського суспільства. В правову систему держави вводяться нові методи, форми та засоби юридичного впливу на процеси що відбуваються в нашій державі. Не можна говорити, наприклад, про нормальний розвиток ринкових відносин без ефективного та достатньо розробленого земельного, цивільного, фінансового та торговельного законодавства, тощо. Дуже важливо сьогодні розробити якісно нові підходи до всієї концепції правотворчості, переглянути все нині діюче законодавство, привести його у відповідність з актами міжнародного права.

Потрібно, щоб в правових актах знаходили повне відображення такі ідеї як гуманізм і справедливість, свобода і відповідальність, панування права і солідарності, рівність і безпека. Якість і ефективність розглянутого різновиду практики значною мірою залежать від втілення в діяльність компетентних органів правотворчих принципів демократизму і науковості, законності й гласності, економічності та доцільності, плановості та безперервності, професіоналізму та оперативності, та ін.

Підвищення рівня законодавчої діяльності та якнайшвидшого прийняття основоположних законів вимагають національна, соціально-економічна та політична ситуація, обстановка в сфері культури, освіти та духовного середовища. Досвід правотворчої і правозастосовчої діяльності показує, що неякісні та суперечливі нормативно-правові акти підривають авторитет органу, що їх видав, мають негативний вплив на суспільне життя, обростають масою відомчих інструкцій та роз'яснень, які зводять нанівець всю суть основного акту, породжують правовий нігілізм, проблемно реалізуються, та мають інші негативні недоліки.

Очевидним є те, що підготовку, прийняття та опублікування нормативно-правових актів необхідно забезпечувати компетентними заходами організаційного, матеріального, наукового, кадрового та іншого характеру.

2. Надзвичайно важливою складовою юридичної практики є організація високоефективної правопроваджувальної діяльності, що виступає своєрідним “

сервісом ” після видання нормативно-правових актів: потрібно здійснювати їх доктринальне та офіційне тлумачення; прийняті нормативні акти, в тому числі їх зміст необхідно широко висвітлювати в засобах масової інформації, корисним було б проводити соціологічні оцінювання з приводу знань нормативно-правових приписів та оптимальності їх реалізації; слід проводити всебічне і глибоке узагальнення матеріалів правозастосовчої практики і т. п.

На всіх рівнях держави необхідно скоординувати і розробити правотворчу стратегію, забезпечити чітке прогнозування та планування законотворчості на досить тривалий період. Потрібно й далі вдосконалювати юридичну тактику, техніку і методику правотворчої практики. В наш час більшої уваги потребують економічна та соціальна, екологічна та демографічна, правозабезпечуюча і компенсаційна, контрольна та інші найважливіші її функції, а також чіткість і ясність прийнятих правотворчих рішень.

В створенні сучасної правової системи суспільства, важливу роль відіграє правосистематизуюча практика, тобто діяльність по збору, обліку, упорядкуванню та приведенню в чітку систему різноманітних нормативно-правових актів (нормативних, інтерпретаційних, правозастосовних та ін.). Дана практика має суттєвий вплив на ефективність і якість правозастосовчої та правотворчої діяльності, рівень правопорядку та законності в суспільстві.

Інтенсифікація правотворчої діяльності господарюючих суб'єктів і державних органів на державному і місцевому рівнях, докорінні зміни у всіх сферах суспільного життя, загострення криміногенної ситуації в країні вимагають видання кодифікованих актів по всіх основних інститутах та галузях поліпшення методики та результативності узагальнень матеріалів правороз'яснюючої і правозастосовчої практики.

Головними, стратегічними напрямками в області правозастосовної практики є суттєва активізація правозастосовних органів, підняття на якісно новий рівень їх роботу, діяльність щодо охорони інтересів особистості, захист споживчого ринку, забезпечення громадського порядку і економічної безпеки, боротьба із злочинністю та профілактика правопорушень.

Для юридичної практики важливими є проблеми зміцнення законності та правопорядку, покращення організаційної структури, фінансового і матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів, викорінення корупції, бюрократизму і формалізму в їх діяльності. Актуальними залишаються питання правильної розстановки, комплектування, юридичного навчання, виховання, правової та соціальної захищеності співробітників.

Вдосконалення правореалізуючої практики виражаються у формуванні в громадян усвідомленої поваги до закону та права, звички до активної і законслухняної поведінки, дотримання своїх обов'язків, елементарних навичок та умінь оперативно і самостійно знаходити, усвідомлювати та використовувати у практичній діяльності потрібні нормативні приписи, знати форми юридичного захисту порушених прав.

Юридична практика виступає важливим елементом правової системи держави, а її вдосконалення сприятиме вдосконаленню правореалізації і правотворчості в Україні.

3. Юридична практика характеризується, перш за все, наступними ознаками: вона є різновидом соціально-історичної практики та важливим компонентом правової

системи суспільства; вона направлена на зміну – об'єктивної дійсності та обумовлена іншими видами соціальної практики; вона тягне за собою зміни в багатьох сферах суспільного життя та сприяє зміні його в цілому, та ін. [3, 140-141].

Юридична практика має свою специфічну структуру, яка забезпечує її цілісність та певну стабільність. Надзвичайно важливо при аналізі юридичної практики класифікувати також її форми (внутрішню і зовнішню), типи та функції, тощо.

На нашу думку, основними шляхами вдосконалення юридичної практики залишаються правотворча, правосистематизуюча та правозастосовча діяльність. Саме на зазначених напрямках повинні бути сконцентровані всі зусилля органів влади і управління, місцевого самоврядування та суспільства в цілому.

Література:

1. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М. Н. Марченко. Том 1. – М.: ИЗД “Зеркало – М”, 2001, – 528 с.
2. Там же с.140
3. Там же с. 140-141
4. Волик К.Г. Теорія держави і права: Навч. посіб./ К. Г. Волик. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
5. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / О. В. Зайчук. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Кагадій М.І. Кримінально-процесуальна практика в діяльності ОВС / М. Кагадій // Юридична Україна. – 2004. – №5. – С. 72 – 75.
7. Кагадій М.І. Юридична практика в діяльності судових органів / М. Кагадій // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. . – №1. – С. 240 – 248.
8. Кагадій М.І. Юридична практика: поняття та зміст / М. Кагадій // Науковий вісник Національна академія внутрішніх справ України. – 2004, – № 2. – С. 34 – 44.

*Задояний М. Т., к. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Ткаченко В.І., студент гр.ЮР-81м,
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА

У всі часи поведінка людини була і нині залишається найважливішою характеристикою особи.

Людина влаштована таким чином що вона для того щоб повноцінно жити і розвиватися повинна звертатися до других людей і взаємодіяти з ними, а ця взаємодія має ґрунтуватися на основі права. Поведінка людини містить в собі певні дії і саме від того наскільки ці дії співпадають з уявленнями про належне, які закріплені в моральних правилах та нормах вона визнається правомірною або протиправною.

Правомірна поведінка визнається належною людською поведінкою врегульованою нормами діючого права. На даний час ще не сформувалося єдине визначення правомірної поведінки а те що існує має скоріш за все умовний характер.

Поведінка людини завжди є виявом волі людини і тому є індивідуальною у кожного і відрізняється від поведінки інших людей. Всі ми піддаємось впливу права і тому спів відносимо свої вчинки з нормами права і відповідно виконуємо або порушуємо їх. Проте в одних випадках закон наказує вести себе певним чином а в інших дає можливість вибору.

Правомірна поведінка представляє собою соціально корисну діяльність, спрямовану на задоволення державних і правових, суспільних і особистих інтересів, цінностей і цілей. Вона є особливою цінністю для права саме тому, що сама "людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю" (ст. 1 Конституції України).

Встановлюючи зразки належної чи можливої поведінки право реалізується у вчинках його суб'єктів.

Правомірна поведінка характеризується завжди суспільною користю, добровільністю та відповідальністю особи в своїх вчинках. Правова поведінка являє собою сполучний міст між нормою права і тим ефектом на який вона націлена. Вона – результат здійснення в житті вимог законності, а сукупність всіх правомірних дій представляє собою правовий порядок в суспільстві

В житті суспільства правомірна поведінка проявляється досить різноманітно і може бути класифікована за багатьма ознаками. Основними критеріями за якими поділяється правомірна поведінка є: поділ за суб'єктами права; ступенем прояву добровільності у своїх вчинках, та мірою залежності від змісту та характеру правосвідомості; мірою реалізації права в поведінці людини, тощо.

В наш час правом врегульовані всі найважливіші сфери життя суспільства.

Поведінка людини як відомо має різні форми реалізації в житті, хоч і в загальному відповідає вимогам права, тому вона класифікується а залежності від мотивів, що визначають різні варіанти діяльності (поведінки).

В залежності від ступеня активності особи в правовому регулюванні необхідно виділити такі види правомірної поведінки [3, с. 321]:

1) *маргінальна поведінка*. Наслідування праву людей правосвідомість яких розходиться з вимогами норм права, належить до вчинків, які лежать в основі такої формально правомірної поведінки як маргінальна. Вона відображає стан індивіда, який знаходиться на межі антигромадського прояву, що веде до правопорушення, проте таким не стає в силу певних обставин. В даний час мотивами поведінки є інші рушійні сили – загроза можливого покарання, власні вигоди від правомірності в поведінці, боязнь осуду з боку колективу, групи, найближчого соціального оточення та інші стримуючі причини.

В умовах соціально-політичної та економічної нестабільності, рухливості меж поведінки дозволеного і забороненого, морального і аморального, проблема маргінальності стала однією з найбільш обговорюваних в науковій, суспільствознавчій літературі.

2) *конформістська поведінка*. Конформістська правомірна поведінка являє собою пасивне дотримання особистістю норм права, пристосування, підпорядкування своєї поведінки думці і діям оточуючих (родичів, колег). [2, с. 126]

Конформістська поведінка складає лише нижчу ступінь загальної для всіх конформної поведінки. Вона заснована на пристосованості, за відсутності власних критичних позицій, на співвідношенні вчинків людей з діями інших осіб. Поняття конформізму застосовується лише до певного способу вирішення конфлікту між індивідом і групою до підпорядкування її груповим стандартам і вимогам.

3) *звичайна поведінка*. Слідування засвоєним правовим ідеям і принципам стає для людини в багатьох випадках саме собою розуміючою, постійно повторюваною дією, звичним поведінковим актом, при якому особистість не піддає кожен раз аналізу правильність тих вимог, які пред'являє до неї суспільство, а слідує їм без особливих роздумів, без тривалої боротьби мотивів . [6, с.215]

Людина завжди вибирає найбільш доцільний варіант поведінки, він діє вибірково, використовуючи метод "проб і помилок", і швидко звикає повторять саме ті дії, за якими слід влаштовує його результат. Звичка виникає в результаті багаторазового повторення дій, скоєних у вже звичній, відомій обстановці. У цих

умовах лише спочатку людина обмірковує свої вчинки, а надалі діє в силу створеної звички вести себе так, а не інакше.

4) *соціально-активна поведінка*. Соціально-правова активна поведінка являє собою найбільш високий рівень правомірної поведінки, що виявляється в суспільно корисній, схвалюваній державою і суспільством діяльності в правовій сфері. Це насамперед ініціативне поведінка, яка може стати і нерідко стає суттєвим чинником змін у самій правовій системі. Соціально-правова активність визначається високим рівнем правосвідомості, глибокою правовою переконаністю, сформованою самостійністю, свідомо прийнятої готовністю використовувати надані правом можливості, творчо керуватися ними в своїй повсякденній поведінці.[4, с. 22]

Політичний, інтелектуальний, моральний вигляд людини, її бажання і здатність до змін, громадянська позиція і активність все більш очевидно стають вирішальною умовою формування нової державності, успішного ходу перетворень в суспільстві.

Література:

1. Конституція України.: чинне законодавство зі змінами та доповненнями, станом на 1 січня 2012 р. (офіц. текст).-К. Паливода А.В. 2012 р.
2. Малько А.В. Теорія держави і права у питаннях і відповідях. – М., 1997
3. Общая теория государства и права: Академический курс в 3-х томах.-2-е изд., перераб. и доп./Отв. ред. Проф. М.Н. Марченко. Том 3. – М.:ИКД «Зерцало-м», 2002, с. 315
4. Оксамитний В.В Правомірна поведінка особистості. Київ 1985, С. 22
5. Теорія держави і права. Підручник / За ред. доктора юр. наук, професора В.К. Бабаєва. – М. МАУП. 2003.
6. Теорія держави і права. Академічний курс / За ред.. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко –Київ – Юрінком Інтер-2006р.

*Кузнєцова Л.В., заступник завідувача
кафедри цивільно-правових дисциплін
Слонім В. А., студент гр. ЮР-91*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Аналізуючи статистику травматизму та профзахворювань в Україні, нас дуже сильно занепокоїло становище охорони праці, під час дослідження якого було виявлено велику кількість проблем, які в реаліях сьогодення стають досить актуальними. Адже від їх вирішення залежить не тільки успішна робота та економічний розвиток самого підприємства, а й держави в цілому, що є можливим лише за умов дійсно якісних та гарантовано безпечних умов праці.

Одним із головних пріоритетів діяльності держави є забезпечення права громадян на працю, які повинні відповідати вимогам безпеки. Згідно з ч.3 ст.43 Конституції України серед основних трудових прав закріплено право кожного громадянина на належні йому безпечні умови праці.

Якщо говорити про нашу державу то ми бачимо певне зниження показників нещасних випадків на виробництві, але в порівнянні з розвинутими європейськими країнами залишається дуже високим.

Так за інформацією наданою Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України маємо наступну статистику:

У І кварталі 2012 року до робочих органів виконавчої дирекції Фонду надійшло 3500 повідомлень про нещасні випадки на виробництві, в яких постраждало 3619 осіб, в т.ч. 457 – із смертельним наслідком.

За звітний період страховими експертами (іншими представниками Фонду, які виконують їх обов'язки) взято участь у роботі комісій з розслідування:

- 61 групового нещасного випадку;
- 200 нещасних випадків із смертельним наслідком;
- 283 випадків смерті на підприємстві;
- 508 нещасних випадків з можливою інвалідністю;
- 2586 інших випадків.

Збільшилась кількість страхових нещасних випадків із смертельним наслідком у АР Крим, Вінницькій, Луганській, Сумській, Харківській, Херсонській областях на 1 випадок, у Тернопільській та Черкаській на 2 випадки, у Донецькій області на 3 випадки, у Волинській області на 4 випадки, у Дніпропетровській області на 6 випадків.

Найбільша кількість страхових нещасних випадків зареєстрована у Донецькій (35,0%), Луганській (11,7%) і Дніпропетровській (9,1%) областях. Кількість травмованих осіб у цих областях складає близько 55,8% від загальної кількості травмованих по Україні.

За статистичними даними на підприємствах України травмовано 76,2% (2167) чоловіків та 23,7% (673) жінок від загальної кількості травмованих по Україні.

Серед причин нещасних випадків переважають організаційні – 68% (1933 нещасних випадків). Через технічні причини сталося – 12% (351) нещасних випадків, психофізіологічні – 20% (557) нещасних випадків.

Найпоширенішими організаційними причинами стали:

- невиконання вимог інструкцій з охорони праці – 37,6% від загальної кількості травмованих осіб по Україні (1069 травмованих осіб);
- невиконання посадових обов'язків – 9,2% (262 травмовані особи);
- порушення правил безпеки руху – 5,8% (165 травмованих осіб).

Найпоширенішими технічними причинами стали:

- незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, території – 4,7% від загальної кількості травмованих осіб по Україні (134 травмовані особи);

Найпоширенішими психофізіологічними причинами стали:

- особиста необережність потерпілого – 13,6% (386 травмованих осіб);
- травмування внаслідок протиправних дій інших осіб – 2,2% (64 травмовані особи).

За статистичними даними найвищий рівень профзахворюваності спостерігається у вугільній, металургійній та машинобудівній галузях.

Найбільше професійних захворювань просліджується при видобуванні енергетичних матеріалів 74,4% від загальної кількості по Україні (966 випадків), а також добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних 9% (119 осіб).

В структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання 70% від загальної кількості по Україні (понад 911 випадків) На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату – 20% (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артози – понад 256 випадків). Третє місце залишається за вібраційною хворобою 4% (48 випадків), четверте за хворобами слуху – 3% (45 випадків).

Наведена інформація свідчить, що через велику захворюваність з тимчасовою втратою працездатності хворих, значну кількість постраждалих від нещасних випадків на виробництві та інвалідність держава щорічно втрачає кваліфіковані трудові ресурси, а також мільярди коштів бюджету та фондів соціального

страхування, так за I півріччя 2012 року з бюджету Фонду потерпілим (членам їх сімей) виплачено 2181,3 млн. грн., що на 402,2 млн. грн., або на 22,6% більше, ніж у I півріччі 2011 року.

Чинне законодавство України щодо охорони праці встановлює однакові вимоги до роботодавців усіх рівнів за для створення безпечних умов праці, але як ми можемо бачити з досвіду на практиці данні вимоги не повністю виконуються, а особливо на підприємства малого та середнього бізнесу.

Не маючи економічної зацікавленості суб'єктів господарювання щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці затримує процес удосконалення охорони праці, це впливає з того що більшість підприємств, установ на яких нові роботодавці вміло розпоряджаються фінансами, але без належної уваги відносяться до проблем, пов'язаних з безпекою трудової діяльності.

На нашу думку основні причини низького рівня організації охорони праці слід віднести:

- недосконалі технології та використання застарілого обладнання, машин і механізмів;
- відсутність ефективного використання засобів захисту працюючими;
- порушення правил охорони праці та режимів праці і відпочинку;
- відсутність фінансування недофінансування Національних, галузевих, регіональних програм поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- низький рівень підготовки фахівців з охорони праці та відсутність належної кваліфікації працівників;
- відсутність ясної системи організації охорони праці на виробництві;
- застаріла нормативно-правова база щодо охорони праці;
- неадекватне мислення і ставлення до питань безпеки учасників трудового і виробничо-технологічних процесів по вертикалі управління і виконання.

Однією з найважливіших проблем охорони праці на нашу думку є чинна нормативно-правова база, яка є досить застарілою та не відповідає реаліям сьогодення, так як вона є основою охорони праці, правила визначають рівень професійного ризику, регламентують взаємовідносини роботодавця з найманими робітниками та з державою, стимулюють розвиток науки й техніки. Становище охорони праці можна назвати катастрофічним.

На даний час суспільство потребує модернізації державного нагляду в частині охорони праці. Бажано поступово переходити від нагляду за дотриманням техніки безпеки та правил на підприємствах до нагляду за самою системою організації та керування охороною праці на цих підприємства.

Першочерговими задачами модернізації галузі охорони праці є:

- розроблення програми поліпшення умов та безпеки праці;
- удосконалення профілактичного нагляду за для виявлення професійних захворювань;
- удосконалення законодавчої бази з охорони праці, а саме здійснення у повному обсязі положень регіональних і галузевих програм, колективних договорів та угод, усунення недоліків у проведенні атестації робочих місць;
- проведення загальнообов'язкових періодичних профілактичних медичних оглядів для попередження виникнення професійних захворювань;

- проведення щорічної перевірки кваліфікації керівників підприємств, організацій та установ з питань забезпечення дотримання вимог законодавства з охорони праці;

- використання в повному обсязі прав профспілок щодо захисту соціальних прав трудящих, активну участь профспілкових активістів усіх рівнів у громадському контролі за охороною праці

- використання закордонного досвіду з забезпечення охорони праці.

Отже, відповідно до чинного законодавства України діяльність системи державного нагляду за охороною праці направлена на дотримання органами виконавчої влади, суб'єктами господарювання і працівниками вимог законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання промислової безпеки і безпеки праці в процесі трудової діяльності. Як свідчить практика, недодержання працівниками підприємства вимог нормативно-правових актів з охорони праці може сприяти виникненню низці різних видів небезпечних подій, у тому числі пов'язаних з ушкодженням здоров'я персоналу. Це підтверджує необхідність постійного вдосконалення прийомів та принципів, що регулюють здійснення наглядової роботи в сфері охорони праці.

*Кузнєцова Л.В., заступник завідувача
кафедри цивільно-правових дисциплін
Шолох С. С., студент гр. ЮР-91*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Питання які пов'язані з піднесенням в наш час ринкової економічної системи на теренах нашої вітчизни, потребують активного створення ринку праці і забезпечення високих рівнів зайнятості економічно активної частини населення, а особливо молодих людей.

На даний час випускників навчальних закладів роботодавці «через силу» беруть на роботу. Основною причиною цього являється відсутність стажу та досвіду роботи. Питання в тому де набути його, якщо немає можливостей отримати роботу? На даний момент близько 20% молоді є безробітною!

Труднощі які стосуються працевлаштування підштовхують молодь займатися «тіньовою діяльністю», адже вона не має належної допомоги з боку нашої держави. Така діяльність призводить до певних негативних наслідків, як посилення незахищеності молоді на ринку праці, зміна ціннісних орієнтацій, втрата мотивації праці, що веде до зменшення формування привабливості легальної зайнятості, а також зростання злочинності.

Аналіз опитування трудової орієнтації випускників вищих навчальних закладів показує, що майже дві третини випускників за 2-3 місяці до закінчення навчання не знають свого прийдешнього місця праці. Отже це свідчить, що випускники мають недостатній рівень про інформованості щодо перспектив і можливостей своєї професії і саме через це не можуть, певною мірою, зробити аналіз тих чи інших переваг своєї професії.

За статистичними даними, зібраними протягом 8 місяців поточного року, серед незайнятих осіб 48,7% складають молоді люди віком до 35 років, а кожна п'ята особа,

не здатна на рівних конкурувати на ринку праці. Утім панує думка, що офіційна статистика, як мінімум, утричі применшує реальну кількість безробітних.

В нашій державі кожна третя молода людина, яка має бажання працювати, не може цього зробити. Результати деяких соціопитувань стверджують, що п'ята частина серед них вже зневірилася в тому, що десь може реалізувати свій потенціал. З одного боку, такий природний стан речей. З іншого – через кілька років покоління 65-річних піде на пенсію й виникне величезна діра в обсязі трудових ресурсів України.

На нашу думку молодь має досить великі та істотні переваги та перспективи порівняно з іншими віковими групами працездатного населення. У молодих людей триваліший період працездатності, кращі показники витривалості, фізичного здоров'я досить високий загальноосвітній рівень.

Забезпечення високого рівня зайнятості молоді на сьогодні є одним із першочергових завдань розвитку нашої держави. Оскільки молодь – найактивнішою частиною працездатного населення.

Ми вважаємо, що саме держава повинна допомогти у вирішенні цієї нагальної проблеми, оскільки саме її представники не втомлюються нам нагадувати, що молодь це майбутнє нашої країни. Звідси постає велика потреба створення ефективної державної політики, яка б вирішила питання щодо працевлаштування молодих людей. Адже загострення цієї ситуації, що склалась призведе до цілої низки соціальних небезпек для соціуму загалом.

Проте нажаль наша держава поки що не здатна вирішити ці проблеми самотужки в цілому сьогодні, так як відсутня потужна законодавча база

Все законодавство України забезпечення молоді складається з Кодексу законів про працю України, в частині законів України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про зайнятість населення» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення молоді першим робочим місцем.

Сьогоднішня непроста економічна ситуація призводить до закономірних, істотних і далеко не завжди позитивних змін як на ринку праці, так і освіти, які ставлять молодих фахівців у явно не вигідне становище.

На даний час у нашій країні один з найвищих у Європі законодавчий рівень захисту від звільнення з роботи.

Проте причинами безробіття молоді є:

1. Молоді люди недостатньо поінформовані про потреби сучасного ринку праці, по затребуваних професіях.

2. Професія, отримана випускником, часто в нових мінливих умовах виявляється незатребуваною на ринку праці.

3. Недостатня зацікавленість взаємодії між органами освіти, роботодавцями та органами служби зайнятості.

4. Роботодавці часто не в змозі оцінити такі достоїнства молоді, як мобільність, гнучкість, здатність до навчання, а з іншого боку, багато випускників не володіють навичками грамотного пошуку роботи, ведення переговорів з роботодавцями.

5. Невідповідність підвищених вимог молоді щодо високої заробітної плати та гідних умов праці можливостям роботодавців.

6. Високі критерії оцінки професійної підготовки молодих фахівців з боку роботодавців.

В ході аналізу вище окреслених причин, можна з'ясувати, що перша і друга причини взаємопов'язані і виникли не випадково. Згідно з даними Державної служби статистики України, у першому півріччі 2011 р. потреба в працівниках фінансової сфери склала 1,9 тис. чол., А в працівниках промисловості – 26,5 тис. чол. При цьому кількість випускників-економістів з кожним роком збільшується, значить, більшість випускників буде незатребуваними на ринку праці. Молодь не прагне зайняти вакантні робочі місця на підприємствах зі старими верстатами й устаткуванням, поганими умовами праці.

Що стосується третьої причини, ми вважаємо, що в нашій країні проводиться недостатньо повноцінний аналіз з боку держави та служби зайнятості щодо збалансованості ринку праці, на якому в даний момент спостерігається явна структурна диспропорція між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями. Найбільш затребуваними фахівцями в даний час залишаються продавці-консультанти, пекарі, охоронці, слюсарі, наладчики. Але в той же час існує надлишок юристів та фахівців у фінансовій сфері.

Останні три причини є найбільш значущими та поширеними. Адже на практиці роботодавці не схильні брати на роботу молодь. Причина – відсутність немаловажного досвіду практичної діяльності. Три роки стажу за фахом – така умова є обов'язковою в більшості компаній при прийомі на роботу. Таким чином, виникає протиріччя – підприємства очікують чималого досвіду практичної діяльності, який можна отримати тільки в процесі роботи. У багатьох зарубіжних країнах така проблема вирішується досить просто – фірми беруть на себе відповідальність за навчання молодого фахівця всім необхідним навичкам для певної посади. На жаль, в Україні такі заходи надають досить рідко. Ще один аспект полягає у вимогах самих молодих претендентів, які часто бувають досить завищеними. Якщо раніше молодь вибирала собі роботу в залежності від інтересів, то тепер пріоритети змістилися у бік рівня оплати професії.

За результатами проведеного дослідження нами розроблені такі варіанти стабілізації ситуації:

1. Посилити діяльність державних органів у напрямках забезпечення зайнятості молоді.

2. Прагнути до формування у молодих фахівців реальних очікувань щодо працевлаштування.

3. Основним завданням органів служби зайнятості повинно стати застосування ефективних заходів, що підвищують шанси молодих людей інтегрувати в структуру ринку праці, гідно закріпитися на ньому, стати конкурентоспроможними.

4. Підвищити конкурентоспроможність на ринку праці окремих категорій молодих громадян (молоді без практичного досвіду роботи, молодих жінок, які мають малолітніх дітей, інвалідів та ін.)

5. Приділяти особливу увагу розвитку системи перепідготовки, підвищення кваліфікації молодих працівників.

На даний момент в Україні склалася специфічна негативна ситуація, коли традиційні методи по боротьбі з безробіттям серед молоді мало ефективні чи не дають взагалі ніякого результату. На нашу думку, в нашій державі для вирішення проблем пов'язаних з безробіттям, до традиційних методів боротьби потрібно долучити нові заходи:

- 1) Створення нових робочих місць паралельно з вже існуючими;

2) Розширення сфери послуг. Через значне падіння рівня життя попит на послуги скорочується. Ростуть лише послуги державного сектора, що є негативним явищем;

3) Дотації на створення робочих місць, допомога малому і середньому бізнесу;

4) Перенавчання або підвищення кваліфікації кадрів. Ці заходи допомагають, коли одні галузі вгасають, а інші розвиваються, тобто при структурній перебудові господарства. Зараз же йде спад у всіх галузях, що обумовлений суспільною кризою;

5) Проводити реформування трудового законодавства в сфері зайнятості з метою більш глибокої його адаптації і відповідності міжнародним нормам і принципам.

6) Необхідно відновити престиж багатьох професій, які мають особливе значення для суспільства (вчителі, інженери, лікарі, військові); відновити зв'язки вищих учбових закладів з виробництвом – обов'язкова практика хоча б найбільш перспективних студентів на підприємствах; проводити всебічну роботу щодо популяризації робітничих професій.

7) допомога держави в організації власного підприємства або одержання кредиту, що існує але на практиці не достатньо працює в Україні.

Сучасний світ дав молодій людині можливість самій вирішувати, ким стати. Але водночас він поставив перед нею безліч перешкод, подолати які може справжній ентузіаст. Держава не має права допустити, щоб молодь опанувала закон джунглів замість професії. Вона зобов'язана створити умови, у яких кожен знайде свій шлях.

*Куценко Д. М. викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін*

Дорошко М. студентка гр. КЮР 02

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Тема захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті є дуже проблемною у зв'язку з відсутністю в Україні відповідної чіткої нормативно-правової бази. Більше того, розвиток законодавства в даній сфері припинений. Не існує надійних механізмів боротьби з піратством, контрафактом, різними доменними порушеннями.

Разом з тим, питання захисту прав власності в мережі Інтернет ще не зайняли належне місце у планах науково-дослідної роботи наукових установ і навчальних закладів.

Основними нормативними актами, що регулюють відносини використання об'єктів авторського права, у тому числі мережі Інтернет в Україні, є Закон України «Про авторське право і суміжні права» і Цивільний кодекс України. Вони визначають основні права та обов'язки осіб, які в той чи інший спосіб використовують інтернет-сайт.

Серед правових проблем, викликаних появою Інтернету, чи не найперше місце посідають авторсько-правові. По мірі того, як Інтернет буде все більше використовуватися як метод продажу і доставки інформації та результатів творчої діяльності, який не знає паперу та державних кордонів, питання охорони прав інтелектуальної власності на матеріали, доступні через Інтернет, будуть набувати все більшої важливості.

В Україні майнові права на об'єкти авторського права, розміщені на інтернет-сайті, охороняються як нормами національного законодавства, так і чинними міжнародними договорами.

Проблеми, породжувані інформаційними та комунікаційними технологіями, є, власне, новим обличчям споконвічних проблем. Статтею 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено випадки, що дають підстави для судового захисту. Це перш за все:

- вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав;
- піратство;
- плагіат;
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і суміжних прав;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації та ін.

Тенденція до розширення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю в галузі високих технологій визначається у діяльності багатьох міжнародних організацій. Однією з них є Рада Європи, яка вважає, що без державного контролю комп'ютерних мереж обійтися не можна, а законодавче регулювання кіберпростору в одній окремо взятій країні навряд чи можливе. Тому зростання комп'ютерної злочинності вимагає узгодженого підходу держав до вироблення стратегії боротьби з нею. Очевидно, що дане протиріччя можна усунути тільки в рамках міжнародного права. Цій проблемі присвячено низку прийнятих Радою Європи рекомендацій, у яких зроблено спробу визначити поняття і окреслити коло «злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій та інтелектуальної власності на них». Однак рекомендаційний характер цих документів не сприяє вирішенню виникаючих на практиці колізій, для чого необхідні повноцінні міжнародно-правові документи.

Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність № 994_575 від 23.11.2001р. (надалі – Конвенція) являє собою комплексний документ, що містить норми, покликані вплинути на різні галузі права: кримінального, кримінально-процесуального, авторського, цивільного, нормативно-правового. Конвенція ґрунтується на головних принципах міжнародного права: повага прав людини, співробітництва і сумлінного виконання зобов'язань за її рекомендаціями.

Норми права Конвенції спрямовані на імплементацію у нормативно-правові засади країн-учасниць Конвенції трьох основних блоків питань:

- зближення кримінально-правової оцінки злочинів у сфері комп'ютерної інформації;
- зближення національних кримінально-процесуальних заходів, спрямованих на забезпечення збору доказів при розслідуванні таких злочинів;
- міжнародне співробітництво у кримінально-процесуальній діяльності, спрямоване на збирання доказів здійснення таких злочинів за кордоном.

Кримінально-правові питання. Нормами права Конвенції пропонується включити в законодавство країн-учасниць єдині норми про кримінальну відповідальність за «кіберзлочинність», перелік яких включає:

- діяння, спрямовані проти комп'ютерної інформації (як предмета злочинного зазіхання) і які використовують її в якості унікального знаряддя здійснення злочину;

- діяння, предметом зазіхання яких є інші охоронювані законом блага, а інформація, комп'ютери, тощо є лише одним із елементів об'єктивної сторони злочину, наприклад, знаряддям його здійснення, складового способу здійснення чи приховання злочину.

Об'єктом кіберзлочинів, відповідно до Конвенції, є широкий спектр охоронюваних нормами права суспільних відносин, що виникають при здійсненні інформаційних процесів з приводу виробництва, збору, обробки, накопичування, збереження, пошуку, передачі, поширення і споживання комп'ютерної інформації без порушення права на інтелектуальну власність, а також в інших галузях, де використовуються комп'ютери, комп'ютерні системи і мережі.

Серед них, з огляду на підвищену суспільну значимість, нормами права Конвенції вирізняються правовідносини, що виникають у сфері забезпечення конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних даних та систем, законного використання комп'ютерів і комп'ютерної інформації, авторського та суміжного прав та інтелектуальної власності.

Об'єктивна сторона кіберзлочинів характеризується виокремленням чотирьох груп суспільно небезпечних діянь, успішна протидія яким можлива тільки за широкого міжнародного співробітництва країн-членів, що підписали Конвенцію Ради Європи.

Суб'єктом кіберзлочинів може бути фізична особа, яка скоїла зазначені вище дії.

Виходячи з практики, що складається в різних країнах, норми Конвенції вимагають установлення відповідальності юридичних осіб за правопорушення, передбачені нею. Умовами настання відповідальності юридичної особи є: здійснення дії з метою одержання вигоди на користь юридичної особи, її посадової особи, що займає керівну посаду, з використання її повноважень по представленню юридичної особи, прийняттю рішень або здійсненню контролю за її діяльністю.

Суб'єктивна сторона кіберзлочинів. Усі злочини, згадані в нормах Конвенції, передбачають відповідальність тільки у випадках їх здійснення навмисне. У деяких статтях Конвенції, що встановлюють злочинність «традиційних» злочинів, вчинених з використанням комп'ютера чи комп'ютерної інформації, передбачено, що навмисна форма провини має характеризувати не лише саме діяння, а й протиправне їх використання.

Проблема захисту прав власності в мережі Інтернет і протидії таким діям повинна носити комплексний характер. Отже, для розв'язання проблем, які існують в Україні з приводу захисту авторських прав в Інтернеті, що потребують негайного вирішення такі питання як:

По-перше, у разі виявлення неправомірного розміщення об'єктів авторського права в Інтернеті виникає потреба забезпечення доказів. А це зробити важко. З огляду на те, що файл може бути знищено протягом декількох хвилин, докази мають вживатися негайно.

По-друге, безкордонний характер Інтернету ускладнює питання визначення місця подачі позову. Реальність є такою, що захист прав у Інтернеті в індивідуальному порядку є неможливим і потребує вирішення через системи колективного управління майновими правами.

По-третє, порушення авторських прав в Інтернеті сьогодні мають масовий характер. І при визначені правопорушника в Інтернеті технічні труднощі його пошуку все ще залишаються на першому місці.

По-четверте, спостерігається недостатня ефективність використання технічних засобів захисту об'єктів авторських прав (кодування, шифрування, паролі, контроль доступу тощо), якщо піратство є настільки поширеним явищем.

Література:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 №3792-XII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. [Конвенція про кіберзлочинність](#) [Електронний ресурс] від 23.11.2001 №994_575. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575
4. Стельмаховська О.І. Міжнародні норми щодо захисту авторських і суміжних прав в мережі INTERNET / О.І. Стельмаховська, В.В. Шорошев // Науково-технічний журнал «ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ». – №1. – 2011. – С. 5-11.
5. Юдкін Ю.І. Правові проблеми захисту інформації в мережі ІНТЕРНЕТ / Ю.І. Юдкін // Вісник ХДАДМ. – №6. – 2007. – С. 202-206.
6. Бабакін В.М. Проблема злочинності у сфері захисту інтелектуальної власності на сучасному рівні розвитку ІТ-технологій / В.М. Бабакін // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 59-64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12bvmrrt.pdf>.

*Оксьом І. Г., к. ю. н., доцент,
директор інституту державного управління та права
Лісовенко О. І., магістр гр. ЮР-81М
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Розвиток судочинства має тернистий шлях. Для історії вітчизняної адміністративної юстиції характерними є такі важливі моменти.

1) Вочевидь, що на території України не було повноцінних адміністративних судів. В ряді періодів існування держави з'являлися установи, які брали на себе функції адміністративної юстиції.

2) У зв'язку з тим, що Україна здобула свою незалежність тільки в 1991 році, а до цього на протязі всієї своєї історії знаходилася під впливом інших держав, безумовно, український інститут адміністративної юстиції завжди знаходився під контролем неукраїнської державно-політичної ідеології. Досліджуючи цю проблему, не можливо конкретно назвати період виникнення адміністративного судочинства, тому що спроби його запровадження були неодноразові, але адміністративної юстиції, як такої, не було аж до 1917 року. Приблизно, у другій половині ХІХ – на поч. ХХ століття справи розглядалися спеціальними органами так званими, «губернськими присутствіями», до складу котрих входили чиновники: з дворянського, земського і міського самоуправління. Роль іншої інстанції виконував перший департамент Сенату, що взагалі не належав до судових органів, а брав на розсуд лише певні категорії спорів [1, с. 235].

Незначні зміни у сфері управління державою та його забезпечення у правовому полі виникають у Росії, аж після революційних подій 1905 року. Вони засвідчили, що монархічна форма правління у Російській імперії – приречена. Почалося формування конституційної монархії. Першим кроком стало прийняття 23 квітня 1906 року нових законів імперії. Саме ці закони:

- закріпили організаційне відокремлення законодавчих і адміністративних органів;

- визначали ієрархію правових актів, передбачивши, що закон має вищу юридичну силу, може прийматися лише Державною Думою;
- майже повністю позбавили монарха права диспенсації, тобто ряду повноважень на власний розсуд відступати від вимог закону.

Разом з тим, необхідно відзначити, що вказані зміни не позначилися на організації і порядку здійснення державного управління. Як і раніше, державне управління ґрунтувалося не на нормах закону, а на вільному розсуді адміністрації, до того ж, державне управління здійснювалося поза контролем департаменту Сенату. Таким чином, можна зробити висновок, що держава лише декларувала необхідність введення контролю за сферою управління, у тому числі і через створення адміністративних судів, не вживаючи практично ніяких дієвих заходів щодо організації інститутів контролю.

У 1917 році Тимчасовим урядом було створено Особливу комісію щодо розробки проекту Основних законів. Першим з них був проект Закону про адміністративні суди, прийнятий у тому ж році.

Припинення існування Тимчасового уряду у жовтні 1917 року дало поштовх до нового етапу розвитку національної української держави. Законодавство періоду існування самостійної Української держави (1917-1920 рр.) не залишало поза своєю увагою серед інших і питання діяльності органів адміністративної юстиції. Конституція Української Народної Республіки (УНР) 1918 року вказувала, що судова влада у межах цивільного, кримінального та адміністративного законодавства має здійснюватися виключно судовими органами.

Аналіз законодавства України 1918-1920 рр. свідчить, що не зважаючи на нетривалий період української державності, система органів адміністративної юстиції мала значний розвиток і орієнтувалася на формування самостійних адміністративних судів.

Наприкінці 1920 року, як в СРСР, так і в УРСР спостерігалася тенденція припинення діяльності тих суб'єктів, які хоча б частково могли контролювати діяльність адміністративних органів. Ця тенденція на той час була цілком закономірною, оскільки радянський режим вимагав непідконтрольної адміністративної влади. Судовому контролю підлягали лише деякі категорії:

- справи про скарги, на неправильність у списках виборців щодо виборів народних депутатів;
- справи про недоїмки та штрафи;
- справи про скарги нотаріусів і органів, уповноважених виконувати нотаріальні дії.

Основними етапами, які сприяли посиленню юридичних гарантій захисту правових інтересів, стали:

- 1) закріплення можливості оскарження до суду постанов про накладення штрафів;
- 2) введення в систему органів, уповноважених розглядати справи адміністративні правопорушення, адміністративних комісій при виконавчих комітетах районних, міських, сільських та селищних Рад народних депутатів.
- 3) посилення адміністративних процесуальних гарантій розгляду пропозицій і заяв громадян;
- 4) прийняття і набуття чинності Кодексу України про адміністративні правопорушення;

5) закріплення можливості судового оскарження неправомірних дій органів управління і посадових осіб, які обмежують права громадян.

Таким чином, на момент здобуття Україною незалежності в законодавстві СРСР та УРСР все більше формувалися передумови організації системи адміністративної юстиції у тому вигляді, який притаманний значній кількості сучасних розвинутих держав [2, с.172].

Можна вважати, що формування сучасної адміністративної юстиції України розпочалося з проголошення її фактичного державного суверенітету.

Подальший розвиток адміністративної юстиції в незалежній Україні, пов'язаний з прийняттям Верховною Радою України 28 квітня 1992 року Концепції правової реформи в Україні. Ця Концепція передбачала послідовне здійснення певних правових і організаційних заходів, направлених на розвиток інституту адміністративної юстиції.

Слід визнати факт, що Декларація про державний суверенітет України, проголошення незалежності України, Концепція судово-правової реформи в Україні створили лише передумови для формування української адміністративної юстиції. А фактичне її утворення розпочалося з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, в якій визначені засади організації адміністративних судів і адміністративного судочинства в Україні [3].

Важливим кроком на шляху розвитку адміністративної юстиції стало прийняття в 2005 р. Кодексу адміністративного судочинства України, в якому закріплено значну кількість нових положень концептуального характеру, визначено сутність і особливості змісту основних процесуально-правових інститутів [4].

Виходячи із вище викладеного, для правильного сприйняття змісту вітчизняної адміністративної юстиції, має сенс зупинитися на характеристиці основних інститутів адміністративної юстиції України. До них належать:

- система адміністративних судів України;
- законодавство, яке регулює здійснення адміністративної юстиції в Україні;
- справа адміністративної юрисдикції;
- адміністративний процес;
- учасники адміністративного процесу;
- підвідомчість і підсудність справ адміністративної юрисдикції;
- адміністративний позов;
- судовий розгляд адміністративної справи;
- судові рішення;
- оскарження судових рішень.

Остаточно система адміністративних судів України була визначена Указом Президента України «Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України» від 1 жовтня 2002. Отже, адміністративна юстиція України складається із сукупності трьох основних судових інстанцій.

Першою судовою інстанцією є 27 окружних адміністративних судів.

Слід підкреслити також, що згідно зі ст. 22 Закону України «Про судоустрій України», місцевим загальним судам як адміністративним судам першої інстанції підсудні певні категорії адміністративних справ.

Однак, як вже зазначалося раніше, такий розподіл компетенції не дає підстав включати місцеві загальні суди в систему адміністративних судів, оскільки:

1) законодавством України чітко визначено тему спеціалізованих судів, до якої місцеві загальні суди не входять.

2) у випадках, передбачених законом (ст. 18 КАС України), місцеві загальні суди здійснюють адміністративне правосуддя.

Другою судовою інстанцією в системі адміністративних судів України є апеляційні адміністративні суди. Всього в Україні створено 7 апеляційних адміністративних судів.

Вищий адміністративний суд України – третя судова інстанція, яка здійснює касаційний перегляд рішень місцевих і апеляційних адміністративних судів.

Таким чином, до системи законодавства, яке складає правову основу адміністративної юстиції України, відносяться такі нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року;

2 Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року – кодифікований законодавчий акт, який визначає порядок звернення до адміністративних судів, зміст адміністративного судочинства, повноваження адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів.

3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року;

4. Закон України «Про Вищу раду юстиції» 15 січня 1998 року;

5. Підзаконні нормативно-правові акти:

а) Указ Президента України «Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України».

б) Указ Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів».

Література:

1. Российское полицейское (административное) право: Конец XIX – начало XX века: Хрестоматия / Сост. и вступит. ст. Ю.Н. Старилова. – Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 1999. – 624 с.
2. Педько Ю.С. Становлення адміністративної юстиції в Україні: Монографія. – К.: держави і права В.М.Корецького НАН України, 2003р. – 208 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – ст. 141.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. //Урядовий кур'єр. – 2005. – №153-154.
5. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2007. – 156 с.

УДК 342

*Оксьом І. Г., к. ю. н., доцент,
директор інституту державного управління та права
Овсяннікова Ю., студентка гр. КЮР-01
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ СТРАХОВОЇ МЕДИЦИНИ

У всі часи питання життя та здоров'я людини становили значну соціальну цінність. Проте високі показники захворювання та смертності, зниження тривалості життя середньостатистичного громадянина свідчать про наявність значних проблем у цій важливій галузі. Одним із важливих факторів такого становища є незадовільний стан вітчизняної охорони здоров'я, що проявляється в недостатньому фінансуванні, погіршенні доступності та якості медичної допомоги, розбалансуванні управління галуззю, неврегульованості значної частини суспільних відносин. Важливим кроком, на який неодноразово звертали увагу провідні вчені та фахівці охорони здоров'я, що

здатен якісно оновити українську медицину, збільшити фінансування охорони здоров'я, забезпечити захист прав пацієнтів є обов'язкове медичне страхування. Проблематику юридичного забезпечення медичної діяльності взагалі та обов'язкового медичного страхування зокрема викладено у працях таких дослідників, як Ю. М. Аргунова, Н. Б. Болотіна, С. Б. Булеца, В. О. Галай, О.Ю. Кашинцева, С. О. Козуліна, В. Ф. Москаленко, Я. Ф. Радиш, О. В. Солдатенко, С.Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко та інші. Разом з тим, на сьогоднішній день необхідні наукові розробки, спрямовані на адміністративно-правове регулювання чисельних суспільних відносин, що виникають у системі обов'язкового медичного страхування. Метою статі є дослідження наукових розробок щодо вирішення нагальних проблем медичної діяльності, в першу чергу шляхом запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування.

Український законодавець більш ніж серйозно ставиться до проблематики запровадження на законодавчому рівні обов'язкового медичного страхування. Свідченням цього є кількість законопроектів, які зареєстровані у Верховній Раді України. Згідно з даними офіційного сайту єдиного органу законодавчої влади України, ними є такі:

1. Проект Закону «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» від 11.04.2003 р. №3370 (подання М. Є. Поліщука, О. І. Римарука, Т. Д. Бахтеєвої, В. Д. Бондаренко, М. В. Лободи, М. Л. Сятиної).
2. Проект Закону «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» від 08.10.2003 р. №3370 (подання М. Поліщука, О. Римарук, Т. Бахтеєвої)
3. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 27.01.2004 р. №4505 (І. Франчука, Р. Богатирьової, Л. Григорович).
4. Проект Закону «Про загальнообов'язкове медичне страхування» від 27.01.2004 р. №3370-1 (подання М Добкіна, О. Морозова).
5. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 06.02.2004 р. №4505-1 (подання І. Шурми, П. Кузьменка, Я. Сухого).
6. Проект Закону «Про обов'язкове медичне страхування» від 16.06.2004 р. №5655 (подання М.Добкіна, О. Морозова, В. Хомутиніка).
7. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 09.02.2007 р. №3155 (подання Я. М.Сухого, Л. Л. Денісової,С. В. Шевчука, М. В. Мельничука).
8. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 12.02.2007 р. № 3155-1 (подання С. С. Бульби, Л. С. Григорович, В. Г. Карпука, Л.В.Стасів).
9. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 27.11.2007 р. №1040 (подання Я. Сухого, Л. Денісової).
10. Проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» від 18.12.2007 р. №1040-1 Л. Григорович, Є Добряк, В. Карпука).
11. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування)» від 25.01.2008 р. №1040-2 (подання О. Шевчука, М. Папієва).

Разом з тим, в Україні вже не один рік йдеться про запровадження цього виду страхування, та зрушити справу з мертвої точки наразі ніхто не поспішає, оскільки немає кінцевого нормативного продукту-закону. Ризики, які можуть супроводжувати цей процес, пріоритетність цінностей державної політики в цій сфері, також інші

проблеми допоможе усунути конкуретноспроможний закон, здатний успішно конкурувати з міжнародно-правовими стандартами в сфері охорони здоров'я та у галузі прав людини. Аналіз наукових документів засвідчують декілька факторів які, суттєво впливають на втілення в життя запропонованих актів щодо обов'язкового медичного страхування. До них можна віднести:

1. Хто повинен сплачувати кошти на обов'язкове медичне страхування?
2. На що витратити кошти обов'язкового медичного страхування?
3. Хто має вважатися суб'єктами обов'язкового медичного страхування та в чому полягає система договірних відносин між ними? [2].

1. Досліджуючи наукові думки провідних вчених і фахівців охорони здоров'я, зупинимося на тих, які на думку авторів, є найбільш обґрунтованими. Хто повинен сплачувати кошти на обов'язкове медичне страхування? Говорячи про різноплановість можливих підходів до цього питання, все ж таки варто вказати, що в цілому це може бути держава або пересічний громадянин, в інтересах якого передовсім запроваджуються реформування системи охорони здоров'я та обов'язкове медичне страхування. Як зазначають фахівці, враховуючи таку різноманітність варіантів, запропонованих у проектах законів, все ж не варто нехтувати участю самим громадянам у сплаті внесків на обов'язкове медичне страхування. Це зумовлено передусім необхідністю стимулювати пересічних громадян слідкувати за своїм здоров'ям. За соціально незахищених, інвалідів, безробітних та за інші схожі категорії буде сплачувати держава через органи місцевого самоврядування. Аналізуючи наявні на сьогодні проекти законів із цього питання, О. Солдатенко зазначає, що викликає занепокоєння пропозиція щодо здійснення управління обов'язковим медичним страхуванням недержавною організацією. Така норма є неприйнятною з огляду на те, за рахунок яких джерел передбачається формування надходжень від медичного страхування – за рахунок частини з доходів фізичних осіб, нарахувань на фонд оплати праці, відрахувань від фіксованого та єдиного податків, себто від тих надходжень, які за економічним змістом належать державі. На думку автора, найближчі десять років управління медичним страхуванням повинно здійснюватися лише за участі держави, щоб громадяни України не розчарувалися у його перевагах [3, с. 266] Отже, на думку переважної більшості фахівців, відповідаючи на питання, хто повинен сплачувати кошти на обов'язкове медичне страхування, необхідно констатувати, що таких суб'єктів повинно бути три:

1. Роботодавець (за своїх працівників)
2. Робітник (за себе)
3. Держава (за соціально незахищені верстви населення).

2. Важливість вирішення питання на що витратити кошти обов'язкового медичного страхування обумовлено тим, що між рівнем фінансування та ефективністю функціонування охорони здоров'я відсутній зворотній зв'язок. І річ тут ось у чому:

- мають місце прояви корупційності, коли частина коштів просто не надходить до кінцевого отримувача – чітко визначеного лікувально-профілактичного закладу;
- недоліки організаційного-управлінського характеру, коли кошти витрачаються неефективно;
- традиційне «ліжкове» фінансування медичних закладів, що обумовлює намагання штучного показу стаціонарного перебування хворого в лікарні навіть без достатніх для цього підстав [2].

Виходячи із вмотивованих обґрунтувань провідних фахівців доцільно, на нашу думку, запропонувати чіткий адресний характер використання коштів, отриманих із

системи обов'язкового медичного страхування. Вони повинні витратитися в першу чергу на лікування хворого. Сюди повинно входити: сам процес лікування, діагностичне обстеження з метою поставлення діагнозу та контролю ефективності лікування, харчування в медичному закладі, забезпечення медикаментами.

3. Провівши наукове дослідження, автори поділяють пропозицію, що, суб'єктами обов'язкового медичного страхування в Україні мають уважатися:

- страховик(страхова медична організація, яка реально здійснюватиме страхування та видаватиме громадянам поліси обов'язкового медичного страхування);
- страхувальник(суб'єкт, який сплачує кошти на страхування);
- застрахований(фізична особа, в інтересах якої здійснюється обов'язкове медичне страхування);
- лікувально-профілактична установа, де надаватиметься медична допомога;
- фонд обов'язкового медичного страхування, який від імені держави здійснюватиме функції координації функціонування системи обов'язкового медичного страхування.

Аргументованою є пропозиція щодо необхідності затвердження на законодавчому рівні у законі про обов'язкове медичне страхування такі види договорів:

а) між страховиком і страхувальником із приводу страхування працівників підприємства установи, організації незалежно від форми власності;

б) між страховиком і лікувально-профілактичною установою з приводу безпосереднього надання медичної допомоги застрахованим;

в) між страховиком і фондом обов'язкового медичного страхування з приводу розмежування повноважень з організації обов'язкового медичного страхування і контролю якості та своєчасності надання медичної допомоги застрахованим [2].

Отже, на переконання авторів, запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування, потребує в першу чергу розробки та прийняття таких нормативних актів, які б у повній мірі забезпечували правове регулювання суспільних відносин, які будуть супроводжувати цей важливий процес.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996.-№30. – Ст.141.
2. Медичне право України (реформування охорони здоров'я в умовах страхової медицини) : [монографія] / В. Ю. Стеценко, Г. М. Токарев; за заг. ред. докт. юрид. наук, професора С. Г. Стеценка. – К.: Атіка, 2012. – 144 с.
3. Солдатенко О. В. Перспективи запровадження в Україні медичного страхування / О. В. Солдатенко // Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (23-24 квітня 2009 р., м. Львів). Л. : ЛОБФ «Медицина і право», 2009. – С. 264-268.

УДК 342.73

*Оксьом І. Г., к.ю.н. доцент,
директор інституту державного управління та права
Ткач А. В., студентка гр. ЗЮР-11*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД – ДІЄВИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Дедалі більшої актуальності в умовах стану українського правосуддя та якості судових рішень набуває практика звернення громадян та недержавних підприємств до Європейського Суду з прав людини.

Європейський Суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який знаходиться в місті Страсбург (Франція). Кількість суддів, з яких він складається, відповідає кількості держав-членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. На даний час таких держав є сорок сім. Європейська Конвенція з прав людини – це міжнародний договір, який мають право підписувати лише держави-члени Ради Європи. Європейський Суд було засновано на підставі Конвенції, котра визначає його функціонування та містить перелік прав та гарантій їх забезпечення, яких держави зобов'язалися дотримуватися. Європейська Конвенція «Про захист прав людини і основних свобод», яка проголосила основоположні права людини і створила особливий механізм їхнього захисту набула чинності 3 вересня 1953 року [2].

Європейський Суд покликаний перевіряти дотримання державами прав та гарантій їх забезпечення, передбачених Конвенцією. Дане завдання Суд виконує, розглядаючи скарги (відомі як «заяви»), подані громадянами або, в деяких випадках – державами. Якщо Суд приходить до висновку, що одне чи декілька з цих прав та гарантій та їх забезпечення було порушено державою-членом Ради Європи, Суд виносить рішення по суті. Рішення Суду є обов'язковим для держав, яких воно стосується, вони зобов'язані діяти у відповідності з такими рішеннями.

До Європейського Суду можливо звернутися із заявою при порушенні прав і свобод гарантій, зазначених у Конвенції або в Протоколах до неї. Заява має стосуватись лише порушень, допущених однією з держав, на які поширюється дія Конвенції [2].

Конвенція захищає зокрема такі права: право на життя; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на свободу вираження поглядів; право на свободу думки, совісті та віросповідання; право на ефективний засіб правового захисту; право на мирне володіння своїм майном; та право голосу та право бути кандидатом на виборах [5].

Основним завданням Європейського суду є забезпечення неухильного дотримання і виконання норм Конвенції державами-учасниками. Європейський суд здійснює це завдання шляхом розгляду і вирішення конкретних справ, прийнятих ним до провадження на основі індивідуальних скарг, які можуть подаватися фізичними особами та юридичними особами приватної форми власності. Можлива також подача скарги на порушення Конвенції державою-учасницею Ради Європи з боку іншої держави-учасника.

У разі звернення до суду слід зважати на необхідність дотримання низки вимог, що висуваються до скарг. Перш ніж скарга буде подана до Суду, необхідно якісно підготувати її текст, з врахуванням ряду обставин.

Зокрема предметом скарги можуть бути тільки права, що гарантуються Конвенцією та її Протоколами. Перелік цих прав достатньо широкий, але в ньому немає деяких прав, відомих новітньому конституційному законодавству. Скаргу може подавати тільки сам потерпілий. Навіть у тому випадку, коли скаргу подає об'єднання осіб, кожен повинен довести свої конкретні особисті претензії. Заява має бути подана не пізніше ніж через шість місяців після остаточного розгляду питання компетентним державним органом. Цей термін відновленню не підлягає. У разі України це має бути остання судова інстанція (Верховний Суд України) [3].

Для того щоб скаргу було визнано прийнятною по суті, заявником мають бути вичерпані всі внутрішньодержавні засоби захисту свого права, і передусім судові засоби такого захисту. Заява не повинна розглядатися в іншій міжнародній правовій

інстанції. Документи, що передаються до Європейського суду, повинні стосуватися подій, за які несе відповідальність публічна влада. Скарги проти приватних осіб і організацій, враховуючи юридичних осіб приватної форми власності, Європейським судом не беруться до розгляду [6].

Як показала практика роботи Європейського суду, розгляд заяв, що надходять з пострадянських країн, ускладнюється не тільки їх великою кількістю, але й тим, що у більшості випадків Європейський суд, покликаний грати важливу роль у зміцненні демократії і верховенства права, не може визнати всі порушення, що наявні у країнах молодій демократії. Таке визнання означало б, що порушення прав людини у цих країнах є системними, тобто що принцип верховенства права у них не діє. Європейський суд уникає ухвалення радикальних рішень, оскільки це може привести до їхнього невиконання. В такому випадку його діяльність може втратити будь-який сенс. Він змушений балансувати між правами людини і міркуваннями виконуваності його рішень державами-порушниками. Ці міркування у певному значенні інкорпоровані у практику Суду: згідно з якою, Європейський суд не втручається у національне законодавство і процедуру, навіть якщо наявні помилки права [4].

Одним з найважливіших питань, що передусім цікавить особу, яка звертається до Європейського суду з прав людини, є питання виконання його рішень. Порядок виконання вирішень Європейського суду в Україні передбачений чинним Законом України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини». А саме передбачена виплата грошової компенсації фізичним і юридичним особам за порушення Україною положень Європейської Конвенції. Така виплата має проводитися з Державного Бюджету в тримісячний термін після набуття чинності рішенням Європейського суду [1].

Від часу ратифікації Україною Європейської конвенції про захист прав людини, до Європейського суду звернулося понад 20 тисяч українських громадян і юридичних осіб. За цей час було прийнято понад 400 рішень щодо України.

Зведені дані за 2011 рік у порівнянні з 2010 роком свідчать по стрімке збільшення кількості розглянутих справ у Європейському суді з прав людини, поданих громадянами України та юридичними особами приватної форми власності, зокрема, згідно з поданими цифрами Міністерства юстиції України в порівнянні з 2010 роком кількість поданих до суду заяв зросла в середньому на 5 %. Кількість розглянутих справ зросла на 27 %.

Сьогодні Україна посідає третє після Росії та Туреччини місце за кількістю обвинувальних вироків, винесених проти неї в Європейському суді з прав людини. А ще рік тому вона займала п'яту позицію. Згідно з підсумками 2011 року проти Туреччини було винесено 159 вироків, проти Росії – 121, проти України – 105.

Аналіз практики Суду дозволяє зробити висновок, що його повноваження є надзвичайно широкими, проте не слід ігнорувати той факт, що основним його завданням є забезпечення дотримання права при тлумаченні та застосуванні договорів Європейського Союзу, про що вказано в тексті Договору про заснування Європейського Товариства.

Європейський Суд – вища інстанція, рішення якої не можуть бути скасовані жодним інститутом чи органом Європейського Союзу, а також іншими європейськими, національними чи міжнародними інстанціями [2].

Література:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № N 3477-IV від 23 лютого 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція N 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Аракелян М.Р., Василенко Н.Д. – Курс лекцій по праву Європейського Союзу: Учебное пособие. – Одеса: Юридична література, 2008. – 224 с.
4. Бирюков М.М., Европейский Союз, евроконституция и международное право. – М., 2006. – Гл.1.
5. Европейское право: Учебник для вузов / Под ред. Л.М.Энтина – М. 2005. – Ч. 2.
6. Право Европейского Союза: Учебник / Под ред. С.Ю.Кашкина. – М. 2006. – Гл. 4.

*Смаглій В. А., викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
Атамась К. М., студентка гр. ЗЮР-81м
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Питанням формування та розвитку ринку земель в Україні присвячено роботи видатних науковців як С.І. Дорогунцов, А.М. Третьак, М.М. Федоров та інші. Але на даний час не можна вважати розробленим у достатній мірі державного регулювання ринку земель як інструменту забезпечення інтересів суспільства в сфері ринкових земельних відносин. Реформування земельних відносин в Україні розпочалося з прийняттям Земельного кодексу Української РСР (1990 р.), яким було зафіксовано існування права на землю і є одним із найважливіших заходів у суспільному житті мільйонів громадян країни. Реформування стосується, насамперед, питань власності на землю і не тільки власників земельних часток (паїв) на землі сільськогосподарського призначення, але й мешканців населених пунктів, які набувають у власність інші категорії земель.

З юридичної точки зору ринок земель – це врегульовані нормами чинного законодавства суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування прав власника на землю від імені українського народу, а також реалізації фізичними і юридичними особами, державою і територіальними громадами гарантованого Конституцією України суб'єктивного права власності та інших прав на земельні ділянки, формування і функціонування інфраструктури ринку землі, державного і самоврядного регулювання ринку землі на національному, регіональному та місцевому рівнях, забезпечення захисту прав учасників ринку землі.

Основні принципи державної політики у сфері ринку земель реалізуються шляхом законодавчого забезпечення, прийняття державних, регіональних та місцевих програм приватизації та розвитку ринку земель, створення відповідної інфраструктури ринку земель, визначення механізмів та способів правового регулювання і економічного стимулювання ринку земель.

Пріоритетним завданнями правового регулювання ринку земель є захист економічної конкуренції та обмеження монополізму, стабілізація ринкового ціноутворення, запровадження кредитування під заставу речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення. [4]

Правове регулювання ринку земельних ділянок, які знаходяться у власності держави, територіальних громад, юридичних осіб та громадян здійснюється відповідно до Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про ринок земель» та інших нормативно-правових актів, прийнятих

відповідно до них.

Поки що згідно з чинним законодавством громадяни України можуть вільно здійснювати земельні операції лише із земельними ділянками, які вони одержали у приватну власність для ведення особистого підсобного господарства, присадибними ділянками для ведення садівництва, дачного і гаражного будівництва. На відчуження інших земель сільськогосподарського призначення відповідно до чинного Земельного кодексу України діє мораторій.

Для узгодження приватних, громадських і державних інтересів у процесі організації та функціонування ринку земель здійснюється його регулювання органами державної влади та органами місцевого самоврядування на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Регулювання ринку земельних ділянок на загальнодержавному рівні здійснюється шляхом:

- встановлення заборон та спеціальних дозволів на відчуження земельних ділянок та обмежень щодо набуття їх у власність;
- надання пріоритетних прав на придбання земельних ділянок відповідно до закону;
- зонування територій та встановлення обмежень щодо використання земель;

Регулювання ринку земель на регіональному та місцевому рівнях здійснюється шляхом:

- проведення моніторингу ринку земельних ділянок;
- визначення переважного права на придбання земельних ділянок;
- визначення переліку земельних ділянок, оборот яких обмежений відповідно до закону.[1]

Організація повноцінного ринку землі є одним із найважливіших завдань сучасної земельної реформи України. Без нього неможливо вважати цілісним і логічно завершеним процес реформування земельних відносин і ринкової економіки в цілому. Організація ринку повинна включати забезпечення функціонування системи державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обмеження, державне регулювання діяльності фізичних і юридичних осіб у сфері оцінки земель і землевпорядкування.

Таким чином, особливості правового регулювання ринку землі в Україні на сучасному етапі полягають в адміністративному, фіксальному та економічному впливі органів державної влади на суб'єктів ринку земель.

Реалізовані на рівні закону України «Про ринок земель» збалансовані та адекватні механізми державного регулювання ринку земель забезпечать повноцінну реалізацію права приватної власності та інших прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення усіма суб'єктами земельних відносин.

Література:

1. Проект Закону про ринок земель. Номер, дата реєстрації: 2143 від 28.02.2008. Сесія реєстрації: 2 сесія VI скликання.
2. Формування ринку землі в Україні / За ред. А. С. Даниленка, Ю. Д. Білика; Держ. ком. по земел. ресурсах. Нац. аграр. ун-т. - К.: Урожай, 2010. – 277 с.
3. Про деякі питання організаційно-правового забезпечення формування та регулювання ринку землі та захисту прав власників земельних ділянок / Указ Президент України від 25.07.2006 № 644/2006.
4. Регулювання ринку земель в Україні / за ред. А.Г. Мартин. – К., 2011. – 252 с.

ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ

Важливим складовим компонентом ринкової економіки є конкуренція. Вона являє собою економічну боротьбу, суперництво між відособленими виробниками матеріальних благ та послуг з метою панування на ринку та одержання сталого прибутку.

Конкуренція має негативні й позитивні риси. До негативних відносяться: витиснення дрібних виробників великим капіталом, розорення одних і збагачення інших, посилення соціальної несправедливості, значне зростання майнової диференціації населення, загострення безробіття, інфляції тощо.

Водночас конкуренція має позитивні риси. Вона є рушійною силою ринкової економіки, оскільки стимулює економію матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, примушує постійно поновлювати асортимент, пильно стежити за науково-технічними новинками і активно впроваджувати їх у виробництво.

Для виникнення конкуренції потрібні певні умови. Серед них найважливіші такі: наявність на ринку великого числа незалежно діючих виробників одного і того ж продукту чи послуги, свобода вибору господарської діяльності виробників, відповідність між попитом і пропозицією, наявність ринку засобів виробництва, який дає можливість вільного вибору господарської діяльності.

В залежності від застосовуваних методів розрізняють цінову, нецінову і нечесну конкуренцію. Цінова конкуренція означає, що основним методом боротьби проти конкурентів є ціна. У такій боротьбі Перемагає той, хто досягає індивідуальної вартості, нижчої, ніж ринкова ціна. Це по суті боротьба за скорочення витрат виробництва завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, наукової організації праці, підвищення продуктивності живої праці тощо. На Конкурентному ринку нездатність деяких фірм до зазначеної діяльності в кінцевому підсумку означає усунення їх іншими фірмами.

Нецінова конкуренція може здійснюватися шляхом підвищення якості продукції, використання реклами, надання безплатних консультацій щодо використання купленого товару, забезпечення гарантійного ремонту, надання запасних частин тощо.

Нечесна конкуренція являє собою діяльність господарського суб'єкта, що спрямована на одержання комерційної вигоди і забезпечення панування на ринку шляхом обману споживача, партнерів, інших господарських суб'єктів і державних органів. Прийнято розрізняти такі форми конкуренції: міжгалузєва, внутрішньогалузєва, чиста, олігополістична та монополістична.

Міжгалузєва конкуренція являє собою суперництво виробників різних галузей господарства за більш прибуткове застосування капіталу. Вона ведеться шляхом переливання капіталу з однієї галузі в іншу, з менш прибуткової у більш прибуткову. Міжгалузєва конкуренція сприяє утворенню середньої норми прибутку, формуванню пропорцій суспільного виробництва, розвитку нових галузей, а також виникненню суперечності між виробниками різних галузей і виникненню економічних криз.

Внутрішньогалузева конкуренція становить собою суперництво виробників всередині кожної галузі за одержання прибутку. Вона сприяє формуванню суспільно необхідних затрат на виробництво товару, зниженню затрат виробництва і збільшенню прибутку, розвитку НТП, збільшенню обсягів виробництва і насиченню ринку товарів, утворенню і зниженню ринкової вартості товару, диференціації товаровиробників, виникненню економічних криз.

Чиста (досконала) конкуренція має місце тоді, коли на ринку велика кількість продавців і покупців, на цьому ринку є однорідний товар, продавці та покупці не мають будь-яких персональних переваг, володіють повною інформацією про ринкові ціни та обсяги випущеної продукції і мають можливість вільного доступу до ринку та виходу з нього.

Олігополістична конкуренція має місце тоді, коли на ринку панує декілька великих фірм – не більше шести. Олігополія виникає тому, що конкуруючим фірмам дуже важко вийти на ринок через обмеженість ресурсів, насиченість попиту на цей товар, захищеність товару патентом тощо.

Монополістична конкуренція означає панування на ринку однієї фірми і можливість останньої впливати на встановлення цін.

Отже, ринковий механізм як механізм урівнюванню попиту та пропозиції у певні історичні періоди набуває різних форм. Його розвиток визначається взаємодією конкуренції та монополії. Конкуренція в ринковій економіці виконує цілий ряд функцій. По-перше, вона здійснює вплив на процес ціноутворення. Причому цей вплив на процес кожна форма конкуренції здійснює по-різному.

Сучасна конкуренція має кілька рівнів. На рівні великих корпорацій характерна тенденція до олігополістичної конкуренції. У відносинах великих корпорацій з дрібними та середніми фірмами верх бере тенденція до монополістичної конкуренції. У відносинах між дрібними та середніми підприємствами конкуренція проявляється значною мірою як досконала.

Зловживання монополістичним становищем є одним із небезпечних для конкуренції суб'єктів господарювання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а отже антимонопольно-конкурентна політика входить до числа основних напрямків економічної політики держави.

Щоб не допустити зловживання монополістичним становищем на ринку, створено антимонопольний комітет та його територіальні відділення. До його компетенції входять:

- визначення монополістичного становища підприємств на ринку; здійснення контролю за дотриманням антимонопольних вимог при створенні, реорганізації чи ліквідації монополістичних утворень;

- прийняття рішень та розпоряджень про припинення порушень антимонопольного законодавства та про відновлення початкового стану.

Незважаючи на наявність подібних органів та законів, антимонопольне законодавство часто порушується. Особливо це є типовим для потужних фінансових угруповань.

Антимонопольне законодавство посідає значне місце в економіці, як один із способів державного регулювання економіки, а саме обмеження утворення монополій, використання ними монополістичної влади, а також недопущення незаконних дій у конкурентній боротьбі.

У випадках, коли підприємці зловживають монопольним становищем на ринку Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення мають право прийняти постанову про примусовий поділ монопольних утворень, що є одним із видів відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Однак практика показує, що норма закону, яка передбачає такий поділ, виконує скоріше превентивну (попереджувальну) функцію та не має практичного застосування за вчинення відповідних правопорушень.

Зазначена санкція не застосовується у випадках неможливості організаційного або територіального виокремлення підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць, а також наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць, якщо частка внутрішнього обороту в загальному обсязі валової, продукції підприємства (об'єднання тощо) складає менше 30 відсотків.

Якщо проаналізувати законодавчо встановлені санкції та порядок їх застосування з погляду їхньої ефективності, висновки будуть не на користь споживачів товарів (робіт, послуг) суб'єктів господарювання, які визнанні монополістами та такими, що зловживають монопольним становищем. Отже, зараз відсутні:

- чітке визначення випадків, коли АМКУ надає рекомендації та висуває вимоги, а коли одразу застосовує санкції (правила «першого» або «систематичного» порушення);

- диференціація розміру штрафу в рамках кожного визначеного законодавством порушення;

- жорсткі санкції за невиконання вимог і зобов'язань АМКУ та дієвий механізм притягнення до відповідальності суб'єктів господарювання (у тому числі і їхніх керівників), що не лише зловживають монопольним становищем на ринках певних товарів (робіт, послуг), але й мають монопольне становище.

Вивчення позитивного досвіду іноземних держав допоможе розробити для АМКУ дієві заходи боротьби з обмеженням конкуренції та зловживаннями суб'єктів господарювання монопольним становищем на ринках певних товарів.

Щоб уникнути негативних наслідків монополізації ринку, уряди багатьох країн вживають заходи щодо обмеження монополій і охорони вільної конкуренції на ринку. Прикладом цього є антитрестівське законодавство США, яке включає в себе цілу низку законів, що приймалися, починаючи з кінця XIX ст. Скажімо, закон Шермана (1890 р.) забороняє створення монополії і за порушення закону передбачає стягнення штрафу до 250 тис. дол. та тюремне ув'язнення до 3 років. Закон Клейтона (1914 р.) забороняє певні види ділової практики, такі як встановлення спеціальних тарифів для окремих споживачів, якщо це зменшує конкуренцію і заохочує створення монополій.

У країнах Західної Європи антимонопольне законодавство більш ліберальне, ніж у США. Зі сфери його дії виключені націоналізовані підприємства, сільське господарство, видобуток вугілля, зв'язок, страхування тощо. Антимонопольне законодавство в Україні визначає правові основи обмеження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за його дотриманням.

Якщо проаналізувати законодавчо встановлені санкції та порядок їх застосування з погляду їхньої ефективності, висновки будуть не на користь споживачів товарів (робіт, послуг) суб'єктів господарювання, які визнанні

монополістами та такими, що зловживають монопольним становищем. Саме вивчення позитивного досвіду іноземних держав допоможе розробити для АМКУ дієві заходи боротьби з обмеженням конкуренції та зловживаннями суб'єктів господарювання монопольним становищем на ринках певних товарів.

Література:

1. Денисюк О. Особливості розвитку економіки України та антимонопольне регулювання / О. Денисюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 7. – С. 3-5.
2. Стороженко О.М. Актуальні проблеми кваліфікації зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку / О.М. Стороженко // Конкуренція. Вісник АМКУ. – 2009. – № 3 (34). – С.21-27.

*Хуткий О. В., старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
Герасименко Н. Ю., студентка групи ЮР-91
Східноєвропейський університет економіки та менеджменту*

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В сучасних умовах триває обговорення щодо посилення впливу в соціумі державних органів а також збалансованості сил державної влади та суспільства, що є одним з головних напрямів державотворення. Суттєва частина громадян країни сприймає державу як чужу силу з елементами корупції. Тому їй частка населення не має довіри до влади держави і притримується поглядів, які є утопічними, стосовно того ніби нове громадянське суспільство можливе при його створенні лише державними засобами. Такі утопічні погляди, що передбачають також надію на мудрого правителя, авторитетного лідера або вождя. Який перебуваючи при владі влаштує все по справедливості і на демократичних засадах.

Державна влада може вплинути на встановлення громадянського суспільства, але її можливості є обмеженими без ініціативи населення «знизу».

Особливістю і суперечливістю трансформаційного етапу в Україні, є те, що складні процеси переходу від одного суспільства до іншого самі по собі зумовлюють зміцнення регулюючу роль держави. Проте з іншого боку – створення та побудова громадянського суспільства зумовлює роздержавлення суспільних інститутів, а також спад впливу держави на них. Це підкреслює необхідність наукових досліджень щодо ролі держави в перехідному соціумі, створення механізмів впливу на соціальні процеси, вибір шляхів та напрямів перетворення держави на правову, а перехідного суспільства – на громадянську спільноту.[4]

Слід зазначити, що у сучасній Конституції України не згадується про громадянське суспільство, на формування якого повинен бути направлений весь правовий механізм держави. Це є недоліком Конституції, який тривалий час негативно буде відбиватися на процесі формування громадянського суспільства, яке є серцевиною правової держави. Проголошення та демонстрування прагнення досягти ідеалів правової держави, не узгодивши це законодавчо тобто на конституційному рівні з формуванням громадянського суспільства, на наш погляд є неприпустимим стратегічно. Адже не є можливим довести людям основну сутність того, що у правовій державі маса суттєвих переваг, при цьому не пов'язувати це з громадянським суспільством, яке – гарант захисту його громадян від втручання держави та її інститутів у їхнє приватне життя, особливо в тих випадках, коли ці інститути нерідко

діють в інтересах самих себе, та доволі часто – проти суспільства. Тому як автор я вважаю, що однією з головних змін до Конституції України повинно бути доповнення її особливим розділом саме про громадянське суспільство.

Трансформаційне суспільство, яким є сьогоднішня незалежна Україна, має певні характеристики: усі сфери життєдіяльності охоплені системною кризою, особливо уражені економіка та соціальна сфера; на рівні у керівництві державою на наш погляд немає цілісного уявлення щодо шляхів виходу з економічної кризи.

На сучасному етапі головними шляхами розбудови громадянського суспільства в Україні є: 1) розширення масової бази влади, 2) різке підвищення політичної культури людей, 3) створення інших кращих можливостей ролі громадян в управлінні як державними, так і суспільними справами, 4) активізація процесу роздержавлення всіх сторін життя суспільства, 5) формування інститутів громадянського суспільства з одного боку як ринкового, з іншого – неринкового характеру, 6) розвиток різноманітних форм самоврядування громадян і їх самодіяльності, 7) постійне вдосконалення механізмів контролю, від суспільства до держави, 8) досягнення максимального розширення можливостей гарантованого судового захисту людини, її прав і свобод, 9) формування поваги до права і до закону, 10) виховання патріотизму – як національного, так і державного. (при цьому формувати все на основі поваги до національної історико-культурної спадщини), 11) надання більшої свободи інформації, відкритості суспільства, 12) піднесення суспільної свідомості на вищий рівень, 13) подолання соціальної пасивності, 14) вдосконалення політичної системи відповідно до конкретно-історичних умов.

З урахуванням викладеного можна підсумувати що, повинно статися максимальне роздержавлення всіх сфер життя суспільства. Проте таке роздержавлення зовсім не означає повної відмови від законодавчо закріпленого державного регулювання соціального життя. Роздержавлення суспільства на базі Конституції України передбачається за такими напрямками:

– у політичній галузі – закріплення багатопартійності, створення державою законодавчо рівних умов для функціонування політичних партій, інших громадських об'єднань; заборона будь-якій політичній організації чи партії привласнювати собі право на здійснення державної влади; проведення вільних демократичних виборів на основі багатопартійності;

– у економічній сфері – здійснення приватизації державних і комунальних підприємств на основі приватної власності (індивідуальної і колективної); невтручання державних структур та самої держави у господарську діяльність підприємств незалежно від форм власності; забезпечення свободи підприємницької діяльності та договорів;

– у ідеологічній сфері – будь-яка ідеологія не може зводитися до рангу державної і закріплюватись законом, це неможливо на конституційному рівні, як це було в конституціях радянських; відокремлення церкви від держави, невтручання держави в релігійні справи; роздержавлення і деідеологізація освіти, науки і культури, всієї духовної галузі суспільства на основі гарантованого Конституцією права на свободу думки, совісті і релігії;

– і останнє – децентралізація державної влади, зміцнення реальних органів місцевого самоврядування, усунення державної опіки над територіями.

Становлення в Україні громадянського суспільства, суверенної національно-демократичної держави – імператив історії. Досвід розвитку цивілізованих країн

засвідчує, що формування громадянського суспільства шляхом світової цивілізації–тривалий і досить складний процес. Справжнє громадянське суспільство може існувати лише в державі з ефективною та конкурентноспроможною, соціально-однорідною економікою.

Враховуючи особливості трансформаційного етапу в Україні, повинна бути проведена в життя така концепція співвідношення особи, суспільства і держави, яка змогла б не тільки змінити сьогоденню ментальність людини, а й сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність.

Концепція громадянського суспільства передбачає, що епіцентром є людина, її права, свободи і її інтереси, інститути громадянського суспільства і держави утворюються для створення умов нормальної життєдіяльності людини, захисту її прав. При цьому державні інститути мають нести подвійний тягар, забезпечуючи через закони, рівні для всіх людей умови і можливості, нормальне функціонування громадянського суспільства. Отже, на рівні Конституції повинна бути покладена в основу якісно нова модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої весь державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини. Усі політичні, економічні, соціальні і культурні права людини мають знайти своє відбиття у відповідних інститутах громадянського суспільства таких, як власність, свобода підприємництва, екологічна безпека, сім'я, освіта, наука і культура, громадські об'єднання, свобода інформації та ін. Ці інститути повинні стати надійним матеріальним фундаментом прав і свобод людини.

*Хуткий О. В., старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
Щитник О. А., студентка гр. ЮР–91*

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ МАТЕРИНСТВА ТА ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

З найважливіших характеристик розвитку суспільства, є охорона здоров'я жінок. Здоров'я жінки визначається в основному державою для майбутніх поколінь. Жінкам повинна бути наділена медична допомога, вона зводиться до плануванні сім'ї, за законами України, зокрема, Конституцією (ст. 49) і законодавством щодо охорони здоров'я.

У відповідності зі ст. 49 Конституції передбачає надання безкоштовної медичної допомоги в державних і комунальних закладах здоров'я населення, а також державного фінансування охорони здоров'я та медико-профілактичних програм.

Зокрема, держава намагається випробувати дуже глибоку кризу, і говорючи про це – тут йде процес депопуляції.

Це стає великою проблемою не тільки соціального та економічного розвитку України та українському народу загрожує її безпеці.

У наведеному вище сказали значно більше уваги слід приділяти стимулюванню народжуваності, і повинні бути захищені матері.

В Україні нормативно-правової бази слід розробляти стандарти, встановлені Конвенцією Міжнародної організації праці № 103 «Про охорону материнства», який набирає чинності 07.09.1955 року.

За останні роки, Верховна Рада України прийняла велику кількість нормативних актів щодо поліпшення становища жінок – це матері.

Зокрема, «Декларація про загальні засади державної політики з питань сім'ї та жінок» (05.03.1999), «Концепція сімейної політики держави» (09.17.1999), Указом Президента від 24 січня 2001 затверджена Національна програма "Діти України" на період до 2005 року "Цільова комплексна програма генетичного моніторингу в Україні на 1999-2003 роки" (04.02.1999), Національної програми "Репродуктивне здоров'я 2001-2006» (03.26.2001 р.). Уряд України в останні роки, ряд концепцій і програм по зміцненню здоров'я населення України, а також "довгострокову програму щодо поліпшення становища жінок, сім'ї, материнства і дитинства" (28.07.1992 р), Національний Програма планування сім'ї (13.09.1995), «Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та просування гендерної рівності в суспільстві на 2001-2005 роки" (05.06.2001), "Безпечне материнство» (29.03.2002),також вжито вичерпний перелік заходів щодо заохочення народжуваності на 2002-2007 роки (01.07.2002), а також заходи щодо забезпечення безпечного материнства 2002-2005 роки (15.10.2002 р.).

Саме за цими документами і здійснюється весь комплекс, який спрямований на збереження здоров'я нації.

Крім того, українська держава дуже сильно потребує медичної допомоги жінкам у період вагітності, пологів та у післяпологовий періоду вона надається у випадках, коли вони жінки звернулися за такою допомогою. В якості оплати за надання такої допомоги не передбачено законодавством України.

Для захисту репродуктивних прав жінок та створення або створення умов для безпечного материнства державних гарантів жінкам надають декретну відпустку, відпустку по вагітності та пологах і догляду за дитиною.

За ст. 179 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) "на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох або більше дітей випадку ускладнень під час пологів – . 70) календарних днів після пологів, починаючи з дати праці "У цей період жінкам зберігають заробітню плату в повному обсязі.

Відповідно до Трудового кодексу України жінки мають право на 3-річну неоплачувану відпустку по догляду за дитиною з безпекою роботи і стажу. Крім того, матерям може бути надана відпустка без збереження заробітної плати на термін, зазначений у медичному висновку, до досягнення дитиною шестирічного віку.

Працюючі жінки з грудними дітьми дані спеціальні перерви для годування грудьми, жінкам, які мають дітей віком до півтора року, надаються, крім загальної перерви для відпочинку і харчування, додаткові перерви для годування дитини.

Ці перерви надаються не рідше ніж через три години тривалістю не менше тридцяти хвилин кожна. Коли два або більше немовлят, перерви встановлюються не менше години. Перерви для годування дитини включаються в робочий час і оплачуються за середнім заробітком ».

Стаття 185 Трудового кодексу України передбачає, забезпечити вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, будинках

відпочинку і санаторіях безоплатно або на пільгових умовах, а також надання їм фінансової допомоги.

Стаття 186 Трудового кодексу України регулює обслуговування матері на підприємстві та організацій.

Питання безпеки жінок регулюються Трудовим кодексом України (статті 174 і 175), статті 14 «Захист праці жінок» Закону України "Про охорону праці", який забороняє застосування праці жінок на важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, а також включення жінок підйому і переміщення важких речей, маса перевищує встановлені для них граничні норми.

Враховуючи ці фактори, встановлений і затверджений перелік важких робіт і робіт зі шкідливими та небезпечними умовами праці, в яких забороняється застосування праці жінок, а також правила підймання і переміщення важких речей жінками, затверджені наказом Міністерством охорони здоров'я від 29.12.93,

Можна сказати, що правила захисту жінок, пов'язані з материнством, вони включають в себе:

створення захищеної зайнятості (не пов'язані з нічною роботою, понаднормовою роботи, роботи у вихідні дні, відправляються у відрядження і т.д.);

надання допомоги у зв'язку з материнством (відпустки, перерва на годування грудьми і т.д.);

Важливі проблеми, що виникають у зв'язку із здійсненням жінок і забезпечення того, щоб вона гарантує від звільнення з роботи по вагітності також відпустка по вагітності та пологах.

Правові норми, що відносяться до цієї проблеми згадується в Кримінальному кодексі України. Це стаття 172 вона вказує, що якщо незаконно звільнена жінка або мати з дитиною до 14 років, карається штрафом у розмірі до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, і не може бути дозволено обіймати певні посади.

Реалізація основних заходів Національної програми "Діти України", прийнятий у 1996 році, дещо покращилося становище дітей, частково вирішено захисту материнства і дитинства, а також створення і розвиток нормативно-правової бази для забезпечення прав і законних інтересів. 2001 законів «Захист дітей» та «Про профілактику побутового насильства».

Ряд державних установ, які надають соціальну та психологічну підтримку дітям, розширив мережу фондів і організацій, що займаються питаннями сім'ї з дітьми.

Тим не менш, аналіз стану захисту прав та інтересів дітей в Україні показує, що мета соціально-економічних показників можна оцінити як несприятливі.

1. Економічне становище великого числа сімей погіршилося, і, як наслідок, зниження їх ролі в фізичній, психічній, інтелектуальній і моральне вихованні. Сьогодні в Україні 103 тисячі дітей-сиріт і їх кількість продовжує збільшуватися. За останній рік 88 притулків поповнюється 30000 «вуличних» дітей. За результатами перевірок у минулому році близько 30 тисяч дітей, з різних причин не було в школі.

2. Загальна тенденція до зростання захворюваності підлітків. За статистикою, 90% усіх підлітків мають відхилення в загальному стані здоров'я, з яких 20% – два і більше захворювань.

Збільшилося число дітей – інвалідів (154 тис.), і дітей з відхиленнями у розвитку, які потребують соціального захисту держави, яка асоціюється з поганим здоров'ям матерів.

Правда, показник дитячої або малюкової смертності знизився. Це становить 11 на 1000 (для дітей до одного року). Тим не менш, демографічна ситуація, як і раніше оцінюється як негативна.

Специфіка і основні напрямки соціальної політики в інтересах дітей в першу чергу допомагає зменшити вплив несприятливих подій. Це стосується, зокрема, соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, захворюваність дітей, які проживають у забруднених районах (в минулому році 10 мільйонів дітей з 1 млн. 200 тис. були захворювання, пов'язані з аварією на Чорнобильській АЕС).

Існує подальше збільшення захворюваності дітей інфекційними захворюваннями, які викликані соціально – обумовлений характеру – туберкульозу, ВІЛ / СНІДу та венеричних захворювань статевим шляхом. Число ВІЛ-інфікованих збільшується у всіх регіонах України. Хворих на СНІД, станом на 2002, тобто 45714 чоловік. З них 99 – діти до 14 років, 3184 – ВІЛ-інфіковані діти. Ці цифри відображають лише частину офіційно зареєстрованих.

3. Підвищення соціальної патології у дітей та молоді – алкоголізм, наркоманія, проституція, самогубства, агресія, і тощо. За статистикою, один з п'яти підлітків у віці 15-18 років має досвід вживання наркотиків, куріння, кожен другий, а кожен третій алкогольного напою.

Що стосується становища дітей та молоді в Україні, можна припустити, що причиною погіршення здоров'я підростаючого покоління є соціально-економічні фактори. На сьогоднішній день в державних структурах можливо спробувати змінити ситуацію, зробити деякі кроки з поліпшення освіти молодих людей і поліпшити їхнє здоров'я.

Однак ці заходи не завжди ефективні, і зазвичай не викликають довіри молодих людей.

Хоча, чинне законодавство має ряд позитивних змін для захисту материнства в Україні, але кількість правил знаходиться в стадії розробки і економічна ситуація не дозволяє створити найбільш сприятливі умови для матерів. Таким чином, вам необхідно подолати, усі перешкоди щоб поліпшити законодавство держави і заходи щодо вирішення проблеми.

Література:

1. Конституція України 1996 р. в редакції Закону України від 01.02.2011 № 2222 – IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. № 322 – VIII . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.
3. Закон України « Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 р. № 876 – XII . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341 – IV. . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.
5. Копейчикова В.В. Правознавство: Підручник / В.В. Копейчикова . – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 542 с

Наукове видання

**Розвиток правової системи та державотворення в Україні:
теорія та практика**

Міжнародна
науково-практична конференція

Збірник тез доповідей

15 листопада 2012 року

(Укр., рос., англ., польська мови)

Головний редактор *І. Г. Оксьом*
Відповідальний за випуск *Л. А. Скварчинська*
Технічний секретар оргкомітету *Ю. В. Опанасенко*
Технічний редактор *О. В. Юрченко*

Підписано до друку 12.11.2012. Формат 60×84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 13,7
Тираж 200 прим. Зам. № 10-12

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту
18036, м. Черкаси, вул. Нечуя-Левицького, 16; тел. 64-70-55

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 3734
від 17 березня 2010 р.